
3 1761 04433 7277

HISTORICKÁ BIBLIOTÉKA.

ŘÍDÍ J. GOLL A J. PEKAŘ.

Č. VIII.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI.

III.

SLOVANSKÉ
STAROŽITNOSTI.

SEPSAL

DR. LUBOR NIEDERLE,
PROFESOR ČESKÉ UNIVERSITY V PRAZE.

DÍL III.

V PRAZE.
NÁKLADEM BURSÍKA & KOHOUTA,
knihkupců České university a České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.
1919.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI. DÍL III.

PŮVOD A POČÁTKY SLOVANŮ ZÁPADNÍCH.

SEPSAL

DR. LUBOR NIEDERLE.

V PRAZE.
NÁKLADEM BURSÍKA & KOHOUTA,
knihkupců České university a České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.
1919.

Tiskem Pražské akciové tiskárny v Praze.

PŘEDMLUVA.

Tento díl Slovanských Starožitností vychází poněkud opožděně proto, že jsem po uveřejnění dílu II. pojal úmysl počíti s vydáváním oddílu kulturního s titulem „Život starých Slovanů“, z něhož také vyšly tři svazky v letech 1911—1917. Také dlouho trvající válka znemožnila mi namnoze práci a následky její ztíží ji i do budoucna. Nicméně doufám, že IV. a poslední díl, věnovaný počátkům Slovanů východních, dokončím v době dohledné.

Pokud se týče rozsahu tohoto dílu, bylo také zde v mém úmyslu a plánu sledovati počáteční vývoj západních Slovanů jen do konce I. tisíciletí. Sahá-li někde výklad dále, zejména u polabských Slovanů, je to odůvodněno jednak tím, že tam zůstal místy starý stav až do století XII., jednak pak tím, že jsem pokládal za vhodné, abych se aspoň v hlavních rysech zmínil o zániku Slovanů polabsko-baltických, ač to do díla vlastně nepatří.

V Praze, koncem roku 1918.

L. NIEDERLE.

KAPITOLA I.

ZEMĚPISNÝ A NARODOPISNÝ OBRAZ VÝCHODNÍ GERMANIE.

Pojem a jméno starověké Germanie vznikly teprve v době, kdy se Římané dostali do přímých styků s Germany a zejména když válkami, které vedl Caesar, potom Augustus a následující císařové, seznámili se blíže se starými sídly kmenů, kteří, mluvíce shodnými jazyky, shrnováni byli v pojem jednoho národa germanského.

Původně, když vznikla v starověkém Řecku představa o mapě (πίναξ) světa, obraz země lidmi obydlené neboli oikumeny podobal se na ní kruhu, později plášti rozestřenému, oblitému okeanem a mimo to od západu, od Sloupů Herakleových (t. j. Gibraltaru), rozdělenému hlubokým zářezem moře na část severní (Evropu), jižní (Libyi—Afriku) a východní (Asii) za Tanaidem a Nilem. Část evropská mimo země známé, při Středozemním moři ležící, dělena byla v Skythii a Thrakii na straně východní a v Keltiku (Κελτική), rozloženou od ní na západ až po okean. Teprve počátkem I. stol. př. Kr. došlo se v Italii k poznání, že mezi Kelty na jedné a Skythy-Gety na druhé straně bydlí velký národ jazyka i mravů zcela odchylných, a národ ten počali zváti Germany a zemi jejich Germanií. Podkladem k tomuto poznání byl najisto vpád Cimbrů a Teutonů v letech 113—101, neboť ještě Tacitovi zdálo se to býti nedávno, co vzniklo jméno Germanie.[1] Do zachované historické literatury uvedl je Caesar.

Geografický pojem Germanie a jeho hranice dlouho se nemohly ustáliti. Za západní hranici proti vlastní Keltice ustanoven byl ihned a na trvalo Rýn,[2] za jižní hranici byly zprvu uznávány

[1] Tac. G. 2: „Ceterum Germaniae vocabulum recens et nuper additum". Germani připomenutí v římských triumf. fastech k r. 222 jsou pozdější interpolací na místě jména keltských Gaesatů (srv. *Schmidt* Allg. Gesch. 27). K rozlišení Germanů a Gallů srv. *Forbiger* Handbuch III. 136.

[2] Strabo II. 5, 30, VII. 1, 1, Tacit. G. 1, Ptolem. II. 11, 1, 6, Dion. Hal. ed. *Jacoby* 4, 247.

hory Sudetské a Mohan,[1] později obvykle Karpaty a Dunaj;[2] za to východní, která je pro nás nejdůležitější, byla dlouho neurčitá. Kam až sahali Germani na východě? Vědělo se, že za Labe, ale za ním zůstala východní hranice až do I. stol. po Kr. neznámá a nejistá.[3] Zprvu se setkáváme jen s přibližným určením pomocí ethnologických údajů nebo blíže neznámých terminů geografických. Tak nejdříve Caesar v polovině I. stol. př. Kr. poznamenává, že se Germania táhne na východ až k Dakům a Anartům,[4] potom Strabo praví jednou, že sahá k zemi Getů, po druhé k Bastarnům a Tyrigetům,[5] a ještě sám Tacitus r. 98 po Kr. dovedl proti přesnému vytčení hranic na jihu a západě pověděti o východě jen to, že tam Germania: „a Sarmatis et Dacis mutuo metu aut montibus separatur".[6] Dionysios Halikarnasský kladl za doby Augustovy docela hranici na neznámé hory Ripajské.[7]

Ale zároveň už v této době Augustově počíná se objevovati řeka Visla jakožto východní hranice, která na východě dělí Germanii od Sarmatie. Zdá se, že s ní první přišel M. Vipsanius Agrippa;[8] v literatuře se s ní shledáváme u Pomponia Mely,[9] dále u Plinia[10] v I. století, u Ptolemaia v II.,[11] potom ve IV. u Markiana[12] a v ano-

[1] Praviť Tacitus G. 28 o starší době: „inter Hercyniam silvam, Rhenumque et Moenum amnes Helvetii, ulteriora Boii, gallica utraque gens tenent".

[2] Tak na př. Tacit G. 1, Ptolemaios II. 11, 3, 6, Plin. IV. 81, Caesar VI. 25. Alpy uvádí za jižní hranici Mela III. 3. 25. Srv. *Forbiger* III. 315, 316. Pozdější limes romanus oddělil se ovšem od Dunaje před Řeznem a šel vnitrozemím oklikou přes dolní Mohan mezi Seligenstadtem a Miltenbergem k Rýnu pod Koblenzem. Srv. *O. Sarwey*, *F. Fabricius*, *F. Hettner* Der obergermanisch-rhaetische Limes des Römerreiches (Heidelberg od r. 1894) a dále zde připojenou velkou mapu.

[3] Strabo I. 2, 1, VII. 2. 4 (τὰ δὲ πέραν τοῦ Ἄλβιος τὰ πρὸς τῷ ὠκεανῷ παντάπασιν ἄγνωστα ἡμῖν ἐστιν); srv. i VII. 3, 1.

[4] BG. VI. 25.

[5] Strabon II. 5. 30, VII. 1, 1, VII. 3, 1, VII. 3, 17.

[6] Germ. 1. Rovněž vidíme, že Tacitus neví, má-li Venedy za Vislou čítati ještě ke Germanům, patří-li do Germanie, čili ne. Srv. *Marcks* Kleine Studien zu Tacitus Germanien. Ostgrenze Germaniens. (Festschr. 43. Vers. Phil. Bonn 1895).

[7] Dionys. Hal. XIV. 2. Keltiku dělí Rýnem na dvě části, z nichž východní, zv. Germanie, táhne se až po Hercynský les a hory Ripajské.

[8] Plinius IV. 81. Dimens. prov. 19. Srv. *Müllenhoff* DA. II. 3, a mé SS. I. 132.

[9] Mela III. 3. 25, 33. III. 1, 82. Nesprávně jej vykládal hr. *Dzieduszycki* Wiadomości 285.

[10] Plinius IV. 81, 97.

[11] Ptol. II. 11, 1, 4, 8, 10, III. 1, 8, VIII. 10, 12.

[12] Markian II. 31, 36, 37, 38.

nymní hypotyposi V. stol.[1] Tato představa se stala také officiální a udržela se, i když už dávno neměla skutečného podkladu. Vislu za hranici Germanie a Skythie udává na př. ještě v VI. století Jordanis[2], kdy, jak dále uvidíme, Germanů při ní vůbec nebylo. Poněvadž však Visla nedosahá prameny svými k Dunaji, který byl obvyklou jižní hranicí, zbývá ještě pověděti, kde byla východní hranice mezi Vislou a Dunajem. To je však otázka sporná, jíž je podkladem známé nejasné a najisto pokažené místo v Pliniově popisu jihovýchodního koutu (confinium) Germanie[3]. Zdá se však, že zprvu za hranici byla pokládána Morava, později některý levý přítok dunajský, tekoucí ze severních Uher (Váh, Hron, Ipel). Ale který to byl, nevíme[4].

Tak, jako o celku a o hranicích, věděli Římané a Řekové málo i o vnitřních zeměpisných detailech, zejména v Germanii východní. Římská vojska dostala se pouze třikráte v době Kristově a sice r. 9. př. Kr. pod Drusem, r. 3. pod Domitiem Ahenobarbem a r. 5. po Kr. pod vedením Tiberiovým k Labi, nikdy více. A dále za Labe ani tehdáž nepřišla. A poněvadž i obchod řecko-římský směřoval mnohem méně do Zálabí než do končin západních, pochopíme chudost zpráv o topografii zálabské Germanie. Známe jen několik jmen řek a hor a ještě místy s nejistým určením, známe z Ptolemaia několik jmen obchodních stanic na cestách, jdoucích přes Čechy a přes Moravu na sever — a to je vše. O národopisných poměrech uslyšíme dále více, zeměpisné údaje lze zatím shrnouti v tento přehled[5].

Moře západní, dnes Severní, sluje obvykle *mare germanicum*, východní Baltické zprvu ἑτέρα θάλασσα, Σαρματικός, Σκυθικός ὠκεανός, *mare sarmaticum*, *scythicum*, později *mare suebicum*, *oceanus septentrionalis*. Teprve koncem I. tisíciletí po Kr. počali je

[1] *Latyšev* Scythica I. 294.

[2] Jordanis Get. III. 17 (přejato z Cassiodoria). Srv. *Müllenhoff* DA. II. 94.

[3] Plin. IV. 80, 81.

[4] Srv. o tom na př. výklad u *Müllenhoffa* DA, II. 323 sl., *Domaszewského* Serta Harteliana 9, *Mucha* Stammsitze 14, 131, *R. Dvořáka* Č. Mat. Mor. 1898, 16, 19.

[5] Omezuji se v tomto popisu geografickém jen na východní polovinu Germanie proto, že starověká západní Germanie nemá významu pro další výklad o slovanském pravěku. Literární doklady k jménům zde uvedeným a všechny další podrobnosti srv. v příslušných popisech Germanie u *K. Mannerta* Germania. 1820 (Geographie III.), *A. B. Wilhelma* Germanien. Weimar 1823, *Chr. Reicharda* Germanien unter den Römern. Nürnb. 1824, *F. Ukerta* Germania. Weim. 1843 (Geographie d. Gr. u. Röm. III. 1), *Forbigera* Handbuch III.[1], 313 sl., *Kieperta* Lehrbuch 520, 534 sl.

Němci zváti *Ôstsae, Ôstarsalt, Austmarr;* u Theofana čteme Δυτικὸς ὠκεανός, u Konst. Porfyr. Σκοτεινὴ θάλασσα.[1] Jméno *mare Balticum* uvádí poprvé Adam Bremský v XI. století.[2] O zálivu Venedském, Cylipenském, Codanském, o ostrovu Latridě a Eliksoi srv. mé SS. I. 179.

Z horstev seznámili se Řekové a Římané nejdříve s celým komplexem hor jihoněmeckých, táhnoucích se od Rýna až po Karpaty, pro který přejali starý keltický název *Perkūnia, jemuž brzy odpadlo náslovné *p*:[3] Ἀρκύνια ὄρη (ve IV. stol. u Aristotela, Met. I. 13), nebo později Ὀρκύνιος, Ἑρκύνιος δρυμός (ὕλη, ὄρη), *Hercynia silva* u Caesara, Plinia, Pomp. Mely. Teprve v době císařské shledáváme se s rozlišením jednotlivých pásem horských v tomto celku a to počínajíc od Durinského lesa (ἡ Σημανοῦς, Σήμανος, Σημανὰ ὕλη) s Šumavou (ἡ Γαβρῆτα ὕλη),[4] s Krušnými horami (τὰ Σούδητα ὄρη), s Krkonošemi a Jeseníky (τὸ Ἀσκιβούργιον ὄρος),[5] se severouherskými horami (τὰ Σαρματικὰ ὄρη) a neznámým blíže horstvem Luna (ἡ Λοῦνα ὕλη) zvaným, v němž někteří hledají tytéž Malé Karpaty, jiní vysočinu Manhartskou, jiní hory Polavské v jižní Moravě, jiní Česko-moravskou vysočinu. Sám soudím, že se může název Luna vztahovati buď na Bílé Karpaty, jež lze viděti z břehů Moravy, nebo na hory Ždánské a Maršovské (Chřiběcí) na pravé straně řeky.[6] Jméno lesa Hercynského se udrželo, ale označovalo

[1] Srv. *Müllenhoff* II. 13, a mé SS. I. 133, 134.

[2] Adam I. 62, II. 18, 38, IV. 5, 10—20, 23, 25, 30. Odvolává se na zmínku Einhardovu Vita Caroli 12, ale tam jména není.

[3] Náslovné *p* ztratili Keltové nejpozději v V. stol. Jelikož starý germ. název zněl *Fergúnia*, vidno, že se Germani s Kelty u lesa Hercynského stýkali už před V. stoletím př. Kr. V annálech IX. stol. označuje les Ferguna Krušné Hory a Šumavu saltus Hircanus (Ann. Mett. ed *Šimson* 90, 93—4).

[4] Název *Gabreta* odvozen je od gall. *gabros*—koza (*D'Arbois de Jubainville* Le Celtes 2) a totožný patrně s pozdějším středověkým *saltus Hircanus* (ještě v IX. stol.) pro Šumavu a Středohoří, o němž srv. *R. Much* Saltus Hircanus Zs. f. d. Alt. XXXII. 410.

[5] Srv, blíže v SS. I. 180, u *Forbigera* Handb. III, 318, a u *Novotného* Ke kritice zpráv Kl. Ptolem. 8—11. K výkladu jména shodného významem se slov. *Jesenníky* (něm. Esche, č. jasan) srv. *R. Much* Ἀσκιβούργιον ὄρος. Zs. f. d. Alt. XXXIII. (1889) 1 sl., *Kossinna* Anz. f. d. Alt. 1890, 23 a *V. Novotný* l. c. Tomuto pohoří náleží patrně i název Vandalských hor (τὰ Οὐανδαλικὰ ὄρη) u Diona Cassia 55, 1. Doklady pro jednotlivé tyto názvy viz u *Forbigera* III. 320 sl.

[6] Podle Ptolemaia II. 11, 3 tekla podle Luny řeka od severu do Dunaje — patrně Morava. K sporu o identifikaci Luny srv. mé Starověké zprávy 101. a *Novotného* l. c. 12, jenž sám se rozhoduje pro Manhart a *Fr. Černého* ČMMor. 1917, 39, jenž je pro Chřiběcí hory.

na konci I. století po Kr. jenom západní nebo střední část hor.[1] Také Ptolemaios klade Ὀρκύνιος δρυμός jako jednotlivé horstvo mezi Sudety a hory Sarmatské.[2] Uvnitř východní Germanie připomíná Tacitus ještě les v kraji Nahanarvalů a Semnonů, jakož i háj Nerthin na ostrově; všechno to však jsou místa blíže neznámá.[3] Vlastní jméno Karpat čteme poprvé u Ptolemaia — Καρπάτης ὄρος,[4] není-li ohlas jeho už ve jméně řeky Κάρπις, Herodotem (IV. 49) uvedené, a rovněž ve jméně Karpidů u Skymna, později Carpi, Καρπιανοί zvaných.[5]

Z řek mimo Labe (Ἄλβις, Ἄλβιος, *Albis*) na západě a Vislu (Οὐιστούλα, *Viscla*, *Vistla*, *Vistillus*, *Bisula*)[6] na východě známa byla ještě Odra,[7] jednak pod jménem Σύηβος ποταμός v Ptolemaiově geografii, mezi níž a Labem Ptolemaios l. c. uvádí ještě odjinud neznámou řeku Χάλουσος, patrně některou z řek dnešního Meklenburska nebo západních Pomořan (Pěnu? Varnavu? Travnu?), jednak pod jménem Οὐίαδος, Οὐίαδουα, kteréž asi náleželo vlastně některému z přítoků Odry, nejspíše Vidavě slezské a přeneseno bylo i na dolní tok a ústí Odry od těch, kteří přes Slezsko přicházeli na sever.[8] Ale není vyloučeno, že Οὐίαδουα není než korruptela pozdějšího názvu Odra — Οὐίαδρα?.[9] Z přítoků dunajských vedle Moravy (*Marus*) objevuje se u Plinia IV. 80 blíže neznámá *Duria* patřící nejspíše mimo Germanii do sev. Uher, dále u Tacita Ann. II. 63 *Cusus*, podle všeho dnešní říčka Gusen tekoucí nedaleko Lince,[10] a ve dvou zkomolených jménech kmenových u Pto-

[1] Tacitus Germ. 28, 30.

[2] Ptol. II. 11, 5.

[3] Tac. G. 39, 40, 43.

[4] Ptol. III. 5, 1, 5, 6, III. 7, 1, III. 8, 1; Markianos II. 38.

[5] Skymnos u Efora 841. K jménu a národu srv. mé SS. I. 247 sl., 424 sl.

[6] Podrobné doklady o jménu Visly a příslušný výklad srv. už v mých SS. I. 27, a též u *Forbigera* Handbuch III. 328 sl.; o jménu Labe tamže 330.

[7] Dnešní jméno Odry objevuje se teprve ve středověku: *Odagra*, *Odogra* v Ann. fuld. k r. 892, *Adora* u Widukinda I. 28, *Oddara* (Oddora, Odera) u Adama Brem. IV. 13, *Odera* v listině Otty III. r. 996 (*Friedrich* Codex I. 46).

[8] Ptolem. II. 11, 2. Srv. *Forbiger* III. 331, a *Boguslawski* Methode 131.

[9] Srv. i luž. výslovnost Vodra (*Damroth* Ält. Ortsnamen Schles. 31).

[10] Výklad je ostatně velmi sporný, hledalit *Cusus* namnoze i v Uhrách, *Müllenhoff*, *Pniower*, *Bretholz a Much* na př. v Iplu, *Cluver*, *Pešina*, *Wilhelm* a nověji *Bachmann* a *Kossinna* ve Váhu, *Ullmann*, *Mannert*, *Dudík*, *Szaraniewicz* v Hronu. Na Gusen soudil už *Reichard*, *Vocel*, *Mommsen*, *Brandl*, *Holz*, *Dvořák*, kdežto jej zase Králíček hledal v Kysuci a Domaszewski v Dyji. Srv. doklady v mých Počátcích dějin zemí č. 17.

lemaia — οἱ Παρμαικάμποι, οἱ Ἀδραβαικάμποι (srv. str. 30) vidíme zřejmě staré jméno ř. Chuby (něm. Kamp). O Labi se vědělo, že se stéká ze dvou pramenů,[1] z nichž jeden je buď Ohře nebo ještě spíše Vltava; z přítoků dalších zachováno je u Strabona jméno Sály — Σάλας.[2]

Na obchodních cestách touto východní částí Germanie zaznamenal Ptolemaios řadu jmen stanic obchodních nebo snad i větších osad, jejichž umístění na dnešní mapě je z největší části naprosto sporné, především z toho důvodu, že Ptolemaiova astronomického určení místa nelze přenésti bez redukce (a to velmi různé) na naši mapu, jak jsem o tom vyložil už jinde.[3] Jediným správným a možným vodítkem je stanovení přirozených cest obchodních a určování stanic na nich pomocí vypočtených vzdáleností a archeologických nálezů; ale ani to nezaručuje positivního výsledku, poněvadž údaje Ptolemaia a jeho zpravodajů jsou častěji zřejmě nedokonalé, nespolehlivé nebo chybné a naše archeol. mapy dosud také nedokonalé. Z celkové sítě těchto stanic a cest[4] vyplývají zřejmě jen tyto pro nás důležité poznatky. Předně šla jedna cesta v Uhrách mezi pohořím Lunou a Sarmatskými horami, t. j. údolím Váhu mezi Bílými Karpaty a horami uvnitř Uher přes Jablunkovský průsmyk nahoru k Visle, na které se nalézaly tyto stanice v Uhrách: Kelamantia

[1] Ptolem. II. 11, 2. Srv. připojenou mapu Ptolemaiovy Germanie.

[2] Strabon VII. 1. 3. Na Sálu se slanými prameny na hranici Hermundurů a Chattů vztahuje se i zmínka Tacitova Ann. XIII. 57.

[3] Srv. SS. I. 356 sl., 359 sl.

[4] Srv., co o nich známo (zejména o různých pokusech identifikace) v novějších spisech: V. *Novotný* Ku kritice zpráv Kl. Ptolemaia o zemích českých. Praha 1910 (srv. i jeho ČD. I. 96 sl.), *Ed. Šmejkal* Kl. Ptolemaia zeměpisné zprávy o zemích českých a sousedních. Zpráva reál. školy v Pardubicích 1905, *A. Gnirs*, Das östl. Germanien und seine Verkehrswege in der Darstellung des Ptolemaeus. Prag 1898. *Dr. J. Slavík* Slované a Němci zejména Cl. Ptolemaia Velká Germania (Třeboň 1903), tento bezcenný, *W. Kętrzyński* Kl. Ptolemeusza Germania wielka i Sarmacya nadwiślanska (Krakov Ak. 1898) a *Králíček A.* Das östl. Großgermanien des Cl. Ptolemaeus. Progr. Landes-Realsch. Brünn 1901. Ze starších uvádím aspoň: *A. Sedláček* Kl. Ptolemaia zprávy o Čechách a zemích sousedních. Tábor 1880. (Zpráva gymn.), *J. Sadowski* Drogi handlowe greckie i rzymskie. Krakov 1877 (Die Handelstraßen der Griechen und Römer. Jena 1877). Nejlepší je práce V. Novotného, ale i ta jde po mém soudu v lokalisaci stanic daleko. Jednotlivé studie H. Jirečka, V. Praska, J. Barvíře, A. Králíčka, E. Devrienta, R. Mucha, K. Penky, V. Kętrzyńského, W. hr. Dzieduszyckého, H. Partsche atd. o identifikaci jednotlivých měst náležejí už speciální studii o Ptolemaiovi, rovněž jako staré výklady K. Mannerta, F. Ukerta, A. Wilhelma, Fr. Kruseho, A. Buchnera, F. Cluvera, Chr. Reicharda a jiných geografů. Srv. přehled jejich výsledků v stati Ed. Šmejkala 8 sl.

(proti Brigetiu, nyn. Ó-Szöny u Komárna), Singone, Arsikua, Parrienna, Setuia, Asanka, dále Karrhodunon a Arsonion někde mezi Karpaty a Kališí (st. Kalisia). Zde po dolní Prosně přešla dráha na Vartu a po Vartě k Odře a jejímu ústí a tam byly na ní stanice Setidava, Askaukalis, Skurgon a Rugion v zemi Rugů. Druhá velká cesta oddělila se v Arsikui nebo v Parrienně na západ (nejspíše údolím Vláry) na Moravu, a přes ni napříč stanicemi Eburon, Budorgis, Hegetmatia dostala se patrně do Čech právě tak, jako třetí přímá cesta moravská z Karnunta na Dunaji vedoucí na západ od řeky Moravy přes stanice Eburodunon, Felikia, Meliodunon, Strevinta a Kasurgis. V Čechách táhly se dráhy do údolí Vltavy a Labe (stanice Redintuinon, Nomisterion, Lupfurdon, Stragona), a jednak do Lužice, Braniborska a Meklenburska (Lugidunon, Kolankoron, Susudata, Kistuia, korr. Kistria — Güstrow?, Aleisos, Lakiburgion), jednak odbočkou přes Jesenníky a Slezsko opět k dolnímu toku Odry. Pravděpodobně stanice Bunition, Virunon, Virition byly při samé Odře. Konečně šly ještě dvě jiné dráhy do Čech od Dunaje, jedna z Usbia u Lince přes Abilunon, Furgisatis, Koridorgis — patrně směrem k Vltavě — a druhá z Boiodura (Pasova) u ústí Innu, ev. z Řezna, přes Brodentii, Setuakoton, do Marobuda, jímž se patrně rozumí nějaká velká obchodní stanice v Čechách, a spolu staré centrum lidu Marobudova, umístění však neznáme.[1] Cesta sama šla patrně přes Šumavu, nejspíše Brodem (Brodentia?).

To je v starověké východní Germanii vše. Jinak sluší podotknouti, že platila Římanům za kraj drsného podnebí s lesy a bařinami plnými divoké zvěře a následkem toho neschůdný, profívaný studenými větry, pokrytý po větší část roku ledem a sněhem, kraj málo úrodný a následkem toho všeho i vzezření zasmušilého.[2] A bylo to zajisté dříve, než pralesy byly vykáceny, úplná pravda.

[1] Marobudon ztotožňovali dříve s různými městy v Čechách, nověji hlavně se znamenitým hradištěm Stradonickým u Berouna, které svou kulturní vrstvou náleží do doby Augustovy. (Srv. hlavně *Píč* Starož. II. 2 sv.) Ale i proti této identifikaci byly vysloveny vážné námitky.

[2] Tacitus G. 5: Terra etsi aliquanto specie differt, in universum tamen aut silvis horrida aut paludibus foeda, umidior qua Gallias, ventosior qua Noricum ac Pannoniam aspicit; satis ferax, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fecunda, sed plerumque improcera. Také Mela III. 3, 25 připomíná zde „corpora ad consuetudinem laborum maxime frigoris", „viri sagis velantur aut libris arborum, quamvis saeva hieme" a dále píše (29) „terra ipsa multis inpedita fluminibus, multis montibus aspera ex magna et parte silvis ac paludibus invia". Další doklady viz u *Forbigera* Handbuch III. 317.

Více víme o starých národopisných poměrech východní Germanie.

Pověděli jsme již, že se původně celá západní část severní poloviny země zvala Keltikou (ἡ Κελτική), protože se staří domnívali, že na západ od Skythů a na sever od Italie, Illyrie, Řecka a Thrakie seděl jeden velký národ Keltů. S touto představou shledáváme se už v V. stol. u Herodota,[1] po něm ve IV. stol. u Efora[2] a Aristotela,[3] v II. u t. zv. Skymna[4] a také Plutarch, ačkoliv už věděl o Germanech, měl na mysli staré rozdělení na Keltiku a Skythii, když skládal životopis Mariův.[5] Podobně ještě r. 8 před Kr. Dionysios Halikarnasský.[6] Proto také Germani, když se objevili na jevišti římském, byli zprvu pokládáni za část Keltů.

Ovšem to nemohlo trvati dlouho. V Italii brzy poznali, že mezi Kelty a Germany je rozdíl hluboký, že jsou to dva zcela různí, velicí, na řadu větších, menších kmenů rozdrobení národové, kteří od věků stáli proti sobě. Brzy také vedle povšechného názvu Germanů a Germanie, jehož vznik je ostatně nejasný,[7] vystupovati počala nová jména jednotlivých kmenů v Germanii sedících, počalo rozlišování kmenů gallských od germanských, při čemž ovšem zůstávala stále řada jmen, buď bez bližšího určení, nebo s určením nesprávným, nejistým, jak vidíme hned při příchodu prvního velkého kmene Bastarnů.[8]

První detail národopisný na půdě Germanie přinesl koncem IV. stol. Pytheas, jenž se ve svém periplu zmiňuje o Gutonech a Cimbrech při Severním moři.[9] Ale potom dlouho není v literatuře nic nového, a to, poněvadž dílo Poseidonia Apamejského (c. 125—40) není zachováno, až do poloviny I. století př. Kr., kdy se Caesar v Gallii a v Porýní (r. 55 a 53 byl i za Rýnem) dověděl

---

[1] Herodot II. 33, IV. 49.

[2] Eforos IV. frg. 38 (*Latyšev* Scyth. I. 363).

[3] περὶ κόσμου III. (*Latyšev* Scythica I. 375.)

[4] Skymnos 777 (*Müller* Geogr. gr. min. I. 227).

[5] Marius XI. (*Latyšev* l. c. I. 487). Že jinak věděl o Germanii, srv. Vita Caesaris 58. (*Latyšev* l. c. 494.)

[6] Dion. Hal. XIV. 1. 2. (*Latyšev* l. c. I. 480).

[7] Srv. *Schmidt L.* Allg. Gesch. d. germ. Völker (München—Berlin 1909) 27 (zde i starší literatura k otázce), *Bremer* Ethn. 2 sl., *Kossinna* Urspung des Germanennamens. P. Br. B. XX. 258 sl. Římanům se stalo známým na počátku I. stol. př. Kr.

[8] Srv. mé SS. I. 291.

[9] Srv. *Dr. L. Hoff* Kenntniss Germ. 35 sl.

nových zpráv o Germanii a zapsal je do díla o válkách gallských. Po Caesarovi začíná se v literatuře Germania (a to i východní) plniti pomalu jmény jednotlivých národů. Strabon (63—c. 19 po Kr.) uvádí už řadu národů, mezi nimiž na východě Suevy, Hermundury, Langobardy, Markomanny, Kvady, Semnony, Lugie, Sibiny, Mugilony, Zumy, Butony (VII. 1 sl.), Plinius v IV. knize § 98. své přírodní historie má další nové zprávy, mezi nimiž vzpomíná na východě Suebů, Vandilů, Burgodionů, Varinnů, Charinů, Gutonů, Peucinů s Bastarmy, a brzy po tom poznání Germanie došlo v Tacitovi svého literárního vrcholu a u Ptolemaia svého podrobného kartografa, neboť co přinesly další prameny současné a pozdější,[1] nesnese srovnání s uvedenými. Tacitus v Germanii, napsané r. 98, podává i úplný národopisný přehled celé Germanie s množstvím nových jmen[2] a Ptolemaios, resp. Marinos,[3] zase vše, co našli v starší přístupné literatuře, zanesli v II. století po Kr. na první podrobnou mapu (srv. připojenou tabulku). Tyto čtyři prameny tvoří proto základ našeho vědění.

Germanský národ vytvořil se a seděl původně jen v nordických zemích, tedy v jižní Skandinavii, na poloostrově dánském, ostrovech a v pruhu severního Německa, rozkládajícím se mezi dolní Veserou a ústím Odry.[4] To je dnes základní thesí německé historiografie.

---

[1] Poněvadž nepokládám za svůj úkol podrobně vyličovati historii tohoto poznání Germanie, odkazuji jednak na uvedený již spisek *Dra. L. Hoffa:* Die Kenntniss Germaniens im Altertum bis zum II. Jahrh. nach Chr. (Coesfeld 1890) a stručný, pěkný přehled, jejž předeslal s ostatními odkazy literárními *L. Schmidt* své knize Allg. Geschichte der germ. Völker bis zur Mitte des VI. Jahrh. (München—Berlin 1909) str. 1—15. Na řadě histor. map (12) přednesl vývoj Germanie zejména *Rod. von Erckert* Wanderungen und Siedelungen der germ. Stämme in Mittel-Europa von der ältesten Zeit bis auf Karl den Großen (Berlin 1901).

[2] Jsou to ve vých. Germanii, Anglii, Suardones, Aviones, Reudigni, Rugii, Lemovii, Nuitones, Helvetones, Manimi, Eudoses, Naharnavali, Elisii, Harii, Osi, Buri, Marsigni, Cotini (Germania 38 sl.).

[3] Srv., co jsem o poměru práce Ptolemaiovy k Marinovi z Tyru vyložil v I. dílu SS. str. 348 sl.

[4] K otázce kolébky pragermanské srv. hlavně, *R. Much* Reallex. g. Alt. II. 176, Stammeskunde 27, *O. Bremer* Ethnographie 48 sl. 52., *L. Schmidt* Allg. Gesch. 20 sl. (zde i další literatura), *G. Kossinna* Die ethnol. Stellung der Ostgerm. Idg. F. VII. 276 (1896), *Hirt* H. Hettners Geogr. Zs. I. 649 sl., Idg. I. 172, 176, Karte IV., *K. Penka* Die Heimat der Germanen (Wien 1893; MAG. XXIII), *Kock A.* Die Urheimat der Germ. (Berl. Allg. Zt. 1907 Nr. 10), *L. Erhardt* Einwanderung d. Germ. in Deutschl. und die Ursitze der Indogerm. (Hist. Vierteljahrschr. 1905), *A. Hedinger* Urheimat der Germ. (Neue Jahrb. f. kl. Alt. 1899 562, srv. i zde mínění Hirtovo 570), *K. Helm* Die Heimat der Germanen (Idg F.

Celé ostatní Německo zajímali v starší době jiná centra indoevropská, především na západě a ve středu Prakeltové, na východě vedle Prakeltů myslím i část Praslovanů [1] a Germani se ze své nordické pravlasti počali do pozdější klassické Germanie úsilovněji šířiti teprve po ústupu Keltů, eventuálně i jiných Indoevropanů. Šíření to postupovalo zprvu jenom pomalu; vždyť ještě kolem r. 1500 př. Kr. podle dat archeologických nezašli daleko za Emži, Brunšvík, vtok Sály a Berlín.[2] V VII.—VI. stol. pocítili tlak jich Gallové, ve IV. Slované, ale teprve od II.—I. století př. Kr. nastalo šíření rychlé a úsilovné. Před tím dostihli už Záodří, Krušných hor, Mohanu a Rýna a jakmile výprava Cimbrů a Teutonů krátce před r. 113 prorazila keltickým pásem Hercynského lesa,[3] otevřela se šíření germanskému brána, jíž se počalo hrnouti nesmírné množství kmenů na západ a na jih, později přes Vislu i na východ, kamž ostatně zamířil už první výboj Bastarnů mezi polovinou V. a III. století př. Kr.[4]

V těch dobách bylo už dávno po původní jednotě germanské. Germani vůbec neobjevují se historicky nikdy jednotně s jedním společným jménem „Germanů", kteréž jim bylo dáno teprve od

---

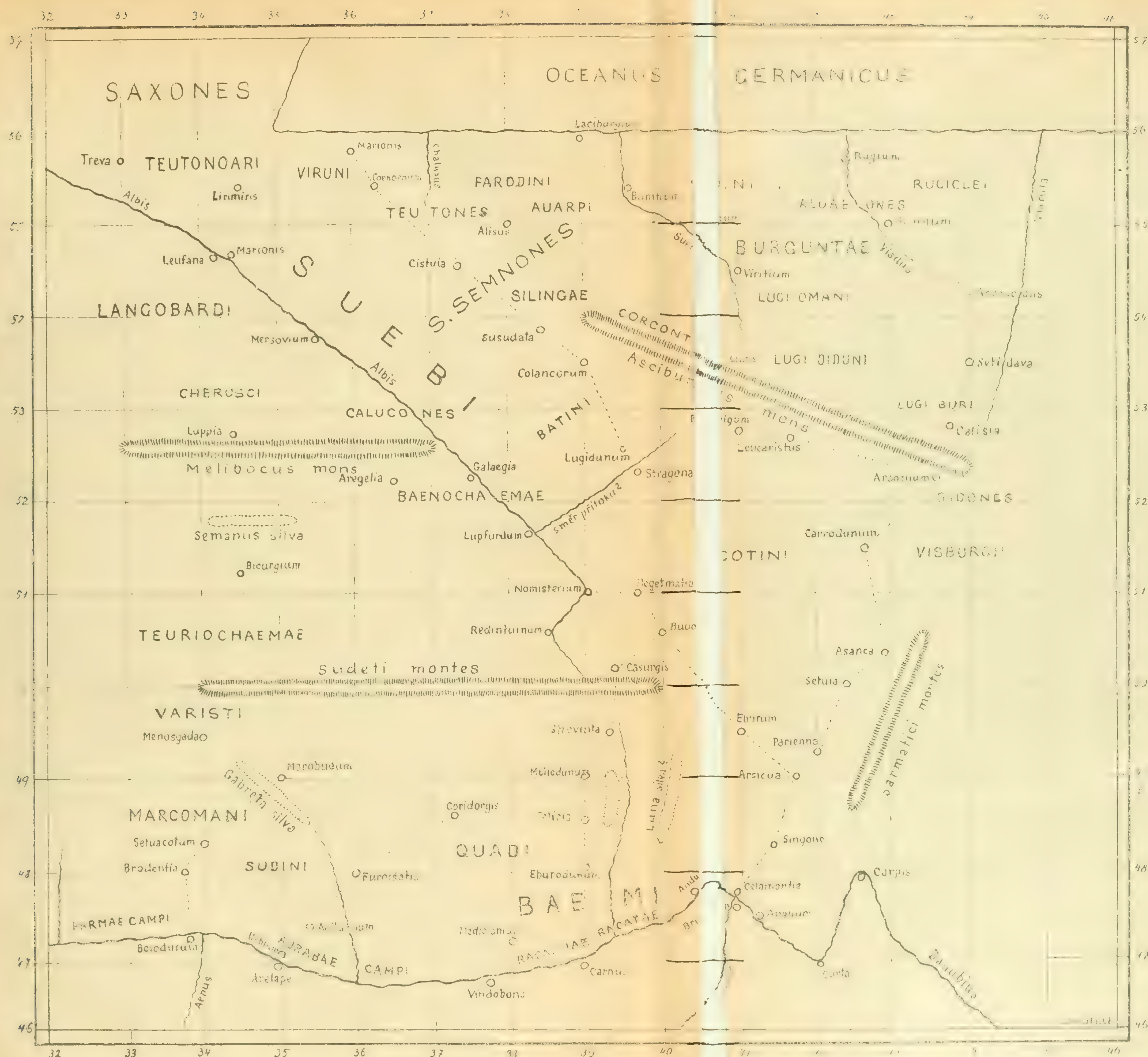
1909, 221), *Fr. Kaufmann* Deutsche Altertumskunde I. Mnichov 1913 62 sl., a nový spis *G. Kossinny* Die Herkunft der Germanen (Würzburg 1911). Někteří z jmenovaných badatelů omezují prvotní kolébku jen na Skandinavii, např. K. Penka, R. Much, Wilser, Kossinna, jiní naopak Skandinavii osazují později (Bremer 51).

[1] Někteří kladou sem prasídla i jiných indoevropských kmenů: Italů, Řeků, Thraků a Illyrů, ale to jsou všechno dohady a pro dobu tak vzdálenou s thematem této knihy spojení nemají. O nejnovější thesi, podle níž ve východní Germanii dlouho mezi Slovany a Germany seděli Thrákové nebo Illyrové, zmíníme se ještě jednou v kapitole archaeologické, poněvadž ji hájí dnes především archaeologové.

[2] Srv. mapu v *Kossinově* spisu Die Herkunft d. Germanen (v textu str. 21, 28), a novou podrobnější pod titulem Siedelungsgebiete der Germanen, Kelten und Illyrier in Nord- und Mitteldeutschland während der II. Periode der Bronzezeit (1700—1400) v časopisu Deutsche Erde 1912 tab. 14.

[3] *Mülenhoff* DA. II. 289 sl., *Bremer* Ethn. 29, 42, 50, *Höfer* Arch. Probleme in der Prov. Sachsen (Halle 1904) 21, *Kossinna* Die Grenzen der Kelten und Germanen in der Latènzeit (Korrespondenzblatt 1907 57—62), Die ethn. Stellung d. Ostg. l. c. (srv. Światowit VI. 155 sl.) a zejména novou práci *K. Schumachera* Gallische und germ Stämme und Kulturen im Ober- und Mittel-Rheingebiet zur späteren Latène-Zeit (Praeh. Zs. 1914. VI. 230). Že byli u Hercynského lesa už před IV. stol., shledali jsme již výše na str. 10 pozn. [3] (převzetí názvu Fergúnia).

[4] Srv. mé SS. I. 294—301.

TAB. I. MAPA PTOLEMAIOVY VÝCHODNÍ GERMANIE (k str. 12).

cizích, zprvu od Keltů, později od Řeků a Římanů, nýbrž s řadou jmen, označujících od sebe oddělené, třebas ovšem velmi příbuzné, jednotlivé národy germanské. Příbuznost ta má stupně různé a němečtí filologové, historikové a nově i archaeologové snaží se odedávna, opírajíce se především o Tacitovo líčení (Germ. 2), vyjádřiti ji genealogickými systémy, založenými na původní bipartici nebo tripartici Germanstva na tři velké jazykové skupiny: severní, západní a východní. To jsou však všechno otázky, které zde pro nás zájmu nemají. Pro nás, jak z dalšího bude vidno, je nutno seznámiti se jen se starověkými poměry kraje položeného od Labe a Sály na východ a s těmi kmeny, které tam zná antická literatura, zahrnujíc je pod společné jméno Germanů a pod zeměpisný pojem východní Germanie, neboť jen o těch končinách může býti důvodně uvažováno, byli-li v nich zastoupeni jenom Germani, či jiní národové, bylo-li vše mezi Labem a Vislou gallské a germanské, či byli-li tu také Slované a od které doby. Theorie o kolébce praslovanské v jižní a západní Germanii, — theorie, jichž se později na příslušném místě znovu dotknu, jsou naprosto bezpodstatné a bylo by zbytečným plýtváním místa i práce, kdybych se k vůli nim obíral podrobně i národopisem Germanie jižní a západní.

Omezím se proto jen na národopisný obraz a rozbor poloviny východní a zde se nám jakožto nejdůležitější skupina objevují v první řadě kmenové, zahrnovaní jménem *Suevů* neboli *Suebů.*

Suevové. Suevy vlastní, v užším slova smyslu, uvádí Caesar[1] a po něm mnoho jiných starověkých pramenů, z nichž vidíme, že seděli v I. stol. před Kr. mezi Werrou, Labem a Mohanem. Centrum jejich byl kraj Semnonů při Labi. Odsud tito Suevové přešli později na jih od Mohanu, kde jejich jednotlivé části měly různé osudy. V V. století po Kr. odešla část jich s Vandaly do Španěl, ale hlavní jádro zůstalo nahoře seděti na dále pod jménem historických Švábů.[2]

[1] Caesar BG. I. 51 v následujícím výčtu kmenů germanských: Harudes, Marcomanni, Triboces, Vangiones, Nemetes, Sedusii, Suebi.

[2] Srv. *Bremer* Ethn. 184 sl., *Much* Stammsitze 48 sl., *Zeuss* Deutschen 312 sl., 465 sl. K historii Suevů srv. dále spisy: *Lehmann* Das Volk der Sueben von Caesar bis Tacitus (D. Krone 1883), *Riese* Die Sueben. Rh. Mus. N. F. XLIV. 331, 488, Westd. Zs. 1890, 339, 1891, 293, *Kossinna* Die Sueben im Zusammenhange der ältesten d. Völkerbewegungen (Westd. Zs. IX. 1890, 199), Nochmals die Sueven (tamže 1891, 104). *Fr. Baumann* Schwaben und Alamannen. Forsch. z. d. Gesch. XVI. (1876) 215, *L. Schmidt* Allg. Gesch. 168—180, Gesch. d. d. Stämme II. 2 (Berlin 1913) 139—218, *E. Devrient* Die Sueben und ihre

Starý tvar jména Suevi, Suebi, Suevia přešel v širší Suabi, Σουάβοι, Suavi, Suavia, Σουαβία.[1]

Vedle toho užívalo se však v starověku jména Suevů i ve smyslu širším pro několik jiných kmenů mezi Rýnem a Labem, ba i na východě Labe. Poučují nás o tom zřejmě tyto čtyři zprávy:

Strabo: „Ἐνταῦθα δ' ἐστὶ καὶ ὁ Ἑρκύνιος δρυμὸς καὶ τὰ τῶν Σοήβων ἔθνη τὰ μὲν οἰκοῦντα ἐντὸς τοῦ δρυμοῦ, καθάπερ τὰ, τῶν Κοαδούων . . . . . . πλὴν τά γε τῶν Σουήβων ἔθνη, τὰ μὲν ἐντὸς ᾤκει, τὰ δὲ ἐκτὸς τοῦ δρυμοῦ (Ἑρκυνίου) ὅμορα τοῖς Γήταις. Μέγιστον μὲν τὸ τῶν Σουήβων ἔθνος. διήκει γὰρ ἀπὸ τοῦ Ῥήνου μέχρι τοῦ Ἄλβιος: μέρος δέ τι αὐτῶν καὶ πέραν τοῦ Ἄλβιος νέμεται, καθάπερ Ἑρμόνδοροι καὶ Λαγκοβάρδοι"[2] V téže kapitole Strabo uvádí dále i Semnony a Markomanny jako kmeny suevské.

Tacitus: „Nunc de Suebis dicendum, quorum non una ut Chattorum Tencterorumve gens. Maiorem enim Germaniae partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusque discreti, quamquam in commune Suebi vocentur",[3] načež v následujících kapitolách k nim čítá Semnony, Langobardy, Reudigny, Aviony, Anglie, Variny, Eudosy, Suardony, Nuitony, Hermundury, Naristy, Markomanny, Quady, Marsigny, Lugie, Bury a jiné menší.[4]

Ptolemaios uvádí v řadě kmenů mezi Rýnem a Labem: Σούηβοι οἱ Λαγγοβάρδοι, Σ. Ἀγγειλοί, Σ. οἱ Σέμνονες.[5]

Dio Cassius: „οἱ μὲν (Σούηβοι) πέραν τοῦ Ῥήνου, ὥς γε τἀκριβὲς εἰπεῖν. πολλοὶ γὰρ καὶ ἄλλοι τοῦ Σουήβων ὀνόματος ἀντιποιοῦνται".[6]

Na základě těchto pramenů vidíme, že se vedle vlastních Suebů, kteří zůstali seděti v Bavorsku, mezi kmeny suevské počítali ještě Semnoni, Langobardi, Varini, Anglofriesové, Markomanni, Kvadi, Hermunduři, Naristi a ještě jiní menší kmenové, kteří však pro historii východní Germanie nemají zvláštního významu. Zůstává jen nejisto, jaké bylo „suevské" pojítko všech těchto kmenů, ze-

Teilstämme. Hist. Vierteljahrschr. III. VI. 1903 1—18 a *W. Kętrzyński* Swewowie a Szwabowie. Krak. 1902 (Rozpr. Akad. Wydz. hist. t. XLIII).

[1] K pozdějším záměnám tohoto jména srv. mé SS. II. 115.

[2] Strabo VII, 1, 3. (VII. p. 290).

[3] Germania 38.

[4] G. 39—43. Srv. i Ann. II. 45. (Suebae gentes, Semnones ac Langobardi.) Ve skutečnosti všichni jmenovaní však k Suevům nepatřili. Srv. *Schmidt* Allg. Gesch. 168, Gesch d. d. Stämme II. 2, 140.

[5] Ptol II. 11, 6, 8, 9, 11.

[6] Dio LI. 22, 6. (k r. 29 př. Kr.).

jména jak dalece původ a společný jazyk a jak dalece politické a kultovní interessy je spojovaly. Že zde kultovní svazek byl, vidíme z Tacita, podle něhož měli všichni tito kmenové kultovní středisko v zemi Semnonů v posvátném háji, kde se v ustanovený čas scházely deputace ze všech stran k slavnostem a k lidským obětem.[1]

Semnoni „nobilissimi et vetustissimi Sueborum“ (Tac. l. c.) při středním Labi, byli jádrem suevského spolku. Zde dlužno také hledati prvotní sídla všech Suevů, dokud se nerozpadli na řadu kmenů, což se stalo nejpozději počátkem I. stol. př. Kr. Jednotliví kmenové oddělili se od jádra a většinou odtáhli pryč, tak že na místě starých sídlel zbyli pouze Semnoni. O těch pak víme, že ještě v době Kristova narození seděli i na levém břehu Labe, v Staré Marce, ale r. 6, jakmile se sem dostala římská vojska a Labe se stalo hranicí římských interessů, ustoupili i oni a soustředili se na pravý břeh,[2] do kraje dnešního Braniborska a Dolní Lužice, kde se nalézal i zmíněný posvátný háj. Zde, na pravém břehu, znal je ještě Tacitus[3] i Ptolemaios,[4] zde dostali se i pod vládu Marobudovu[5] a sem se chtěli k nim ještě r. 174/5 přistěhovati nazpět od Dunaje Kvadové.[6] Jaké však byly jejich další osudy, nevíme; v historii jméno jejich úplně mizí a všechno ztotožňování Semnonů s jinými pozdějšími německými kmeny, zejména s *Alemanny*,[7] jest jen hypothesou. Ve skutečnosti nevíme, co se s nimi stalo.[8]

Více je zpráv o jiných kmenech suevských.

[1] Germ. 39.

[2] Strabon VII. 1, 3, a Vel. Pater. II. 106, 107: Sv. *Bremer* Ethn. 193 sl.

[3] Germ. 39. Srv. *Bremer* 195.

[4] Ptol. II. 11. 8, 10.

[5] Tac. Ann. II. 45, Strabon l. c.

[6] Dio LXXI. 20 (*Bremer* 196).

[7] Od III. stol. po Kr. byli kmenové germanští na horním Dunaji a Rýně. shrnováni od Římanů společným názvem *Alemannů* (Alamannů), svazek pak kmenový, jenž na dolním Rýně povstal, názvem *Franků.*

[8] Více o Semnonech viz u *Bremera* l. c. 188, 193 sl., *Mucha* Stammsitze 24 sl., *Zeusse* Deutschen 130, 457, *Schmidta* Allg. Gesch. 187 sl., Gesch. d Stämme II. 2, 139, *Pniowera O.* Die Bevölkerung Brandenburgs vor der slav. Zeit (Archiv der Brandeburgia III. 1897. 94—116. Srv. Niederl. Mitth. 1898 V. 383). Ten soudí, že Semnoni kraj mezi Labem a Odrou opustili mezi r. 180 a 270, až na zbytek, který odešel r. 568—569. Je to čirá hypothesa. Srv. i Müllenhoff DA. II. 103.

Vedle Semnonů zajímají nás ze suevských kmenů ještě Langobardi, Markomanni, Kvadové a Hermunduři. Jako Semnoni zmizeli z Germanie i *Langobardi*, ale o těch aspoň víme, co se s nimi stalo. Připomínají se Vellejem Paterculem k r. 5 př. Kr. kdesi v Lüneburgu (Bardengau), tedy původně rovněž na západní straně Labe.[1] Odtud také ustoupili r. 6 po Kr. před mocí římskou na druhou stranu, načež slyšíme, že náleželi až do r. 17 říši Marobudově a že potom přistoupili k allianci cheruské.[2] Ale už v II. století po Kr. počali se obraceti na jih, neboť k r. 167/8 čteme u Petra Patricia o houfci 6000 Langobardů v sev. Uhrách.[3] V průběhu II.—V. stol. je historie Langobardů, pokud o ní víme z tradic, naplněna řadou nejasných, neověřených a sporných dat,[4] načež se dovídáme, že asi r. 490 dobyli Rugilandu na Moravském poli,[5] a po přechodu přes Uhry ocitli se podle jednoho výkladu r. 526, podle jiného r. 546/7 v Pannonii a Noriku, odkudž r. 567 zničili říši gepidskou. Ale v ní nevytrvali, nýbrž r. 568 odešli a založili v Italii novou říši langobardskou.[6]

---

[1] Velleius Paterc. II. 106. Srv. i Strabo VII., 1, 3. Podle tradic byla však jejich pravlast ve Skandinavii.

[2] Tac. Ann. II. 45, XI. 17. (Srv. *Bremer* Ethn. 215, *Schmidt* Allg. Gesch. 78, Gesch. d. Stämme I. 4. 431).

[3] Petr. Patr. Frg. 6. (Hist. Gr. min. I. 428), Dio Cassius 71, 3, 1. Langobardů nebylo vůbec mnoho. Srv. slova Tacitova G. 40. Schmidt a také Novotný, myslím, příliš pozdě kladou odchod Langobardů z Germanie teprve do IV. stol., Schwantes zase příliš brzy do konce I. stol. (*Schmidt* Gesch. d. Stämme I. 4. 433, *Novotný* ČD. I. 163).

[4] Je to historie t. zv. tažení langobardského, k němuž odkazuji aspoň na novější práce *Fr. Westberga a K. Blasela*, uvedené v poznámce 6. Podle tradice na této cestě setkali se i s vých. Slovany — Anty v zemi *Anthab* (*Anthaib)* zvané, nejspíše kdesi u Dněstru (srv. *Niederle* Antové, Věstník král. spol. nauk 1909).

[5] Paulus Diacon I. 19, 20. *Schmidt* Ält. Gesch. d. Langobarden (Leipzig 1884) 45.

[6] Srv. mé SS. II. 117—118. K Langobardům vůbec srv. *Zeuss* D. 109 sl., 471 sl., *Bremer* Ethn. 214, *Schmidt* Allg. Gesch. 77 sl., Gesch. d. Stämme I. 4, 427 sl., *Novotný* ČD I. 163 sl., *F. Dahn* Die Langobarden (Leipzig 1909), *Hartmann L.* Das ital. Königreich d. Römer und Langobarden I.—II. (1897, 1900), *L. Schmidt* Aelteste Gesch. der Langobarden. Leipz., 1884, *R. Wiese* Die älteste Gesch. der Lang. Diss. Jena 1877, *týž* Die Langobarden. Hamm in W. 1907, *C. Blasel* Die Wanderzüge der Lang. Breslau 1909 (zde a také u Bremera viz úplnou starší literaturu), *Em. Šimek* Archaeologie a pobyt Langobardů v Čechách (Pravěk VIII. 1912, 70), *Fr. Westberg* Zur Wanderung der Langobarden. Зап. И. Акад. Petr. VIII. sv. 6 č. 5 (1904).

Markomanni a Kvadové vyšli v I. stol. př. Kr. od středního Labe a směřovali nejdříve na západ k Rýnu a do Gallie, jak víme z Caesara, Diona Kassia a zejména ze zprávy Florovy, neboť je Drusus natrefil u Rýna vedle Usipetů, Tenkterů a Chattů.[1] Odtud však se obrátili na východ a přišli do Čech a na Moravu, kde zůstali na čas seděti. Doba je sporná, i kdy k nám přišli, i kdy odešli. Někteří docela soudili, že Markomanni přišli do Čech dvakráte, nejdříve v letech 80. nebo 70tých, kdy dobyli země od Bojů, načež se teprve obrátili k Rýnu a znovu se vrátili krátce před Kr. nar. pod Marobudem. Soudím však z důvodů jinde vyložených, že přišli do Čech pouze jednou, a to r. 8—9 př. Kr.[2] a vedle nich Kvadové na Moravu současně nebo o něco málo dříve, a pokud se týče doby, v níž odešli, myslím, že pobyt jejich v našich zemích netrval dlouho, snad nějakých 30 let, snad více, ale podle všeho ne přes II. století. Tacitus jen jednou ještě mluví o jejich sídlech v Bojohaemu až po Dunaj.[3] Obyčejně se usuzuje, že tu seděli dlouho, do V. ba i do VI. stol., podnikajíce daleké výpravy a boje do končin odlehlých, ale proti tomu dlužno konstatovati, že od té doby, co padl Marobud a kvadský Katvalda a co družinu barbarů, která oba vládce provázela, tedy patrně jádro vojsk, přesadil císař Augustus k r. 21 do rozsáhlého území při Dunaji mezi dolní Moravou a Cusem[4] (Gusen, srv. str. 11.), není pramene, na základě jehož bychom byli nuceni přijímati trvání Markomannů v Čechách a Kvadů na Moravě; naopak všechny a dosti hojné prameny ukazují, že sídla a síla obou kmenů byla koncentrována na Dunaji: Kvadů při Hronu a Brigetiu (dnešním Komárnu), Markomannů v dolno- a hornorakouském Podunají, až po Řezno.[5] Mohlo by se nadále mluviti jen o panství jejich v Čechách, ale ne o sídlech. Byli-li pak vskutku mezi vojsky Atillovými, táhnoucími r. 451 do Gallie, jak sděluje Paulus Diacon,[6] čili ne, nemá pro zemi českou významu. V té době Markomanni a Kvadové nebyli už u nás, nýbrž na Dunaji a je nanejvýše pravdě

[1] Caesar I. 51, Dio Cass. LV. 10a, Florus IV. 12 (II. 30).

[2] Srv. výklad v mých „Počátcích české historie“ (Praha 1900. Otisk z ČČH.) Premerstein příchod Kvadů klade k r. 14 (Jahreshefte öst. arch. Inst. VII. 1904 217).

[3] Tacitus G. 42.

[4] Tacitus Ann. II. 63: barbari utrumque comitati ... inter flumina Marum et Cusum locantur dato rege Vannio gentis Quadorum.

[5] Srv. *Niederle* O počátcích 19 sl.

[6] Paulus Diacon Hist. rom. XIV. (M G. Auct. ant. II. 201).

podobno, že se zde zatím připravila přeměna jich v kmen pozdějších Bavorů a spojený s tím definitivní ústup před Slovany do Bavor.[1]

Posledním suevským kmenem byli na levé straně Labe staří *Hermunduři* (Τευριοχαῖμαι Kl. Ptolemaia), jejichž sídla mezi Labem a Sálou a hlavně od Sály na západ až k Veře doložena máme Vellejem Paterculem, Tacitem pro I. století a dále Ptolemaiem.[2] Části Hermundurů uvádějí se také v bojích podunajských v letech 165—180 po Kr.[3] a do té doby padá patrně větší pohyb a ústup jejich z končin mezi Labem a Sálou k západu. Ale všichni neodešli a ještě Jordanis jmenuje je jako severní sousedy Vandalů a Markomannů pro první polovinu IV. stol.[4] Od V. století objevuje se pro ně jméno Durinků.

Tacitus čítá mezi Suevy, t. j. do Suevie, i velký kmen *Lugiů* a jeho část, kmen *Burů*,[5] ale o těch bude lépe pojednati dále zvláště. Ostatní menší suevští kmenové jsou pro nás buď bezvýznamní, nebo zase čítáni od jiných pramenů ke skupinám ostatním.

Ve východní Germanii jako první a nejstarší skupina kmenová objevili se Bastarni a Skirové, kteří však zde žili poměrně jen krátce.

Bastarni (také *Basterni*) seděli původně u Baltického moře, ale už mezi polovinou V. a polovinou III. stol. př. Kr. odešli přes

[1] K historii Markomannů a Kvadů, jakož i k hypothesi o přeměně jich v Bavory srv. ještě *K. Zeuss* D. 114 sl., 364 sl., *Zeuss* Die Herkunft der Bayern von den Markomannen München 1839[1], 1857[2], *F. Wittmann* Die Herkunft der Bayern von den Mark. Sulzbach 1841, *A. Quitzmann* Abstammung, Ursitz und ält. Gesch. d. Baiwaren. Münch. 1857, Die ält. Gesch. d. Baiern bis zum Jahre 911. Braunschw. 1873, *C. Mehlis* Mark. und Bajuwaren. Münch. 1882, *Much* Herkunft der Quaden Beitr. G. d. Spr. XX. (1895) 20, *Devrient* Hermunduren und Markomannen. Jahrb. klass. Alt. VII. 1901. 51. Další viz u *Bremera* Ethn. 211, 213, *Schmidta* Allg. Gesch. 172 sl., Gesch. d. St. II. 2. 166 sl. a u *Novotného* Č. Děj. I. 54 sl.

[2] Vell. Paterc. II. 106, Tac. Ann. II. 63, XII. 29, Germ. 41, Ptol. II. 11, 11. (Srv. *Bremer* Ethn. 207.) S částí Hermundurů při Dunaji setkal se r. 2 př. Kr. Domitius Ahenobarbus (Dio 55, 10a); Strabo Hermundury buď omylem klade za Labe (VII. 1. 3), nebo udál se před tím nějaký dočasný ústup za Labe, jako u Langobardů.

[3] Jul. Cap. Vita Marci 22, Dio Cassius 71, 12; 72, 2. Srv. mé SS. I. 403, II. 104. K Hermundurům srv. *Zeuss* D. 102, 353, *Bremer* Ethn. 204 sl., *Schmidt* Allg. Gesch. 182 sl., kde viz i podrobnou literaturu.

[4] Get. XXII. 114.

[5] Tac. G. 43.

Vislu a Polsko k Černému moři a k dolnímu Dunaji.[1] U Dunaje před r. 230 zmiňuje se o výboji bastarnském (*bastarnici motus*) 28. prolog Troga Pompeja a počátkem II. století byli ve styku s Filipem III. Makedonským (184—182).[2] Potom se těžisko Bastarnů stále víc a více stahovalo k Dunaji, množily se jejich útoky na Balkán, zejména za doby římského panství,[3] až je konečně nadobro oslabené r. 279 císař Probus přijal a přesadil do Thrakie.[4] Za Bastarny šli brzy na jihovýchod i *Skirové*, neboť vidíme z dekretu Protogenova, pocházejícího z III.—II. stol. př. Kr., že v té době ohrožovali Olbii.[5] Ale patrně neodešli všichni, neboť je připomíná na severu u Visly ještě Plinius,[6] kdežto zase jiné prameny mluví o útocích Skirů přes Dunaj na Balkán. V V. století byli v Uhrách a u dolního Dunaje v Moesii a M. Skythii, — potom nadobro zmizeli.[7]

Jako předešlí nevytrvala dlouho ve vých. Germanii ani druhá, mnohem větší skupina gotská. Skládala se z kmenů, kteří vyšli ze Skandinavie, přes moře se dostali na protilehlé baltické břehy, zde nějakou dobu pobyli, načež se sebrali a odešli dále. Náleželi k ní vlastní Goti, Gepidi, Herulové, Rugové, Vandalové, Burgundové a Silingové. To jest skupina pro vých. Germanii nejdůležitější.

Gotové (původně *Gutové*, též *Gautové*, srv. ř. Γοῦται, Γαυτοί, stšv. *Göthar*, stisl. *Gautar*, ae. *Géatas*, got. *Gutôs*, *Gutans*) usadili se po příchodu ze Skandinavie nejdříve u Baltického moře na západ od Visly, kde o nich zaslechl už ve IV. století př. Kr. Pytheas.[8] Tam na severu za Lugii připomenul je ještě Tacitus,[9] ale Ptole-

[1] Srv. výklad o tomto sporném datu v mých SS. I. 297 sl.

[2] Trog. Pomp. Prologus XXVIII.; Livius XXXIX. 35, 4, XL. 5, 10.

[3] Srv. SS. I. 293, 302.

[4] Vopiscus V. Probi 18, Zosimos I. 71.

[5] Srv. o tom blíže v mých SS. I. 303, 306.

[6] Plinius IV. 97: „Quidam haec habitari ad Vistlam usque fluvium a Sarmatis, Venedis, Sciris, Hirris tradunt". Podobně později, ale patrně podle zápisu staršího, připomíná je v Germanii veronský Laterculus.

[7] SS. II. 113 pozn. 3, 115. K historii Bastarnů srv. ještě *Zeuss* D. 70, 127, *Bremer* Ethn. 88 sl., *Braun* Разысканія I. 99 sl., *Schmidt* Allg. Gesch. 52 sl., Gesch. d. Stämme I. 4, 459, *E. Sehmsdorf* Die Germanen in den Balkanländern bis zum Auftreten der Goten. Leipz. 1899. Srv. mé SS. I. 290.

[8] Podle Plinia XXXVII., 35: Pytheas Guionibus (čti Gutonibus) Germaniae genti accoli aestuarium oceani Metuonidis nomine. O tomto zálivu srv. mé Star. zprávy 44, 48. Je to asi korruptela z jména zálivu Venedského.

[9] Tacitus G. 44: trans Lugios Gotones regnantur.

maios umístil je už o něco dále na východ, na pravém břehu dolní Visly.[1] Sem také patří Pliniovo a Solinovo označení velké řeky (Visly nebo Pregely) jménem *Gutalus, Guthalus*.[2] Patrně nastal již během druhé poloviny II. stol. pohyb Gotů směrem jihovýchodním, pohyb, jenž skončil přechodem jedné části (Visigoti, Taifalové, Tervingové) do Dacie, kterou jim r. 275 Aurelian z donucení přepustil, zatím co druhá část přešla na Dněpr a k Černému moři, kde seděla až do r. 375, kdy zase z největší části vypuzena byla od Hunnů.[3] Po dalších mnohých bojích na Balkáně odešlo jádro Gotů do Italie r. 488.[4] Gotům byli příbuzni i *Gepidové*, o nichž také víme, že původně seděli při deltě vislanském;[5] odtud před polovinou III. století po Kr.[6] hnuli se k jihu do Sedmihrad a východních Uher, kde zůstali až do VI. století. Potom zde zanikli po velkých porážkách, které jim r. 567 připravili Langobardi s Avary a brzy potom r. 601 i Maurikiův generál Priskos.[7]

Podobný osud stihl i *Heruly* (*Eruly*). Ti rovněž vyšli ze Skandinavie, ale rozptýtili se brzy v III. stol., jednak na západ k dolnímu Rýnu, odkudž činili útoky do Gallie a Hispanie, jednak přes východní Germanii do jižní Rusi, kde podlehli ve IV. stol. Gotům a kde jich část i nadále zůstala.[8] Jiná část Herulů připomíná se v V. a VI. stol. ve válkách podunajských, a její zbytky byly zase usazeny Justinianem kolem Singiduna, dnešního Bělehradu, r. 512.[9]

Rugiové přišli ze Skandinavie na břehy Baltického moře při ústí oderském, kde je vedle Gotů připomíná Tacitus a Ptolemaios[10]

---

[1] Ptol. III. 5, 8 (Γύθωνες).

[2] Plin. IV. 100, Solinus 20, 2. Srv. mé Star. zprávy 93.

[3] Srv. SS. II. 105—110.

[4] SS. II. 111—116. K historii Gotů srv. *Zeuss* D. 134, 401, *Bremer* Ethn. 83, 91 (zde literatura úplná), *Schmidt* Allg. Gesch. 83 sl. (zde literatura), Gesch. d. St. I. 49 sl. Hlavní, pro Slovany velmi důležité fase gotské historie proberu podrobně ve IV. díle SS., věnovaném Slovanům východním.

[5] Jordanis Get. XVII. 96. K dějinám srv. *Zeuss* D. 436, *Schmidt* Allg. Gesch. 131, Gesch. d. St. I. 305.

[6] Srv. SS. II. 107. Jsou už na mapě Peutingerské z konce III. st. zapsán v Uhrách (l. c. 125). *Blume* (Germ. Stämme 203) klade odchod na základě hrobů domněle jim přičtených do počátku IV. stol.

[7] SS. II. l. c.

[8] K historii Herulů srv. *Bremer* Ethn. 100 (zde literatura), *Schmidt* Allg. Gesch. 136 sl. *Zeuss* D. 476. K černomořským srv. i *R. Loewe* Reste d. Germ. am Schwarzen Meere. Halle 1896.

[9] SS. II. 118.

[10] Tac. G. 44. Ptolemaios pak při ústí Viaduy uvádí πόλις Ῥούγιον (II. 11, 12), patrně omylem místo jména kraje jako sousední Λακιβούργιον. Sem zajisté

a kde je znala ještě gotská tradice z doby Jordanovy.[1] Kdy se hnuli na jih, nevíme, bezpochyby také během III.—IV. stol.; při tom se dostali k Dunaji na Moravské pole, kde říši jejich r. 487/8 rozbil Odoaker, načež zbytky Rugiů odešly do Italie.[2] Jiní se octli na Balkáně. Mimo ně objevují se v V. stol. ve vojsku Odoakrově i *Turcilingové*, patrně příbuzní.[3] Vedle Rugiů na severu při moři uvádí Tacitus l. c. ještě *Lemovie* (Lemovii, al. Lemonii).

Zvláštní skupinou na východě byli dále kmenové vandalští, k nimž náleželi především vlastní *Vandalové* (Vandili, Vindili, Vanduli, Βανδίλοι), o jejichž starší době víme jen, že seděli kdesi za krkonošskými horami, které proto Dio Cassius zove Οὐανδαλικὰ ὄρη.[4] Ale ve válkách markomanských objevují se už výbojně na jihu Karpat a ve východních Uhrách[5], v III. stol. vidíme je v Dacii v bojích s Aurelianem a s Probem, od roku 335 nějakou dobu v Pannonii,[6] až konečně r. 406 odtáhli přes Rýn do Gallie, odkudž po 3 letech přešli do Hispanie a r. 429 pod Geiserichem do severní Afriky.[7] K vlastním Vandalům počítají se i kmenové Astingů (Asdingů), Viktovalů a Lacringů (jiní je čítají k Lugiům); Plinius (IV. 99) sám čítal k nim i Goty, Variny a Burgundy; také Tacitus Germ. 2. uvádí jméno zřejmě ve smyslu širším.

Burgundové (zvaní u Plinia IV. 99 Burgodiones, u Ptolemaia II. 11, 8 a 10 Βου[ρ]γοῦνται; Tacit jich neuvádí) seděli podle

---

náleží i Ptolemaiovi (II. 11, 7) Ῥουτίκλειοι za Ῥουγίκλειοι (zapsáni před ústím Visly).

[1] Jordanis G. IV. 26. Gotové na svém tažení přišli nejdříve do země Ulmerugů, kteří tehdy seděli na pobřeží.

[2] K historii Rugiů srv. *Bremer* Ethn. 93, *Schmidt* Allg. Gesch. 91, 133, Gesch. d. St. 325, 433 a mé SS. II. 113—115. *Blume* Germ. Stämme 155 přičítá jim laténské hroby žárové mezi Odrou a Vislou, Gotům pak hroby kostrové ze starší doby císařské (153). Schmidt odchod Rugiů na jih klade do první poloviny IV. stol., ale sám připomíná, že se objevuje jméno jich s Heruly mezi národy římskou říši znepokojujícími už na tabuli Veronské z počátku IV. stol. (př. r. 320). Srv. *Riese* Geogr. lat. min. 128. *Blume* l. c. 176—177 udržuje Rugie nahoře až do V. stol.

[3] *Bremer* Ethn. 93, *Schmidt* Allg. Gesch. 135.

[4] Dio Cassius LV. 1.

[5] Dio 71, 12, 72, 2. Srv. SS. II. 105. Tabela Peutingeriana z III. st. klade VANDULI mezi Markomanny a Dunaj. (Segm. IV. 3—4).

[6] SS. II. 106.

[7] K dějinám Vandalů srv. *Zeuss* D. 443 sl., *Bremer* Ethn. 86, 90, a hlavně *L. Schmidt* Älteste Geschichte der Wandalen. Leipzig 1888, Geschichte der Wandalen. Leipzig 1901, k čemuž srv. i jeho Allg. Gesch. 53 sl. Další literaturu k Vandalům a Burgundům viz u Bremera a Schmidta l. c.

disposic Ptolemaiem uvedených zprvu asi na Vartě střední a Noteči, později o něco jižněji.[1] Odtud se část ok. r. 250[2] hnula k Černému moři, jiná pak spolu s Vandaly k Mohanu, na němž seděli až do r. 406, kdy také přešli Rýn a se svolením Říma založili r. 413 mezi Franky a Alemanny říši s hlavním střediskem ve Wormsu a Mohuči. Říše ta byla však brzy zničena Aetiem a Hunny (437), načež byli Burgundi přesídleni r. 443 do Savojska a k Rhoně.[3]

Varinové seděli ještě v I. století po Kr. v Meklenbursku vedle Anglů,[4] ale později také odešli k Rýnu, kde je do konce V. století při dolním toku položena říše varnská.[5] Prokopios mluví sice o Varnech (Οὐάρνοι) tak, jako by ještě v VI. století byli seděli nejen na dolním Rýně, ale i na severu v starých sídlech jižně od Dánů,[6] ale tato zpráva v době, v níž už z jiných důvodů musíme předpokládati, že východní Germanie byla naplněna Slovany, je velmi nevěrohodná. Běží tu patrně buď o pouhou reminiscenci na stará sídla Varnů, na něž se Herulové pamatovali a k nimž se chtěli vraceti, anebo, a to spíše: byl tam sice v VI. stol. kmen Varny zvaný, ale ne germanský, nýbrž Varnové slovanští, o nichž srv. dále v kap. III. a V.

Silingové (Ptol. II. 11. 10 Σιλίγγαι) seděli původně na jihu Semnonů, tedy v Lužici a Slezsku v okolí Vratislavě, což dokazuje jméno totožné s jménem řeky *Slęzy*.[7] Vedle Ptolemaia zmi-

---

[1] Vedle toho zdá se, že omylem z jiné diathesy Ptolemaios zanesl je i na východ Visly (jako Variny) pod jménem Φρουγουνδίωνες (III. 5, 8). Srv. více o tom v mých SS. I. 386. Hlavní jádro Burgundů v době markomannských válek klade *Schmidt* do sev. Slezska a Dolní Lužice (Allg. G. 68, 79, G. d. St. I. 435, 368).

[2] Tak podle několika zpráv, ale počátek pohybu na jih klade *L. Schmidt* (Allg. G. 68 a Gesch. d. St. I. 367) už do poloviny I. století a spojuje s hnutím válek markomannských. *Blume* (Germ. Stämme 168 sl., 204) soudí, že Burgundi, jimž náležejí t. zv. bornholmské žárové hroby v jamách (Brandgrubengräber), hnuli se od delta k jihu koncem II. stol. a v III. opustili vých. Germanii.

[3] K dějinám Burgundů srv. *Zeuss* D. 133, 280, 465, *Bremer* Ethn. 90, *Schmidt* Allg. Gesch. 68 sl., Gesch. d. St. I. 367—426.

[4] Tac. G. 40. Pliniem (IV. 99 Vandili quorum pars Varinnae) a Ptolemaiem (III. 5, 8 Αὐαρινοί) zapsáni jsou omylem k Visle. Srv. o tom v mých SS. I. 386.

[5] Srv. více u *Bremera* 117 a *Schmidta* Allg. Gesch. 148, jenž počátek odchodu Anglů a Varnů klade do III. stol.

[6] Prokop. BG. II. 15, IV. 20. Srv. mé Počátky dějin zemí č. 41. Týká se to výpravy Herulů z Uher na sever asi r. 512—513.

[7] Srv. dále kap. II.

ňuje se o nich ještě španělský biskup Hydatius, pokračovatel kroniky Hieronymovy, pravě, že se spolu s Vandaly usadili ve Španělích, kde byli brzy na to zničeni v Baetice v letech 416—418.[1] Z toho se podle Müllenhoffa obvykle soudívá, že se hnuli od Odry kolem r. 406,[2] ale to je soud pravdě nepodobný, jak dále ještě ukážeme při tomto datu, jež má zároveň Müllenhoff za první chronologické určení příchodu Slovanů. Nevíme sice přesně, kdy odešli, ale odchod jejich nastal patrně dříve, jak souditi musíme z celkového, právě vylíčeného postupu východogermanských kmenů, jenž padá do II.—III. stol., a dále z toho, že vystupují při svém pochodu na západ spolu se sousedními Vandaly, jejichž odchod právem se klade už do doby druhé poloviny II. stol. V III. byli na Dunaji.[3]

Konečně náležel do východní Germanie ještě velký kmen *Lugiů nebo Lygiů.*[4] O sídlech jeho a rozloze máme především zprávu Tacitovu (G. 43): Dirimit scinditque Sueviam continuum montium iugum, ultra quod plurimae gentes agunt ex quibus latissime patet Lugiorum nomen, in plures civitates diffusum. Valentissimas nominasse sufficiet, Harios, Helvetonas, Manimos, Helisios, Nahanarvalos. Z ní vidíme, že je Tacitus kladl za řetěz Sudetských hor, do Suevie, aniž se jinak o příslušnosti národní blíže vyslovil. To, že je klade do Suevie, nerozhoduje samo o příbuznosti suevské, poněvadž na jiném místě dí, že do Suevů čítáni jsou kmenové „nationibus nominibusque discreti“ (G. 28) a poněvadž k nim čítal i Goty a Rugie. Strabo pak uváděje Lugie a vedle nich řadu jiných, menších kmenů, oddělil je zřejmě od Suevů slovy (VII. 1. 3.):

Λουίους (oprav Λουγίους) μέγα ἔθνος, καὶ Ζούμους, καὶ Βουτώνας, καὶ Μουγίλωνας, καὶ Σιβίνους καὶ τῶν Σοήβων μέγα ἔθνος Σέμνονας. Kmenové jmenovaní seděli v jeho představě patrně mezi Buiaimem, zemí Marobudovou (t. j. Boiohaemem), a Semnony na

---

[1] Hydatii Chronica, c. 49, 60, 67. (M. G. Auct. ant. XI. 18, 19): Wandali cognomine Silingi Baeticam sortiuntur . . . . . Wallia rex Gothorum intra Hispanias caedes magnas efficit barbarorum . . . . . Wandali Silingi in Baetica per Walliam regem omnes extincti. Zprávy k r. 411, 416 a 418.

[2] *Müllenhoff* DA II. 92.

[3] Srv. výše str. 25. *L. Schmidt* Allg. G. 54 klade odchod vandalských Silingů s jinými Lugii do poloviny III. stol. Jinak k historii Silingů srv. ještě *Zeuss* D. 455 a *J. Pospíšil* Z nejstaršího země- a dějepisu slezského. Progr. gymn. Opava 1905, 18 sl.

[4] K výkladu forem jména viz dále kap. II.

středním Labi.[1] Konečně Ptolemaios v popisu končin rozložených nad horami Krkonošskými a pramenem Visly s jedné a mezi Burgundy na Vartě s druhé strany uvádí tyto kmeny lugijské (II. 11, 10): Πάλιν ὑπὸ μὲν τοὺς Σέμνονας οἰκοῦσι Σιλίγγαι, ὑπὸ δὲ τοὺς Βου(ρ)γοῦντας Λοῦγοι οἱ Ὀμανοί, ὑφ᾽οὓς Λοῦγοι οἱ Διδοῦνοι μέχρι τοῦ Ἀσκιβουργίου ὄρους . . . .ὑπὲρ (Βατείνους) ὑπὸ τῷ Ἀσκιβουργίῳ ὄρει Κορκοντοὶ καὶ Λοῦγοι οἱ Βοῦροι μέχρι τῆς κεφαλῆς τοῦ Οὐιστούλα ποταμοῦ. Lugijské Bury zde při horní Visle uvádí i Tacitus G. 43 slovy: Retro Marsigni, Cotini, Osi, Buri terga Marcomannorum Quadorumque claudunt (t. j. s hlediska dunajského), e quibus Marsigni, et Buri sermone cultuque Suebos referunt.

Na základě těchto zpráv není nesnadno představiti si celkové rozsídlení Lugiů pro I.—II. stol. po Kr. Sedělit na sever hor Krkonošských, Orlických a Jeseníků, na sever od horní Visly až k Burgundům při Vartě a Noteči, jsouce na západě přibližně ohraničeni Semnony a Labem, za nímž již byli Hermunduři, na východě Vislou až ku vtoku Varty. V území tom, v němž později na čas, táhnouce k jihu, pobyli i Burgundi, Vandalové a Silingové, seděla patrně velká řada drobných kmenův a obcí (*plures civitates* — dí Tacit) se jmény původu různého, jež přesněji umístiti lze jen z části. Podle výčtu Tacitova můžeme umístiti jen Helvetony na ř. Havolu, jak samo jméno naznačuje[2] a dále Bury na temenisko Visly, což potvrzuje i Ptolemaios.[3] Z výčtu Ptolemaiova jsou to pak vedle Burů ještě Λοῦγοι-Διδοῦνοι (v jiných ruk. — Δοῦνοι), v nichž musíme viděti kmenové jméno, utvořené Ptolemaiem ze jména města Lugiduna tak, jako na jiných místech své mapy Ptolemaios utvořil z osady *Buridava* své Buridavense, z *Torroky* své Torekady, z *Nauara*

---

[1] Při tom je ovšem pochybno, vzhledem ke spojce καί, zdali Strabon jmenované kmeny Zumů, Butonů, Mugilonů a Sibinů shrnoval pod Lugie a to tím méně, že jména žádného z nich ani Tacitus ani Ptolemaios mezi Lugii neopakuje.

[2] Vycházím totiž ne z obvyklého v edicích čtení *Heluecones*, ale z formy *Heluetones*, kterou dokládají dobré rukopisy (E, T. B. a R.; srv. nové vydání Germanie od C. Annibaldiho Lipsko 1910, 43, 83) a která shoduje se s pozdějším středověkým názvem havolského kraje a kmene zvaného *Heveldun*, *Heveldi*, *Hehfeldi*, *Helvoldun* atd. u Vidukinda, Adama, Helmolda, Alfreda, geografa Bavorského a listin X. století (srv. dále v kap. V.). S Tacitovými Helvetony jsou patrně totožni Αἰλουαίωνες Ptolemaiovi položení vedle Burgundů (II. 11, 9). Müllenhoff i u Tacita četl Elvaeones (Germ. ant. 40). Řeka *Havela* je jmenována v Ann. Laurissenských k r. 789, a později často (srv. *Šafařík* SS. II. 604).

[3] Někteří korrigují i Ζούμους v Βούρους (*Zeuss* D. 126, *Ihm* v *Pauly-Wissowa* Realenc. s. v. Burri).

své Navary a pod.[1] Město Lugidunum umístěné na kartě Ptolemaiově na 39°30′ : 52°30′, bylo pravděpodobně někde ve Slezsku blíže Lehnice.[2] Tam tedy bych zapsal Lugy-Diduny nebo lépe Lugiduny. Ostatních kmenů však blíže umístiti nelze.[3]

Z historie Lugiů je důležito toto.

Lugiové sdíleli také osud všech jiných kmenů, kteří v I. a II. stol. seděli ve východní Germanii. I oni strženi byli do pohybu na jih, ale, jak se podobá, jen z části. Aspoň se zprávami o mohutnosti národa lugijského na severu nesrovnává se jejich pozdější postoupení na jih. O Lugiech čteme pouze, že r. 50 po Kr. spolu s Hermundury útočili na říši Vanniovu při Dunaji,[4] za Domitiana (81—96) jmenují se v bojích se Suevy v Moesii,[5] v III. století má mapa Peutingerská v Dacii zápis LUPIONES SARMATE, kterýž dlužno emendovati v *Lugiones*,[6] neboť současně se za doby Probovy připomínají Λογίωνες ἔθνος γερμανικὸν ještě v historii Zosimově.[7] Ale nikdy nemáme dojmu, že by zde vystupoval silný národ, podobný na př. Gotům, ač na severu výslovně byli označeni jako národ veliký. Z menších kmenů jen o Burech máme něco více zpráv. Objevují se častěji, už v bojích trajanovských a pozdějších v Dacii,[8] dále ve válkách markomannských za Marka Aurelia v severních Uhrách[9] a v III. století zapsal autor mapy Peutingerské při Dunaji legendu BUR.[10] Zdali Zosimovi Borani (Βορανοί), kteří se v III. stol. účastnili výpravy na Balkán a do Malé Asie, jsou

[1] Srv. SS. 421, II. 104.

[2] Ptol. II. 11. 13. (Λουγίδουνον). Tak soudí o vzniku Lugidunů i *L. Schmidt*. (Gesch. d. St. I. 354).

[3] Mugilony se neodvažuji umístiti na místo pozdější u Míšně Dětmarem citované župy Mogelini (IV. 5, V. 37) pro velký intervall časový, ač mnoho pro to mluví.

[4] Tac. Ann. XII. 29, 30.

[5] Dio Cassius LXVII. 5: ἐν τῇ Μυσίᾳ Λύγιοι Σουήβοι τισὶ πολεμηθέντες. Zmínku tuto mají někteří za chybu (tak *Mommsen* Hermes III. 115, *Sehmsdorf* 40, *Gsell* Domitien 224), jiní ne (*Pfitzner* Gesch. der röm. Kaiserlegionen 75). *Expeditio Suevica et Sarmatica Domitiani* doložena je nápisem CIL III. 291.

[6] Tab. Peut. segm. VII. 4—5. Srv. SS. II. 125, 140, 161.

[7] Zosimos I. 67.

[8] Dio Cassius LXVIII. 8; LXXI., 18; LXXII., 2, 3 (Βοῦρροι). Srv. doklady v SS. II. 104.

[9] Jul. Capitol. Vita Marci 22. Srv. SS. II. 105. *Expeditio Burica* III. legie italské z doby blíže neznámé připomíná se na pomníku nal. u Řezna (CIL. III. č. 5937). Jinak se osobní jméno *Burrus* objevuje dosti často v nápisech (CIL. III. Supl. index 2384).

[10] Tab. Peut. segm. V. 3. Zápis položen mezi Carnuntum a Aquincum.

ještě tito staří Burové, je velmi nejisté.[1] Celkem však vidíme, že i Burové i Lugiové mizejí z dějin nadobro ve IV. stol.[2]

Ostatní kmenové jmenovaní v starověku na východě Labe jsou buď pouhá jména pro nás bezvýznamná, neboť o nich vůbec nic nevíme (tak na př. *Aviones*, *Eudoses*, *Nuitones*, *Suardones*, *Reudigni)*, nebo jsou to jména kmenů důležitějších, kteří se však jinak sídly a svou historií vymykají předmětu našeho líčení (*Anglii*, *Saxones)*. Za to v jihovýchodním koutu Germanie možno se zmíniti o řadě kmenů menších nebo jinak blíže neznámých, jednak proto, že sídla jejich spadají do zemí českých, a jednak proto, že jednotlivá jména měla dosti značnou úlohu v různých theoriích o příchodu Slovanů. Sem patří vedle Tacitových *Marsignů* připadajících kamsi do severních Čech a dále od nich k východu položených *Kotinů*, původu gallského,[3] především řada kmenů jmenovaných Ptolemaiem na následujících dvou místech:

Ptolemaios II. 11, 10: περὶ τὸν Ἄλβιν ποταμὸν Βαινοχαῖμαι, ὑπὲρ οὓς Βατεινοί, καὶ ἔτι ὑπὲρ τούτους ὑπὸ τῷ Ἀσκιβουργίῳ ὄρει Κορκοντοὶ καὶ Λοῦγοι οἱ Βοῦροι μέχρι τῆς κεφαλῆς τοῦ Οὐιστούλα ποταμοῦ. ὑπὸ δὲ τούτους πρῶτοι Σίδωνες, εἶτα Κῶγνοι, εἶτα Οὐισβούργιοι ὑπὲς Ὀρκύνιον δρυμόν.

Zde jsou nově uvedeni Bainochaimové a Bateini patrně na území nynějších Čech a pod horami Krkonošskými Korkonti. Sidoni, Kognové (Kotinové Tacitovi) a Visburgiové patří někam do východní Moravy a záp. Haliče nebo do sev. Uher.[4]

Dále Ptolemaios, popsav sídla Varistů u Šumavy, vykládá (II. 11, 11): καὶ μέχρι τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ οἱ Παρμαικάμποι. ὑπὸ δὲ τὴν Γαβρήταν Ὕλην Μαρκομανοί, ὑφ᾽ οὓς Σουδινοὶ καὶ μέχρι τοῦ Δ. ποταμοῦ οἱ Ἀδραβαικάμποι. ὑπὸ δὲ τὸν Ὀρκύνιον Δρυμὸν Κούαδοι, ὑφ᾽ οὓς τὰ σιδηρωρυχεῖα καὶ ἡ Λοῦνα Ὕλη, ὑφ᾽ ἣν μέγα ἔθνος οἱ Βαῖμοι μέχρι τοῦ Δανουβίου, καὶ συνεχεῖς αὐτοῖς παρὰ τὸν ποταμὸν οἵ τε Ῥακατρίαι καὶ οἱ πρὸς τοῖς Καμποῖς Ῥακάται.

[1] Zosimos I. 27, 31.

[2] K historii Lugiů a Burů srv. *Zeuss* D. 124, 126, 458, *Bremer* Ethn. 89, *Schmidt* Allg. Gesch. 53 sl., Gesch. d. St. I. 354 sl., *Pospíšil* Z nejst. zeměpisu a dějepisu slezského (Progr. gymn. Opava. 1905) 9 sl., *Ihm* Buri (*Pauly-Wissowa* Realenc. s. v.) a literaturu uvedenou dále v kap. II.

[3] Tac. Germ. 43.

[4] Sidoni jsou patrně totožni se Sidony (Σιδόνες), které Strabo VII. 3. 17 uvádí vedle Atmonů jako bastarnský kmen při Karpatech a hranicích Germanie, Οὐισβούργιοι jest patrná korruptela, snad z Osi-Buri (srv. *Braun* Разыск. I. 46., *Müllenhoff* II. 326, 339.) Κῶγνοι je zřejmá korruptela z Κοτινοί — Cotini (Tac. G. 43).

Všichni zde jmenovaní kmenové náležejí sídly svými do severního pásu dunajského mezi tokem Kouby (něm. Kamp, odtud jméno Κάμποι) a Moravy, za níž byla v II. stol. vlastní země Kvadů. O významu jmen a o národnosti všech těchto Ptolemaiem uvedených kmenů povíme více v kapitole následující.

Z toho, co bylo dosud uvedeno o národopisném stavu starověké východní Germanie, vyplývá v celku tento obraz.

V době před Kr. nar. prošli jí od Baltického moře k Visle Bastarni mezi V.—III. stoletím, po nich Skirové, a doložena jsou zde sídla Rugiů a Gotů už ve IV. stol. u Baltického moře západně od Visly. V době Kristově seděl nad horami Krkonošskými a Jeseníky velký národ Lugiů, složený z řady malých kmenů, a národ Suevů, kteří byli ještě většinou mimo východní Germanii na levém břehu Labe (počátkem I. stol. po Kr. přešli suevští Semnoni a Langobardi na pravý břeh), dále tu byli vandalští Burgundové při Vartě, na severu při moři Varini (Varni), Rugiové a Lemoviové. Na jihu hor Sudetských připomínají se v Čechách a na Moravě počátkem I. století vedle Marsignů a Kotinů Markomanni a Kvadové, kteří se potom během I. století stáhli jižněji k Dunaji.

V II. století po Kr. přistupují ve východní Germanii další nová jména kmenů, kteří tu ovšem seděli již dříve, a to vlastní Vandalové a Silingové v dnešním Slezsku, Gepidové u dolní Visly a na jihu Sudetských hor řada kmenů příslušnosti blíže neznámé (Bateini, Visburgiové, Baimové, Korkonti), při Dunaji pak Kampové a Rakati. (Srv. připojenou mapu Ptolemaiovu.) Ale zároveň už počínalo silné hnutí germanských kmenů na jih a na východ. Nejdříve a nadobro odešli Gotové, po částech počali odcházeti Langobardi a kmenové vandalští, lugijští (z nich zejména Burové), Skirové, Rugiové, Gepidové, Herulové. Hnutí to pokračovalo a stupňovalo se v stol. III. a IV. V tu dobu (ne-li dříve) odešli Gepidové, dále Burgundi, Vandalové se Silingy a do té doby spadá i potulování se Langobardů na východě Germanie, *tak že počátkem V. století, a možno, že už ve IV. nezůstalo ve východní Germanii z národů jmenovaných nic mimo snad část kmene Lugiů*, jenž, jak jsem už vyložil, celý sotva odešel. Ze všech ostatních národů germanských zůstaly tu nanejvýše jen nepatrné zbytky.

Takový byl národopisný stav starověké východní Germanie.

KAPITOLA II.

THEORIE O SLOVANSKÉM AUTOCHTHONISMU V GERMANII.

Vznik a vývoj theorií autochthonistických. Kritika autochthonismu. Slované před Germany. Slovanství jednotlivých kmenů v Germanii. Suevi, Lugii atd. Slovanská nomenklatura topografická. Závěr. Slované ve III.—IV. stol. po Kr.

Kmenové v předešlé kapitole vypsaní jsou ve starých historických zprávách umisťováni v geografickém pojmu Germanie, a mimo to namnoze také označováni epithetem „germanský“. Toto epitheton mohlo by se sice samo o sobě vykládati zeměpisně a ne národopisně, — „kmen z Germanie pocházející“. Ale vidíme-li později v další středověké historii valnou většinu těchto kmenů (a zejména všechny nejhlavnější) vystupovati při různých událostech výslovně jako lid germanského jazyka, vidíme-li, že jejich první památky jazykové náležejí germanské řeči a literatuře, pak nemůže býti pochybnosti, že máme před sebou už v starověku Germany skutečné. To platí na př. najisto o Gotech, Bastarnech, Skirech, Vandalech, Langobardech, Burgundech, Rugiech, Suebech-Švábech, Markomannech, Kvadech, Gepidech, Angliech, — nechceme-li zatím jmenovati ostatní, o jejichž jazykové a národní příslušnosti se z pozdější historie nic určitého nedovídáme, na př. o Lemoviech, Silingech a Lugiech.

Na základě toho není divu, že v historickém bádání nabyl pojem „germanský“ čistého národopisného významu už pro starověk — co bylo tehdy v Germanii a z Germanie, že se pokládalo za skutečně germanské, — a že historiografie z tohoto předpokladu vycházela a k němu se stále vracela. To se také stalo základem nejen historiografie německé, ale i moderní historiografie vůbec; to byl základ, na němž postavili počátky dějin německých jak Kašpar Zeuss r. 1837, tak později Karel Müllenhoff, a na něm budují všichni moderní němečtí historikové až po poslední díla

L. Schmidta nebo R. Mucha. A jestliže v nejnovější době jistá část směrodatných filologů vrací se k starým theoriím o keltismu starověké Germanie, a to nejen západní a jižní, jak Müllenhoff stanovil, nýbrž i východní,[1] týkají se tyto theorie doby předgermanské, doby před tím, nežli germanští kmenové od severu přišli a zaplavili kraje rozložené na pravé i levé straně Labe. Germanská příslušnost těchto kmenů tím dotčena není.

Ale zcela jinak postavila se k této základní thesi řada badatelů, kteří naopak za praobyvatele východní (a podle některých i celé západní) Germanie pokládali Slovany, od Němců jen z části a jen na omezený čas podrobené nebo zatlačené. A mnozí z nich šli tak daleko, že nejen praobyvatele, ale i výše jmenované historické kmeny „germanské" prohlásili za Slovany. Řadě těchto badatelů, ponejvíce slovanských, k nimž se však přidružilo během XIX. století i několik Němců, dává se obvykle název *školy autochthonistické* — totiž autochthonistické s hlediska slovanského[2] — kteréhožto názvu i zde budu užívati. Je to týž zjev, s kterým jsme se potkali i ve vývoji historiografie jižní Evropy, zejména Podunají, Balkánu a Italie,[3] a který zahlédneme i na východě v Rusku — zjev, jenž způsobil sice na jedné straně nesmírně mnoho zla v studiu slovanských dějin, sváděje pracovníky na cesty omylné a nesprávné, ale jenž na druhé straně nezůstal ani bez dobrých následků, vyvolávaje stálou reakci a s ní úsilovnější a prohloubenější studium. Konečně nelze neuznati, že jednotliví autochthonisté přišli občas na něco nového i dobrého, a že měli námitky, jež nebyly vždy bezdůvodné.

Vznik a vývoj tohoto učení byl, pokud máme zření k obvodu západních Slovanů, následující.

---

[1] Srv. výše str. 16. a dále str. 43.

[2] Sami si dávají rádi také název školy „slovanské", jednak proto, že Slovany dosazují místo Němců, a potom proto, že cítění a snahy své pokládá škola ta za slovanštější proti těm, kteří jsou náhledu jiného, a jimž se zjevnou tendencí přední představitelé autochthonismu dávají titul školy „berlinsko-vídeňské", a pod. Srv. *Papáček* Předsl. doba 12, *Bogusławski Ed.* Hist. II. 14, 10, Metoda 2 sl. Tento jinak přední představitel autochthonismu napsal dokonce o druhé škole, že je „więcej niemecką niż słowiańską z bardzo wyraźnemi tendencyami narodowemi i politicznemi Niemców, nieprzyjaznemi Słowianom"! Do ní počítá i mne. A u nás J. Kuffner — sám ovšem dalek vší práce vědecké — neostýchal se obviňovati docela stoupence školy antiautochthonistické z prospěchářství a zištnosti (Nár. Listy 7. II. 1908).

[3] Srv. mé SS. II. 93 sl.

Počátky jsou prastaré. Už v XI. a XII. století setkáváme se u některých kronikářů se snahou zveličovati historii slovanských národů tím, že ji posunovali dále do minulosti a připojovali na některé známější události starých dob.

To se ovšem mohlo státi jedině tím, že se v daném území spojila jména pozdějších národů slovanských s jednotlivými národy starověkými. U západních Slovanů začalo to spojováním polského národa se starými Vandaly a Goty. Setkáváme se s tím už v annálech VIII., stol., potom u Adama Bremského a Helmolda,[1] na epitafu knížete Boleslava v Poznani,[2] dále u prvních domácích kronikářů Mierzwy, Kadlubka, Długoše atd.[3]; na západě vedle M. Sabellica,[4] největší platnosti theorii „vandalské" zjednal v XVI. stol. Alb. Krantz spisem *Wandalia*.[5] Pak ovšem není divu, že se s po-

---

[1] Ann. Alamanici ad. 798 (MG. SS. I. 48): Wandali mentiti sunt; Adam Brem. II. 18: Sclavania a Vinnulis incolitur, qui olim dicti sunt Vandali; Helmold Chron. I. 2: Slavorum provinciam eorum, qui antiquitus Wandali, nunc autem Winithi sive Winuli appellantur. Přispělo k tomu jednak, že staří Vandalové seděli kdysi až po řeku Vislu, která od nich dostala i jméno *Vandalicus amnis* (srv. doklady v mých SS. I. 45), jednak podobnost jména Vendů, Vindů s Vandaly, Vandili, Vendili a Vinuly (Vinilly) Pavla Diakona (I. 7. Srv. Origo gentis Lang. 1) a konečně i staré domácí tradice polské, poutající se na jméno kněžny Vandy. Srv. *Perwolf* Archiv sl. Phil. VII. 612.

[2] Z poč. XI. stol. (*Bielowski* MPH. I. 320): regnum Sclavorum, Gothorum sive Polonorum.

[3] Mierzwa 1 (MPH. II. 163), Kadlubek I. 7, Kronika knížat polských 3 (*Bielowski* MPH. II.), a Długoš (Hist. Polon. I. 1), anon. popis ze XIV. stol. (MPH. VI. 587). Také u Jihoslovanů uchytilo se zejména ztotožnění Slovanů od severu přišlých s Goty (už v lat. letopise kněze Duklanského ze XII. stol. a u Tomáše Splitského. Srv. mé SS. I. 46, 50). Ale i jižní zovou se Vandaly, na př. ve Vita Marini et Ammiani (z let 719—755). Srv. *Kos* Gradivo I. 233.

[4] Na konci XV. stol. *M. Sabellicus* Opera T. IV. De vestutate Aquileiae str. 231 (ed. Basilej 1560).

[5] *A. Krantz* Wandalia (Colon Agr. 1519). Po Krantzovi přijali tuto theorii na př. *M. Marschalck* Annalium Herulorum ac Vandalorum libri septem. 1521. l. c. 12, *J. Carion* Chronica. Wittenberg 1533, 136; Chronicorum libri tres. Francof. 1550. 133, *Th. Kantzow* († 1542), Ursprung, Altheit und Geschicht der Lande und Völker Cassuben, Wenden und Rugen (ed. *W. Böhmer* Stettin 1835, 4), *Šeb. Münster* Cosmografia univ. (ed. Basilej 1559. 790), *Jan Aventin* (Ann. Boiorum ed. Basilej 1580. I. 8, 14). Další stoupence ze XVI.—XVIII. stol. viz v mých SS. I. 46. a u *H. Ayrera* Herm. Slav. Gött. 1768 7—10. Proti Crantzově theorii postavili se C. Gessner 1555, Blondus 1559, Dresser 1594, Chytreus 1599, Lazius 1600, S. Neugebauer 1618, B. Latomus 1610, Goldast 1627, Chr. Hartknoch 1684, Schurzfleisch 1699, Henelius 1704, Crüger Th. 1726, Bangert H. 1727, Ayrerus G. 1768, Ph. Gercken 1771.

dobnými theoriemi setkáváme u slovanských historiků — ač ne bez odporu — i později od XVI. do XVIII. století.[1]

Vedle těchto prvotních představ o slovanském původu Vandalů nebo Gotů povstávaly přirozeně theorie, jež se nespokojily se slavisací jednoho nebo dvou národů, nýbrž rozšiřovaly ji na jiné kmeny germanské a to čím dále, tím více, tak že se v XVIII. a ještě více v XIX. století dospělo konečně ke poslovanění skoro celé starověké Germanie a větší části Evropy! K starším stoupencům těchto horrentních theorií možno čítati zejména některé Jihoslovany,[2] z Poláků na př. St. Kleczewského, ze Slováků G. Papánka, mezi Rusy Vas. K. Treďjakovského.[3] Současní Němci, pokud jimi byli svedeni, byli přece trochu střízlivější, na př. A. Schlözer, jenž uznával autochthonnost Slovanů pouze v kraji mezi Vislou, Labem a Adriatickým mořem.[4]

Největší rozvoj těchto theorií nastal však v stol. XIX., a to u historiků všech slovanských národů. Jenže se přirozeně badatelé jihoslovanští starali především o autochthonnost svého národa na Dunaji, na Balkáně a jen zřídka nebo mimochodem dotýkali se

---

[1] Na př. u *Miechowského* (v listě k Ondř. Criciovi, připojeném ke kronice vydané r. 1521), u *Kromera* Pol. Col. 1589 c. I. a V., *M. a J. Bielského* Kron. Krak. 1597. III. ed. 1829 str. XX, 11, 46, 49, *M. Stryjkowského* Kron. polska Król. 1582. (III. ed. Varš. 1846, 22), *St. Sarnického* Ann. 1587 ed. Długoš, Hist. Pol. II. 976, 981, z Čechů u *M. Kuthena* Kron. 1539 c. I., u *Dubravia* Hist. 1552 str. III., *Jana z Púchova* Kozmogr. 1554, 361, u *Pešiny* Mars Mor. 1677, *Ondř. Stredonia* a *Balbína* Misc. 1679, str. 30 sl. 79 sl., *Pubičky* Chron. Gesch. 1770. 47, a *Gel. Dobnera* Ann. Boh. I. 123 (1761), na jihu pak u Orbiniho, Brankoviće, Appendiniho, Kačiće, Crěviće, Rajiće i u otce bulh. historie Pajsija. Srv. mé SS. I. 51, Perwolf Слав. II. 251.

[2] Srv. mé SS. II. 77. pozn. 3. Patří sem hlavně Fr. Appendini, O. Kačić, Mavro Orbini a J. Rajić.

[3] *Kleczewski* Lechus. 1774. 44 sl., O początku etc. języka polskiego 1767 (srv. *Pervolf* Слав. II. 158), *G. Papánek* Hist. gentis Slavorum. Pětikostelí 1780 c. VI., *Treďjakovskij V. K.* Три разсужд. о трехъ главнихъ древностяхъ. 1758, 1773 (Ukázky: Germania je sl. Холманія, strana Chlumů nebo Ярманія od jarmo, Italia — Удалія, Britannia — Бороданія od борода, Evropa — Яропа atd.). O tom, jak se císařovna Kateřina II. zastávala r. 1784 praslovanskosti Evropy, srv. *Pervolf* Слав. II. 512. K dalším srovnej literární doklady uvedené mnou již v SS. II. 77.

[4] *Schlözer A.* Allg. Nord. Gesch. Halle 1771. Srv. polemiku *J. Thunmanna* Untersuch. 102 sl. Z části sem patří *L. Gebhardi* Gesch. aller wend. St. Halle 1790. XXVIII.

Germanie,[1] — totéž platí vice versa o Rusech[2] — i zůstalo přirozeně Polákům a Čechům, aby otázku autochthonnosti Slovanů na Labi a Odře vzali speciálně do kruhu svého badání. Ti se také vskutku toho nejvíce ujali a z jich řad vyšli nejčelnější repraesentanti autochthonismu v A. V. Šemberovi, V. Kętrzyńském a Ed. Bogusławském. Z Němců se sice také někteří přiklonili k těmto theoriím, ale v celku mnohem mírněji,[3] ačkoliv právě proto, že to byli Němci, měli na vývoj této školy značný vliv, na př. J. Grimm tím, že připustil totožnost jmen *Suevi* a *Slavi*,[4] nebo G. Landau svou theorií o slovanském rázu durinských vsí a domů.[5]

U Slovanů vlivným mezníkem staly se spisy Šemberovy.

V Polsku před vystoupením Šemberovým setkáváme se s pracemi podobného směru u W. Maciejowského,[6] A. Kucharského,[7] H. Sucheckého,[8] a také slavný Adam Mickiewicz dal se svésti na dráhy nadmíru fantastické, zejména když se stal professorem slov.

---

[1] Srv. SS. II. 76—83. Připojil bych sem ještě *Th. Jaritze* Über die größtentheils slawische Abstammung der Bewohner d. d. Länder. Villach 1853.

[2] Sem na př. patřil *N. Naděždin* Опытъ ист. геогр. русскаго міра. M. 1837, 66. Srv. SS. II. 81 pozn. 2.

[3] Z Němců se sem čítají (srv. *Šembera* Záp. Slov. Úvod VIII sl., 257 sl., *Ed. Bogusławski* Hist. II., 9 sl. 403 sl., kde stručná ocenění): *J. Biester* Waren die ersten Bewohner der brand. preuß. Länder Slaven oder Deutsche? Berlin 1815, *D. Popp* Abh. über einige alte Grabhügel bei Amberg. Ingolstadt 1821 (srv. výtah v Preslově Kroku I., 4 str. 150), *Aug. Wersebe* Üb. die Völker und Völkerbündnisse des alten Deutschlands. Hannover 1826, *J. Schulz* Zur Urgesch. d. deutsch. Volksstammes. Hanau 1826, *Ferd. H. Müller* Die d. Stämme u. ihre Fürsten. Berlin 1840—41, *Peez* Eine slav. Colonie im westl. Deutschland (Westerm. Jahrb. 1859, VI. 64—69). Brunšvík 1859, *V. Jacobi* Slaven- und Teutschthum in cultur- und agrarhist. Studien. Hannover 1856, *Gerlach* ve vydání Tacita (Basilej 1835, srv. *Bogusławski* Hist. II. 427), *Palmann* Gesch. der Völkerwanderung. Weimar II. 1864 (jen pro časnější příchod Slovanů), *Kemble* Horae ferales. London 1863 (srv. *Vocel* Abh. Kg. Ges. Wiss. VI. 3. 39), *Poesche* Arier. Jena 1878.

[4] Gesch. der deutschen Sprache. Leipzig 1848. I. 322, 489. Srv. zde dále str. 47.

[5] *G. Landau* Der Bauernhof in Thüringen (Correspondenzblatt des Gesammtver. d. d. Gesch. Ver. 1862. Nr. I.). Srv. obšírný výtah u *Šembery* Slov. 297.

[6] *Maciejowski W.* Pierwotne dzieje Polski i Litwy. Varš. 1846 (*Bogusławski* Hist. I. 443).

[7] *Kucharski A.* O Słowianach podług Jornandesa. Bibl. warsz. 1855 II. 510 (*Bogusławski* l. c. 439).

[8] *Suchecki H.* Ziemie Tacytowych i Strabonowych Swewów. Bibl. warsz. 1861. IV. 513 (*Bogusławski* l. c. 466).

literatur na pařížské Collège de France.[1] V Čechách v této první době nemohla se činnost srovnati s polskou a naši repraesentanti autochthonismu s polskými, — vyjmeme-li ovšem Šafaříka, který sice začal jíti tímto směrem, ale brzy se obrátil jen ve velmi mírného stoupence.[2] V letech 30. vystoupili J. Franta[3] a Fr. Šír[4] před vydáním Šafaříkových Starožitností. Ale po r. 1837 patrně vlivem tohoto velikého díla se to zarazilo, a nikdo se u nás, abych tak řekl, neodvažoval za živobytí Šafaříkova určitěji a hlasitěji pronášeti staré theorie o autochthonismu Slovanů v Germanii. Jen stručně se toho dotkl Fr. Sláma nebo Ign. Hanuš[5] a o K. Vinařickém vím z jeho literární pozůstalosti, že připravoval dílo „Stopy Slovanů v starověké Germanii", — které mělo dokázati, že země tato byla původně slovanská.[6]

Velký obrat ve vývoji prací autochthonistických nastal však na všech stranách, když r. 1868 Alois V. Šembera, zlomiv autoritu Šafaříkovu, a neboje se obrátiti i proti němu, vydal ve Vídni své *Západní Slovany v pravěku.*[7] Podávati zde podrobný obsah tohoto vlivuplného díla netřeba. Šembera vychází z předpokladu, že národ tak veliký, jakým se od VII. stol. jeví býti Slované, nemohl se vzíti ve střední Evropě teprve v VI. nebo VII. století a dále z předpokladu, že staré prameny historické po stránce národopisné jsou kalné a omylné, poněvadž v starém Řecku a v Italii neměli vůbec věrohodných zpráv o severu Evropy. Proto mohou býti Slované i tam, kde jich řecké a římské prameny vý-

---

[1] *A Mickiewicz* Rzecz o literaturze słowiańskiej. Poznań 1850—51. Les Slaves, histoire et littér. etc. Paris 1866.

[2] Šafařík v knize Abkunft der Slawen nach Lorenz Surowiecki (Budín 1828) byl ještě velmi silným autochthonistou a slavisoval mnoho, zejména na Balkáně. V Starožitnostech z r. 1837 omezil se už jen na některé drobnosti na jihu Slovanstva (srv. mé SS. II. 78), a na domněnku, že Slované byli na západě Visly před Germany (SS. I. 441).

[3] *J. Franta* Původ a jména Bojů, Markomannů a Čechů (Ve spise Čech. Praha 1832). Srv. *Šembera* Slov. 280.

[4] *Fr. Šír* Slowané germanští (Preslův Krok III. 21).

[5] *Fr. Sláma* (srv. *Šembera* Slov 289). Také *Ig. Hanuš* Schriftwesen 37 (Prag 1867) soudí aspoň na autochthonnost Čechů v Čechách.

[6] Pozůstalost byla v rukou šk. rady Slavíka.

[7] Západní Slované v pravěku. Vídeň 1868, k čemuž vyšly tamže r. 1871 „Přídavky". Zpracování německé vyšlo, přes značné obtíže, jež se vyskytly proti vydání v lůně Akademie, nákladem akademie vídeňské „Die Westslaven in der Vorzeit. Wien 1877. Z části uveřejnil své myšlenky už v Dějinách řeči a literatury české (Vídeň 1858—61).

slovně nejmenují, a úkolem badatele v pravdě slovanského musí býti, aby je vynašel. Rozborem historických, nám zachovaných zpráv, jakož, a to nejvíce, filologickým rozborem starých jmen národních, topografických a personálních přišel pak Šembera k závěru, především že velký germanský kmen *Suevi* nejsou nic jiného nežli *Slavi* — Slované, a dále že i celá řada jiných starověkých národů ve střední Evropě, speciálně v celé Germanii od Rýna, horní Vesery a Allery na východ, byla vlastně slovanská (ba i část Švýcar na východ od Mont-Blancu a jezera Neufchatelského), a že jména jejich vesměs jsou starověké zkomoleniny jmen slovanských. Tak jsou na př. Hermunduri slovanští Duřinci, Naristae — Narďané, Ῥακάται — Rakúsi, Βαῖμοι — Čechové, Marcomanni — Moravané, Quadi — Slováci, Lugii — Lužičané, Σιλίγγαι — Slezané, Semnones — Zeměné, Burgundi (Βουγοῦνται) — Bukované, Varini — Vraňané, Rugii — Raňané, Aelveones — Volyňané, Langobardi — Lukobrďané, ba i Gutoni vislanští, na rozdíl od pravých německých Gotů, nejsou než slovanští obyvatelé Gdanska — Gdančané, podobně jako Vandali, Vindili na Visle jsou slov. Vendové, na rozdíl od pravých německých Vandalů, kteří se vyskytují v střední Evropě teprve od III. stol. a o nichž nelze rozhodovat, odkud přišli.[1] Šembera na doklad těchto závěrů přibíral místy i důvody jiné, na př. agrárně-historické z podoby dědin,[2] nebo i doklady archaelogické,[3] ale tyto při tehdejším stavu obou disciplin nemají vůbec významu a také u Šembery zanikají před jeho měřítkem a materiálem historicko-filologickým.

Po vystoupení Šemberově počali se u nás rojiti autochthonisté nejrůznější kvality. Byli mezi nimi mužové jinak zasloužilí, ba někteří v jiném směru přímo vynikající, ale byli zase a jsou dodnes badatelé, jejichž práce sem spadající patřily by mezi čtení humoristická, kdyby nepůsobily zle na širokou veřejnost a neměly zlých tendencí. Do prvé skupiny náleží především J. Perwolf, professor university varšavské a autor cenného díla „Славяне, ихъ взаимныя отношенія и связи“,[4] dále sem patřili S. Chalúpka,[5] Beda Dudík,[6]

[1] *Šembera* Záp. Slov. 8—105.

[2] Hlavně na základě prací Landaua a Jacobiho (viz napřed str. 36.). Srv. *Šembera* Slov. IX, 150, 293, 297.

[3] *Šembera* Slov. 145, 243.

[4] *J. Perwolf* Polen, Ljachen, Wenden (Archiv f. sl. Phil. IV. 68), Slav. Völkernamen (tamže VII. 590 a VIII. 1); Славяне (Varš. 1886) I. 4 sl. Srv. hl. Arch. VII. 609.

[5] Let. Mat. Slov. 1870. VII. 2 str. 9.

[6] Mitth. Central-Comm. 1875. str. XXIII.

v mladých letech i Aug. Sedláček,[1] J. Máchal,[2] z novějších J. L. Barvíř[3] a P. Papáček.[4] Také většina českých archaeologů sem patří, učíc, že i z důvodů archaeologických dlužno existenci Slovanů v našich zemích i ve východním Německu posunouti daleko před dobu Kristovu a daleko před tím, nežli přišli Germani.[5]

Do druhé řady badatelů, nemající žádné seriosnosti, žádné methody a žádných předběžných hlubších vědomostí, náleželi po době Šemberově Fr. Sasinek,[6] K. Sicha,[7] F. S. Pluskal Moravi-

[1] Kl. Ptolemaia zprávy o Čechách a zemích sousedních. Tábor 1880.

[2] Přísp. k otázce suevské. Gymn. progr. Něm. Brod 1883 (Suevové—Slované).

[3] *Barvíř J. L.* Kdo bydlil na Labi v Čechách v první polovině II. stol. po Kr. Sborn. zeměd. 1899. 237. (Ptolemaiovi Bainochaimové jsou Slované.)

[4] *P. Papáček* O předslovanské době v Čechách. Praha 1892, Keltové a Němci či Slované? Praha 1902.

[5] Tak začal už r. 1836 *M. Kalina z Jaethensteinu* Böhmens heidn. Opferplätze, Gräber etc. 237, později pak *Bř. Jelínek* v knize „Über Schutz und Wehrbauten aus der vorgesch. und älteren gesch. Zeit mit besonderer Rücksicht auf Böhmen“ (Praha 1885, 129—156), naplniv ji zbytečně špatnými etymologiemi podle Šembery. I Alemanny prohlásil za Slovany (133). Dále sem patřil už dříve *J. Wankel* učením, že celá t. zv. hallstattská kultura v stř. Evropě je slovanská (srv. o tom mé SS. II. 80, 91), což uložil hlavně v knize „Ein Beitrag zur Geschichte der Slaven in Europa“ (Olmütz 1885; česky vydáno v Olomouci r. 1910). Jeho následovali *J. Havelka* (Čas. Olom. Mus. II. 2), *J. Woldřich* (tamže II. 71 a Beiträge IV. 24), *J. Smolik* (Pam. arch. XI. 162, 445), *Kl. Čermák* (Č. Mus. olom. 1891, 82, Berl Verh. 1889, 443) a jiní. Srv. i *Píč* (Star. I. 48 a II. 3. 238) a *J. Richlý* (Pravěk II. 137). Ale to všechno nemělo hlubšího podkladu. Toho se této otázce dostalo s hlediska archaeologického teprve učením, že kultura t. zv. polí popelnicových periody lužicko-slezské (srv. o tom v kap. poslední) náleží u nás i ve východní Germanii Slovanům. Tohoto učení více méně určitě hájili *J. L. Píč* (Starož. země č. II. 3. 185—214, 270 sl.), *K. Buchtela* (Rukovět 60, Vorg. Böhm. 35, 41), *L. Červinka* (Kultura polí pop. na Moravě. Brno 1911, 69; zde literatura otázky), *Fr. Černý* (Pop. pole na Moravě. Brno 1909, 28) a také já sám (srv. mé SS. I. 507 sl. a zde dále v poslední kapitole), ovšem s reservou, o níž i zde dále vyložím, a již jsem zdůraznil hlavně v článku „Poznámky k otázce slovanskosti našich polí popelnicových“ v Pam. arch. 1915. 181. Prof. J. Píč na tom základě došel docela v poslední době k theorii, že východní Germanie až po Dunaj byla vůbec pravlastí Slovanů (l. c.). Dříve ji kladl pouze na Dunaj (SS. I. 477, 507. II. 81). Konečně bych uvedl, že podle Dra. *Hellicha* i rozbor kraniometrický starých lebek střední Evropy svědčí spíše „pro onu perhorreskovanou theorii, kterou Šembera z filologických důvodů hájil a nyní Kętrzyński“ (Praehistorické lebky v Čechách. Praha 1899). Totéž stanovisko měl ostatně už před lety Dr. *Kusý* v práci „Studie lebkoměřické o národu slovanském“ (srv. Světozor 1868, 389, 403).

[6] *Fr. Sasinek* Záhady dějepisné. Praha 1886—88, I. 31. Beiträge zur Gesch. der Slawen. Parlamentär. Wien 1891, a jinde passim.

[7] *K. Sicha* Kam se poděli z historie zmizelí Markomanné a Kvadi. Olomouc 1884. Nejzápadnější kraje Slávů v Evropě. Praha 1887.

čanský[1] a dnes J. Kuffner[2] a Martin Žunkovič,[3] Vojt. Srba,[4] Mil. Procházková,[5] Slovák J. Stovik[6] a po nich i dr. Ivan Zoch.[7] Mylné jsou též základy obšírné a jinak slušné práce Slavíkovy.[8]

Kvalitativně mnohem lépe než Čechové jsou na tom Poláci se svými posledními zástupci autochthonismu.

Mají sice také svého zcela bezcenného A. Barańského, ale v celku a zejména od let 90tých minulého století jejich autochthonisté náležejí mezi nejvíce vynikající představitele této školy. V letech 70tých vystoupil, sleduje Šemberu, T. Wojciechowski,[9] v letech 80tých E. Sieniawski,[10] Kaz. Schulz,[11] Vilém Bogusławski[12] a prvou svou prací Šimon Matusiak.[13] Po nich řadu prací vydal i na jiném poli velmi zasloužilý polský historik Vojt. Kętrzyński,

---

[1] *F. S. Pluskal* Das slaw. Altgermanien. Brno 1882. Děje říše velkomoravské. Uh. Hradiště 1883. Základ dějovědy světové a venetoslávské zvláště. 1885 — vše se strašnými etymologiemi, v nichž slavisoval nejen Adama, Evu, Noema a Ararat, ale i Germany, Kelty, Britty atd.

[2] Zprvu v řadě feuilletonů uveřejňovaných pod šifrou —š. v Národních Listech v letech 1904—1913, potom v knize „Věda a báchora?" (Praha 1912).

[3] *M. Žunkovič* Wann wurde Mitteleuropa von den Slaven besiedelt? Kroměříž 1905[1]. Vyšlo potom do r. 1911 6 vydání, též česky r. 1907 (v Kroměříži). Srv. ref. můj v ČČHist. XIII. (1907) 185 a M. Murka v čas. Veda I. 266.

[4] *V. Srba* Keltové a Čeledi. ČMOl. č. 95 str. 120 (1907).

[5] *Mil. Procházková* Z pravěku. ČMOl. č. 89, str. 1, č. 91 str. 96 (1905 až 1906). Srv. i Anonyma Od kdy jsou Slované v Evropě (tamže č. 93, str. 1).

[6] *J. O. Stovik* Славяне древнѣйшiй автохт. народъ Европы. (Odessa 1905).

[7] *J. Zoch* Slováci sú najstarší praobyvatelia v Uhorsku. Čas. mus. spol. XIII. 15 (1910).

[8] *Dr. Jan Slavík* Slované a Němci v staré době, zejména Cl. Ptolemaia Velká Germania. Jindř. Hradec 1903. Srv. doslov (Slované bydleli ode dávna od Rýna k Dněpru a Černému moři, Němci — staří Kimmeriové přišli ze Sarmatie následkem tlaku iránských kmenů).

[9] *T. Wojciechowski.* Chrobacya I. Krakov 1873. Srv. *Bogusławski* Hist. II. 13, 467, 475.

[10] *E. Sieniawski* Pogląd na dzieje Słowian zachodnio-północnych między Labą i granicemi dawnej Polski etc. Gniezno 1881.

[11] *K. Szulc* Über die Ureinwohner zwischen der Weichsel und der Elbe. Wien 1889. Přednáška na anth. sjezdu ve Vratislavi. Srv. Correspondenzblatt. XV. 132—143 a odpověď *H. Hockenbecka* Zwischen Elbe und Weichsel. Zs. hist. Ges. d. Prov. Posen. 1885. 513.

[12] *Bogusławski W. a Hornik* Historja serbskeho narodu. Budyšín 1884. Dzieje Słowiansczyzny północnozachodniéj do połowy XIII. wieku. I.—IV. Poznań 1887—1900.

[13] *Š. Matusiak* Namen und Wohnsitze der Lugiervölker. Progr. Bochnia 1889.

který však vlastně už r. 1868 začal sledovati autochthonism prací o národnosti Lugiů,[1] a také Ed. Bogusławski, dnes bez odporu hlava nejen polských, ale vůbec slovanských autochthonistů, rozvíjel od let 80tých až po poslední doby svou nad obyčej bohatou činnost, vynikající sečetlostí a rozhledem po celé otázce a k ní náležející literatuře.[2] K uvedeným badatelům v nové době připojili se ještě Erasm Majewski[3] a anthropolog J. Talko-Hryncewicz[4] a také Šim. Matusiak se r. 1906 ozval novou prací.[5]

Práce této školy nedocházejí uznání od střízlivých badatelů. Autochthonisté trpce nesou, že ani nebývají uznáni za hodny vážné kritiky a polemiky, chodí s tím rádi na forum nejširší, nekritické veřejnosti a neostýchají se za to těm, kteří s nimi nesouhlasí, vytýkati i pohnutky nepěkné a zejména nedostatek slovanského citu

[1] R. 1868 vydal totiž *K. Kętrzyński* knihu „Die Lugier. Ein Beitrag zur Urgesch. der Westslawen und Germanen" (Poznaň), jejíž cíl byl prokázati, že staří Lugiové byli pozdější slov. Lužici, a Visla nebyla hranicí národopisnou. Ale v knize té ještě Suevy pokládal za Němce. Později, po delší pause, šel dále a došel k slavisaci i Suevů, i značné části Germanie (Bojů, Markomannů, Vandalů, Kvadů, Semnonů, Silingů atd.). Srv. hlavně jeho spisy „O Słowianach mieszkających niegdyś między Renem i Labą, Salą i czeską granicą" (Krakov Akad. 1899), „Germania wielka i Sarmacya nadwiślanska według Kl. Ptolemausza (Krakov 1901, Akad.).

[2] Srv., co jsem o theoriích a spisech Ed. Bogusławského pověděl už v II. díle svých SS. str. 79 sl. Sem náležejí hlavně jeho spisy: Pogląd na dzieje Słowian zachodno-północnych. (Hnězdno 1881), Historya Słowian (Krakov-Varšava I. 1888, II. 1899), Litowindyjskie i windyjskie nazwy gór, rzek, jezior i osad w Europie (Krak. 1889), Teoryja nazwisk na —awa (Krak. 1891), Metoda i środki poznania czasów przedhistorycznych w przeszłości Słowian (Krak. Varš. 1901), Methode und Hilfsmittel der Erforschung der vorhistor. Zeit in der Vergangenheit der Slawen. Übers. von W. Osterloff. (Berlín 1902), Einführung in die Gesch. der Slawen (Jena 1904. Vyšlo i rusky od O. Iljinského ve Fil. Zápiskách Voroněžských LI. 59), Slady po Wendach czyli Windach w dzisiejszych Niemcach. (Światowit VIII. 1908. 35; zde je 35—65 přehled jeho mínění), Trzy recenzye prac Niederlego w przedmiocie Starożytnósci Słowiańskich (Varš. 1908, týkají se hlavně autochthonismu Slovanů jižních). Dowody autochtonizmu Słowian. Warsz. 1912 (Spraw. Tow. nauk. Warsz. W. antr. IV.).

[3] *E. Majewski* Starożitni Słowianie na ziemiach dzisiejszej Germanii (Varš. 1899). Ślady Wendów we Frankonii (Światowit II. 63).

[4] J, Talko-Hryncewicz v stati Полякн (Р. Антр. Ж. 1901. 1 sl.) podle theorií Kętrzyńského.

[5] *Š. Matusiak* Jakie ludy mieszkały przy ujściu Wisły w czasach najdawniejszych? Krak. 1906.

a vlastenectví.[1] To ovšem přispívá ještě více k tomu, aby se poměr horšil a není pak divu, setkáváme-li se na druhé straně přímo s opovrhováním nebo sesměšňováním celého autochthonismu, zejména když stále a právě nejbojovnější zástupci naplňují sloupce svých statí a knih horrentními nesmysly, nemajíce potuchy, co je to práce vědecká, vědecká methoda a logický soud.

Nicméně by bylo křivdou, kdybychom všechny autochthonisty chtěli posuzovati stejně; jsou rozhodně mezi nimi badatelé, jejichž výsledky, aspoň jednotlivé, stojí za úvahu, jakož vůbec v celém dosavadním výsledku práce školy autochthonistické nejsou jednotlivosti bez podstaty nebo bez pravděpodobnosti. Předem však, máme-li na mysli otázku autochthonismu Slovanů ve východní Germanii, dlužno rozeznávati dvojí věc: 1. otázku, pokud tam byli Slované autochthony před příchodem Germanů, a 2. pokud historičtí národové, uvádění tam prameny od V. st. př. Kr. do V. st. po Kr., jsou slovanští, čili ne. To jsou dvě věci zcela různé, z nichž jedna naprosto nezahrnuje druhou, a k tomu dlužno především přihlédnouti v kritice t. zv. autochthonismu. Rozlišujeme-li pak obě věci, přijdeme i při bedlivém a střízlivém zkoumání k závěru, že v obou směrech, zejména však v prvém, nelze Slovany z východní Germanie jen tak zhola a nadobro zamítati.

1. Možnost existence Slovanů ve východní Germanii před příchodem Germanů nebo před dobou Kr. je dnes podepřena do značné míry tím, co vůbec víme o pravěku indoevropském. Dnes největší a nejvážnější část těch badatelů, kteří se obírali otázkou asijské pravlasti, shoduje se v tom, že se pravlast rozkládala po střední Evropě mezi Rýnem, Alpami a Volhou a že v ní Pragermani zaujímali končiny rozložené na sever od dolního toku Labe a Odry, incl. jižní Skandinavii a dánské ostrovy.[2] Pravlast Keltů byla pod nimi v západní a střední Germanii, pravlast Baltů, Slovanů a Indoiránů na východě za Vislou a ve zbývajícím středu a jižní části byly patrně rozloženy skupiny ostatních evropských Arijců (ovšem teprve se tvořících): Italové, Illyrové, Řekové a Thrakové. Že by byli už v této prvotní fási Praslované sahali na západ od Visly, nemáme dokladů a není to pravdě podobné. Ale jakmile se během III. a II. tisíciletí př. Kr. počali Italové, Řekové, Illyrci a Thrakové posunovati na jih, tak že na konci II. už byli první dva v Italii a na Balkáně a Thrakové měli své centrum jižně Karpat-

[1] Srv. výše str. 33.

[2] Srv., co o pravlasti germanské pověděno výše na str. 15—16.

ských hor, třeba se zbytky jejich dlouho v horách a také v jižní Rusi udržely,[1] pak přirozenou expansí místo, které se na severu uvolnilo, počali zaujímati kmenové sousední, Keltové, Germani a Slované. Germani se účastnili této expanse zcela pomalu a teprve později. Sami germanisté, jak jsem už výše na str. 16. ukázal, na základě závažných dokladů archaeologických, opírajících se o vytvoření svérázné a nepopíratelně germanské kultury v zemích nordických, vymezují postup germanské vlny pro polovinu II. tisíciletí čarou, běžící od Hannoveru, přes Quedlinburg, Bernburg na Sále, Kopjeník u Berlína k Stargardu v Pomořanech, a postup další do kraje mezi Labem a Vislou kladou teprve do první poloviny I. tisíciletí, okkupaci Slezska a Poznaňska teprve k stol. VI.—V.[2] A půjdou, myslím, ještě níže. Historicky se tato okkupace projevuje jednak ústupem Keltů ze střední a západní Germanie, jednak útokem Bastarnů do Závislí, který možno položiti do V.—III. stol. př. Kr.[3] Tedy teprve asi kolem poloviny I. tisíciletí př. Kr. Germani, šířice se do východní a střední Germanie, kmeny, na něž tam narazili, tlačili dále před sebou k Rýnu, k Dunaji a za obě řeky, za hory lesa Hercynského, na východě za Odru a Vislu, nebo ty, kteří zůstali seděti, podrobili a ovládli. Že před tím, než Germani okkupovali kraj mezi Labem a Vislou, seděl tam jiný lid, není pochyby, neboť to zřejmě dosvědčuje archaeologie. Také jej nesporně uznává zde věda německá, nemohouc se shodnouti pouze o to, kdo to byl. Moderní škola archaeologická v Německu supponuje sem ještě pro I. tisíciletí př. Kr. oblast thrackou nebo illyrskou, ale z poměrů, jaké se nám zde objevují na počátku historie, je zjevno, že v úvahu mohou přijíti spíše sousední Kelti nebo Slované. Předgermanské obyvatelstvo mezi Labem a Vislou mohlo po odchodu jihoevropských Arijů býti buď keltské nebo slovanské.[4] Nové filologické bádání snaží se sice přinášeti pro existenci Keltů ve východní

[1] Srv., co jsem pověděl o jihoruských Kimmeriech ve svých SS. I. 219, 228.

[2] Tak Kossinna nejnověji vykládá, že teprve na konci doby bronzové v letech 900—700 př. Kr. tlačili se Germani přes Bydgošć a Poznaň do severního Slezska (Herkunft d. Germ. Würzb. 1911. 21, srv. i jeho starší výklady v Idg. F. VII. 281 a Zs. f. Ethn. 1905, 369). Pod. *E. Blume* Vor- und frühgesch. Altertümer d. Prov., Posen (Posen 1909) 13 (kol. r. 500 šli už do Poznaňska). Na základě historicko-linguistických dat datuje zase Bremer osídlení východní Germanie do IV.—III. st. př. Kr. (Ethn. 52), *Much* soudí, že Germani dostihli Visly mezi r. 600—500 (D. Stammeskunde 29).

[3] Srv. výše str. 22.

[4] Srv. mou stať v Pam. arch. 1914, 182 sl.

Germanii a v Haliči stále nové doklady, jež jsou z části nesporné, ale ani při tom nelze zásadně vyloučiti, že by se na expansi do uprázdněných míst na západě Visly nebyli mohli před okkupací germanskou účastniti také Slované. Naopak je to pravděpodobné z důvodů, jež dále poznáme podrobněji a také jen tak si vysvětlíme prastaré pomíšeni keltoslovanské nomenklatury a jiná slovní přejetí,[1] vyplývající ze sousedění obou národů na severu Sudetských hor a Jeseníků. Existence Slovanů na západě Visly, před tím než kraj okkupovali od severu Germani, je proto a priori možná a pravděpodobná, zejména když uvážíme, že centrum keltské bylo přece jenom dále na západě. V tomto tedy smyslu theorie o autochthonismu Slovanů ve východní Germanii není bezpodstatná. Slované mohli býti před Vislou dříve, než tam přišli Germani. Tomu se také dnes zásadně nevzpírají ani přední badatelé v staré historii germanské, na př. O. Bremer, R. Much a L. Schmidt.[2] Ovšem musíme zase v důsledcích nesporných dat historických (archaeologie je v tom bodu dosud bez jasného výsledku) přijmouti, že tito předvislanští Slované byli Germany přicházejícími od severu z části zatlačeni zpět za Vislu, do staré své pravlasti, jednak — a to se mi spíše podobá — jimi ovládnuti a podrobeni tak, že koncem I. tisíciletí, v době Kristově, celá východní Germanie platila pro římský svět za germanskou, t. j. za zemi v rukou a v moci Germanů.

2. Rovněž dlužno a sice už důsledkem právě uvedené these předem uznati, že ani druhá theorie autochthonistická, pokud hledá Slovany mezi historickými kmeny v Germanii, nemusí býti nadobro nesprávná.

Stará Germanie v době, o niž nám zde běží (c. 500 př. Kr. — 500 po Kr.), nebyla zemí tak blízkou Římu a Italii, aby antický svět mohl o ní míti jasné a přesné zprávy. Sám pojem Germanie nevznikl jako pojem čistě národopisný, — nebylo tak nazváno území, v němž seděli pouze Germani, — nýbrž vznikl jako pojem geografický (kraj od Rýna, Dunaje a Alp až k Visle) a je proto vždy otázkou, zdali později adjektivum „germanský" značilo ve starověku vždy příslušnost k národu nebo jazyku germanskému, či vedle toho i pouhou příslušnost ku geograficko-politickému pojmu Germanie. Germanské bylo jistě to, co bylo v Germanii, nebo co vyšlo z Germanie, ale při tom *Germanie* a *germanský*

---

[1] Srv. SS. I. 201, 311.

[2] *Bremer* Ethn. 48, *Much* D. Stammeskunde 33, Reallex. g. Alt. II. 176, *Schmidt* Allg. Gesch. 21. Také *Šafařík* měl tuto představu (SS. I. 444 sl.).

nemusily býti pojmy čistě národopisné a Visla ohraničující v představě Římanů východ Germanie, nebyla přesnou hranicí národopisnou, jako jí nebyl na západě Rýn, kde na východě jeho — tedy v Germanii — seděli ještě v I. století kmenové gallští[1] a naopak zase za ním v Gallii kmenové germanští. Každý kmen jmenovaný starým pramenem ve východní Germanii nemusí býti proto původu germanského. A že tomu tak vskutku bylo, máme některé přímé doklady. Sám nejlepší náš starověký zpravodaj Tacitus uvádí v Germanii kmeny negermanské, ač jim docela dává i přívlastek „germanský". Do Germanie čítá litevské Aestie,[2] nebo zase u Rýna gallské Trevery a Nervie,[3] a Osy zove jednou *Germanorum natio*, ačkoliv věděl, že nemluvili germansky, nýbrž pannonsky;[4] dále slovanské Venedy po chvilkovém rozpaku prohlašuje za Germany,[5] a na jiném místě mezi Germany čítá i britanské Kaledonce.[6] Vidíme-li tyto zjevné nesprávnosti u nejlepšího nás došlého zpravodaje, pak ovšem musíme připustiti, že ani lokalisace jiného kmene v Germanii nebo přívlastek „germanský", zejména, běží-li o kmeny jinak neznámé, nevylučuje možnosti původu jiného. Tak přesně pojem tento rozlišen není. A není-li u Tacita, můžeme tím méně říci, že Strabo nebo Ptolemaios, vyčítajíce různé neznámé kmeny v Germanii, věděli najisto, že mluvily germansky a že svojí lokalisací chtěli vyjádřiti jejich germanský původ. Ti žili daleko, stejně jako Mas'údí, jenž ještě v X. stol. uvádí Sasy a Němce *(Namdžín)* jako nejstatečnější a Turky (Maďary) jako nejkrásnější kmen „slovanský".[7]

Proto mám za správné stanovisko těch autochthonistů, kteří předpokládali, že se na starověkou Germanii nesmíme dívati výlučně národopisně,[8] a proto nelze zásadně, a priori odmítati pokusy, které chtěly zkoumati a rozlišovati, co je mezi historickými kmeny východní Germanie vskutku germanské a co ne, resp. dokazovati, že tam není všecko germanské. Přijde zajisté jen na to,

---

[1] Srv. *Much* Stammsitze Taf., *Müllenhoff* DA. Tab. I.; totéž platí o hranici jižní.

[2] Germania 45.

[3] Germ. 28. I jméno Triboků a Nemetů nepokládá se ode všech za germanské.

[4] G. 28 praví o Osech: „ab Osis Germanorum natione", ale tamže 43: Osos pannonica lingua coarguit non esse Germanos.

[5] G. 46. Srv. SS. I. 187.

[6] Agricola 11.

[7] *Harkavi* Сказ. 136, 137, 165, 166, *Westberg* Ibráhím 131 a Beiträge 276 (Bulletin Acad. 1899. Dec. XI. Nr. 5).

[8] To ostatně není jenom mínění autochthonistů, nýbrž i jiných (*Brückner* Bibl. Warsz. 1900, Luty 200, Archiv sl. Phil. 1900. 237).

jaká cesta se nastoupila, z jakých důvodů a jakou methodou. A tu právě autochthonisté téměř bez výjimky chybovali, přestřelovali, upadajíce stále zejména do tří základních chyb. Nejprve přistupovali k práci předpojati. Stanovivše si napřed cíl, dobýti co nejvíce pro Slovany, byli mnozí předem zaujati pro určitý výklad a chtěli co nejvíce urvati Němcům.[1] Následek toho byly druhé dvě chyby, tím horší, čím méně měl badatel historického nebo filologického vzdělání. A někteří vůbec zcela žádného! Druhou chybou bylo nedbání správné methody historické, jež se opírati musí o zjištěná fakta historická a z nich usuzuje jen to, co logicky vyplývá a co není v odporu s fakty jinde nabytými a ověřenými. Na místo toho se však obvykle autochthonisté opírali o zprávy nejisté, o domysly a kombinace nezaručené, nebo o fakta chybně doložená, na př. o nesprávná čtení horších rukopisů, ne-li docela o čtení ad hoc přizpůsobená. A konečně třetí, nejhorší a nejčastější chybou byl nedostatek hlubších vědomostí filologických, opírání se o chybné etymologické výklady starověkých jmen kmenových, osobních i topografických, o výklady, které nedbaly nebo neznaly ani základních zákonů vývoje indoevropských a slovanských jazyků.

Pro badatele, který se těchto tří základních omylů varuje, je nesporno, že jisté kardinální poznatky jsou nedotknutelné a nezvratné a mezi ně patří především — pokud máme zření k východní Germanii — německý původ největší části tamních starověkých národů z doby před Kristem a po Kristu, a to nejen proto, že je nejstarší prameny usazují v Germanii a po případě označují slovem „germanský“, nýbrž i proto, že nomenklaturu jejich (kmenovou, personální i topografickou) možno důvodně vyložiti pouze z jazyků germanských, a konečně proto, že celá řada pozdějších zpráv historických z doby, kdy Římanům představa Germana byla zcela jasná a vyhraněná tak, že jich více nesměšovali nebo nezaměňovali s jinými barbary, kmeny ty přece stále označuje jako Germany až do doby, kdy už jako zjevné a známé části národa germanského vystupují v středověké historii střední Evropy a kdy z části i jejich jazyk poznáváme z prvních památek literárních. Sem patří staří Strabonovi, Tacitovi, Pliniovi a Ptolemaiovi *Gotové, Skirové, Herulové, Suebové-Švábové, Langobardi, Durinci, Marko-*

---

[1] Šembera na př. vytýkal Ign. Hanušovi, že je nepříslušné slovanskému spisovateli, aby bezdůvodně pronášel myšlenku, že národ český byl kdysi v porobě Němců (Záp. Slov. 322). A jak jiní vidí v antiautochthonismu nevlastenectví, viděli jsme už výše (str. 33.).

manni, Kvadové, Rugové, Vandalové a Burgundové — zůstaneme-li jen při východní Germanii. Nic nevadí, že občas tu a tam některý středověký kronikář, z důvodů místních neb osobních, hledal předky Poláků a Chorvatů ve Vandalech anebo Gotech, jak jsem už výše pověděl.[1] Germanský původ právě vypočtených národů starověké východní Germanie je nezvratné faktum, na němž nic měniti nelze, a kdykoliv se autochthonisté pustili do snahy slavisovati je pomocí filologických výkladů překroucených, chybně emendovaných jmen, dopouštěli se vždy násilí na skutečnosti, a snaha jejich vždycky vyšla nazmar. Bylo by proto zbytečným plýtváním času a místa, kdybych se chtěl zde dáti do bližšího o tom výkladu a do kritiky těchto pokusů, z nichž vyšly jenom samé nesmysly.[2] Chci věnovati více pozornosti a několik slov jen výkladům, které buď v sobě mají něco pozoruhodného a vážného, anebo jsou jinak v historii autochthonismu důležity tím, že tvoří namnoze jeho základnu a východisko. Sem patří slavisování národa *Suevů* a *Lugiů* a několika jiných drobnějších jmen v severním a jihovýchodním koutě Germanie: *Varinů, Rugiů, Silingů, Korkontů, Rakatů a Baimů.*

K běžnému slavisování národa *suevského*, jenž seděl rozložen široce na středním Labi, podotkl bych toto.

Autochthonisté se při slavisování Suevů dovolávají předem toho, že prý jméno *Suevi* je jen latinskou pozměněnou formou slova *Slavi* a opírají se při tom stále o autoritu Jak. Grimma, který se kdysi ve smyslu tom vyslovil proti Šafaříkovi.[3] K tomuto

[1] Srv. výše str. 34.

[2] Rovněž je nemethodické pomáhati si tím, že se rozeznávají, ač k tomu prameny nedávají podnětu, němečtí Gotové, Vandalové, Suevové, Langobardi, Burgundi od slovanských (tak *Šembera* Záp. Slov. 88, 92, 94, 104, 106, *Perwolf* Archiv VII., 612).

[3] *J. Grimm* ve své Gesch. d. d. Sprache (1848) I. 322, 489, praví: „Sueven und Slaven scheinen ganz dieselbe Wörter zu sein . . . . . Der Name Suevi scheint allerdings slawisch und bedeutet wie wir eben sahen — freie. Die deutschen Sueven aber behielten diesen Namen bei und verhärteten ihn bloß in got. Svêbôs (?), ahd. Suâpa, ags. Swaefa.“ Jak vidno, Grimm soudil, že přešlo jméno *Slavi* ve formě *Suevi* na německý kmen. Ztotožnil tedy jména, ale ne národy. Už před Grimmem Suevy měli za Slávy *A. Wersebe, D. Popp, J. Franta, Fr. Šír,* — později především *Šembera* (Záp. Slované 101 sl.; odlišoval však od nich německé Suavy bavorské, pozdější Šváby l. c. 104), *Perwolf* Archiv IV. 63, VII. 607, VIII. 26, Славяне I. 6, *Kętrzyński* O Słowianach 54, Suewowie 5 sl., *Wojciechowski* Chrobacya 52, 340 atd. Jediný *Ed. Bogusławski* je v tomto bodu mezi autochthonisty výjimkou, neboť má vlastní Suevy za Němce, kteří se v době př. Kr. usadili v starším slovanském praobyvatelstvu mezi Rýnem a Vislou, zvaném Vendy. (Methode 14 sl., Einleitung 61, Historya I. 419).

dokladu přistupují pak domnělá přímá svědectví starověká: jednak zpráva Jordanova o boji ostrogotského krále Hunimunda se Suavy,[1] jednak Paulova o boji langobardského krále Wachona se Suavy v zemích českých,[2] a ještě určitější zápis v t. zv. geografu Bavorském z IX. stol., kde připsaná věta: *Suevi non sunt nati sed seminati* vztahuje se zřejmě na Slovany, jak celý předcházející kontext geografův nevzvratně ukazuje.[3] To jsou základní kameny, na nichž autochthonisti budují slovanskost celého národa Suevů, a v důsledku toho i těch kmenů, které staří uvádějí jako kmeny suevské, tedy Langobardů, Hermundurů, Markomannů, Kvadů a Semnonů. Z nich zejména Semnoni zdáli se býti mnohým slovanští „Zeměné, Zemiane“.[4]

Ale výklad tento je nesprávný. Jméno *Suevus*, *Suebus*, Σούηβος[5] nemá co činiti se Slovany, nýbrž je to samostatný útvar původu patrně německého, totožný s pozdějším střhn. *Schwabe*.[6] Kdyby *Suebi* nebo *Suevi* mělo býti obměnou jména Slovanů, musilo by zníti jinak, neboť ze sl. *Slověné* — tak se zvali Slované a tak to slyšeli i sousedé[7] — nemohlo v době Strabonově povstati *Suevi* a pozdější nejbližší forma římská byla *Sclavus*, *Stlavus* a řecká Σκλάβος.[8] Tím Grimmův výklad odpadá. Uvážíme-li k tomu zjevnou germanskou příslušnost jednotlivých suevských kmenů: Langobardů,

---

[1] Jordanis Get. 48 (250): contra Suavorum gente. Srv. mé SS. II. 473.

[2] Pauli Hist. Lang. I. 21: Eodem tempore (poč. VI. stol.) Waccho super Suavos inruit eosque suo dominio subiugavit. Srv. Origo 4, Cod. Got. 4. (eo tempore inclinavit Wacho Suavos sub regno Langobardorum). K věci samé srv. zde dále kap. a *Novotný* ČD. I. 169, 743.

[3] Srv. text u *Šafaříka* SS. II. 712 nebo u *Bielowského* MPH. I. 11.

[4] Tak hlavně *Šembera* Záp. Slov. 71, *Kętrzyński* Lygier 64, 86, O Słow. 60, Germ. 21, Suewowie 20 *Ed. Bogusławski* Hist. I. 409, II. 205, *Poesche* Arier 202. Výklad jména v *zeměné* (polab. *zemjon*, dnes luž. srb. *zemjun*) nenarazil ani u *Nehringa* (Schles. Vorz. IV. 83).

[5] Obě formy s *v* i *b* jsou stejně doloženy dobrými rukopisy.

[6] Jméno *Schwaben* stalo se běžným od r. 357, kdy se Suevi spojili na Mohanu s Alamanny. Srv. *Bremer* Ethn. 199—200. V IX. stol. praví Walafrid Strabo (MG. SS. II. 2): quia mixti Alamannis Suevi partem Germaniae ultra Danubium . . . . obsederunt, antiquorum vocabulum veritate servata ab incolis nomen patriae derivemus et Alamanniam vel Sueviam nominemus. K etymologii názvu *Suevi* srv. *Zeuss* D. 55, *Much* Stammsitze 48. Ke vzniku Švábů srv. zejména *Kętrzyńského* Suewowie 48 sl.

[7] Srv. mé SS. II. 469 sl., 476 sl.

[8] SS. II. 478.

Durinků, Švábů, jakož i Markomannů a Kvadů,[1] kteří se vesměs ze staré Suevie rozešli a Římanům jako Germani dobře byli známi, potom dva svrchu uvedené doklady, jeden ze VI., druhý z IX. století, v nichž vskutku jméno *Suevi, Suavi* zastupuje *Slavi* (třetí je z tradice langobardské nejistý), nemohou míti nižádné rozhodující váhy. V té době stal se zatím běžným tvar jména *Slavi* vedle jména *Suavi*, Σουάβοι, *Suavia, Suabia*, sl. *Svaby*[2] pro Šváby a při podobnosti obou jmen, k níž na jihu přistoupil ještě známý název posávské části Pannonie — *Savia*,[3] není nijak divu, setkáme-li se jednou, dvakráte se záměnou těchto jmen. Záměna ta celou svou vnitřní povahou a pak i povahou zpráv, v nichž ji nalézáme,[4] není však s to, aby otřásla přesvědčením o neslovanském původu Suevů a suevských kmenů, které nabýváme z analysy nekonečné řady jiných starých a přesných zpráv. Jediní suevští Semnoné by mohli způsobiti jistou pochybnost, jsou-li vskutku Suevy a tudíž rodem Germany. Neboť ti jediní neodešli od Labe, — aspoň o tom není zpráv a vše, co se o tom píše, jsou jen hypothesy,[5] — a měli

[1] Markomanni a Kvadové nepřetrvali ovšem pod těmito jmény do středověku, a nemůžeme na ně jako na německé kmeny ukázati později tak, jako na Langobardy, Durinky a Šváby, ač výklad, že to byli pozdější Bavoři, je stále pravděpodobnou hypothesou. Ale s Markomanny a Kvady měla zase historie římská tolik styků od I.— IV. stol. na Dunaji a máme o nich tolik zpráv, že by se mezi nimi vyskytla jistě nějaká, která by je odlišila od jiných Germanů, kdyby se byli objevili kmenem negermanským, nehledíc ani k tomu, že i jejich kmenová nomenklatura je německá. Proto obvyklý výklad jména Markomannů za korruptelu slova *Moravané* (tak hlavně *Šembera* Záp. Slov. 43, *Kętrzyński* O Słow. 58, Suewowie 28, *Papáček* Předsl. doba 43, 50) je nemožný s historického i s filologického hlediska. Z historie víme, že se Markomanni na Moravě neusadili, nýbrž v Čechách a co hlavní, přišli k nám koncem I. stol. od horního Dunaje už se svým jménem. S filologického hlediska pak slovanské *Moravani* dalo by lat. *Maravani, Marabani*, jak vidíme z pozdějších pramenů a nikdy *Marcomani*. Odvozovati pak Markomany od starého jména ř. Moravy *Margus*, Μάργος, zachovaného v něm. March, značilo by odvozovati je od jména neslovanského. Tím méně ovšem možno viděti se Šemberou a Kętrzyńskim v Marobudu — sl. Mirobuda, v Ariovistu — Jarovita, v Kotvaldovi — Chotěvlada, ve Vibiliovi — Vybila, ve Vanniovi — Váňu atd. (*Šembera* 107 sl.)

[2] V stsl. legendě Methodiově z konce IX. stol. čteme свабы (*Pastrnek* Děj. slov. ap. 231).

[3] Srv. mé SS. II. 56, 115 a *Kętrzyński* Suewowie 16.

[4] Ostatně není nutno ani zprávu Jordanovu vztahovati na kmeny slovanské, mohou to býti suevští kmenové v Uhrách vedle Gepidů.

[5] Srv. výše str 19. Rovněž je hypothesou výklad Müllenhoffův (DA. II. 103), podle něhož seděli Semnoné, jako poslední zbytek Suevů, na Labi ještě za příchodu Avarů, načež prý přešli jednak s Albuinem do Italie r. 568, jednak do země saské.

bychom je proto v pozdější historii opět nalézti. Zatím však mizejí a místo nich tam sedí Slované. Germanskosti Semnonů se tedy nedostává té míry průkaznosti, kterou mají jiní. Ale ani pro slovanskost není žádného přesvědčujícího důvodu,[1] a konec konců musí rozhodnouti to, že je Tacitus pokládá výslovně za jádro germanských Suevů (srv. výše str. 19).

Z historie starých Suevů nelze tedy pro starobylost Slovanů v Germanii vyvoditi nic. Závažnější jsou však staří *Lugiové*.

Celkovou historii Lugiů a Burů, kteřížto byli kmenem lugijským, známe, jakož i prvotní jejich sídla.[2] Víme, že byli rozloženi, rozpadajíce se na řadu menších kmenů, z nichž podivným způsobem každý pramen uvádí jména jiná, mezi středním Labem a horní Vislou hned za horami Krkonošskými a Jeseníky. Lugijští Mugiloni byli snad u Míšně, Burové při pramenech Visly a jak daleko sahali na sever, ukazuje zase jméno Havolanů. Lugiové jsou jako Suevové jednou ze základních podpor autochthonismu. Přívrženci této školy vesměs a souhlasně[3] ukazovali, že je staré zprávy označují za veliký národ, který (mimo oddíl burský) neodešel, jako jiní sousedé, nýbrž zůstal seděti na místech, na kterých pozdější historie nenalezá Němců, nýbrž pouze Slovany, a sice slovanský národ *Lužiců*, *Lužičanů*, jména totožného, odvozeného od stsl. *lągъ*, stč. *lug*, nč. *luh*.[4] S tím prý souhlasí i slovanský ráz jmen podružných lugijských kmenů, z nichž zejména Μουγίλωνες vyklá-

[1] Uvádí se hojně také za důvod zpráva, že v jich zemi bylo kultovní středisko v posvátném háji, tedy podobné místo, o jakých hovoří pozdější prameny u Slovanů retranských a stargardských. Ale to ovšem vůbec není důvodem, takových analogií je řada.

[2] Srv. výše str. 28.

[3] P. J. *Šafařík* SS. I. 447—448, 453 pokládal Lugie z části (a sice ty původní) za germanské nebo keltické, později pak hlásali slavinitu Lugiů vůbec *Šembera* (Slov. 63), *Perwolf* (Sl. Archiv. VIII. 610), *Kętrzyński* (Lygier 62 sl. Germ. 24), *Maciejowski* Getodaci 1855, *Nehring* (Schl. Vorz. IV. 79, 1881, později jinak), *Sedláček* Ptolem. zprávy 10, *Máchal* (Progr. gymn. Něm. Brod 1883), *Matusiak* Namen und Wohnsitze der Lygiervölker (Progr. gymn. Bochnia 1899), *Wojciechowski* Chrob. 52, 340, *Hornik* Hist. Srb. 5, atd. *Ed. Bogusławski* podobně jako Šafařík v původních Lugiech vidí Gally, kteří před Němci opanovali slovanský kraj a jejichž jméno přešlo pak na Slovany (Hist. I. 251, 416, Methode 49, 130). Lugioni Sarmatae III. stol. jsou mu ovšem už Lužičané (Hist. II. 205).

[4] To jest výklad obvyklý. Výjimku učinil pouze Kętrzyński, jenž ztotožnil jméno *Lugii* s pol. *Lech*, r. Ляхъ. stsl. *Lęchъ* (Germ. 24, Lygier 118 sl., Suew. 45), což po něm přijal na př. *M. Witanowski* (Monografya Łęczycy. Krak. 1899 poč.), *Poesche* Arier 201, *Ed. Bogusławski* (Hist. II. 366, Meth. 50, 130) a také *Perwolf* (Archiv sl. Phil. IV. 70).

dají autochthonisté za zřejmé srbské Mohylňany.[1] O Lugiech není také nikde napsáno, že mluvili řečí germanskou a výklad jejich nomenklatury dělá obtíž germanistům.

I v těchto výkladech je mnoho nesprávného a libovolného, hlavně s hlediska filologického. Nesprávný je předně hlavní výklad kollektivního názvu Lugii od sl. lugъ, háj ve spojení se jménem *Lužice*. Neboť lugъ znělo v době kolem Kr. nar. ještě všude u Slovanů lągъ[2] a tato výslovnost udržela se na západě až do IX.—X. st., jak dosvědčuje vedle řady jiných slov se zachovanou nosovkou,[3] speciálně sám název Lužiců zapsaný u geografa Bavorského, tedy v IX. stol., ve formě *Lunsizi*[4] a maďarský název šaryšské osady Lužany.[5] Nemohl tedy v době Kristově vzniknouti z lągъ latinský tvar *Lugi* nebo *Lugii*, nýbrž jen tvar **Lungi*, **Longi*, **Lungii*,

[1] Hlavni výklady jmen sem spadajících jsou: Μουγίλωνες — Mohylňané (tak *Šembera* 64, *Kętrzyński* Lyg. 115 a ostatní);

Ζοῦμοι — od *suma*-les (*Kętrzyński* Lyg. 116);

Καλουκόνες — od kaluga - kal (*Kętrzyński* Germ. 14), Kolúchované (*Šembera* 65), Koledici (*Bogusławski* Hist. II. 205);

Βούτωνες — Budišiňané (*Šembera* Slov. 64);

Σιβίνοι — Srbini (*Kętrzyński* Lyg. 116 podle Grimma);

Harii — Kętrzyński od *hora* nebo *Ara - Orava (O Slow. 84. Lyg. 126, Suew. 45);

Helvecones — obyv. na řece Liwci nebo osady Liwu (*Kętrzyński* Germ. 23, Suew. 46), Havolané (*Bogusławski* Einl. 59, Hist. II. 206, 367);

Manimi, u Ptol. Ὀμανοί — obyv. na ř. Mieni, přítoku Visly v Kujavách (*Kętrzyński* Germ. 25, Suew. 46);

Helisii — od ř. slezské Elša, Olša (*Šembera* Slov. 63, *Kętrzyński* Lyg. 126, Suew. 45, O Słov. 84), Slezané (*Bogusławski* Hist. II. 368);

Nahanarvali — obyvatelé při Narevu (*Kętrzyński* Lyg. 125, O Słow. 84), Nanarvané (Nehring l. c. jako Nabužané);

Διδοῦνοι — Dědošané (*Kętrzyński* Lyg. 126, *Šembera* 63), Lugové na Dunajci (*Kętrzyński* Germania 25, Suew. 45), Dědošané (*Bogusławski* Hist. II. 206, 368);

Βοῦροι — Bobřané (*Šembera* Slov. 63), od *borъ* (*Kętrzyński* Lyg. 126, Suew. 46), Borani (*Bogusławski* Hist. II. 61);

[2] *Miklosich* Sl. Ortsnamen II. 192, Berneker EW 739 s. v. *lągъ* — silva, zachováno ve všech slovanských řečech (r. лугъ, bulh. лъгъ, srbch. *lug*, slovin. *lôg*, č. *luh*, p. *łąg*, *łęg* a *ług*, luž. *łuh*, *ług*, polab. *lǫg*, *läug z *lug*; srv. i rum. *lug*).

[3] Srv. mé SS. II. 361.

[4] *Šafařik* SS. II. 712 (Lunsizi civitates XXX). Srv. k tomu i jméno města *Lunzini* u Dětmara (I. 10), dnešní Lenzen u Wittenbergu a konečně i též snad sem patřící *Langiones*, které vedle Gotů, Bastanů, Vandalů a Karpů uvádí kosmografie Jul Honoria 26 v ruk. Veronském, Pařížském a Vatikanském. Tak i kosmografie Aethicova 26 (Geogr. gr. min. *ed Riese* 40, 84).

[5] Maď. *Longh*. Srv. Słown. geogr. s. v.

Longii. Rovněž právě podané výklady jmen lugijských kmenů jsou proto s výjimkou Mugilonů, o nichž dále, skoro všechny buď násilné nebo libovolné a nepodávají průkazu, že byli kmenové ti slovanští.

Na druhé straně však přece vše, co víme o Lugiech, o místu, kde seděli, o jich kmenech a jejich kultuře, je povahy takové, že, myslím, vyloučiti nelze možnosti toho, že před sebou máme velký kmen neněmecký a západoslovanský.

Jak jsme výše viděli, je nutno dnes uznati, že před příchodem Germanů seděli mezi Labem a Vislou jiní národové, a z nich je tam existence Slovanů vedle Gallů pravděpodobná. V době Kristově, zatím co Němci Germanii naplnili, objevuje se nám v pramenech mezi středním Labem a Vislou velký národ, složený z řady menších kmenů, který sedí tedy na rozhraní světa germanského a slovanského, a o němž nikde určitě neslyšíme, jako o ostatních vskutku německých kmenech, že by byl býval mluvil řečí germanskou.[1] Ba co více, tento národ, soudíc z pramenů, neodešel a nemohl odejíti od Labe a Odry, mimo část burskou, která, sedíc při pramenech Visly, cele byla stržena do proudu jižních stěhování a kdesi na Dunaji nebo na Balkáně také zanikla. Lugiové jsou sice připomenuti ještě dvakráte v Uhrách, ale jinak není o nich slechu, ačkoliv byli nahoře převelikým národem. Μέγα ἔθνος nazývá je Strabon, a Tacitus dí: „*latissime patet Lugiorum nomen*“. Proto mají Šembera a Kętrzyński pravdu, poukazují-li, že Lugiové nemohli odejíti všichni, že zůstali z větší části seděti nahoře, a pravdou je neméně, že, když později historie znovu odkrývá dějiště východní Germanie, není tam o germanském lidu ani stopy, pouze samí Slované a Lužičané sedí tam, kde byla dříve sídla Lugiů.

Pokud se týče jazykových důvodů, tu ovšem starý běžný výklad jmena Lugiů od stsl. *lągъ* odpadá z důvodů výše vyložených. Nicméně myslím, že vedle slova *lągъ* existoval v té době i kořen nebo slovo *lugъ* ve smyslu bařiny (odtud pol. *ług*, csl.

---

[1] Čteme sice jednou ve IV. stol. u Zosima v r. 277: Λωγίωνες ἔθνος γερμανικόν (I. 67), ale přívlastek germanský, takto ojediněle se vyskytující, nemá váhy vzhledem k tomu, co jsem výše o něm vyložil (na str. 45) a zde tím méně, že jiný starší pramen, mapa Peutingerská, jejíž originál pochází z III. století (srv. SS. II.), má naproti tomu při Dunaji zápis „*Lupiones Sarmate*, při němž není pochyby, že stará *Zeussova* emendace (D. 443) v *Lugiones*, kterou přijal i *Šafařík* (SS. I. 451) *a Mommsen* (Rev. arch. 1867 janv. 7), je správná. Zde jsou tedy Lugiové označeni za kmen negermanský, sarmatský.

luža, č. *louže*, p. *łuża*, *łużyna*, luž. *łuža*), jemuž odpovídá i lit. *liūgas*, i illyr. *lugas*, *luga* = palus[1], z něhož mohl povstati tvar *Lugi*, *Lugii*.[2] Čekali bychom ovšem i potom nějaký tvar *Lugiani*, *Lugani* s koncovkou topickou, analogický č. nebo srb. *Lužani*[2] nebo jménu *Polani*, *Nisani*, *Zprjavani*. Ale i slovanští Varňané slují v lat. pramenech, jak dále doložím — *Varnavi*, Havolané — *Hevelli*, *Heveldi*, Polabané — *Polabi*, Moravané — *Moravi*, *Marahi*, takže tvar Lugi nebo Lugii není bez analogií. Proto mám výklad tento za možný aspoň tak, jako dosud podané výklady z gallštiny nebo z germanštiny[3]. Pokud se týče jmen jednotlivých kmenů lugijských, tu dlužno doznati, že pokud nejsou korruptelami (Λοῦγοι οἱ Διδοῦνοι), jsou etymologicky zcela nejasná.[4] Jediné jen jméno Mugilonů Strabonových (srv. výše str. 27), patřilo-li mezi ně, mluví nepopíratelně ve prospěch slavinity, neboť není druhého jazyka, který by tomuto jménu poskytl výklad rovnocenný slovanskému *Mogilané*, *Mohylané*. Předně jsou v slovanské nomenklatuře jména topografická i rodová (zejména na západě Slovanstva),

---

[1] Srv. *Berneker* EW. I. 748. Illyrský (resp. venetský) název doložen je Strabonem na zajímavém místě (VII. 5, 2): εἰς ἕλος Λούγεον καλούμενον (u Tergesta). Srv. i alb. *lëgatë* — bařina (s lat. formans *-atum*). Je zajímavo, že v pomořanských listinách XII.—XIII. stol. objevuje se slovo *lug* za lat. *palus*, močál a vedle něho slovo *long* za les. V německé listině roztockých knížat Mikoláše a Jindřicha z r. 1232 čteme Morast *lug* a Holtz *Long* (Meckl. Urk. I. 402 č. 398). Srv. též *Muka* Szczątki jęz. Wendów lüneb. (Mat. kom. jęz. I. 465).

[2] Srv. *Lužany* v Čechách, Łužani třikráte v Polsku a Haliči (Sł. geogr. s. v.), *Lužani*, plémě na jihu Černé Hory, (*Cvijić* Пробл. 176). Hojné je topické jméno *Luhy*, *Lugy* (v Slezsku, v Srbsku, v Hercegovině, v Karpatech), pol. Łuże, Łużki. Záp. část Čepinského pole na levé straně Staré Reky v Rodopě sluje Лужане. Srv. též *Miklosich* Sl. Ortsnamen II. 198.

[3] *Much* (Stammsitze 32) vykládal **Lugjōz*, — Lügner (od sts. *luggi*, sthn. *luggi*, *lukki*, střhn *luge*, *lüge*), *Laistner* Germ. Völkernamen 29 od stir. *luge*, *liuge* — Eid nebo got. *liūga* — Ehe.

[4] Sem čítám i Bury, jejichž jméno by bylo sice lze spojovati buď se sl. kmenem *bur* (č. *bouřiti*, p. *burzyć*, malor. бурити) nebo se slovem *burъ* - tmavý, šedý (r. бурный, p. *bury*, lit. *buras*). *Miklosich* EW. 24, *Berneker* EW. I. Srv. i personale Burislav. Možné je konečně i to, že jméno Elisiů (Helisiů) souvisí s jménem slezské řeky Olśa, Elša (přítok Odry u Těšína) nebo Olešnice u Vratislavě (*Nehring* Schles. Vorz. IV. 84). Shodné je zřejmě jméno Helvetonů Tacitových neboli Ptolemaiových Helveonů (Αἰλουαίωνες) sídlem i jménem s řekou Havolou (*Havela* r. 789, srv. výše str. 28), ale samo jméno této řeky ze slovanštiny, myslím, vyloženo nebylo. Šembera Helveony ztotožnil s pozdějšími Volyňany, obyvateli ostrova při ústí Odry (Záp. Sl. 89).

odvozená od stsl. *mogyla*, hojná [1] a za druhé při okraji staré země lugijské jmenuje ještě Dětmar k r. 984 srbskou župu Mogilanů a hrad *Mogilina urbs* poblíže Míšně [2] a tam dále vtéká u Drážďan do Labe i řeka *Mohelnice* (Müglitz) a u Nisy zhořelecké říčka *Mohelka*. Konečně je právě forma slova s *u* — stará a Polabanům vlastní. [3]

K tomu pak přistupuje ještě, jako další důležitý moment, že dnes archaeologie předpokládá z důvodů ryze archaeologických ve vých. Germanii existenci velkého negermánského národa, který tam seděl před příchodem Germanů i při nich, a o něm nelze se zřetele pustiti hypothesu, že byl slovanský, shledámeli, že lze vývoj jeho kultury od počátku I. tisíciletí po Kr. sledovati nepřetržitě až do V.—VI. stol., kdy už kraj byl zjevně osídlen Slovany; ale o tom dále v poslední kapitole podrobněji vyložím.

To jsou momenty, které při hledisku, výše na str. 43 vyloženém, padají zajisté tak na váhu, že slovanskost Lugiů (a zejména Mugilonů) musíme připustiti aspoň jako možnou, ne-li pravděpodobnou. Více však než o možnosti nelze dnes mluviti a nelze zatajiti, že i jiný výsledek je na snadě: totiž původ gallský, v kterémžto případě by nám Lugiové představovali zbytek oderských Keltů (srv. výše str. 43). I jméno *Lugii* má ohlasy v gallské nomenklatuře. [4] Vše závisí na tom, jak se jednou definitivně roz-

---

[1] Srv. jména utvořená od mogyla u *Miklosiche* Sl. Ortsnamen II. Denkschr XXIII. 202. V zemích českých máme na př. osadu Mohelnice, ř. Mohelku u Hradiště, Mohelnici, přítok Odry, tři osady Mohelnice v Čechách (u Přeštic, Hradiště Mnich., Křešína), jednu na Moravě, Mohelno u Třebíče, Muglinov u Heřmanic ve Slezsku a u Bohumína. V Rusku a Polsku je řada (Mogilno, Mogilnica, Mogielnica, Mogilany, Mogilanka, Mogilna, Mogilka). Srv. Sł. geogr. VI. 577 sl.

[2] *Dětmar* IV. 5 (4): per Niseni et Deleminci pagos usque ad Mogelini (k r. 984); V. 37 (22): Mogilina urbs (dn. Mügeln) k r. 1003.

[3] Miklosich EW. 199, Berneker EW. II. 68: stsl. *mogyla*, vedle *gomila*, slovin. srb. ch. *gomila*, č. *mogila*, *mohyla*, p. *mogiła*, malor. могила, могыра, r. могила. V polabské listině z XIII. stol. čteme: *mons lapideus dupna muggula sclavicali more nominatum* (*Dreger* Codex Nr. 242 k r. 1254), v jiné pomořanského vévody Kazimíra I. z r. 1174: *in cumulum, qui sclavice vocatur mogela* (Mekl. Urkundenbuch I. 112 40; ibidem Nr. 247 *mogila*, Nr. 398 *mogili*. Srv. Cod. dipl. Pom. I. 91). Berneker transkribuje polabský tvar: *müögóela* (l. c.) *Mugeln* sluje dodnes místo mohyl v Dol. Rakousích. (Mitth. anthr. Ges. I. 325).

[4] Srv. Ptolemaiovo Λουγίδουνον (II. 11, 12), dále kolonii Lugio v Pannonii dn. Szekcsö na Dunaji (CIL III. 1678, 426, 1041, 1678, 2276, 2328), Λουγίωνον (Ptol. II., 15, 3). Srv. dále gall. λοῦγος — vrána (*S. Dottin* Rev. des Et. anc. VII. 1905 Nr. I. 44). Gallské družiny spatřuje v Lugiech především *Ed. Bogusławski* (Hist. I. 251, 416. Srv. zde výše str. 49), dále *K. Potkański* Lachowie 46 podle *Kawczyńského* (Kwart. hist. 1890, 737).

luští otázka příslušnosti polí popelnicových a gallské nomenklatury ve východní Germanii. Ale ani při tom by doklady, které jinak nasvědčují starobylosti Slovanů na horní a střední Odře, veškeré váhy nepozbyly. Pouze by se netýkaly Lugiů. V obou případech si musíme představiti Lugie jako starý velký národ, který zůstal seděti mezi Labem i Vislou i při okupaci germanské, ovšem roztrhán, z části převrstven a ovládán germanskými kmeny Semnonů, Markomannů, Vandalů, Silingů a Burgundů tak dlouho, než tito odešli zase dále na jih a na západ Evropy.

Z jiných kmenů ve východní Germanii zasluhují zmínky ještě tito.

Nahoře nad horami Sudetskými mezi Labem a Vislou je ještě několik starých kmenů, jejichž jména jsou podobná, ne-li totožná se jmény pozdějších slovanských kmenů. Sem náležejí Ptolemaiovi Σιλίγγαι (II. 11, 10), jejichž sídla i jméno shoduje se úplně se sl. *Slęzy*,[1] dále Tacitovi a Pliniovi *Varini* (Tac. G. 40, Plin. IV. 99), jménem i sídly blízcí pozdějším slovanským Varnům na ř. Varnavě (dn. Warnow) v Meklenbursku,[2] a konečně Tacitovi *Rugii* (G. 44), kteří seděli kdysi tam, kde vidíme o řadu století později slovanské Rujance, zvané v pramenech rovněž *Rugii* vedle obvyklejšího *Rugiani*.[3] O shodě jména lugijských *Helvetonů* neboli *Helveonů* (Tac. G. 43, Ptol. II. 11, 9) se sídly i s jménem pozdějších slovanských Havolanů na Havole v Braniborsku zmínili jsme se již dříve.[4] Ale všechny tyto shody, jakkoliv vznikly z přímé totožnosti jmen, přece nemohou býti rozhodujícím důkazem pro slovanský původ tří jmenovaných starověkých kmenů. Jméno *Siling* — základní to formu slovanského *Slęzъ*, mohl by sice někdo konec konců míti jen za germanskou transkripci slov. **slęgъ*, ale naproti tomu stojí to, že koncovka ęz (pol. ądz) v slovanštině odpovídá pravidlem neslovanskému —*ing*[5] a dále to, že Silingové v jediné zprávě, kterou máme o jich osudech, spojeni jsou úzce s kmenem vandalským.[6] Rovněž Rugy máme doloženy ze Skandi-

[1] Stará řeka Ślęza sluje dnes Lohe a teče u Vratislavě do Odry.

[2] Srv. o nich podrobněji dále v kap. V.

[3] Srv. o nich dále v kap. V.

[4] Srv. str. 28 a 53. Jmeno Havoly vykládá však *J. Koblischke* z germ. *hab* — jezero a suff. *ula* (D. Erde IX. 148).

[5] Srv. řadu analogických převzetí z germanštiny: *knęzъ* — *kuning, penęzъ*, pol. *pieniądz* — *phêning, mosiądz* — *messing*. Proto už *Bandtkie* Hist. Pol. I. 65 a *Šafařík* SS. II. 423 a *Zeuss*. D. 663 soudili na vývoj sl. Ślęz z něm. Siling, a tak i *Miklosich* Denksch. XV. 1867, 126, *Müllenhoff* DA II. 92, a *Nehring* Mitth. d. slesch. Ges. f. Volkskunde 1894/5 18, Schles. Vorz. *IV*. 85 a t. d.

[6] Vandali cognomine Silingi - Vandali Silingi. Srv. citát výše na str. 27.

navie *(Rygir)* a jako Germani objevují se nám zjevně pod vůdcovstvím Odoakra při okkupaci Moravského pole (Rugiland) i později v pramenech středověkých a Prokopios, jenž je poznal bezprostředně, označuje je přímo jako kmen gotský.[1] Tak zbývá pouze shoda Varini — sl. Varnavi, která sice také není přesvědčující, ale zůstává aspoň možnou. V Meklenbursko, ač to není pravděpodobné, mohl už v době Pliniově proniknouti menší kmen slovanský. Ale spíše se stalo i zde to, co u Silingů a Rugů, (ev. i Havolanů): přišel slovanský kmen do země, na níž tkvělo staré jméno kmene germanského, a jméno to přešlo na něj. Doklady podobné máme i odjinud. Uvádím na př. přechod jména Bojů a země Bojské (Boiohaemum) na slovanské Čechy — Bohemi, Böhmen, nebo jména Prusů a Pomořanů na dnešní německé obyvatele, Franků na dnešní Francouze, Anglů na obyvatele Brittanie a tak dále.

Na jihu hor je to zase staré jméno Vídně a Vindobony a dále kmenové Rąkati u Dunaje, Korkonti u Krkonoš a Baimové na místě blíže neurčitelném, kteří zasluhují zmínky. Uvádí je Ptolemaios na místě již výše in extenso citovaném v popise jihovýchodního koutu Germanie[2].

Jméno *Víděň*, rovněž jako něm. *Wien*, je ovšem původu slovanského, vznikši podle Jagićova výkladu ze slovanského jména říčky **Vêdьnja.*[3] Ale toto jméno není ze staré doby doloženo, nýbrž jen lat. *Vindobona*, nejdříve Ptolemaiem[4] a tento název nemá co dělati s *Vídní*,[5] nýbrž je to samostatně vzniklý název gallského původu, jak ukazují obě složky *vindo — bona*. Složka *vindo* nevztahuje se ani zde, ani u sousedních Vindeliků[6] na *Vindy* — Slovany (ač po mém soudu i tento název kmenový vznikl z téhož gallského kořene),[7] nýbrž pochází od kořene *vind* — adj.

---

[1] Prokopius BG III. 2.

[2] Srv. výše str. 30.

[3] Srv. *Grienberger Th.* Vindobona, Wienne. Sitzungsber. Akad. Wien. Bd. 131. VIII. 21 sl. a referát *Jagićův* Archiv sl. Phil. XVII. 293. Srv. též *R. Müller* v Gesch. der Stadt Wien I. 1897 160.

[4] Ptolemoios II. 14, 3 (Οὐινδόβονα), po něm pak Tab. Peuting V. 1 (Vindobona), Itinerarium Antonini a texty další.

[5] Jinak *Al. Pogodin* Слав. Передв. 28, a *Kossinna* Anz. f. d. Alt. 1890, 23.

[6] Vindeliky autochthonisti šmahem mají za Slovany: Vindy na Lechu usazené (*Ed. Bogusławski* Hist. I. 138, II. 236, *Kętrzyński* O Słow. 61, *Perwolf* Слав. I. 4 atd.)

[7] Srv. SS. I. 201.

vindos — bílý, krásný, který je tak hojný a typický v staré gallské nomenklatuře.[1] A také složku *bōna* možno odtamtud doložiti ve významu sídla.[2] Vindobona tedy odpadá a nedosvědčuje nám existence Slovanů u Vídně v I.—II. stol. po Kr. Jméno *Rakati*, Ῥακάται[3] souvisí bezpochyby a přímo s pozdějším sl. *Rakúsy* a s jménem hradu *Rakouz*, *Rakez*, *Rakiz*,[4] dnešní Raabs, ale platí o tom totéž, co o Silinzích a Ruzích. Že by jméno samo *Rakúsy* a Ῥακάται bylo slovanské, nelze však prokázati tak, aby nezbývalo značných pochyb,[5] a tak zůstává výsledkem opět negativní soud jako při Vídni, jakkoliv by přítomnost slovanského kmene na rakouském Dunaji v I.—II. stol. po Kr. byla jinak možná, ba docela pravděpodobná.[6]

Vážnější jsou *Korkonté* — Κορκοντοί,[7] sedící podle Ptolemaia přímo pod Askiburským pohořím, tedy pod Krkonošemi; překvapujíť zevní shodou jména svého s pozdějším názvem hor[8] v té míře, že souvislost zhola upříti a odstraniti nelze. Možno však z toho říci, že Korkonti byli Slované krkonošští, nebo že už tehdy existovalo slovanské jméno Krkonoš?

---

[1] Srv. řadu dokladů v SS. I. 198 sl. a u Grienbergera l. c. 14—15. Adjektivu *vindos* odpovídá ir. *find*, gall. *gwen* m., *gwen* fem., bret. *gwenn* — ve smyslu bílý, krásný, šťastný. Srv. *D'Arbois de Jubainville* Celtes 124, 130, jenž tak vykládá jméno Vindeliků, po něm *Pogodin* Ист. слав. пер. 18, 25.

[2] Týž l. c.

[3] U Ptolemaia máme vedle hned Rakaty ještě jednou uvedeny pod korrumpovanou formou Ῥακατρίαι (II. 11, 11). Müllenhoff obé rozlišoval (DA II. 329).

[4] Kosmas III. 12: castrum Rakouz, vyšehradský pokračovatel k r. 1130: per regionem Racudsis marchionis (Font. r. b. II. 145, 212). Srv. *Šafařík* Sebr. sp. III. 73, ČČM. 1861, 85, stať *Chmelovu* v Oesterr. Blätter f. Lit. u. K. 1847 Nr. 168 a *Novotný* Zur böhm. Quellenkunde I. SB. kgl. böhm. Ges. 1907 VII. 104.

[5] Pokus o výklad *Rak—úsy* t. j. „lid s račími kníry" podal *Perwolf* (Archiv Sl. Phil. VIII. 8). Srv. dědinu Tlustovousy u Ouval, Mokrovousy u Hradce Králové. Jméno Rakousy je i jinde doloženo: Rakousy, vesnice u Turnova, dále u Hostěradic a Krňan v Čechách.

[6] *Jagić* docela vyslovil pochybnost o souvislosti jména Rakatů a Rakous (Archiv sl. Phil. XII. 601), po něm i *Heinzel* SB. Akad. Wien Bd. 119, 29, kterou však přijímal *Müllenhoff* DA II. 331 (ovšem s prostřednictvím), *Much* Stammsitze 123, Germ. Völkernamen 41 a *Novotný* Krit. Ptolem. 26.

[7] Tak zní správná forma podle většiny rukopisů Ptolemaiových a *Much* (Stammsitze 111) chybně opravoval Κορκονγοί za germ. *Kurkungōz.

[8] Poprvé u Hájka Kron. 1541 *Krkonoss*, Herb. 1562 *Krkonossy*, dále u Dubravia Hist. Boh. I. (1552) na poč. *Cerconessi*, v zpěvníku olom. z r. 1601 *Krkonoše* a u *Stránského* Resp. 1634. Srv. *Gebauer* Stč. Sl. II. 151.

Není spíše české jméno *Krkonoše*, jak už nesmyslný význam jeho na ruku dává,[1] lidovou etymologií upravená korruptela cizího názvu hor, kterého Slované doslechli a který je, jak se podobá, také nepřesně zachován v Ptolemaiově Κορκοντοί? To, jedině, myslím, dlužno připustiti, že Slované přišedše a zastihnuvše pod horami Korkonty (anebo jméno hor), ze jména utvořili své Krakonoše tak asi, jako z řím. Curicum utvořili jméno ostrova Krku (Veglia). Že forma Krakonoše předcházela Krkonoše, nasvědčuje střídání stsl. *krok, krak* za pův. **kork* a stará jména Krak, Krok, Krakov.

Jméno Βαῖμοι vykládají konečně autochthonisté obecně za první uvedení Čechů-Bohemů do historie,[2] proti čemuž druhá strana má je s Müllenhoffem obvykle za „lid z Boihaema“, totiž za suevské Markomanny nebo Kvady.[3] Tohoto výkladu bych však nesdílel. Neboť Markomanni a Kvadové byli Římanům velmi dobře známi a vždy připomínáni vlastním jménem. Vzniklo-li vedle toho při Dunaji pojmenování „lid z Boihaema“ — a to je vskutku nejvhodnější výklad Ptolemaiova Βαῖμοι,[4] — vztahovalo se to rozhodně spíše na lid, který v Boihaemu sice seděl, ale vedle Markomannů a Kvadů a to mohl býti nejspíše lid polí popelnicových, na základě naší archaeologické hypothesy po případě i slovanský. Jméno *Bohemi* mohlo vzniknouti už před Ptolemaiem a forma Βαῖμοι může býti dobře graecisovaným ohlasem formy původní (Βαῖμοι z Βοίαιμοι).

Nicméně přesného důkazu ani zde není a možné jsou i výklady jiné: že na př. Βαῖμοι jest jen jméno Bojů ze staršího pramene vypsané a korrumpované, Bojů, kteří v I. stol. opustili Čechy a stáhli se k Dunaji a za Dunaj do Pannonie. Odtud by pak po-

---

[1] Nově ani *Sobolevskij* nepodal šťastného výkladu ze stsl. кънноносъ (Archiv sl. Phil. XXXII. 311), *J. Janko* (Č. Řeč II. 60) předpokládá vývoj Korkonъtji > Kъrkonotji > Kъrkonotši.

[2] *Šembera* Záp. Slov. 30, *Kętrzyński* Germ. wielka 28, *Papáček* Předslov. doba 32, *Brandl* ČMM. 1873 28, *Sedláček* Ptolem. 11, *Prášek* Č. Mus. Fil. 1901, 470, *Máchal* 12, *Boguslawski* Hist. Sl. I. 248, II. 204.

[3] *Müllenhoff* DA. II. 328, *Puiover* tamže 337. 340, *C. Müller* Ptolem. geogr. 262, *Much* Stammsitze 128, *Bachmann* SB. Akad. Wien 91 str. 850. Za potomky Marobudových a Katvaldových družin suevských, pozdějšími přírůstky sesílené, má je i *Novotný* ČD. I. 101, Krit. Ptolem. 23 (zde srv. úplnou hlavní literaturu otázky).

[4] Podobnou, ale zřejmou korruptelou, zároveň však omylem, který dlužno pouze vypustiti, jsou Ptolemaiovi v Čechách zapsaní Βαινοχαῖμαι, zřejmý přepis lat. *Boiohaemum*, germ. *Baiaheim*. Srv. *Niederle*. Poč. 26.

cházelo Ptolemaiovo umístění k Dunaji.[1] Nebo mohou býti Baimové k Dunaji soustředění Suevové, z nichž se během století vytvořili Bavoři tím způsobem, že Bavorsko bylo ponenáhlu osídleno z Rakous během II.—VI. stol., kdy jejich jméno slyšíme poprvé u Jordana r. 551 — *Baibari*.[2]

O ostatních menších a méně známých kmenech z východní Germanie, které autochthonisté prohlašovali za Slovany, nelze vůbec pověděti nic určitějšího a všechny výklady ve smyslu slovanskosti jich a jejich jmen jsou naprosté smyšlénky, ani filologicky ani historicky nezdůvodněné.[3]

Přehlédneme-li dosavadní výsledky, shledáme, že o žádném kmeni z výše uvedených nemůžeme říci s naprostou určitostí, že byl slovanský. Ale za to nám při nich vystoupil zřejmě jiný, pro slovanskou historii důležitý zjev: několik starověkých jmen totiž, ačkoliv jich slovanského rázu prokázati nelze, je shodno nebo přímo totožno s pozdějšími středověkými názvy slovanskými. Z toho lze učiniti jedině správný a positivní závěr historický v tom smyslu, že *Slované, přišedše, zastihli v Germanii ještě řadu starých cizích kmenů dříve, než tito odešli.* Neboť jen tak možno vysvětliti vznik pozdějších slovanských názvů: Slęzy, Varnavi, Havolani, Rujanci, Rakúsy,[4] po případě i Krkonoše, Jeseníky za Askiburgion, a ovšem i přijetí jmén Odry, Labe, Sály,[5] Havoly, Var-

[1] Tak soudil už *Řežábek* Марком. войны 46, *R. Dvořák* Čas. Mat. Mor. 1898, 11, *Mehlis* Beitr. Bayer. V. 49, *Reichard* Germanien 155.

[2] Jordanis Get. 55. Viz k otázce literaturu u Novotného ČD. I. 159.

[3] Sem náležejí Tacitovi (G. 40) *Reudigni* (*Šembera* Záp. Sl. 74 — Redané), *Eudoses* (Šemb. 76 — Došané), *Nuitones* (Šemb. 78 — Nuťané), *Suardones* (Šemb. 78 — Svartavané), *Charini* Plin. IV. 13 (Šemb. 83 — Karíni), *Lemovii* (Šemb. 90 — Lebané), nebo Σειδῖνοι Ptol. II. 11 (Šemb. 86 — Štětíňané) atd.

[4] Sem musí položiti i Mugilony ten, kdo by starý Strabonův kmen nechtěl ethnicky spojovati se slov. kmenem Mohylanů.

[5] Slovanskosti těchto tří jmen nelze přesně prokázati, rovněž jako ne starých, výše na str. 10 sl. vyčtených jmen orografických a místních. Pokud se Labe týče, tu sice slovanský tvar *Labe*, *Laba* je dosti rozšířen po Slovanstvu (ř. Lab u Lipljanu a osadu Labinec, potok Labina u Prutu a polské osady Łabuń, Łabień, Łabiewo, Łabiszyn, Łabunie atd.), ale my víme, že slov. jméno této hlavní řeky Germanie utvořeno bylo ze starší formy *Albis* a ne naopak, jako Raba z *Arrabo* nebo Rab z *Arbo*. *Odra* mohla by býti slovanského původu, ačkoliv se obvykle pokládá za německou (tak *Müllenhoff* DA. II. 209 a *Miklosich* Denkschr. Ak. XXI. 76, XXIII. 207; proti tomu připouští slov. původ *Kretschmer* Hist. Geogr. 97). Jméno Odra shledáváme ještě v Chorvatsku jako přítok Kulpy (Odagra Ann. Fuld. 892), jiná Odra teče v Černigovské gubernii, Odrov je přítok Dněpru v mohylevské gub. (*Sobolevskij* Лингв. арх. набл. I. 91 a *Pogodin* Сл. пер. 86),

navy, a přítoku Odřina Vidavy. Rovněž nelze popříti shody a styku slovanského jména Morava s Tacitovým a Pliniovým *Marus.*[1] Ba my můžeme jíti dále a souditi, že Slované patrně delší dobu se starými kmeny seděli pospolu, buď na tomtéž území, nebo bezprostředně vedle něho, neboť při pouhém rychlém doteku, při němž by hned první člen ustoupil a se ztratil, bylo by přejetí a zejména udržení i zakotvení jména starého v ústech nového lidu těžko vysvětlitelné. Máme tedy v uvedeném přejetí jmen positivní doklad aspoň v tom směru, že Slované se stýkali s Rakaty, Variny, Rugy, Silingy a Havolany pravděpodobně delší dobu před tím, nežli tito kmenové odešli z východní Germanie. A to je pro správné posouzení počátků západoslovanské historie nadmíru důležitý a cenný závěr, který sice nedokazuje antochthonismu Slovanů v Germanii — pro to lze uvésti do jisté míry jiné důvody, jak jsme viděli, — ale dokazuje, že zase naprosto nemohou míti pravdu ti, kteří postup Slovanů přes Vislu k Odře a k Labi kladou teprve se Zeussem a Müllenhoffem do V. nebo i do VI. a VII. století,[2] ponechávajíce dokonce i východní Germanii pro delší dobu prázdnou. Müllenhoff sice dobře vystihl, že přejetí jména Silingů udává nám terminus *a quo* pro příchod Slovanů. Ale Müllenhoff nesprávně za tento termín určil počátek V. století,[3] neboť to nebyla doba odchodu Silingů ze Slezska; Silingové jmenováni jsou už r. 411 v Hispanii, kamž přes Gallii odešli s Vandaly, tedy podle výše uvedených dat o výpravě vandalské patrně dávno před

---

Odry potok v Čechách (*Miklosich* l. c.), Odra přítok Švarcavy (*Becker* 288). Ale i kdyby bylo, jak sám myslím, slovanské, objevuje se v pramenech teprve pozdě, od IX. stol., tedy v době, kdy už dávno u ní seděli Slované. Srv. *Odagra*, *Odogra* (jižní) v Ann. fuld. k r 892, *Adora* u Widukinda I. 23, *Oddora* u Adama Br. IV. 13. *Sála* má sice starý pendant u Blatenského jezera (Conv. Bag. 11), ale slovanskost jména z toho nevysvítá. V XIII. stol. slula Sála polsky Solava. (*Bielowski* MPH II. 189).

[1] O tomto jménu viz více v kapitole o zemi české.

[2] Srv. *Zeuss* D. 636, *Müllenhoff* DA. II. 78, 79, 92, 102, *Loserth* (Mitth. Ver. Gesch. D. XXI. 283), *Bachmann* Gesch. B. I. 69, *Hennig* (Correspondenzbl. 1900 109 sl.), *Kossinna* Idg. Fr. 184, *Beltz* Alt. 357, (srv. i Correspbl. 1901 32), *Schulze* Kolonisierung 385 (v VI. st.), *Hey* Slaw. Siedel. in Sachsen 2, *A. Pogodin* Слав. пер. 120, *Rački* Biela Hrv. 1880 185, 186, *Schumann* Kultur Pommerns 83, *Lamprecht* DG. I.⁴ 282, *Becker* Jahreschrift g. Vorg. Sächs. L. II. (1903) 66, *Meitzen* Siedelung I. 37, *O. Kämmel* Werdegang d. d. Volkes. L. 1896 I. 45. *Sommerfeld* (Germanisation 3) nechce docela uznati Slovanů v Pobaltí před VII. stol. a soudí, že se osazení provedlo v VII. a VIII. stol.

[3] *Müllenhoff* DA. II. 92.

tím, už v stol. II.—III.[1] Rovněž dříve než v V. století odešli Rugiové, odešli Varini, event. i Havolani.[2] Není dokladu, že by byli v tu pozdní dobu ještě zde seděli, nýbrž patrně jako Varini a Havolani (nezůstali-li zde tito jako část Lugiů seděti) byli strženi do proudu stěhování, který vyprázdnil východní Germanii od velkých kmenů germanských ve III. a IV. století. Varini měli na Rýně novou říši už v V. století.[3] V této tedy době nastala výměna jmen, v této době III.—IV. st. musili zde býti už Slované, ať už jako zbytky slovanského kmene Lugiů, či jako noví přistěhovalci a jestliže shodu jmen, kterou už někteří autochthonisti postřehli a s níž operovali ve prospěch slovanskosti Silingů, Varinů, Rugů, Havolanů, Korkontů a Rakatů, nelze vyložiti v tomto smyslu autochthonickém, pokládám ji přece za zjevný a bezpečný důkaz toho, *že Slované do východní Germanie přišli dříve než v V. nebo VI. století — a sice aspoň v II.—III.* Nelze také pustiti se zřetele významný výrok Julia Kapitolina, jímž odůvodňuje, proč za doby Marka Aurelia nastalo velké hnutí mezi národy východní Germanie a postup na jih. „*Pulsae ab superioribus barbaris*" praví o germanských kmenech.[4] To byl patrně už nátlak slovanský. To je tedy positivní výsledek filologicko-historický, neodvislý zatím od these, kterou jinak sice za možnou, ale nedokázanou pokládám a podle níž pod jménem Lugiů seděl tam už v době Kristově zbytek Slovanstva, které zaujímalo východní Germanii před příchodem Germanů a ovšem přešlo pak také do massy slovanské, která se výbojem gotským hnula po Kristu ze Závislí, a jak soudím, v průběhu III.—IV. stol. naplnila postupně celou oblast mezi Vislou, Labem a Sálou. Nemohu proto naprosto souhlasiti ani s těmi staršími německými historiky nebo archaeology, kteří uznávají ve východní Germanii přerývku kulturní od III.—IV. stol., kteří uznávají sice, že Germani odešli, ale nechtíce připustiti současný příchod Slovanů, ponechávají východní Germanii po dvě století

[1] Srv. výše str. 27. Podle L. Schmidta odešli c. r. 250 (Allg. G. 68, Gesch. d. St. I. 368, 435), podle Bremera (Ethn. 216 srv. i 197) byla Germanie východní vůbec vyprázdněna už v III. stol.

[2] Odchod Rugiů klade Schmidt (Allg. G. 134) do poč. IV. stol.

[3] Srv. výše str. 26. Jestliže Prokopios BG. II. 15 připomíná k r. 512, že Herulové na cestě do Dánska táhli vedle t. zv. kmene Varnů, míní se tím spíše už slovanští Varnové (srv. označení ἐς τοὺς Οὐάρνους καλουμένους) nežli známí němečtí Varinové, jejichž říše v tu dobu podle Prokopia byla na dolním Rýně (IV. 20).

[4] Vita Marci 14. Srv. celý citát v SS. I. 403.

prázdnou.[1] To je nemožné, ani historicky ani archaeologicky neodůvodněné. Neboť také archaeologie svědčí poslední dobu rozhodně pro časnější příchod Slovanů. Nepomýšlím při tom na kulturu polí popelnicových, která se v Polabí objevuje už od konce II. tisíciletí před Kr. a kterou západoslovanští archaeologové rádi prohlašují za slovanskou, neboť, jak jsem měl častěji příležitost říci a jak znovu zde v poslední kapitole vyložím, slovanskost jejich je pouze pravděpodobná. Ale vedle toho archaeologické poměry vých. Německa ukazují od IV. stol. úplné přerušení staršího vývoje a to právě nejlepší severní archaeologové vysvětlují invasí slovanskou, tak Almgreen, Salin a Montelius.[2] Jestliže však ve IV. století udušena byla starší kultura Slovany, musíme jejich invasi (jež byla pomalá a postupná, neboť po násilném a náhlém vtržení není stopy) položiti před tuto událost, tedy před IV. století. Tak si také nejlépe vyložíme, proč si Slované osvojili římskou keramiku provinciální. To jsou asi hlavní důvody, pro něž se dnes archaeologové nechovají již odmítavě k časnějšímu příchodu Slovanů.[3] A že i filologie přinese další doklady pro

[1] Sem náleží na př. *Rod. Eckert* Wanderungen und Siedelungen d. germ. Stämme (Berlin 1901) mapa 8—10. Pro hiat v V. a VI. stol. vyslovil se na anthr. sjezdu v Lindavě r. 1899 i *R. Much* a *R. Virchow* (Mitth. anthr. Ges. XXX. Sitzungsber. 63, Correspondenzblatt 1900, 109; srv. Światowit III. 205, 215). Také *L. Schmidt* dí (Allg. Gesch. 145, 168), že království Saské bylo Suevy vyprázdněno c. r. 120 a že zůstalo téměř prázdno až do příchodu Slovanů. Srv. i jeho Gesch. g. St. II. 8, 141. O východní Germanii dí jen, že byla ve IV. stol. od Germanů z velké části opuštěna, ale od Slovanů ještě neobsazena (tamže I. 433). Velký hiat uznává patrně i *M. Jahn* Die Bewaffung d. Germanen. Berl. Diss. 1914, 14 a *Erich Blume* Germ. Stämme 212. Vor- und frühg. Alt. (1909) 18.

[2] *Almgren* Studien üb. nordeur. Fibelformen 128, *Salin* Thierornamentik 142, *Montelius* (MAG. Wien XXX. 62). Už O. Almgren správně ukázal, že není ve vých. Německu a hlavně v Polabí velkých přechodných pohřebišť mezi první a druhou dobou římskou, že mladší nesouvisí (až na výjimky) se staršími, jevíce mimo to vlivy černomořské, a vykládal to převraty od východu přišlými mezi II. a III. stoletím. Montelius příchod Slovanů kladl k r. 300

[3] Vedle zmíněného Salina a Montelia srv. ještě *J. Kostrzewski* Wielkopolska 154, Mater. XIII. 54, *E. Blume* Amtl. Führer des k. Friedrich-Mus. Posen (vyd. 1911) 51, *Feist* Europa im Lichte der Vorgesch. 19 (Berl. 1910), *Weigel* Das Gräberfeld von Dahlshausen 30. Z historiků na tento časnější (od r. 200) příchod soudil už *Pallmann* Gesch. d. Völkerwanderung II. 83—87, po něm i *Fosse* Cod. dipl. Sax. I. 1 str. 3, *Grünhagen* Gesch. Schles. I. 4, a také *L. Giesebrecht* se proti tomu nestavěl (Wend. Gesch. I. 4); nověji velmi rozumně se *K. Kretschmer* vyslovil v tom smyslu (Hist. Geographie 170—171) a také *P. Niessen* Gesch. d. Neumark I. (Landsberg 1905) 13 a *K. Potkański* Lachowie 70, *M. Wehrmann* (Gesch. von Pommern I. 26).

stejnou thesi z rozboru slov přejatých Slovany od Germanů[1], nikterak nepochybuji. Má-li pravdu A. Sobolevskij, jenž z převzetí všesl. *Sasъ*, *Sasinъ* bez *k* německého prototypu soudí, že slovo to přijali Slované už v době všeslovanského jazyka[2], byl by tu filologický doklad, že se Slované k dolnímu Labi dostali aspoň krátce po narození Kristovu.

V celku tedy na otázku, ode kdy sedí Slované ve východní Germanii, možno odpověděti tak, že je tam 1. existence jich před dobou Kristovou, ba vůbec před příchodem Germanů možná, ba pravděpodobná z důvodů, jež nám poskytují jména Strabonových Mugilonů a Lugiů a některé these archaeologické a 2. že ji musíme pokládati za jistou aspoň pro III. století po Kr. V tu dobu přišla patrně velká vlna slovanská bez ohledu na to, byli-li zde už pod příkrovem germanským starší Slované v obyvatelstvu pohřbeném v lužickoslezských polích popelnicových, čili ne. V tu dobu Slované zastihli zde ještě odcházející Germany a přejali od nich řadu starších názvů topických a i jiných kulturních slov. Müllenhoffova představa, že přišli teprve v V. stol. — podle jiných docela v VI. a VII. — je naprosto nesprávná a rovněž je nesprávné tvrzení, že Visla až do VI. století byla hranicí světa slovanského a germanského.[3] Mám o příchodu Slovanů do zemí předvislanských zcela jiný obraz.

---

[1] Srv. o nich u *Peiskera* Bez. 57 sl., *Hirta* Paul-Braune B. XXIII. 330, *Brücknera* Ciw. 20.

[2] ЖМНП. 1904, 464.

[3] Müllenhoff se při tom opírá o to, že ani Cassiodorius u Jordana (r. 551), ani geograf Ravennský (VII. stol.), ani Wîdsîd (VI. stol.) neznají ještě Slovanů na západě Visly a mají tedy Vislu stále ještě za východní hranici Germanů. To jsou doklady omylné a nerozhodující, poněvadž (Wîdsîd jmenuje tam ještě Goty, Gepidy a Burgundy!) jsou to jen ohlasy *starších* map a popisů, a poněvadž jiné přímé doklady, jak jsme viděli a dále uvidíme, Slovany na západě Visly před VI. stol. nezvratně potvrzují. O Visle jako hranici vyslovil se Müllenhoff takto II. 77: „Dass die obere Weichsel mindestens bis zur Einmündung des Bugs, die Ostgrenze der Germanen war, steht durch die Zeugnisse der alten fest". II. 78: „Dafür dass die Ostgermanen in den ersten jahrhunderten unserer Zeitrechnung und früher Slawen unter sich gehabt hätten, sei es als reste einer älteren landesbevölkerung, sei es als eindrinlinge, fehlt jegliches anzeichen, und die annahme bleibt leere möglichkeit ohne allen wert. *Die Weichsel — galt für* **grenze und war,** nach allem was wir *wissen und ermessen können, wirklich die grenze, die bis auf die zeiten der wanderung Germanen und Slawen schied.* Diese thatsache ist so wohl begründet und so wohl bezeugt, wie nur eine aus unserm Altertum." Nicméně Müllenhoff sám ve vnitru nebyl přesvědčen úplně o nezvratnosti tohoto fakta, jinak by byl nemohl na jiném místě připustiti, že snad

Vycházíme-li z these, dnes obecně uznávané, že kolébka Germanů byla v zemích nordických a v severní části Germanie mezi dolní Veserou a Odrou, takže ve východní Germanii původně neseděli, je už a priori pravděpodobno, že se Slované počátkem I. tisíciletí př. Kr. ze své zavislanské pravlasti mohli rozšířiti na západ Visly až za Odru k Labi. Tomu dnes nasvědčuje do jisté míry archaeologie, tomu nasvědčuje zajisté i relativní čistota nomenklatury topografické mezi Odrou a Vislou a dále, že Germani přijali jméno Visly, jak myslím, od Slovanů.[1] Potud lze mluviti oprávněně i o „autochthonnosti“ Slovanů v Germanii, a tomu, jak už výše pověděno, nebrání se dnes ani přední němečtí badatelé. Není to ovšem nějaká absolutní autochthonnost, nýbrž jen pravděpodobné větší stáří sídlení slovanského než germanského. Slované tu byli před Germany.

Podle výsledků dnešní germanistiky počali Germani, šíříce se ze své pravlasti, tedy od dolního Labe a Odry a také direktně ze Skandinavie přes moře, naplňovati východní, zálabskou Germanii teprve v I. tisíciletí př. Kr. — na století zatím nezáleží.[2] Při tom přirozeně vlna germanská, náležející, jak další historie svědčí, národu nesmírné expansivnosti a v té době i vyšší kultury hmotné,[3] působila repressivně na starší obyvatele a je jednak

---

Slované přece přišli v zástupech dříve, bez hlučného vystupování, (II. 100): „so konnten sie auch im osten der Elbe lange verborgen und unbeachtet bleiben, bis ein ereigniss über die große veränderung, die sich hier im stillen vollzogen hatte, plötzlich die augen öffnete. Es trat ein im siebenten zehnt des VI. jahrhunderts bis dahin aber besteht was Zeuss 636 behauptete völlig zu recht, dass man im abendlande von der Elbe her schlechterdings noch keine Wende kannte. Srv. 77: „allerdings ist dabei nicht ausgeschlossen, dass nicht auch *diesseits* desselben wie nachmals diesseits der Elbe und Sale *einzelne slawische haufen* sich angesiedelt hatten: als die Germanen von westen her zuerst den Fluss erreichten, könnten sie sogar schon diesseits Slawen angetroffen haben: den entweder von ihnen oder von den Eisten müssen sie wohl den flussnamen erfahren und entlehnt haben.“

[1] Slovanský původ možno opříti zejména poukazem na to, jak jména utvořená patrně z téhož kořene rozšířena jsou v slovanské říční nomenklatuře. Srv. Visloč, Isloč, Vislica, Vislok, Visloka, Vislanovka, Śvislocz (říčka i městečko na Litvě), Świslina, k čemuž srv. v Uhrách i jména osad Vislava, Viszló (čtyřikrát v maď. slovníku topografickém). Etymologický výklad zůstává ovšem nejasný. Srv. mé SS. I. 27 a *Rozwadovski* Almae mat. Jag. (1900) 107. Novější spojování s keltštinou viz u *Šachmatova* Archiv sl. Phil. XXXIII. 66, *Kaz. Bugy* a *Vasmera* Roczn. sław. VI. 4, 28, 203.

[2] Srv. výše str. 16.

[3] Srv. můj ŽS. I. 49.

tlačila před sebou do jižnějších končin, jednak převrstvila a absorbovala, jednak uzavřela jako větší menší ostrovy v oblasti tou dobou germanské.

Tímto postupem lze si vyložiti v Zákrkonoší i existenci velkého patrně negermanského národa Lugiů (slovanského? gallského?) i existenci slovanských (?) Mugilonů na Labi v době Kristově a snad i jiných Slovanů blíže neznámých, kteří zachovali stará jména Krkonoš a Rakatů v zemích českých.

Během doby se však i východní Germanie přeplnila Germany. Zároveň se jejich celkový pohyb tak sesílil, že přešel od II. stol. po Kr. počínajíc ve známé velké a bouřlivé stěhování národů, kterým se, jak jsem svrchu ukázal (str. 31.), v průběhu II., III. a IV. století, kraje mezi Labem, Sálou a Vislou od Germanů opět vyprázdnily, neboť ze všech větších dříve tam jmenovaných kmenů nemají doloženého odchodu jediní Lugiové. Že Slované při své expansivnosti během tohoto stěhování v II.—IV. stol. nelenili, je na bíledni. Vždyť byli s ním v těsném dotyku, byli místy i do něho strženi, ba my můžeme s pravděpodobností říci, že na ně Slované i aktivně působili. Je velmi pravděpodobno, že zpráva Julia Capitolina v životopisu císaře Marka Aurelia (14): „Victualis et Marcomannis cuncta turbantibus, aliis etiam gentibus, quae pulsae a superioribus barbaris fugerant, bellum inferentibus“ — vztahuje se slovy *superiores barbari* na Slovany, jejichž nátlak započal ve II. století.[1] Jinak účinek odchodu Germanů na Slovany byl patrně dvojí: jednak slovanské ostrovy, které existovaly už před tím mezi středním Labem a horní Vislou, odchodem Germanů se uvolnily, pokud nebyly s sebou strženy, jednak pak — a to je hlavní — expansivní síla, která působila zrovna tak ve vnitru Slovanstva jako u Germanů, tlačila nové kmeny slovanské přes Vislu do uvolněné Germanie, k Odře a k Labi. V jednom bodu mají němečtí historikové pravdu: že totiž hlavní okkupace nastala po odchodu Germanů. Ale dále ne. Bylo by chybou, kdybychom pojímali věc předně tak, že Slované přešli v massách Vislu teprve, když všichni Germani do posledního kmene odešli, a za druhé: kdybychom ve IV. a V. stol. chtěli uznávati celá rozsáhlá prázdná území mezi Labem a Vislou a Slovany sem přiváděli teprve v VI. nebo VII. stol. Tím nechci říci, že se v Germanii nevytvořily vůbec pusté končiny, vždyť nám je dokládá Prokopios k r. 512

[1] Srv. mé SS. I. 403, II. 120. Tak i *Šafařík* SS. II. 522 sl.

při zpětném tažení Herulů na sever.[1] To se týká zřejmě jezernatých a bažinatých krajů mezi vnitrozemím a krajem pobřežním, kde byly velké pustiny ještě v XI. století. Dělati však ve IV. až V. stol. na celá dvě století pustinu z vých. Germanie, jako to Eckert učinil,[2] je nesprávné. A tak i ten, kdo by nechtěl souhlasiti s podmíněným slovanstvím Lugiů a vůbec s výše podanou formou theorie autochthonistické, veden je přece dalšími fakty filologicko-historickými k závěru, že Slované seděli ve východní Germanii při horní i dolní Odře aspoň v III.—IV. stol., neboť nám to přesvědčivě ukazuje řada jmen, která zde Slované přejali stykem s Němci, tedy dříve, než tito odešli. Tak přejali ve Slezsku jméno Silingů, kteří odešli před V. stol., pravděpodobně už v II.—III. (srv. výše str. 27), tak přejali na severu jméno Rugiů, kteří odešli do jižní Evropy během III.—IV. století (srv. str. 24), tak přejali jméno Varnů (Varinů), dokud ještě tento kmen seděl na severu u ř. Varnavy (srv. str. 26), tak i jméno Helvetonů. To vše se stalo průběhem III.—IV. stol. a jak soudím, spíše v III. nežli později, bereme-li v úvahu zprávu Capitolinovu a také odchod Gotů z Povislí.

Je tedy na jevě, že Slované, nehledíc k thesi autochthonistické a thesi o slovanských Lugiech a Mugilonech seděli po obou stranách Odry od Slezska až po ústí aspoň ve III. nebo IV. století. Jinak je však nesporno, že je nám zde historie určitě a vlastním jménem připomíná teprve k r. 512 Prokopiem[3] a že teprve od VI. stol. počínají se vyskytovati tu a tam zprávy další, z nichž najednou vidíme, že *Slované té doby měli zaujatou celou východní Germanii až po střední Labe, Sálu a Šumavu;* z Germanů zbyly

[1] Prokopios BG II. 15. Srv. výše pozn. Zde se praví, že Herulové, než přišli na sever k Varnům, a když byli prošli množstvím Slovanů, táhli skrze velké pustiny: „διαβάντες ἔρημον χώραν πολλήν“.

[2] Srv. výše str. 62.

[3] Prokopios BG. II. 15 vypráví, že Herulové po porážce Gepidů odhodlali se vrátiti do své severní vlasti (ve vých. Germanii) a při cestě „ἤμειψαν μὲν τὰ Σκλαβηνῶν ἔθνη“. Cesta od Bělehradu srbského do Dánska vedla přirozeně a nejspíše údolím Odry na sever. (Srv. *Niederle* O poč. čes. dějin 41.) Šafařík kdysi (SS. II. 430) a po něm Palacký, Vocel, Tomek a jiní kladli pochod tento k r. 495 a skrze Čechy. Proti tomu ozval se dobře *Schulze* (Kolonisierung 385 sl.), který však zase zbytečně a nesprávně vede Heruly zpět kolem Karpat po Prutu a skrze Halič k Varnům (388). Srv. mé Počátky č. dějin l. c.

tam nanejvýš jen zlomky, které nepadají na váhu a které brzy zanikly.[1]

Pro všechny Germany povstal u Slovanů v době nám neznámé název č. *Němec*, csl. *Němьcь*, pol. *Niemec*.[2] Název ten jenž byl patrně všeslovanský, chtěli někteří vykládati za performaci jména západogermanského kmene Nemetů, připomenutých na Rýně v okolí Špýru a Mohuče Caesarem, Tacitem, Pliniem, Ptolemaiem, a j.[3] Ale výklad tento nepokládám za správný. Předně není prokázán německý původ Nemetů a za druhé nemáme dokladu, abychom mohli Nemety někdy klásti k Odře a Visle, kde by se byli mohli stýkati se Slovany. Ani nový Šachmatovův výklad, který supponuje nějaké zvláštní keltické Nemety na východě, odvolávaje se na české osadní jméno Nemetic (u Plzně, u Olomouce), nevyhovuje

[1] Pozdější regermanisaci vysvětlovali sice kdysi *C. Fabricius* (Jahrbuch meckl. Gesch. VI. 1841, 7 sl.), *L. Giesebrecht* (Wend. Gesch. 1843, I. 35—36, II. 97), *Gust. Freytag* (Bilder aus der deut. Vergang. VII. Aufl. L. 1872), *Platner* (Forsch. z. d. Gesch. XVII, XVIII, XX) theorií, že zbylo poměrně dosti Germanů mezi Slovany, podle Giesebrechta mezi Lutici, což po nich přijímali i *R. Virchow* (Buschans Zentralbl. 1897, 338, Korresp. Bl. 1897, 67), nejnověji i *Mielke* (Zs. f. Ethn. 1912, 387) a *A. Kiekebusch* z archaeologických důvodů (Praeh. Zs. 1912, 395 sl.), ale odmítl to dobře *G. Wendt* Über die Nationalität der Bevölkerung d. d. Ostmarken vor dem Beginne der Germanisierung (Gött. 1878), Die Germanisierung der Länder östlich der Elbe I. (Progr. Akad. Liegnitz 1884) a *Dr. Sebicht* Herkunft d. ostdeut. Bevölkerung (Niederl. Mitt. 1913, 207). Ostatně to zamítali i *Müllenhoff* (DA. II. 93, 373), *Pniower* (ib. 378), *Witte* Wend. Bevölkerungsreste in Meckl. (Stuttg. 1905, 9), *Guttmann* Germ. 406 sl., *Sommerfeld* Gesch. d. Germ. Vorrede, *Beltz* Vorg. Meckl. 182—183, Die Wenden in Mecklenburg (Progr. Gymn. Schwerin 1893, 5). Myslím též, že nějaké větší množství zbylých Germanů je naprosto vyloučeno, roztroušené zbytky ovšem ne; jak byly však tyto místy silné, na to nelze vůbec dáti odpověď, poněvadž byly brzy slavisovány. Takovým starým germanským zbytkem byla asi osada *Němьci (Nemzi)*, připomenutá Dětmarem už r. 1017 v Slezsku VIII. 59, (VII. 44), k níž se ostatně dále ještě vrátíme. Připomíná ji ostatně i listina Otty III. z r. 1000 a papeže Benedikta z r. 1024 (srv. *Heinemann* Cod. Anh. I. 70, 83). O starších historiích germanských zbytků srv. *H. Knothe* Archiv f. sächs. Gesch. NF. II. 294 sl.

[2] Pokud vím, nejdříve na místě u Dětmara r. 1017 citovaném v poznámce předešlé, dále v leg. sv. Klimenta 13 (Νεμιτζοί), u Konst. Porfyrogenneta de cerem. II. 398 (οἱ λεγόμενοι Νεμέτζιοι) a v listině cís. Komnena z roku 1088 (Νεμίτζοι Byz. Zs. III. 374). U Mas'údího r. 943—4 čteme *Námdžín*, *Némdžín* (*Marquart* Streifzüge 105, *Westberg* Ibráhím ibn Ja'kúb 131). V listě chazar. krále Josefa k rabímu Chasdajovi r. 960 čteme název země *Nemez* (Russ. Revue 1875, 79).

[3] Srv. doklady v SS. II. 482, kde dále podán také přehled těch, kteří jeden nebo druhý výklad zastávali.

a nikdy nevysvětlí, jak název keltského kmene — nikde nedoloženého — přejíti mohl v ústech Slovanstva na označení všech Germanů, s nimiž měli Slované tolik starodávných styků, a jež jistě od Keltů zálabských dobře rozeznávali.[1] Na základě toho, ač ovšem všechny pochybnosti odstraněny nejsou, nezbývá než při výkladu slova vyjíti s Dobrovským a Miklosichem od stsl. *němъ* a vyložiti *Němec* ve smyslu cizince, jehož řeči Slovan nerozuměl. Příklady podobného vzniku kmenového názvu lze doložiti i odjinud.[2]

Název *Theutoni*, *Theutonici*, *Teutones* začíná se v pramenech objevovati od poloviny X. století.[3]

---

[1] *Šachmatov* Archiv sl. Phil. XXXIII. 82.
[2] Srv. *Vasmer* Roczn. sł. VI. 194.
[3] Srv. *Köpke-Dümmler* Kaiser Otto der Grosse L. 1876 560.

KAPITOLA III.

HISTORICKÝ POSTUP SLOVANŮ DO GERMANIE.

Dostižení Labe. Limes sorabicus. Postup přes Labe a Sálu. Nejzápadnější hranice slovanských kolonií. Přehled historických pramenů.

Za první historickou zprávu, která nám v VI. století dokládá Slovany na středním Labi, pokládám zápis Vibia Sequestra v spise *De fluminibus* (VI. stol.): *Albis Suevos a Cervetiis dividit,*[1] neboť zde *Cervetii* značí zřejmě jméno srbské župy na pravé straně Labe mezi Magdeburkem a Lužicí (v okolí dn. Zerbstu), uváděné později v listinách Otty I. a II. a Jindřicha II. terminem *Ciervisti, Zerbisti, Kirvisti.*[2] S tím souhlasí potom zpráva Fredegarova o existenci srbského knížectví v letech 623—631 v končinách při Sále, jakož i jeho zprávy o vpádech Slovanů do Durinska roku 631 a 632 a o odrážení Srbů Radulfem, vévodou durinským, jež vesměs ukazují, že Slované — Čechové a Srbové — tehdy s Durinskem sousedili.[3] V VIII. stol. praví pak Einhard přímo: „*Sala fluvius Thuringos et Sorabos dividit*".[4] Ale to jsou všechno ještě jen nepatrné zmínky, málo sdělující. V první polovině VIII. století čteme o Slovanech polabských, jak r. 748 pomáhali Pipinovi, jak byli poraženi r. 766 od Franků,[5] ale prameny, které nám

[1] Vib. Sequester *ed. Oberlinus* (Argentorati 1778 str. 5). Někteří chtěli sice čísti *a Cheruscis*, ale rukopisy mají nejvíce *Cervetiis* (Rev.), *Cervetis* (Paris. I.), *Servitiis* (Paris. II). Na doklad tento ukázal už *Šafařík* SS. I. 199.

[2] Srv. zakl. listinu Otty I. z r. 949 (Ciervisti), Otty II. r. 973 (Kirvisti), Jindřicha II. r. 1003 (Zerbisti) atd. Srv. další v kap. V. ve výkladu o polabských Srbech.

[3] Fredegar Chron. IV. 68, 74, 75, 77, 87. Srv. *Schulze* Kolonisierung 7 a *Novotný* ČD. I. 222.

[4] Vita Karoli 15.

[5] Srv. Ann. Mett. 748, An. Fuld. 748, Ann. Laur. 747. (*Jahn* Jahrbücher des. fränk. Reichs von 741—752, str. 218), Lamb. Ann. 766, Rocznik wielkopolski 766 (*Bielowski* MPH. II. 780).

předvádějí zdejší Slovany podrobněji a přesněji, počínají teprve dobou Karla Velkého, koncem VIII. století. V tu dobu po pokoření Sasů r. 782 počala se totiž velká, světová offensiva Němectva proti Slovanům.

Jak se při tom Slované postupně dostávali ku předu směrem na západ do vnitra staré Germanie, kdy dospěli k břehům jednotlivých řek, především celého toku labského a kdy jej překročili, — slovem historie slovanského postupu na západ zůstává nám temná. U citovaného Vibia Sequestra vidíme sice, že v VI. století byli u středního Labe, tam, kde je konečně můžeme předpokládati už za dob Strabonových (Mugiloni), v III.—IV. století byli podle toho, co jsem výše vyložil, pravděpodobně i v Meklenbursku na Varnovu a jižněji na Havole, — ale kdy přešli Labe, kdy a jak dále za Labem šli ku předu, nevíme. Vidíme jen, že se tak stalo už před dobou Karla Velikého, neboť za jeho doby seděli z části před Labem, u Sály a i daleko před hranicemi českými. Ukazuje nám to nesporně Karlem stanovená mez srbská *(limes sorabicus)* z r. 805, k níž v Zálabí přistoupil o něco později t. zv. *limes saxonicus.* A jakkoliv nelze říci, že by čára jimi vedená byla přesnou hranicí sídel německých a slovanských, přece celá povaha meze, přes niž se nesměly převážeti zbraně a kde byl obchod a styk dovolen jen na určitých bodech, chová v sobě aspoň přibližné rozhraničení oblasti germanské a slovanské na počátku IX. stol. Nepochybuji ovšem, že i přes ni už vybíhaly jednotlivé osady slovanské na západ, jak dále bude vidno (str. 75 sl.), ale massy osídlení jsou jí patrně zhruba ohraničeny tak, že vše, co bylo od meze na východ, bylo čistě aneb převahou slovanské.[1]

O první mezi srbské podává kapitulare Karlovo dané v Diedenhofenu (Thionville) r. 805 zprávu slovy následujícími: „De negotiatoribus, qui partibus Sclavorum et Avarorum pergunt, quousque procedere cum suis negotiis debeant, id est: partibus Saxoniae usque ad *Bardaenowic,* ubi praevideat Hredi; et ad *Schezla,* ubi Madalgaudus praevideat; et ad *Magadoburg* praevideat Aito; et ad *Erpesfurt* praevideat Madalgaudus; et ad *Halazstat* praevideat item Madalgaudus; ad *Foracheim* et ad *Breemberga* et ad *Ragenisburg* praevideat Audulfus, et ad *Lauriacum* Warnarius. Et ut arma et brunias non ducant ad venundandum. Quod si inventi fuerint portantes, ut omnis substantia eorum auferatur ab eis, dimidia

[1] Tak i *Fr. Stein* (Gesch. Frankens, Schweinfurt 1885, I. 55) pro Bavory.

quidem pars partibus palatii, alia vero medietas inter iamdictos missos et inventorum dividatur.[1]

Podle tohoto textu vycházel z jihu *limes sorabicus* od ústí Enže, od Lorchu (starého Lauriaca, vých. Lince), sledoval zprvu Dunaj až po Řezno, načež se obrátil přes Pfreimt u Norimberka a přes Forchheim k Bamberku; odtud běžel dále přes neznámou blíže osadu Halasztat a přes pustý Francký les do Erfurtu, odtud asi k Sále nebo nedaleko Sály[2] k Labi při Magdeburku, odtud pak dále vedle Brunšvíku[3] k místu zv. Schezla, blíže neznámému, které se však nalézalo buď u dnešního Schesselu na řece Wümmě nebo spíše někde při řece Ise u vtoku do Allery.[4] Konec meze směřoval od Schesly k Bardowiku na Labi. Za Labem podle Adama počínala hranice nová r. 808 stanovená zv. *limes Saxoniae*, jež běžela od říčky Delvenavy k pramenům Bileny a vedle Travny, Plunského jezera ke vtoku Sventiny do zálivu Kielského.[5]

[1] *Boretius* Capitularia regum Franc. in MGLeg. sectio II. tom. I. 122, Nr. 44, *Friedrich* Codex dipl. I. 1.

[2] Tento směr vyplývá z dalšího zkoumání toponymického (srv. dále str. 78).

[3] Srv. dále str. 76.

[4] Správné umístění Schezly (Chezla) závisí na tom, podaří-li se pevně zjistiti existenci slovanského území na západ od řeky Illmenavy (Jilmové), jak to z domnělých slovanských názvů vysuzují Muka a Kühnel (srv. dále str. 76). Potom by ovšem nebylo námitek proti ztotožnění Schezly s Schesselem na ř. Wümme, přítoku Veseřinu. Jelikož však domnělé doklady Mukovy a Kühnelovy pro západní Hannover nemají žádoucí průkaznosti, setkává se uvedená identifikace s odporem a Schezlu hledají jiní dále na jihovýchod v oblasti Allery a Isy u Zelle, nebo Gifhornu, nebo Wittingen. Srv. *Ohnsorge* Ausbreitung 8—9, 377—378. K srbské mezi srv. i mně nepřístupný článek *Honigsheimův* Der limes sorabicus (Zs. d. Ver. f. thür. Gesch. 1906. 303) a výklad *A. Meitzena* (Siedelung II. 153a, 368 sl.), jenž také pokládá srbský limes ne sice za přesnou, ale aspoň přibližnou hranici agrárního zřízení germanského a slovanského.

[5] Ustanovení této hranice připisuje Adam Karlovi Velkému a vypisuje běh její velmi podrobně takto (Adam II. 15b): Invenimus quoque limitem Saxoniae, quae trans Albiam est, praescriptum a Karolo et imperatoribus ceteris ita se continentem: Hoc est ab Albiae ripa orientali usque ad rivulum quem Sclavi Mescenreiza vocant a quo sursum limes currit per silvam Delvunder usque in fluvium Delvundam; sicque pervenit in Horchenbici et Bilenispring, inde ad Liudwinestein et Wispircon et Birznig progreditur. Tunc in Horbistenon vadit usque in Trauena silvam, sursumque per ipsam in Buli'unkin; mox in Agrimeshov et recto ad vadum, quod dicitur Agrimeswidil, ascendit. Ubi et Burwido fecit duellum contra campionem Sclavorum interfecitque eum et lapis in eodem loco positus est in memoriam. Ab eadem igitur aqua sursum pro currens terminus in stagnum Colse vadit; sicque ad orientalem campum venit Zuentifeld, usque in ipsum flumen Zuentinam, per quem limes Saxoniae usque in pelagus Scythicum et mare,

Srbský limes nebyl ustanoven příznivě pro Němce. Neopíral se o přirozené hranice, nýbrž šel většinou mimo ně, a přirozené hranice měli v rukou Slované. Proto němečtí králové brzy poznali, že hranice stanovená Karlem není dostatečnou hradbou proti slovanskému postupu, a že nutno přenésti ochranu na Labe a Sálu, k čemuž také došlo. Nicméně přes všechen odpor nezůstala národopisná hranice německo-slovanská státi na čáře limesu, nýbrž postoupila i přes něj k západu, a místy ještě dosti daleko. Budeme míti příležitost zmíniti se v kap. V. znovu o tom při stanovení sídel jednotlivých slovanských kmenů, ale zde pokládám za nejvhodnější spojiti předem všechny výsledky v jedno s tím, co víme ještě jinak o koloniích slovanských před kompaktním osídlením, o nichž nelze pravidlem určiti, jakému kmeni náležely a jež tudíž nelze k určitému kmeni připojiti. Jsou to kolonie, označované v pramenech prostě terminem *Sclavi*. Bylo jich však dosti a jak ihned uvidíme, nejen před samým limesem, nýbrž i daleko při Veře, Fuldě, středním Mohanu, ba snad při Rýně.

Tuto západní hranici slovanskou nesmíme ovšem pokládati za něco stabilního. Jistě se v průběhu IX. až XII. století měnila.[1] Byly doby, kdy se Slované dostali na čas vítězně do území německého, je ovládli, je osadili, ale za krátkou dobu nuceni byli vydati je zpět, tak že slovanský ráz země v jednom období byl jiný nežli v druhém. Proto také hranice nejzápadnějšího osídlení

quod vocant Orientale, delabitur. Pokud se týče jednotlivých zde uvedených jmen, je *silva Delvunder* a ř. *Delvunda* — dn. Delvenau, *Horchenbici* — dn. Hornbeck u Breitenfelde, *Billenispring* — pramen dn. Billy, *Liudwinestein* — dn. Steinhorst (?), *Wispircon* — dn. Wesenberg u Travny, *Birznig* — dn. ř. Bissenitz, u kláštera Reinfeldského vtékající do jezera vedle Trohnsdorfu; *Horbinstenon* — dn. potok Garbeck (?) vtékající u Gnissova do Travny, *Travena silva* — dn. Travenhorst, *Bulilunkin* — dn. Blunk u Segebergu, *Agrimeshov* dn. Tensebeck, *Agrimeswidil* — dn. Stocksee, *Colse* — dn. jez. Plönské, *Zventifeld* — dn. Bornhöft. Srv. výklad Lappenbergův v poznámkách vydání Adamova ad. l c, založený především na starém klassickém výkladě Wedekindově (Noten zu einigen Geschichtschreibern d. d. Mittelalters I. Hamb. 1821), a dále novější výklad u *Z. Günthera* Adam von Bremen etc. (Sitzb. b. Ges. Wiss. 1894 II. 18 sl.) Jinak k celé otázce tohoto limesu saského srv. *Pavinskij* Полаб. Сл. 6, Dr. *Gloy* Karls des Grossen „limes Saxoniae" in Holstein (Zs. Heimat XV. Nr. 9, 1903. Srv. ref. v čas. D. Erde. 1906, 146) a Dr. *Fr. Bangert* Die Spuren der Franken am nordalbingischen Limes Saxoniae (Zs. d. hist. Ver. f. Niedersachs. 1904. Sepabdr. Hannover 1904); nové námitky proti autorství Karlovu viz u *Chr. Reutera* v Hist. Zs. 1910. Bd. 105, 248 sl.

[1] Srv. *Ohnesorge* Ausbr. 12, 20.

lze vykládati jen za mez, k níž se dostaly slovanské osady, ať na dobu delší, nebo jen na krátko, přechodně v různých dobách, a nelze jí ztotožňovati s trvalým rozhraním oblasti skutečně německé a skutečně slovanské, v nichž oba národové seděli kompaktně a na stálo proti sobě. To bylo vždy mnohem dále k východu. Co bylo slovanského před ním, byly tedy jen dočasné osady slovanské, osady řidší, osady na území už německém, promíšené osadami německými. Slovanskost jejich zjistiti můžeme jen zřídka ze zpráv historických. Po většině je to jen slovanský ráz jmen osadních a jiná jména geografická, pak za slovanský uznávaný okrouhlý typ dědin (*okrouhlice, Runddorf*) a vůbec agrární poměry,[1] které slouží za vodítko, namnoze ovšem nejisté a sporné. Na pohraničním německoslovanském území, při zkomoleně zachované formě jmen, je leckdy přetěžko rozpoznati i filologu, je-li historická zkomolenina původu slovanského nebo německého a výsledky nejsou náležitě věrohodné. Tou vadou trpí i novější a jinak svědomité práce, obírající se rozborem topografických jmen z těchto končin, na př. Kühnelovy, ba nemohl jsem nabýti přesvědčení, že by i Mukovy výklady byly vždy pevné. Výjimku činí stále jen Brücknerova práce o Staré Marce (srv. dále str. 77). Z těch důvodů se také neodvažuji nahrazovati všechna dnešní jména německá slovanskými, jak je zmínění badatelé rekonstruují, a uvádím je jen tam, kde je slovanský tvar i starým pramenem doložen. Pokud se pak týče typů dědin a spojených s tím agrárních poměrů, studium a rozbor nepostoupily rovněž ještě tak daleko, abychom mohli s bezpečností rozeznávati, co je původem německé a co slovanské. Okrouhlice poskytují sice ještě nejbezpečnější určení, ale i ty se objevují tam, kde není slovanských jmen, anebo chybějí tam, kde víme, že seděli Slované, na př. v Bavorsku jsou

[1] Už v letech padesátých a šedesátých minulého století počali zde Němci rozeznávati typy dědin slovanských. Tak už r. 1856 professor univ. lipské *Viktor Jacobi* ve spisu „Slawen und Teutschthum in cultur- und agrarhist. Studien zur Anschauung gebracht, bes. aus Lüneburg und Altenburg“ (Hannover 1856, 13 sl.) a zejména r. 1862 *J. Landau* v Durinsku (Der Bauernhof in Thüringen und zwischen der Saale und Schlesien. Corresp. Blatt des Ges. Ver. d. d. Gesch. Ver. Beilage. Januar 1862. Srv. výtah u *Šembery* Záp. Sl. 297). Nejvíce v tom směru vykonal ovšem *A. Meitzen* ve svém díle Siedelung und Agrarwesen der Westgermanen und Ostgermanen etc. I—III. Berlin 1895. Po něm a vedle něho uznávali okrouhlice za měřítko slovanskosti *Peisker* Zs. f. soz. und Wirtschaftsgesch. V. 10, *Brückner* Ans. 23, *Leo* Untersuchungen 9, *Hey* Sl. Ans. in Sachsen 5, *Balzer* Chronologia najstarsz. kształtów wsi słow. (Kwart. hist. 1910, 363), *Ohnesorge* Ausbr. 11, 18, 26, pak *Kühnel, Gloy, Jellinghaus* (sr. zde dále str. 75, 78).

řídké proti Polabí.[1] Ostatní pak typy řadové, mimo rozptýlené vsi německé *(Haufendorf)*, vůbec neposkytují měřítka k podobnému rozlišování.

Ze všeho je zjevno, že na nějaké přesné stanovení nejzápadnější hranice slovanské nelze dnes vůbec pomýšleti. Musíme se zatím spokojiti, naznačíme-li v následujícím s příslušnou reservou přibližně místa, kam až Slované pronikli před oblast sídel kompaktních.

V severní části mezi Labem a Baltickým mořem seděli Slované původně, jak lze souditi z Adama Bremského, až k řece Sventině, Travně, Delvenavě, a zde zůstalo asi i nadále osídlení kompaktní. Ale z nomenklatury vidíme, že v X.—XI. století vnikli Vagrové ještě dále, rozšířivše se hlavně v druhé polovině XI. stol. za výbojů Krutových (1066—1092) na severozápad až po Eideru, ba i do okolí Rensdburgu, jak vidno i z *Visio Godeschalci*[2] i z rázu místních jmen. Také Helmold ukončuje své dílo větou (II. 14): „Omnis enim regio Sclavorum incipiens ab Egdora, qui est limes regni Danorum et extenditur inter mare Balticum et Albiam per longissimos tractus usque Zverin, ... nunc dante Deo tota redacta est veluti in unam Saxonum coloniam.“[3] Za Neumünsterem je však směrem k Hamburku stop málo. Za to naplnili zase kraj Sturmarů (ovšem vedle německých osad) až po Hamburk a Alsteru.[4] Ostatně už list papeže Mikuláše I. z r. 864

[1] *Meitzen* (Siedelung I. 39) na základě typů sídelních vede celkovou hranici od Mohanu podél Itze k Blessbergu, dále k Brandbergu a přes Burzelberg, Frankenberg a Schönefeld k Rudolstadtu na Sále, dále řečištěm Sály, Labe, Ohry, přes Drömling, podél pravého rozvodí Ilmenavy k Labi u Bleckede, za Labem podle Delvenavy, nahoru k Bileně, do Nesenbergu na Travně, přes Segeberg k jez. Plunskému a podél Sventiny ke Kielu — tedy celkem tak, jak ukazuje bádání toponymické. Na jihu jde hranice od Pegnice přes Amberg a Nabburg k Šumavě a podél ní k Dunaji (II. 416). K dalším detailům srv. však II. 153, 368, 411—412, 416, 437, 470—474, 477, 481, 483—489.

[2] *Visio Godeschalci* ed. *Usinger*.

[3] Také bremský neznámý kněz, jenž r. 1448 sepsal Chron. Holzatiae (*Pertz* SS. XXI. 263), vymezuje stejně zemi Slovanů: Egdora (que erat inicium Slavie), Nygemunster, Kyl, Lutkemborg, Segebergh, Oldenborg, Imbria, Lubeke, Sweryn (t. j. Neumünster, Kiel, Lütjenburg, Segeberg, Oldenburg, Imbria, Lübeck, Zvěřín).

[4] Tak *Pavinskij* Пол. Слав 2 sl., 7., *Ohnesorge* Ausbr. 12, 16, 18, 26. Opatrně to připustil i *Hilferding* Ист. 28, 29, Борьба 50, z německých historiků *Waitz* Schleswig-Holst. Gesch. I. 21 a *Giesebrecht* Wend. Gesch. I. 9 (1843). Dr. *Fr. Bangert* za krajní 3 body slovanské kolonisace udává Neumünster, Hartenholm a Bergedorf (Zs. hist. Ver. f. Niedersachsen, Hannover 1904). Reuter se domnívá, že hranicí byla cesta z Hamburku do Itzehoe (*Ohnesorge* 21). Vše

označuje Hamburk slovy „in confinibus Sclavorum et Danorum atque Saxonum“ a Prudentius Troyský nazývá jej „civitas Sclavorum“.[1] Řeka Bille je slovanská Bílá nebo Bilena. Podle toho postoupili zde Slované kompaktněji v celku asi k čáře Kiel-Neumünster-Alstera-Hamburk; před tím byly už jen osady jednotlivé.

Přejdeme-li u Hamburku na levý břeh Labe, tedy do Lüneburské pusty, shledáváme opět, že se zde Slované dostali, a to hustě, dosti daleko na západ. Jak později uvidíme, byl to kmen Drevanů, který se zde usídlil, soustřediv se po obou stranách řeky Jesné (Jetzel) a Jilmové (Ilmenau).[2] Na Jesné se Slované tak zakořenili, že, jak ještě v kap. V. vyložím, zůstali zde seděti až do XVIII. stol., zatím co sousedé zálabští již dávno byli germanisováni. Kraj při Jesné dosud nese památkou na ně jméno *Drawehn* (stará *Drāwáina)* a *Wendland*. Novými pracemi Arnošta Muky, P. Kühnela a P. Rosta zastaralo vše, co dříve a nedokonale bylo napsáno o místním rozsazení těchto Slovanů.[3] Podle Kühnelových rozborů dostihují slovanské názvy osadní a okrouhlice do-

závisí předem na řádném rozpoznání slovanské topografické nomenklatury v Holštýně, která byla dosud zanedbávána od filologů. Ani Pavinskij, ani Hilferding ho nepodali. Srv. dále *P. Bronisch* Die slavischen Ortsnamen in Holstein und im Fürstentum Lübeck. I—III. Progr. Sonderburg. 1901—1903, a *Gloy* Gang der Germanisation in Ostholstein. Kiel 1894 a *Jellinghaus H.* Zu den slav. Ortsnamen in Holstein (Korresp. d. Ver. f. niederd Spr. 1909. 19.). K slov. jménům v Šlesviku srv. i *A. Sach* Die gesch. Doppelnamen im Herz. Schleswig Hadersleben 1910. Pavinskij shledával slov. zvuky i u jmen při Severním moři (12), a někteří autochthonisté i v Hamburku hledali jméno slovanské (srv. Pavinskij 11). Jednotlivá jména slovanská jsou ovšem i za Eiderou, na př. v Jutsku (*Ohnesorge* Ausbr. 19).

[1] Ann. Bertiniani auct. Prudentio k r. 845 (MG. SS. I. 441) a *Ohnesorge* l. c. 20.

[2] *Jilm*, polab. *jelm*. Tak přepisuje Muka (Sl. Přehled VI. 429). Jméno ř. Jetzel zní v nejstarších pramenech Jesne, Jesna (Jesená od *jasenъ). Srv. *Rost* Sprachreste 219. Muka přepisuje *Jasela* (l. c. 429, Mater. i prace I. 313, 389).

[3] Srv. *Pavinskij* Пол. Слав. 19, 168, *Hilferding* Борба 92 sl. Hilferding vedl zde hranici slovanského osídlení od pravého břehu Jilmové přes les Göhrde a Drömling, po řece Oravě (Ohre), k severnímu území magdeburskému, Pavinskij (165) soudil, že šli dále až po Brunšvik. (Výčet slov. názvů v Staré Marce viz u Hilferdinga Борба 109—118). Andree za nejdále posunuté slovanské body uznal pouze Gifhorn a Isenhagen (Globus LXVI. Nr. 7, 1894; srv. Zs. f. Volkskunde 1896, 4. Heft, ale konstatoval na 100 názvů slovanských v okolí Vorsfelde (Braunschweiger Volkskunde. Brunšvik. 1896. 370).

cela čáry Stade-Hersefeld-Rotenburg-Verden na Veseře,[1] Muka pak na základě pečlivě sebraných dat toponymických neváhá vésti hranici slovanského osídlení od ústí Jilmové velkým obloukem přes dolní Alleru, přes Burgdorf jižně od Zelle, přes Peine, mimo Brunšvík, Helmstedt a přes Neuhaldensleben k ústí Ohry, staré Oravy.[2] Za Kühnelem jdou i Reuter a Rüther, shledávajíce slovanská jména v kraji stadeském a ve Wigmodigavě; ale tu musí rozhodnouti znalci filologové a etnografové, jsou-li tu všechna uváděná jména skutečně slovanská a skutečné slovanské okrouhlice.[3] P. Rost na př. celé řady Kühnelových a Mukových dokladů neuznává.[4] Historicky je na západě Jilmové v XII. stol. doloženo 20 osad slovanských na jihu dn. Wichmannsburgu (jižně Lüneburgu), 13 osad u Suderburgu blíže dn. Ülzen[5] a další z doby 1221—1246 u Warenholzu na Ise.[6] Řadu dokladů máme i z končin jižnějších na východní straně dnešního Brunšvíku. Zde jsou předně historicky doloženi Slované v osadě Königslutter (stará *Luttera)* r. 1191 od dob dávných,[7] dále se připomíná 7 slovanských dědin r. 1306 ve Werderu a Vorsfelde,[8] slov. ves a tři vsi daň platící z r. 1224 a 1160 u Helmstedtu.[9] Také okrouhlicemi liší se tento kraj vý-

[1] *P. Kühnel* Die slaw. Orts- und Flurnamen im Lüneburgischen I.—III. (Zs. d. hist. Ver. f. Niedersachsen) Hannover-Leipzig 1901—1903 a stať Finden sich noch Spuren der Slawen im mittleren und westlichen Hannover? (Forsch. zur Gesch. Niedersachs. I. 5. 46. Srv. k tomu souhlasnou kritiku *A. Muky* v Zs. d. hist. Ver. f. Niedersachsen 1908, 376. Srv. dále *Ohnesorge* Ausbr. 20 sl.

[2] *Muka A.* Slované ve vojvodství Lüneburském (Slov. Přehled VI. 103) a důkladněji ve spisu Szczątki języka połabskiego Wendów Lüneburskich (Mat. i prace I. 323 sl.).

[3] *Reuter* Ebbo von Reims und Ansgar. Hist. Zs. 1910. Bd. 105, 247 sl. a *Rüther* Heimatskunde der Reg. Bez. Stade. Bremen 1909, 414 (cit. *Ohnesorge* 20—26). Reuterovi hranici Slovanů ukazují názvy Wendlohe u Altony, Wendlohe u Barmstedtu, Wenthorn u Elmshornu, Wennkamp (Wendenkamp) u Kellinghusen. Také Nostorf byl ve XII. stol. na slov. území a Wentorf u Wittensee (l. c.).

[4] *P. Rost* Die Sprachreste der Draväno-Polaben in Hannoverschen. Leipzig 1907, 349 (soubor Rostových top. jmen viz na str. 181—356). Dále srv. *Kück Ed.* Wendische Einflüsse in der Lünenburger Haide? Leipzig 1906. Úplnou starší bibliografii historicko-národopisnou k těmto Slovanům viz ostatně od Muky v Slov. Přehledu VI. 419 sl.

[5] V zápisu darů abatyše Judity (1146—1148) v *Jaffého* Bibl. r. germ. I. 156, Wilibaldi ep. 82. Srv. *Kętrzyński* O Słowianach 44.

[6] Srv. *Andree R.* Braunschweiger Volkskunde. Braunschw. 1901. 502 (II. vyd.).

[7] *Riedel* Cod. brand. I. XVII. 436.

[8] Andree l. c. 501 a téhož stať Die Wendendörfe im Werder bei Vorsfelde. Globus LXVI. 1894. Nr. 7.

[9] Andree l. c. a *P. Meier* Bau- und Kunstdenkmäler des Kr. Helmstedt 15.

značně od okolního německého, následkem čehož mohl R. Andree vésti hranici slovanského osídlení zde od Warenholzu po Ise k Alleře a dále kolem Fallerslebenu, Königslutteru a Helmstedtu.[1]

Kdy sem tito Slované přišli, není známo, ale je pravděpodobno, že už za doby Pypinovy. Ovšem před IX. stol. bylo tu Slovanů jen málo. Hlavní rozšíření Slovanů do země saské, jakož i přes Labe připadlo jistě teprve po r. 804, kdy Karel ze země saské tisíce rodin převedl do Francie, zemi vylidnil a jak praví annalista francký — „pagos transalbianos Abotritis dedit".[2] Postup ten souvisel tedy s politikou Karlovou proti Sasům. Vlastní Stará Marka[3] obsazena byla až po řeku Oravu (Ohre) ze severu, z Drevanska, jak ukazuje jazykový ráz jmen, výborně rozebraných Al. Brücknerem.[4] Hojnosti slovanských jmen ubývá také v Staré Marce od severu k jihu, tak že jižně Oravy už zanikají (mezi Wollmirstädtem a Magdeburkem jsou roku 973 jen *Windischenburch*, *Bizzinici* a *Trumpsice)* a počínají býti častější zase na jihu směrem od Magdeburku k Sále, kde však už byli Srbové.[5] Původně snad byla Stará Marka celá slovanská, ale už od r. 822 objevují se v ní i německá jména osadní a zejména brzy počali Němci vnikati do poříčí Oravy. Sousední severní Durinsko, t. j. kraj mezi Labem, Oravou, Bodou a Sálou, bylo však vždy jen řídce Slovany osídleno. Jména krajů durinských v X. století jsou převalnou většinou německá a také řeky mají jména neslovanská.[6]

[1] Andree l. c. podává podrobnou mapku vsí s okrouhlicemi na tab. XII. K formám vsí ve Wendlandu a Staré Marce srv. též *Meitzen* Siedelung II. 477—492.

[2] Ann. regni Franc. 804. Srv. též, jak r. 780, když Karel táhl na Sasy a je podrobil, zároveň: „nec non Winidorum seu et Fresionum paganorum magna multitudo ad eum conversa est". (Ann. Mosell. 780. MGH. SS. XVI. 497.)

[3] *Stará Marka* (Altmark) obemykala dnešní kraje Salzwedel, Gardelegen, Stendal a Osterburg v dnešním vládním okrsku magdeburském. Do XIV. století slula jen *Marka* nebo *Marka Severní* oproti Východní Marce mezi Sálou a Labem; jméno *Stará Marka* upevnilo se zde v protivě k *Nové* (na východě Labe) od roku 1304. Srv. *Brückner* Sl. Ans. in Altmark 1. V Staré Marce jižně Drevanů uvádějí se v době IX.—XII. století pagy *Osterwalde* (asi dn. kraj Salzwedel a Gardelegen) a *Belxem* (jižní části obou krajů a Osterburg). Na severu Osterwaldu připomíná se kraj Lipanů r. 956 — *Lipani*. *Brückner* Sl. Ansiedel. 1. Jako část Belxemu uvádějí se *Mosidi* (Böttger III. 178, *Brückner* l. c. 2).

[4] *Brückner A.* Die slaw. Ansiedelungen in der Altmark und im Magdeburgischen. Leipzig 1879. (Preisschriften der F. Jablonowski'schen Ges. XXII.)

[5] *Brückner* l. c. 7—8. *Piznici, Trumpsice* v list. Otty II. 973 (*Riedel* Cod. I. XVII. 423).

[6] *Brückner* l. c. 4—5. O krajích durinských srv. *Böttger* Diöcezan- und Gaugrenzen IV. 330 sl.

Na východ Sály bylo ovšem všechno slovanské, jak už Einhard přímo dosvědčil, a po něm prameny jiné.[1] Zdá se, že mezi Labe a Sálu vnikli Srbové valem po r. 561. Aspoň tohoto roku čítalo se toto území ještě k Durinsku.[2]

Kam až dospěli Slované na západě Sály, na jejíž východní straně bylo kompaktní srbské území, je dosud nesnadno říci, poněvadž není po ruce spolehlivé, vše vyčerpávající práce.[3] Porůzné dosavadní výsledky možno zatím shrnouti v ten rozum, že Sála nezůstala hranicí a že ji Slované překročili daleko, a to tak, že vytvořili jednak podél řeky dosti široký a hustě vyplněný pás osad, jednak dále za ním ještě řadu větších nebo menších ostrovů v kompaktní oblasti německé. Připomíná-li Luitprand r. 933 Merseburg jako pevnost na hranici Sasů, Durinků a Slovanů,[4] má to jenom význam politický. Neboť už vévoda durinský Radulf postavil r. 641 hrad na Unstrutě patrně proti Slovanům,[5] a Dagobert III. r. 706 daroval klášteru sv. Petra „in villa Merovegesburg in Thuringia" řadu slov. osad mezi Erfurtem a Sálou ve hvozdu

[1] Einhard Vita Caroli 15: Sala fluvius, qui Thuringos et Sorabos dividit; Ann. Einh. k r. 782: Sorabi Sclavi, quo campos inter Albim et Salam interiacentes incolunt. Srv. listiny papeže Jana XIII. z 968, připomínající velký slovanský národ ultra fluvios Albiam et Salam (*Posse* Cod. dipl. Sax. I. 1. 246, 248) a v listině Ottona I. z r. 968 slova: totius ultra Albiam et Salam Sclauorum gentis (tamže str. 249).

[2] Paul. Diac. Gest. Lang. II. 10.

[3] *H. Grössler*. Die slavischen Ansiedelungen im Hassengau (Archiv sl. Phil. V. 333). Doprovozeno A. Brücknerem. Hassengau je staré jméno kraje mezi Sálou, Unstrutou, Helmou, Leinou, Viprou a Schlenzí, doložené už r. 777. Další sem spadající práce jsou: *Schottin* Die Slawen in Thüringen (Bautzen, Gymn. Progr. 1884). *G. Landau* Der Bauernhof in Thüringen (Correspondenzblatt des Gesammtvereines d. d. Gesch. Ver. 1862 I.), dále spis *Jindř. Lea (Leo)* Untersuchungen zur Besiedelung und Wirtschaftsgeschichte des thüringischen Osterlandes in der Zeit des früheren Mittelalters (Leipziger Studien aus dem Geb. d. Gesch. III.) 1900, a *W. Schatte* Die thüringischen Siedelungsnamen. Halle. Diss. 1903, 27. Také Schatte našel, že slovanská jména omezují se jen na východ Durinska, asi 20 *km* od Labe a Sály, ale zde jsou hustá. J. Landau shledával ovšem slov. typ okrouhlic v celém Durinsku hojný (srv. výše str. 73). Neznámá mi zůstala dissertace *J. Blochwitze* Die Verhältnisse an der deutschen Ostgrenze zwischen Elbe und Donau zur Zeit der ersten Karolinger. 1872, a *O. Schlütera* Die Siedelungen in nordöstl. Thüringen. Berlin 1903. Také dále uvedená práce *V. Kętrzyńského* O Słowianach sem z části náleží.

[4] Antapodosis II. 28.

[5] Fred. Chron. IV. 87.

Hirzbruil zvaném.[1] Zde také na západě Merseburgu mezi Sálou, Unstrutou, Querfurtem a Mansfeldem konstatovali Grössler a Brückner velké množství slovanských jmen osadních.

Jiný doklad slovanských sídel je z r. 937 a 973.[2] Na statcích kláštera fuldského usazeni byli Slované už v polovině VIII. stol. a to v samé blízkosti kláštera, a rovněž v indexu statků kláštera hersfeldského uvádí se několik durinských míst, v nichž sedí Slované — *manent Sclavi*.[3] Když opat Sturm r. 744 zakládal klášter fuldský, tu se na řece Fuldě setkal s velkým množstvím Slovanů, kteří se tam koupali.[4] Patrně byl kraj na horní Fuldě jimi naplněn. Potom se ovšem nedivíme, že se připomíná v X. stol. mezi Unstrutou a Viprou kraj, zv. přímo *pagus Winidon*,[5] nebo že v XI. stol. Lambert z Hersfeldu kraj u Saalfeldu na Sále nazývá přímo *regio Sclavorum*,[6] ba že se setkáváme k r. 1055 i se Slovany poblíže dnešních Götting.[7] Z uvedených zpráv je vidno, že musíme slovanský postup do Durinska, směrem na Erfurt a Fuldu, klásti při

---

[1] MGH. Dipl. I. Nr. 83, str. 197. Listina je sice falsum X. nebo XI. stol., ale stačí, že už v době té kladli slovanské osady zde do poč. VIII. stol.

[2] Srv. *Grössler* l. c. 353, 368.

[3] Srv. úplný přehled těchto dokladů ve spisu *V. Kętrzyńského* O Słowianech mieszkających niegdyś między Renem, Łabą, Salą i czeską granicą. Kraków (Rozp. Akad. XL.) 1899 str. 35 sl. a 39 sl. Slovanské statky těchto klášterů se uvádějí nejvíce v končinách východních a jihovýchodních, jednak směrem na Verru a Erfurt, jednak na franckou Sálu, Mohan a Bamberk. Výpisy hersfeldské jsou z Breviaria sv. Lulla z VIII. stol.

[4] Zpráva je i jinak zajímavá: (abbas) pervenit ad viam, que a Turingorum regione mercandi causa ad Mogontiam pergentes ducit; ubi platea illa super flumen Fuldam vadit, ibi magnam Sclavorum multitudinem reperit eiusdem fluminis alveo natantes, lavandis corporibus se immersisse; quorum nuda corpora animal cui praesidebat pertimescens, tremere coepit: et ipse vir Dei eorum foetorum exhorruit. (Eigilis Vita S. Sturmi 7. MGH. SS. II. 369.) Srv. můj ŽS. I. 127.

[5] V listině Otty II. z r. 979 (in pago Winidon). Srv. *Böttger* Diöcez. Gaugrenzen IV. 402.

[6] MG. SS. V. 238. Ann. k r. 1075: in regionem Sclavorum in loco qui dicitur Salefelt. Monachus Brunvill. (Bielowski MPH. I. 348) připomíná vedle Harzu a Saalfeldu ohromný les slovansky zv. *Lovia*. Je to t. zv. *pagus Orla* při horní Sále, o němž srv. Böttger IV. 374. K téže Orle (*Orlaa*) do lesa zv. Hirzbruil klade řadu slovanských vsí také darovací listina Dagobertova z r. 706 (Mon. G. Dipl. I. 197); ovšem listina ta je falsum X.—XI. stol.

[7] V darovací listině arcib. mohučského Lupolda r. 1055 připomínají se slovanské lány u dn. Thalwenden. Srv. *Kętrzyński* l. c. 42. Další listinné doklady k Slovanům durinským viz tamže str. 40—41 a u *Šembery* Záp. Sl. 301.

nejmenším do stol. VII. a VIII. — nejspíše od doby výprav Samových do těchto zemí.[1]

V celku vychází ze všeho, co dosud víme, že hutnější slovanská sídla omezovala se zde na území, které se zprvu táhlo podél Sály v šíři asi 15—20 *km* — v tomto pásu je nejvíce slovanských jmen,[2] ale při Unstrutě se hranice vypjala dále podél Unstruty a Vipry, obemykajíc župu *Winidon*; obešla vedle Gothy k střední Veře a přes ni na horní Fuldu a vracela se pomalu přes Chyžice (Kissingen), Windsheim na ř. Isku (Aisch) k Ansbachu a k Řeznu (srv. dále str. 82 sl.). Při tom ovšem seděli Slované místy hustěji, místy řidčeji v území, které jinak bylo německé. Že však Němci seděli také v pásu hustě Slovany osídleném, vidíme z toho, že zase v srbských župách při Sále připomínají se v IX. a X. století osady německé.[3] Všude byli Slované pomíšeni s Němci. Už sama existence jmen na Wind-, Windisch-, pokud Slovany označuje, ukazuje, že vedle nich sedělo obyvatelstvo jiné, které cítilo potřebu osady ty označiti výslovně jako slovanské. Vůbec má Leo pravdu, praví-li, že tu ostré národnostní hranice nebylo, a že oblast slovanská pozvolna a pomíšeně přecházela v německou. Nevidíme také nikde jinde takové roztříštění na drobné zlomky, jako zde.[4]

Že ovšem i za hranicí právě stanovenou nelze vylučovati jednotlivých osad slovanských, je na bíledni. Bývají vskutku vyhledávány docela při samém Rýně a směrem na jihozápad až při jezeře Bodamském. Bohužel však máme pro tyto vzdálené kolonie podklad jen v rázu topických jmen domněle slovanských, tedy v materiálu, který je spolehlivý jen, když nese zcela zřejmou pečet slovanského původu. A toho tu pravidlem není. Ani jména, která se skládají ze složky *wend*, *wind* a *winden* — a těch je nejvíce — nemusí býti slovanská, jak už připomenul Brückner,[5]

[1] Fredegar 48. Srv. *Grössler* 337.

[2] *Grössler* l. c. 337 a *Leo* Untersuch. 6. Zde na str. 13 sl. více o způsobu osídlení a adaptace k dané půdě. Meitzen vedl na základě formace dědin hranici slovanskou zde od Rudolstadtu na Sále přes Frankenberg, Burzelberg, Brandberg a Blessberg v Durinském lese a podél Itzu k Mohanu (Siedelung I. 39.). Slovanské jméno zdá se míti i župa *Langnizza* (o ní viz *Böttger* IV. 331) a ovšem i *Orla* při horní Sále. Že župa tato byla srbská, dovodil Muka z nomenklatury (Archiv sl. Phil. XXVI. 553), jak je ostatně už polohou přirozené.

[3] *Leo* l. c. 8–9. Na př. v Neleticích k r. 961. (*Riedel* Cod. I. XVIII. 421.)

[4] *Leo* 6, 14—15.

[5] Ansiedelungen 88 sl.

zejména když uvážíme, že starověké prameny znají v gallské (i jihogermanské) nomenklatuře spoustu jmen se složkou *vind* a *vend* a ve východních Alpách kmen a provincii Vindeliků.[1] Totéž platí i o názvech končících na —*itz*.[2] Jsou tedy slovanská osadní jména, která pro západní Německo až po Rýn pečlivě sebral V. Kętrzyński,[3] doklady, jejichž význam pro otázku existence Slovanů v tamějších končinách, v celku vzato, popírati netřeba, ale z nichž každé by teprve potřebovalo ověření společnou prací střízlivého filologa a historika, který by zase vyšetřil historické počátky všech jednotlivých osad z příslušných lokálních pramenů.[4] A priori se však nic nestaví proti možnosti slovanské kolonie na Rýně, na dolním Mohanu nebo na přítocích Vesery. Ovšem zprávu Kazvíniho, který docela i Soest a Paderborn nazývá hrady v zemi slovanské,[5] musíme podle všeho, co víme, pokládati spíše za

[1] Srv. mé SS. I. 198 sl.

[2] *V. Kętrzyński* O Słow. 3, 22, *Meitzen* Siedelung II. 244, *R. Much* Corresp.blatt 1913, 65.

[3] *V. Kętrzyński* O Słowianach 5—16. Kętrzyński omylem pokládá všechny tyto slovanské osady mezi Rýnem, Labem a Šumavou za zbytky slovanských autochthonů, bydlících zde před příchodem Germanů (str. 29, 47). Před Kętrzyńskim už *G. Landau* l. c. a také *Peez A.* (Westermanns Jahrbuch. Braunschw. 1859, 64; srv. *Šembera* Záp. Slov. 296) hledal osady slovanské na Westerwaldu u Siegenu v Porýní, ale bezdůvodně. Rovněž *H. Marjan* nedovedl přinésti věrohodných dokladů pro osídlení Slovanů mezi Rýnem a Moselou (Rheinische Ortsnamen. Aachen 1884. Srv. *Brückner* Archiv sl. Phil. IX. 146 a *Bogusławski* l. c. 51), potom ani *Förstermann* 1544 sl., *Ed. Bogusławski* (Światowti VIII. 35) a ovšem i *V. Šembera* l. c. 137 sl. 141, 213. O práci Er. Majewského viz dále str. 85. Proti tomuto stanovisku vystoupili společnou prací *Rhamm*, *Jellinghaus* a *Andree* v stati „Urslaventum zwischen Elbe und Rhein" (Globus 1902, Bd. 82, 239—242). Sta Bogusławského ve Światowitu jest jim odpovědí.

[4] Srv. aspoň Wendenheim a Ober-Unterwinden u Strassburgu, Windeshem u Nimwegen (1028), Windense u Mohuče, Winedahusen (Wiensen) a Winidum (Weende) u Götting, Windischbuchen na dolním Mohanu, Winden a Wenden mezi Strassburgem a Stuttgartem, Wendischenhof, Windischenbach severně Stuttgartu a pod. (*Förstemann*, Altd. Namenbuch. Nordh. 1856—9. II. 1544, *Kętrzyński* — 4 a Mapa I., *Meitzen* Siedelung II. 404 sl., *Arnold* Ansiedelungen 483—490², *Bogusławski* Światowit VIII. 55 sl.).

[5] *Jacob* Ein arab. Berichterstatter aus dem X. oder XI. Jahrh. Berl. 1890 17. U Kazvíniho ed. Wüstenfeld II. 413, 415, se dí: „Soest (Šušit) je hrad v zemi Slovanů," a dále „Paderborn (Váterbúrúna) je dobře opevněný hrad v zemi Slovanů." Jacob přičítá původní zprávu Ibráhímu Tartúšimu, členu poselstva k Ottovi II. r. 973.

omyl, vzniklý jen tím, že arabský cestovatel, než do Paderbornu přišel, procházeti musil téměř stále územím slovanským.

Způsob a vznik těchto vzdálenějších kolonií byl různě vykládán a zajisté byl také různý. Jednak sem Slovany volali německá knížata, biskupové a opatové klášterů ku vzdělávání půdy, jednak je tu usazovali z přinucení jako zajatce za týmž účelem.[1] Ale netřeba také pochybovati, že velká část této kolonisace vznikla spontáním postupem a zaujetím země od Slovanů, v době výše vyložené.[2] Že široký přechodný pomíšený pás, bez ostré hranice, nesvědčí nutně, jak se Leo domnívá, proti volnému postupu, ukazují nám dějiny slovanského šíření i na jiných místech, na př. na Balkáně. V listině Arnulfově z r. 896 připomínají se pak výslovně u Řezna *Slavi liberi.*[3]

Trochu více než o durinských víme o Slovanech, kteří se rozšířili na západě Smrčin a Šumavy do Horních Frank, Horní Pfalze a Bavorského lesa, hlavně po horním Mohaně a jeho přítocích Radnici, Badnici, Pegnici, Rezatu, dále po Nabě, Chubě, Řeznu a Ilze. Zde byly opět mnohé končiny od Slovanů zaujaty v takové míře, že platily za slovanské a v listinách jmenovány *terra Sclavorum* nebo *regio Sclavorum.* Nejvíce jich bylo v lesnatém kraji mezi horním Mohanem a Radnicí, od nichž se jim dostalo v listinách jména mohanských a radnických Slovanů — *Moinvinidi et Ratanzvinidi.* Dokládají nám je listiny císařské, biskupské a papežské z VIII. a IX. století. Už roku 751 dal papež Zachariáš sv. Bonifácovi zajímavou odpověď na otázku, má-li se vybírati daň od zdejších Slovanů. „Ano," odpověděl, „neboť by jinak zemi tuto pokládali za vlastní."[4] Výše uvedení Moinvinidi a Ratanzvinidi připomínají se v listině Ludvíkově z r. 846, potvrzené Arnulfem r. 889;[5] v zápisech fuldských zove se kraj na řece Isce (Aisch —

[1] Tak soudí *Leo* l. c. 6—8, *Meitzen* Siedelung II. l. c. *Arnold* Ansiedel. 488[2], *Riezler* Gesch. B. I. 60.

[2] Srv. výše str. 77, 78. Srv. i *Schulze* Kolonisierung 9 sl.

[3] Mon. boica XXVIII. 113.

[4] *Jaffé* Bibl. rer. Germ. III. 226 Nr. 80: Etenim de Sclavis, Christianorum terram inhabitantibus, si oporteat censum accipere, interrogasti frater. Hic quidem consilium non indiget, dum rei causa est manifesta. Si enim sine tributo sederint, ipsam quandoque propriam sibi vendicabunt terram.

[5] R. 846: „In terra Sclauorum, qui sedent inter Moinum et Radantiam fluvios, qui vocantur Moinwinidi et Ratanzwinidi." V potvrzující listině Arnulfově r. 889 čteme: „in terra Sclauorum . . . qui vocantur Moinwinida et Radanzwinida". (Mon. boica XXVIII. 40, 95).

stará Eisga) v době sv. Bonifáce *regio Sclavorum*[1] a v něm r. 911 připomínají se u dn. Vierethu *cetera oppida sclauiena*;[2] jiná *regio Slaviorum* připomíná se r. 824 severně od Bamberku.[3] Další Slovany na statcích biskupství würzburského dokládá listina Arnulfova z r. 889, potvrzená Jindřichem I. r. 923 a Ottou III. r. 993,[4] k čemuž srv. i Wilibaldův život sv. Bonifacia.[5] Už na počátku, v době, kdy byli podřízeni církvi würzburské, zřízeno bylo pro ně 14 kostelů,[6] ale křesťanství přes to nemělo mezi nimi úspěchu. Kraj zůstával zanedbáván. Byl odlehlý a biskupové tam nechodili. Proto se r. 1007 odhodlal Jindřich II. zříditi v samém centru slovanského kraje, v Bamberku, jenž byl ostatně jeho oblíbeným místem, nové biskupství, v jehož zakládací listině výslovně čteme, že účel jeho byl pokřestiti okolní Slovany: „ut et paganismus Sclavorum destrueretur et christiani nominis memoria perpetualiter inibi celebris haberetur".[7] Ale ještě synoda do Bamberku r. 1059 svolaná potvrzuje, že byli v okolí Slované, kteří tehdy trvali v po-

[1] Ezzilo tradidit Sto Bonifacio in loco Hohenstat qui situs est iuxta ripam fluminis Eisga et iuxta Medabach . . . (idem comes) tradidit in eadem Sclavorum regione villas has. Tutenstete, Lonrestat, Wachenrode, Sampach . . . simul cum inhabitantibus Sclavis (*Dronke* Trad. et ant. fuld. 1844, c. IV. 129—130, srv. *Kętrzyński* Słow. 20, 36). R. 824 připomíná listina fuldská osadu Thurpfilin iuxta ripam fluminis Moin in regione Sclauorum (*Dronke* Cod. fuld. Nr. 430). V téže krajině připomíná Slovany i jiný zápis fuldský u *Dronka* c. IV. 133, jiné VIII. 36 (u Sulzbachu), jiných řada připomínána je v kap. XLIII. a XLV. mnohými čísly jejichž výčet viz u *Kętrzyńského* l. c. 37—39.

[2] MGH. Dipl. I. 1. (listina Konradova z r. 911). *Kętrzyński* l. c. 40.

[3] *Kętrzyński* l. c. 35.

[4] Mon. boica XXVIII. 97, 161, 258. Desátek měli tito Slované odváděti „sive in melle, sive in paltenis, seu in alia qualibet redibitione". Také jiná listina Otty III. z r. 996 potvrzuje Slovany v okolí Würzburku (Mon. boica 267).

[5] Wilibaldi vita sti Bonifacii 8 (*Jaffé* Bibl. III. 461).

[6] Už Karel to r. 800 nařizoval biskupovi würzburskému Bernwelfovi a jeho následníkům, postaveny byly však kostely teprve za Ludvíka. (Mon. boica XXVIII. 40, 95).

[7] *Jaffé* Bibl. rer. germ. V. 27. Totéž vidíme z listu patriarchy aquilejského Jana IV. biskupu würzburskému r. 1007, v němž čteme: „Omnipotenti Deo inmensas gratias referimus . . . quod per regem nostrum H(enricum) . . . fundatissimam pacem omnibus ecclesiis praestat et insuper novam ecclesiam format, per quam et de inimico humani generis in vicinas Sclavorum gentes Deo opitulante, triumphavit (*Kętrzyński* 31) a ze současného listu biskupa Arnolda, jenž připomíná o biskupství bamberském: „se parvum inde fructum habere; totam illam terram pene silvam esse; Sclavos ibi habitare" [l. c. 477].

hanství.[1] Akta této synody potvrzují nám zároveň, že bamberské biskupství nebylo sice čistě slovanské, ale přece jen z veliké části — *maxima parte sclavonica.*[2]

Další zmínky o Slovanech mají ještě listiny Ludvíkova z r. 863 — *villa Nabawinida,*[3] Arnulfova z r. 896 o lánech svobodných Slovanů u vsi *Besinga* (dn. Pösing) severových. Řezna,[4] dále Ludvíkova z let 903—906,[5] Konrádova z r. 911,[6] Otty I. a III. z r. 953 a 993[7] a množství zápisů kláštera fuldského sebraných Kętrzyńským.[8] Že se český kraj Tuhošť táhl až na bavorskou řeku Chubu (dn. Chamb), dosvědčuje Jindřichova zakládací listina biskupství pražského z r. 1086[9] a osada Pemfling, která ještě ve XII. stol. měla jméno Boem-villingen.[10]

Máme-li před sebou takovouto summu historických dokladů, je ovšem přirozeno, že se zde setkáváme i se slovanskou nomenklaturou, nejen v staré době, ale i podnes ještě zachovanou a se slovanskými tvary vsí. Slovanská jsou na př. jména řek Wörnitz (Vranice?), Trebnitz *(Trebina, Trevina* r. 1061), slovanský

---

[1] „Erat enim plebs huius episcopii utpote ex maxima parta sclavonica, ritibus gentilium dedita, abhorrens a religione christiana tam in cognatarum conubiis quam in decimationum contradictione decretis patrum omnino contraria. *(Jaffé* l. c. 497).

[2] Srv. pozn. předešlou. Stopy Slovanů lze prý v Bamberku sledovati podnes v rázu nižších tříd bamberských a v řeči. Za něm. Pfütze říká se tu Lutsche — sl. luža. (Dr. *P. Schneider* und Dr. *W. Ament,* Bamberg. B. 1912, 25.) Jinak o pobytu Slovanů zde srv. ještě pojednání: *Ant. Dürrwächter* Studien zur Besiedelungsgeschichte des Bamberger Landes. I. 68. Ber. d. hist. Ver. zu B. 1910. 13—47. *Adam Ziegelhöfer und G. Hey* Die Ortsnamen des ehem. Hochstifts Bamberg. B. 1911. Obé mi zůstalo nepřístupné.

[3] Mon. boica XXVIII. 54. (srv. XI. 121). Dnes Wenedig v Nabburgu *(Kętrzyński* Słow. 8).

[4] Tamže str. 113 (srv. *Kos* Gradivo II. 235). *Winades* při ústí Erlafy má listina Ludvíkova z r. 832 (Mon. B. XXVIII. 21).

[5] Friedr. Cod. dipl. I. 35, 36 (Bawari et Sclavi istius patriae).

[6] Mon. boica XXVIII. 144 (sclauiena oppida).

[7] Tamže str. 253. a MGH. Dipl. I. Otto I. Nr. 160. (Zde se připomíná „Winidsazin et in tribus villis Sclavorum et Winidon in pago Salagowe" nad Sálou franckou.

[8] *Kętrzyński* l. c. 35 sl.

[9] „Tugust, quae tendit ad medium fluminis Chub" *(Friedrich* Cod. I. 94).

[10] Mon. Boica XXVII. 39.

tvar dostala stará jména Radenza, Pagenza — Rednitz, Pegnitz,[1] slovanské jsou hojné názvy odvozené od stsl. *chlъmъ*, č. chlum: hora Kulm mezi Bayreuthem a Ambergem, stará osada *Cumizdorf*, dále osady Kolmberg, Culmitz, Kulmbach (Chulmina), Kolmsdorf, Kulmberg, Kolmhof, Kolmreuth, Kolmitz, Kolmstein, Kolmhub, Kulmöd, slovanská jsou patrně i jména Muggendorf, Mögelndorf, Muggenhof (od *mogyla*, polab. mügåla) a mnoho jmen na *-itz* (Stegnitz, Dormitz, Förmitz, Trebitz, Vielitz, Wurlitz a pod.). Spousta jmen vykazuje také složku *wind*, *winden*, *windisch*,[2] k nimž lze připojiti už staré názvy *Nabawinida*, *Winidouwa*,[3] ale při této nomenklatuře je přece třeba velké opatrnosti z důvodu, na nějž jsem už výše na str. 80 upozornil.[4] A tak, i kdybychom nemohli přijmouti číslo 567, kterýmž udává počet slovanských osad v Horních, Středních a Dolních Francích Erasm Majewski,[5] je tu nesporně slovanských názvů počet velmi značný; ovšem nenašel se dosud vyškolený filolog, který by se jich byl ujal a slovanskost jich vždy řádně vysvětlil a ověřil.[6] Vsi se slovanským

[1] Jména řek Pegnice, st. *Pagenza*, a Regnice (pův. Rednitz, st. *Radenza* r. 846) mají sice také zjevnou slovanskou koncovku, ale patrně náležejí ke skupině cizí, keltické nebo illyrské, a to mezi jména s koncovkou *-antia*, *-entia* (srv. *Much* Correspondenzblatt 1913, 65), ačkoliv sluší připomenouti, že v Krajině právě potoky, tedy menší vody, mají hojně slov. jména na *-anca* (Besenca, Studenca, Gostinca, Ribenca, *Becker* 453). V staré době znějí ještě slovansky v listině z r. 1007 *pagus Riezzin* u Bamberku, z r. 1017 osada *Retsiz inferior*, z r. 1003 řeka *Liubasa*, z r. 1008 řeka *Vraha*, přítok Radnice, z r. 1021, 1061 *Surbaha*, z r. 1014 osady Niuzellici et Liubrodici u Bamberku, *Chizziche* dn. Kissingen atd., *Lupenza* dn. Lupnitz, st. Lipnica u Eisenachu. (*Dronke* Trad. 116).

[2] Podrobný výčet viz u *Majewského* Światowit II. 66. Zejména jsou zde hojná jména s koncovkou *-wind*, *-wend* (Albiswind, Bischwind, Ditterswind, Gerlaswind, Kurzewind, Voccawind, Bernhardswend a j.) nebo *-winden* (Brodswinden, Dautenwinden, Egloffswinden, Grüberwinden atd.).

[3] *Winidouwa* v listině Jindřicha II. z r. 1003 (Mon. boica XXVIII. 310), *Nabawinida* srv. výše str. 84.

[4] *Chr. Beck* vůbec zdejší jména na *-itz*, *-nitz*, *-litz* a *-winden* pokládá za neslovanská (Zs. d. Mundarten 1911, 133). Srv. i *Grienberger Th.* Zur Kunde der österr. Ortsnamen (Mittl. Inst. öst. Gesch. XIX. 520 sl.).

[5] Er. Majewski napočetl jich v Horních Francích 318, v Středních 72, v Dolních 39 a v Horním Palatinatu s Řeznem 138 (Ślady Wendów ve Frankonii. Światowit II. 63. Ref. Věst. sl. st. IV. 90). Zejména je poučná mapka Horních Frank.

[6] Jinak si jich badatelé historičtí všímali již častěji, jakož vůbec otázky bavorských Slovanů. Ale vše potřebuje kontrolly. Vedle uvedené práce Majewského a Kętrzyńského srv. ještě *Haas* Gesch. des Slavenlandes an der Aisch und Ebrach. 1819, *J. E. Koch Sternfeld* Beiträge zur t. Länder- etc. Kunde. Passau

typem nalézají se zejména východně od čáry jdoucí od Bamberku (Schleßlitz) po úpatí bayreutského hřbetu až k Heide-Nabě, ale počínají už za Radnicí a Pegnicí.[1] Konečně je pozoruhodno, že i archeologicky lze Slovany prokázati do téhož obvodu. Pohřebiště a hradiště vyznačená slovanskou keramikou a záušnicemi[2] z doby IX. až XI. století byla konstatována, pokud vím, na severu až na západ od Erfurtu a v okolí Gothy a na jihu až u Burglengenfeldu na Nabě, na jihozápadě pak jižně Ansbachu na horním Rezatu a Altmühlu.[3] Hojná jsou též mezi Bayreuthem a Bamberkem a v jeskyni u Velburgu nedaleko Parsbergu (severozápadně od Řezna) shledával docela J. Ranke slovanské božiště na základě tam nalezených hliněných sošek a rytin ve vrstvě se slovanskou keramikou.[4] Podle Reinecka ukazuje chronologický ráz hrobů, že zprvu byly

I. 161—254 (1825), *K. Lang* Baierns Gauen (Nürnberg 1830), *Ad. Bacmeister* Alemann. Wanderungen (Stuttg. 1867) I. 150, *Holle* Die Slaven in Oberfranken, Archiv f. Gesch. und Alterth. in Oberfranken II. Beyreuth 1842, 1; Archiv des hist. Ver. für Unterfranken XXVIII. 354, 367; Zs. f. Kirchenrecht IV. 166 sl.; Zs. f. deutsches Recht XIX. 383 sl.; Forsch. zur d. Gesch. XVI. 397, XIX. 140; *Riezler* Bair. Gesch. (Gotha 1878) I. 60, 425; *Hirsch (Pabst)* Jahrb. d. deutschen Reichs unter Heinrich II., II. 28 sl.; *Stein* Gesch. Ostfrankens I. 55, II. 217 sl., Ostfranken im X. Jahrh. (Forsch. zur d. Gesch. XXIV. 127), Bavaria III. 373 sl., *Dronke* Cod. Fuld. 124, 158, 193, 430; *Dümmler* Ostfränk. Reich I. 266, *Ranke* Mitth. anthr. Ges. Wien XXX. Sitzungsber. 86, *Schulze* Kolonisierung 8., *P. Müller* Der Böhmerwald und seine Stellung in der Geschichte, Diss. Strassburg 1904. *A. Vierling* Die slaw. Ansiedelungen in Bayern (Beitr. Urg. Bayer. XVI. 13—18), *Frank Fr.* Materialien zur Gesch. der Slawenzeit Oberfrankens. Hof 1910 (bezobsažné), *Ed. Bogusławski* Ślady po Wendach czyli Windach w dzisiejszych Niemczech (Światowit VIII. 35), *J. Sepp* Ansiedelung kriegsgefangener Slawen oder Sklaven in Altbayern und ihre letzten Spuren (München 1897). Část těchto prací znám jen z citátů jiných.

[1] Srv. *Meitzen* Siedelung I. 416, II. 411—412. Okrouhlice jsou zde však řídké (kolem Creussenu a Pressatu). Meitzen II. 402 sl. rozbírá podrobně zdejší oblast slovanskou i na základě jmen, uznává kompaktní slov. osídlení až po Waischenfeld, Bayreuth, Creussen, Pfreimd na Nabě a podél Schwarzachu přes Trosau do Rötzu a mimo to ještě oddělené skupiny zevně u Gräfenberku a Burglengenfeldu a velkou oblast hlavně v okolí Ansbachu.

[2] Srv. SS. II. 514 sl. a ŽS. I. 588 sl.

[3] Srv. *J. Ranke* Zur jüngsten Heidenzeit in Bayern (přednáška na sjezdu v Lindavě, otištěná v Mitth. anthr. Ges. in Wien XXX. Sitzungsb. 86 sl.), *J. Reinecke* Praehist. Varia. VI. Statistik der slav. Funde aus dem Süd- und Mitteldeutschland. (Correspondenzblatt 1901. Nr. 3) a *C. Toldt* Altslawengräber in Deutschland und Österreich. (Correspondenzblatt 1911. Mapa.)

[4] *Ranke* l. c. Podle zpráv mne nově došlých pokládají se však nyní věci tam nalezené za falsifikáty. Srv. můj ŽS. II. 195.

obsazeny Horní Franky a část Středních, pozdější stupeň ukazuje severní Pfalz, část Středních Frank a vých. polovina jižního Durinska. Ale materiál dosavadní k určení tohoto postupu daleko nedostačuje.

Na jihu Dunaje setkávali se slovanští severní osadníci už s jižními (slovinskými), přicházejícími do Horních Rakous, Dolních Frank a Horních Bavor z Alp, a dnes není více možno rozhodnouti, pokud sem zasáhli západní Slované. Na stará slovanská jména, z nichž možno zde souditi na osady slovanské (ovšem jsou jen jednotlivé a roztroušené), poukázal jsem z části již v II. dílu Slov. Starožitností na str. 353. Nejzajímavější jest zde bez odporu staré jméno *Winidowa* a jméno ř. *Liubasa*, dn. Loisach.[1] Vzhledem k tomu není nemožný ani slovanský původ jména sousední osady *Tollenz*, dn. Tölz, založené na Isaře vých. od jezera Würmského r. 763.[2] Že i do Švýcar zapadli slovanští kolonisti, máme doklady historické.[3]

Určitější jsou už hranice slovansko-německé v dnešních Horních Rakousích. Máme více zpráv a také údaje o hranicích země české proti bavorské nám zde pomáhají. Na jihu Dunaje běžela hranice kompaktního osídlení, jak jsem vysvětlil na jiném místě, od Dachsteinu kolem Hallstattu, mezi jezerem Mondsee a Attersee po Travně k Welsu, dále ke Kremži, sv. Florianu a k Linci.[4] Od této hranice na západ v kraji hausruckém a vůbec mezi Travnou a Innem byly jen jednotlivé osady slovanské,[5] mezi Travnou a Enží ještě dosti. Na severu Dunaje hranice běžela celkem podle toku řeky Mühlu, přestupujíc ji jen na málo místech.[6] Ale o tom

[1] Chronicon Benedictoburanum (*Pertz* SS. IX. 214) ve vypravování o založení kláštera r. 740 na ř. Liubase (srv. i 212) připomíná „palus magnum Wynidouwa dictum“. Vykládá se to na jez. Würmsee, ale *Riezler* Gesch. Bayer. I. 60 vidí v tom močál mezi Beuerberkem a Königsdorfem.

[2] *Bogusławski Ed.* Hist. Sł. I. 391, 392, Einführung 12, Światowit VIII. 56, *Sepp J.* Gründung von Tölz im J. 763 (Beil. z Allg. Zt. 1907, č. 54), *Rieszler* pokládá to však za hypothesi velmi odvážnou, poněvadž je tam více jmen na *-ens* (l. c. I. 60).

[3] Srv. Doklady u *Kętrzyńského* O Słow. 45 (Althusern primitus silva fuit sed extirpata est ab hominibus qui vocantur Winda ... Similiter et Birchi exculta ab ipsis hominibus) a u Šafaříka SS. II. 629.

[4] SS. II. 350 sl.

[5] Tamže 351 a v pozn. 1. příslušná literatura, jakož i na str. 353 pozn. 1.

[6] Srv. *Pajk* Črtice o nekdanjih slovenskih naselbinah v Gorenji Austriji (Izv. mus. dr. VII. 156), *Kos* Gradivo II. 82, *Hackel E.* Besiedelungsverhältnisse des Mühlviertels, Stuttg. 1902 (Forsch. d. Landes- und Volkskunde XIV. 1), *Fr. Stroh*

ještě povíme dále v stati o Slovanech českých. Zdejší slovanské osady mohly býti původu různého, srbského, českého, slovinského, nebo vůbec nějaké vrstvy přechodní, československé.

V celku jsme viděli značnou řadu jmen a jiných dokladů v západní polovině Germanie, dosvědčujících nevývratně, že tam Slované seděli místy hustěji, místy jen řídko. Ale to znovu zde a s důrazem dlužno vytknouti: *všechna tato jména a všechny doklady jsou nám doloženy teprve od VIII. a IX. století po Kr.* a v souvislosti s celým rozvojem a postupem Slovanů, pokud jej známe odjinud, mohou značiti jen osady, kolonie na obvodu kompaktní oblasti vzniklé potom, když tato, šířic se od východu, dostihla Labe, Sály a Šumavy, tedy po VII. stol. Jednotlivé výjimečné výstřelky byly snad i před tím možné, ale žádného neznáme.

Nejsou tedy a nemohou býti nikdy dokladem pradávné existence, autochthonnosti Slovanů mezi Labem a Rýnem, jak neustále ještě řada autochthonistů vykládá,[1] poněvadž není žádného dokladu pro to, že existovaly už v staré době. Bylo jich však v Německu dost, až příliš mnoho, a slyšeli-li Němci ještě o dalších spoustách slovanských na Dunaji, v Uhrách a v Dacii, na celém Balkáně a na východě v Rusi, pak se nedivíme, píše-li o nich v IX. století neznámý geograf bavorský: „*Suevi*[2] *non sunt nati, sed seminati*", a dodává-li později Helmold: „*eousque latitudo sclavice lingue succrescit ut pene careat existimatione.*"[3]

Die älteste Besiedelung des oberen Mühlviertels (72. Jahresber. d. Mus. Franc. Car. Linz 1914), *Jul. Strnadt* Die freien Leute der alten Riedmark (Archiv f. österr. Gesch. Bd. 104) 1914 a *P. Müller* Der Böhmerwald 49 (mapka). Sem náleží i stará práce *O. Kämmela* Die slaw. Ortsnamen in nördl. Theile Niederösterreichs v Archivu f. sl. Phil. VII. 526 a některé menší, o nichž viz v úvodu práce Strohovy.

[1] Uvádím aspoň z novějších *Šemberu* Záp. Sl. 8 sl., *Kętrzyński* O Słowianach 3 sl., *Majewski* Ślady 63 sl., *Marjan H.* Rheinische Ortsnamen IV. Aachen 1884 (srv. *Brückner* Archiv sl. Phil. IX. 146), *Ed. Bogusławski* Hist. II. 323 sl., Methode 37, 116, 123, 126 sl. Srv. k tomu odmítavou stať „Urslawentum zwischen Elbe und Rhein?" v Globu LXXXII. 239—42 od *Rhamma* a *Jellinghause* a přednášku *R. Andreeho* na anthr. sjezdu v Halle (Correspondenzblatt 1900, 109). Také Šafařík sem trochu patřil. (SS. II. 627 sl.)

[2] t. j. *Slavi* (srv. výše na str. 48).

[3] Helmold I. 1.

Prameny historické, které vykládají o právě vylíčeném postupu a rozšíření Slovanů a dále pak o poměrech jejich sídel zálabských, jejich rozčlenění a počáteční historii, o čemž povím v následujících kapitolách, jsou především jen prameny napsané po latinsku v západní Germanii. Řecké prameny nepadají vůbec na váhu, domácí slovanské málo a zprávy Orientálců jsou nečetné a namnoze nejasné.

Dějepisci němečtí obírali se historií a i národopisem západních Slovanů prostě proto, že to byli Němci, proti nimž především šel vylíčený postup Slovanů a spojený s tím staletý boj o půdu po obou stranách Labe. Z té příčiny se němečtí vládcové, vůdcové a ovšem také kněží, kteří při tom s mečem v ruce křestili, přečasto zaměstnávali událostmi na hranicích nebo na území slovanském, a proto se nám stali němečtí spisovatelé téměř výhradnými a jistě nejdůležitějšími zpravodaji o pravěku západoslovanském.[1]

Obraz západního Slovanstva otvírají nám historikové na přechodu starověku a středověku, mezi nimiž však mimo Jordana[2] není pramene důležitějšího. První zajímavější zprávy, hlavně o době Samově, máme v kompilované kronice Fredegarově z poloviny VII. století[3] a po něm ve dvou starých zápisech o historii longobardské stol. VII. a VIII.,[4] k nimž se připojuje jen několik málo současných drobných zpráv odjinud.[5] Více nám podává teprve IX. stol. jednak řadou dat z karolinských annálů,[6] jednak vý-

[1] Výborný přehled a výklad o těchto pramenech podal Ludv. Giesebrecht v III. dílu svých Wend. Gesch. str. 275 sl.

[2] *Jordanis* (jinak *Jornandes*) hlavně spisem Getica (de Gothorum rebus gestis; ed. *Mommsen* M. G. Auct. ant. V. 1., 1882) psaným kolem r. 551. Zde i v dalším přehledu připojuji ty edice, jichž jsem obvykle užíval.

[3] T. zv. *Fredegar Scholasticus* zanechal Chronicon *Ed. Br. Krusch* M. G. SS. rer. mer. II. 1888.

[4] Sem patří anonymní Origo gentis Langobardorum z doby c. 670, dále *Paulus Warnefridi zv. Diaconus* (c. 720—c. 799) De gestis Langobardorum l. VI. (dějiny do r. 744). Srv. i anonymní Historia Langobardorum cod. Gothani neboli t. zv. Chronicon Gothanum z let 807—810 (vše ed. *Waitz* SS. rer. Lang).

[5] Sem by patřil na př. anonymní t. z. kosmograf Ravennský asi ze VII. stol. (ed. *Pinder et Parthey*, Berlín 1860), Vibius Sequester z konce VI. stol. (ed. *Oberlin*, Argent. 1778) nebo kronika Isidora Sevillského (Originum sive Etymologiarum libri XX. *Migne* LXXXII).

[6] Z annálů karolinských důležitější jsou Annales Sti. Amandi (*Pertz* Mon. G. SS. I. 6), Petaviani (ib. I. 7.). Laureshamenses (Ib. I. 22), Nazariani (ib. I. 23, 40), Alemannici (ib. I. 22, 40). Guelferbytani (ib. I. 23, 40), Laurissenses

borným životopisem Karla Velkého, napsaným od Einharda,[1] vedle dvou životů císaře Ludvíka[2] a krátkého sice, nicméně však důležitého přehledu slovanských národů, který sepsal v Bavořích nějaký mnich slovanského původu mezi lety 866 a 870.[3]

Do století X. náleží kronika prümského opata Regina (do r. 906) s pokračováním,[4] dále některé z annálů saských[5] s Wilibaldovým životem sv. Bonifacia[6] a nad jiné důležitými dějinami národa saského od Widukinda, mnicha kláštera corveyského; napsány byly po r. 967 a mnoho přinášejí z autopsie.[7]

Ještě více poskytují pro dějiny západních Slovanů historické prameny století XI. V čele jich stojí merseburský biskup Thietmar (975—1018) s předůležitou kronikou města Merseburgu a země okolní,[8] pak méně důležití životopisci Jindřicha II. a Konráda II., biskup Adalboldus a kaplan Wippo, kronikář Hermann z Reichenavy zv. Contractus, Lambert z Hersfeldu[9] a dále životopisci sv.

(ib. I. 134, Minores 112 a Chronicon Moissacense (Ib. I. 280). Dále vedle důležitých t. zv. annalů Einhardových (ib. I. 135) srv. ještě Annales Bertiniani (ib. I. 423, 429, 464), Fuldenses (ib. I. 361, III. 116), Xantenses (ib. II. 219), Augienses (ib. I. 67), Sangallenses (ib. I. 73).

[1] *Einhard* De vita et gestis Caroli Magni (psáno hned po smrti Karlově r. 814). *Ed. Waitz* Hannov. 1880 a *Pertz* SS. II. 426.

[2] *Thegani* Vita Hludowici (SS. II. 585), An. Vita Hludowici (ib. II. 604). Zde bych připojil také *Eigilův* Život sv. Sturma, opata fuldského (ib. II. 365).

[3] T. zv. *Geographus Bavarus*, nal. Hormayerem v knihovně Emmeranského kláštera, *Ed. Šafařík* SS. II. 711, *Bielowski* MPH. I. 10. Původní titul je „Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii." Kommentář nejobšírnější vydal *A. Králíček*. Der sogenn. bair. Geograph und Mähren (Zs. f. Gesch. Mähr. 1898). — Anonymus salcburský z doby c. 870 (De conversione Bagoariorum et Carantanorum, ed. *Pertz* MG. SS. XI. 1—15, *Pastrnek* Dějiny sv. apoštolů 1902, 264) je důležit pro Slovany alpské.

[4] *Regino* Chronicon. *Ed. Pertz* MG. I. 536 a *Fr. Kurze* Hann. 1890. Pokračování psáno neznámým mnichem od r. 964—967.

[5] Sem náležejí Annales Corbeienses (*Pertz* SS. III. 1), Hersfeldenses (ib. III. 18), Hildesheimenses (ib. III. 22), Quedlinburgenses (ib. III. 22).

[6] *Willibaldi* Vita Sti Bonifacii (*Pertz* SS. II. 334).

[7] *Widukind*. De rebus gestis Saxoniae libri III. *Ed. Waitz* u *Pertze* SS. III. 408 (Zvl. otisk. Hann. 1882).

[8] *Thietmar* Chronicon l. VIII. (počato asi r. 1012). *Ed. Lappenberg* MG. SS III. 723 a *Kurze* Hannover 1889. Faksimilované vydání vyšlo r. 1905 v Drážďanech (R. Tamme). Zprávy jeho o Slovanech rozebral *Fortinskij* Титмаръ Мерз. и его хроника (Petr. 1872).

[9] *Adalboldus* Vita Henrici II. (ed. *Waitz* MG. SS. IV. 679), *Wipo* Vita Chounradi II. (ed. Pertz. MG. SS. IX. 254), *Hermann von Reichenau* Chronikon (ed. *Pertz* MG. SS. V. 67), *Lambert* Annales do r. 1077 (ed. *Hesse* MG. SS. III. 22, V. 134.)

mučedníků věrozvěstů, zejmena sv. Vojtěcha.[1] Řadu jich uzavírá znamenitý Adam, bremský kanovník, zemřelý po r. 1067, jehož dějiny hamburské církve zůstávají stále základem našeho vědění o etnografii a dějinách baltických Slovanů.[2] Po něm také na několik desetiletí zprávy o Slovanech téměř utichly.

Historikové XII. století vyvrcholují zprávy, ale zároveň i ukončují řadu pramenů, z nichž můžeme čerpati originální poznatky o počátcích západních Slovanů. Sem náleží světová kronika Ekkehardova,[3] dále historie frisinského biskupa Ottona,[4] říšské dějiny t. zv. Saského annalisty[5] a především holštýnský farář v Buzově na jezeře Plunském Helmold (zemř. po r. 1177) se svým pokračovatelem Arnoldem, opatem kláštera lubického[6] a ovšem i řada pokračování starších annálů a kronik. Bohatostí zpráv řadí se k nim dále životopisy biskupa Ottona Bamberského (1103—1139), křestitele Pomořan v letech 1124 - 1128, z nichž jsou nejdůležitější dva, Ebbonův[7] a Herbordův,[8] oba z poloviny XII. století.

[1] Vita Sti Adalberti ep. auct. Joh. Canapario (*Pertz* SS. IV. 581), auct. Brunone (ib. IV. 596).

[2] *Adamus Bremensis* Gesta pontificum Hammenburgensium ed. *Lappenberg* MG. SS. VII. 267. Otisk Hann. 1846, II. vyd. 1876). Nové vydání připravuje Ph. Kohlmann (srv. jeho spis Adam von Brehmen Leipzig 1908).

[3] *Ekkehard*, opat kláštera v Auře († po 1125). Kroniku jeho vydal *Waitz* (MG. SS. VI. 1).

[4] *Otto* z Frisingu (* po 1111, zemř. 1158) psal kroniku v letech 1143 až 1146 (ed. *Wilmanns* MG. SS. XX. 83. Otisk 1867) a dvě knihy dějin Fridricha I. (Gestorum Friederici I., SS. XX. 338).

[5] *Annalista Saxo* (dějiny od r. 741 do 1139) ed. *Waitz* MG. SS. VI. 542.

[6] *Helmold* Chronica Slavorum do r. 1171 (ed. *Lappenberg* MG. SS. XXI. 1. Otisk 1868). Nové vydání pořídil *B. Schmeidler*. Hann. Leipz. 1909. *Arnold*, opat lubický († 1212), pokračoval v ní do r. 1209. Jeho kroniku (Chronica Slavorum) vydal *Pertz* v MG. SS. XXI. 100 a samostatně v Hann. 1868. Menší je Chronicon slavicum, quod vulgo dicitur Suselensis (ed. *Laspeyres*, Lübeck 1866). Polský překlad Helmolda vydal *Jan Papłoński* Helmolda kronika sławiańska (Varš. 1862).

[7] *Ebbo* († 1163) Vita Ottonis ed. *Jaffè* Bibl. V. 580, MG. SS. XII. 822, *Biełowski* MPH. II. 32.

[8] *Herbord* († 1168) Dialogus de vita Ottonis (ed. *Jaffé* tamže, MG. SS. XX. 697, *Biełowski* II. 71). Životopisy tyto mají dvě monografie věnované speciálně obsaženým tam zprávám o Slovanech: *A. Kotljarevskij* Сказанія объ Оттонѣ Бамберскомъ (Praha 1874) a *A. Petrov* Гербордова біографія Оттона епископа бамберскаго (ЖМНП. 1882. VIII., 1883. VII. Otisk Petr. 1883). Důležitá je zejména II. a III. kniha Herbordova.

Také t. zv. Visio Godeschalci z r. 1190 stojí za zmínku pro Slovany v Holštýnsku.[1]

Z doby té máme však ještě několik více méně důležitých pramenů, které povstaly mimo Německo, na severu u Dánů a na východě u samých Slovanů. Mezi nordickými prameny dlužno uvésti vedle starší (IX. stol.) národopisně-geografické zprávy krále Alfreda[2] především dva historiky vyšlé z vlivu a okolí biskupa Absolona, hrdinného vůdce ve válkách s baltickými Slovany: totiž Svena[3] a znamenitého Saxona Grammatika, zejména XII., XIV. a XV. knihu jeho dějin dánských, napsaných kolem r. 1185.[4] Ze Slovanů sem náleží první český kronikář děkan Kosmas a jeho pokračovatelé,[5] u Poláků pak Martin Gallus a po něm Mierżwa, Kadłubek a Boguchwal,[6] zprávami však chudými, neboť jsou utopeny v záplavě vymyšlených nebo nezaručených tradic. Vysoko nad ně vynikají letopisci kijevští.[7] Životopisy svatých, zde už dříve vzniklé, jsou také chudé.[8]

Obsah starých nordických sag dotýká se sice častěji bojů se Slovany, ale jen letmo.[9] Pro baltické Slovany důležitější a obsažnější zprávy přináší dánská historie zv. Knytlingasaga, pak Jómsvíkingasaga, vyličující kus historie města Volina[10] a saga o Tidre-

[1] Vydal *R. Usinger* v Quellensammlung d. Ges. f. schlesw. holst. Gesch. IV. Kiel 1875. Srv. *Ohnesorge 140.*

[2] *Alfred* 871—901 podle zpráv *Othera* a *Wulfstana*. Srv. *Dahlmann* Forsch. auf dem Geb. d. d. Gesch. I. Altona 1822, 417 sl., *Šafařík* SS. II. 705.

[3] *Svenonis* Regum Danorum historia (*Pertz* SS. XXIX. 27).

[4] *Saxo Grammaticus* Historia danica (do r. 1168). *Ed. Holder* (Strassburg 1886) a *Pertz* SS. XXIX. 37.

[5] *Cosmas* († 1125) Chronica Bohemorum (*Ed. Koepke* Pertz SS. IX. 1).

[6] *Martin Gallus* Chronicon 825—1113, *Mierżwa* Chronicon 1050—1058, *Vinc. Kadłubek* († 1223) Chronica Polonorum do r. 1203, *Boguphal* († 1253) Chronica (*Biełowski* MPH. I. 390, II. 163, 249, 467).

[7] Konečnou nám zachovanou formu dal letopisu *Nestor* nebo *Silvestr*, mnich kláštera pečerského na počátku XII. století. Srv. ed. lavr. spisku. 3 vyd. Petr. 1897.

[8] Srv. legendy svatováclavské (hlavně Kristianovu z X. století) a legendy o sv. Ludmile. Srv. Fontes r. Boh. I. 199, sl., *Pertz* SS. IV. 211, 574, 596, XV. 572, *Pekař* Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians (Prag 1906, 385), Nejstarší kronika česká (Praha 1903, 131).

[9] O starších zmínkách nordických skaldů od X.—XII. stol. viz u *Giesebrechta* Wend. Gesch. III. 298, 300, 312, 357 sl.

[10] Historia regum Danorum dicta Knytlingasaga (*Pertz* SS. XXIX. 271). O obsahu a vydáních Jómsvíkingsagy srv. *Paul H.* Grundriß g. Phil. II², 819 a *Wachowski* Jomsbork 14.

kovi bernském ze XIII. stol. s reminiscencemi na boje Luticův a Rusů.[1] Konečně velmi důležitou a také velmi bohatou skupinou pramenů pro západní Slovany jsou ještě zakládací, darovací a pod. listiny císařů, králů a biskupů německých pro končiny od Slovanů obydlené.[2]

Z pramenů orientálních nejdůležitější je pro polovinu X. století zpráva Ibráhíma ibn Ja'kúba o západních Slovanech, jak o nich doslechl při poselství k císaři Ottonovi.[3] Zachoval ji Al Bekrí, u něhož je i passus o Slovanech z knihy „Zlaté luhy“ od Mas'údího, z let 943—944.[4]

---

[1] Srv. hlavně *N. Veselovského* stať Русскіе и вильтины въ сагѣ о Тидрекѣ Бернскомъ (Изв. отд. р. яз. XI. 1906. III. 1. sl.), kde ostatní literatura.

[2] K nim patří tyto zde užité sbírky novější: *Friedrich K.* Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I. Praha 1904—7, *Erben K.* Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. I. (600—1253). Praha 1855, *Zahn J.* Codex dipl. Austriaco-Frisingensis. Wien 1870, *Boczek A.* Codex dipl. Moraviae. Olom. 1836 sl. I. (396—1199), Urkundenbuch d. Landes ob der Enns. Wien 1852—1906, Niederösterr. Urkundenbuch. Acta Austriae inferioris. Wien 1891, Codex dipl. Lusatiae super. I. Zhořelec 1856 (ed. *G. Köhler* und *A. Jecht*), Codex dipl. Saxoniae reg. I. Leipz. 1882 (ed. *O. Posse*), *Tzschoppe G.*, *Stenzel G.* Urkundensammlung zur Gesch. des Ursprungs der Städte in Schlesien und Oberlausitz. Hamb. 1832, *Hasselbach K.*, *Kosegarten J.*, *Fr. von Medem* Codex dipl. Pomeraniae. I. Greifswald 1843 (do r. 1253), *Riedel A.* Codex dipl. Brandenburgensis. Berl. 1843—1849, Mecklenburgisches Urkundenbuch I. (786—1250) Schwerin 1863, *Klempin R.* Pommersches Urkundenbuch I. (786—1253), Stettin 1868. (VI. 1906), Monumenta boica (Monach. 1763—1829). Collectio nova (1833—1861), *Dronke E.* Codex dipl. fuldensis (Cassel 1850), Codex dipl. Maioris Poloniae, ed. *Raczyński*, Poznaň. I.—V. 1840, 1877—1908, Codex dipl. Minoris Poloniae ed. *Piekosiński*. I. Krak. 1876 sl. (Mon. med. aevi hist. ed. Acad. Crac. Vol. III.), Cod. dipl. Poloniae ed. *Rzyszczewski* a *Muczkowski* (Varš. I. 1847), jakož i v Pertzových Monumentech Germaniae vydané svazky nejstarších zákonů, diplomat a listů (Leges I. Hann. 1835, Diplomata imperii I. Hann. 1872, Epistolae I. Berl. 1887 a svazky následující).

[3] Datum je nejisté. Ponejvíce vykladatelé vztahují zprávu k r. 965 (Kunik a Rosen, de Goeje, Westberg), jiní k r. 973 (Jacob, Kętrzyński). Uplnou literaturu k této zprávě s příslušným překladem podal Fr. Westberg v spisu Ibrâhîm's Ibn-Ja'kûb's Reisebericht über die Slawenlande aus dem Jahre 965 (Petr. Зап. Акад. VIII. Ист. отд. III. № 4., 1898) a nově Stan. Zakrzewski v Kwart. hist. 1916, 223, kde je i polský překlad. Český překlad vydal svého času J. Jireček v ČČMus. 1878, 515 (podle Rozena) a 1880, 293 (podle de Goeje).

[4] Srv. *Harkavi* Сказ. 135, *Marquart* Osteurop. Streifzüge 102, *Westberg* l. c. 46, 130.

KAPITOLA IV.

JAZYKOVÉ ROZLIŠENÍ ZÁPADNÍCH SLOVANŮ.

Postup differenciace a její hlavní jazykové znaky. Jazyk československý, srbský, polabskopomořanský a polský.

Postupu směrem západním účastnila se ta část Slovanů, kterou lze po stránce jazykové jako celek odlišiti od Slovanů jižních i od východních a které proto jazykověda dává jméno větve západní. Je to ta část, která při primární tripartici Slovanů v zakarpatské kolébce[1] oddělila se od východní a jižní části na západní straně, majíc v sobě ovšem od počátku zárodky dalších dialektických center, z nichž se současně a souběžně počaly vyvíjeti jednotlivé slovanské jazyky *západní*. Z východního a jižního oddílu dostaly se do západního nanejvýše jen útržky, které se v něm brzy odnárodnily, totiž ztratily své „jižní" nebo „východní" znaky a assimilovaly se rázu západnímu. Tak se stalo na př. s částí zakarpatských Chorvatů, kteří se jinak vyvinuli plně jako národ jižní.

Jak a kdy se vyvinuly na západě praslovanské oblasti znaky, jež odlišily skupinu „západní" od druhých, a kdy, v jakém pořadí a v jaké intensitě počaly se v ní dále objevovati zjevy, vytvářející uvnitř této skupiny nová nářečí, z nich pak pomalu nové řeči slovanské a tím ovšem i jednotlivé nové národy západoslovanské, — jsou všechno otázky, na něž nynější stav slovanské filologie nemůže ještě dáti dostatečné odpovědi. Aspoň ne určité a ne na vše. My sice víme, že byla čeština nebo polština hotova už ve XII. stol. (srov. str. 97, 100), ale kdy před touto dobou možno prvně mluviti o češtině a polštině, kdy byly analogicky hotovy jazyky polabský, srbský, pomořský a vůbec jaké byly vzájemné primární poměry těchto řečí, — to vše je teprve předmětem badání a dosud i mnoha sporů filologických. Vidíme dále, že se dialektické změny v praslovanštině nedály všechny tak, aby se shodovaly s určitým územím, nýbrž že se leckteré různě křížily, že byly

[1] Srv., co jsem o této prvotní tripartici pověděl už v SS. I. 119. sl.

změny, jež se prostíraly po oblastech neshodujících se s hranicemi, které lze vésti na př. podle vývoje původního *tj*, *dj* a *kv*, *gv*, vývoje ś před hláskami *ě*, *i* a vývoje epenthetického *l*. Srovnejme na př. vývojovou oblast skupiny *tort*, *tolt*, *telt*, *tert*, slabik *ne*, *de*, *te*, původního r̥, l̥ a koncovky instrumentální u —*o* kmenů.[1] Ale přes tyto všechny zjevy, ukazující, že v prařeči byl vlastně nepřetržitý řetěz dialektů, majících vždy některé společné znaky se sousedy, lze trvati přece na základním rozdělení praslovanštiny ve tři větve: západní, jižní a východní (ev. ve skupinu jihovýchodní) a dále na tom, že se západní rozdvojila opět především ve dvě velké skupiny jazykové 1. českosrbskou a 2. polabsko-pomořsko-polskou, jíž se dává od dob Šafaříkových i společný název skupiny (větve) *lešské*, *lašské*;[2] její základní rys spočívá proti předešlé v udržení prasl. nosovek ą — ę. To poznal a podle toho dělil západní Slovany už J. Dobrovský, P. Šafařík, tak i Aug. Schleicher, po nich A. Hilferding, J. Perwolf, M. Hodža a ještě dnes je toto postavení zvláštní lašské skupiny základem filologického nazírání Baudouina de Courtenay, Al. Brücknera, K. Nitsche i Ad. Kryńského. Ovšem v detailech, zejména pokud se vývoje týče, jsou ještě neshody. Kdežto si na př. Kaz. Nitsch představuje prvotný rozvoj západoslovanských jazyků tak,[3] že se nejdříve rozpadly na tři skupiny: lechickou (lešskou), lužickou a československou, a že lechická se potom teprve rozpoltila v část polabskou a polskou, mezi nimiž po dlouhou dobu kolísala jako 3. část stará kašubština (zbytek pomořského jazyka), při čemž však stará severní slovinčina byla dialektem bližším jazykům polabským, a stará lužičtina zase bližší polštině než polabštině, následkem čehož nesmí se spojovati v jednu skupinu s českou, — má o tom jiné mínění F. Lorentz, neboť odděluje polabské řeči od polštiny tak, že mu tripartice severozápadní slovanštiny vypadá takto: 1. větev polabsko-pomořská („ostseewendisch"), 2. polská, 3. srbská, jež snad blíže souvisí se 4. československou. Polabskobaltická rozpadla se mu v nářečí lutická před

[1] *Hujer* Úvod 51—52. Srv. str. 96 pozn. 4.

[2] *Šafařík* Sl. národopis 75. Podnětem k tomuto označení byl hlavně výrok kijevského letopisce, jenž Poljany, Mazovjany, Pomořany a Lutice počítal k „Ljachům" (Lavr. 5[3]).

[3] *K. Nitsch* Stosunki pokrewieństwa języków lechickich (Mat. i prace Akad III. 1—57, 1903). Srv. hlavně str. 48 a 55 sl. a ref. prof. Polívky v L. Fil. 1904, 304. Podobně dělí i *Baudouin* na 3 původní skupiny: československou, lužickou a lechickou t. j. polskopolabskou, kterážto se rozdělila na jazyk polský, pomořský a polabský (Grande Encyclop. s. v. Slaves, 101).

Západní slovanština

část lechická			část lužická		část česká	
jaz. polský	kašubský (pomořský)	polabský	dolnolužický	hornolužický	český	slovenský

Nitschovo schéma záp. slovanských řečí.

Odrou a pomořanská za Odrou, tato žije dosud v slovinčině a kašubštině, jež obě Lorentz odděluje. Spojovati polabsko-pomořská a polská nářečí v jednu předchozí prařeč lešskou, podle Lorentze nelze. Sblížení nastalo teprve později vlivem panství a kultury polské.[1] J. Mikkola dělí západní slovanštinu na čtyři skupiny: polabskou („ostseewendisch"), polskou, lužickou („lausitzerwendisch"), československou a prvé dvě spojuje v jazykovou jednotu[2] a také Al. Brückner uznává jednotný kmen Lechů od Labe až po San a Bug.[3]

Odmyslíme-li si méně důležité a nejasné věci, spočívá obraz jazykového vývoje západního Slovanstva na následujících hlavních znacích.[4]

V praslovanské jazykové jednotě (ovšem nikdy absolutně jednotné) počaly se na západě tvořiti jisté zvláštnosti a odchylky od oblasti jižní a východní a to:

1. původní polohlásky ъ a ь zastoupeny byly zde jen řadou —*e* (střední slovenština s —*o* je přechodem), kdežto na východě a na jihu nastoupily střídnice v řadě —*e*, —*a*, —*o*;

2. za prasl. *tj* a *dj* vzniklo v západních řečech *c*, *z*, *dz*, kdežto v ruštině palatální *č*, *ž* (jen běloruština má přechodní odchylky), v bulharštině *št*, *žd*, v srbštině *ć*, *đ*;

3. hláska *s* vyvinutá ze staršího *ch* před hláskami *ě*, *i* (ze starších diftongů) přešla na jihu a na východě v *s*, na západě v *š*;

4. v násloví vzniklo *kv*, *gv* tam, kde mají jiné slovanské jazyky *cv* a *zv*;

5. *r* před *j* a palatalními vokály přešlo (s výjimkou slovenčiny) v *ř*;

6. epenthetické *l* zaniklo nebo se nevyvinulo;

[1] *F. Lorentz* Das gegenseitige Verhältniss der sogenn. lechischen Sprachen. (Archiv sl. Phil. XXIV. 8, 21, 72.)

[2] Urslawische Grammatik. I. Heidelberg 1913, 2.

[3] Archiv sl. Phil. XXI. 73.

[4] *Vondrák* Sl. Gram. I. 2. sl., *Kryński* Języki słow. (Lwów 1908) 12—16, *Hujer* Uvod do dějin jaz. českého. Praha 1914, 50 sl., *Mikkola* Ursl. Gram. 5—6.

7. za prasl. skupinu *or, ol, er, el* mezi dvěma souhláskama *(tort, tolt, tert, telt)* vyvinuly se v západních jazycích změny odchylné od východních a jižních, ale ne jednotně, takže máme za praslovanské skupiny *or, ol, er, el,*

v češtině	*ra,*	*la,*	*rě,*	*lě,*
v luž. srbštině	*ro,*	*ło,*	*rě,*	*le,*
v polabštině a pomoř. dialektech	*or,*	*ło,*	*re,*	*la,*
v polštině	*ro,*	*ło,*	*rě,*	*le,*
proti ruskému	*oro,*	*olo,*	*ere,*	*ele*
a bulh.-srbsko-slovinskému . . .	*ra,*	*la,*	*rě,*	*lě.*

8. Prasl. nosovky ą, ę udržely se v skupině polsko-pomořsko-polabské, kdežto v češtině, slovenštině, jakož i v luž. srbštině ą přešlo v *u, ô,* ę v *'a* (pův. *'ä*).

9. Přízvuk se také silně odchýlil od přízvuku ostatních řečí. Zprvu pohyblivý, na západě se ustálil a sice v češtině a luž. srbštině na první slabice, v polštině na druhé od konce.

Na základě tohoto processu vytvořila se během doby předhistorické v slovanské oblasti západní řada menších jazykových oblastí, v nichž pak během doby historické nastávaly zase další změny a odchylky dialektické.

Nejdále na jihozápadě v končinách přiléhajících k horní Odře a k Labi vznikl jazyk *československý* tím, že se v něm přízvuk ustálil na první slabice, že ztratil nosovky, že vytvořil skupiny *trat, tlat, trět, tlět* jako u Jihoslovanů, vytvořil, resp. zachoval samohláskové *r* a *l* a konečně vokály dlouhé vedle krátkých.[1] Tyto příznaky vyskytují se už v českých literárních památkách od XIII. stol. a v jednotlivých slovech, na př. v nomenklatuře, už od XI. stol. Byl tedy v tuto dobu jazyk český už hotov. Pokud byl hotov i dříve, nevíme s určitostí, je to však pravděpodobné. Hujer myslí na první století po Kr.,[2] ale v tu dobu nebyly ještě ztraceny nosovky, existovalo ještě ъ a ь a jiné starší znaky.[3] Ovšem už v té době, kdy mluvíme o vyvinuté češtině, nebyla při tom na celém českém území jednolitá, nýbrž měla v sobě dialek-

---

[1] Srv. více u *Hujera* Úvod 53 sl.

[2] *Hujer* l. c.

[3] Přehlásky se provedly v češtině v XII—XIII. stol., ale v části Moravy a na Slovensku jich není. O době, kdy zanikly nosovky, srv. SS. I. 361, K dokladům tam uvedeným srv. ještě *rivus Lunsenice* v Čechách v listině Fridricha I. z r. 1179 a u Kosmy jméno řeky a hradiště *Kanb* za pozdější české Chub (II. 9 k r. 1040). K dalším detailům srv. *Hujer* Úvod 55—56.

tické odchylky, které z části vznikly tím, že si Čechové assimilovali v nové zemi různé zbytky staršího obyvatelstva. Nejdůležitější a nejrozsáhlejší byla zajisté již tehdy dialektická oblast na východě, „slovenská“, v níž, a sice zejména v severních Uhrách, oddělených od ostatní české oblasti hradbou Karpatských hor, jazyk jednak vyvíjel některé zvláštnosti fonetické i lexikální, jednak při tom zůstával ve vývoji pozadu za vývojem části západní, speciálně české. Mimo to dlužno uvážiti, že se v sev. Uhrách vyvíjel tento jazyk na půdě dosti pomíšené zbylými živly jihoslovanskými a v stálém dotyku s oblastí jazyka slovinského, srbského i bulharského, a tím vším se stalo, že se zde slovenština odchýlila dosti od češtiny, zůstavši na starším stupni vývoje,[1] a přikloňujíc se k slovinštině nebo srbštině. Tak dlužno se dívati na zjev, z něhož někteří slovenští filologové a pak zejména T. Florinskij vyvozovali thesi o samostatném postavení jazyka a kmene slovenského v pořadí slovanských národů, jemuž dal S. Czambel nové pozadí svou theorií o jihoslovanském původu staré řeči slovenské,[2] — což obé je však nesprávné.

Vedle slovenské oblasti počaly se beze vší pochyby stejně záhy vyvinovati i v ostatním českém území lokální odchylky jazykové, které daly vznik nynějším českým a moravským dialektům, hlavně hanáckému ve středu Moravy a všem dialektům českým (severovýchodnímu, střednímu a jihozápadnímu) a zajisté už tehdy i území lašské počalo se tvořiti jako přechodný pás k vlastní polštině.

Na sever od oblasti české vznikla oblast jazyka *srbského* (lužického) na jakési basi přechodní mezi češtinou, polštinou a polab-

---

[1] *Vondrák* Sl. Gr. I. 10.

[2] Tak už dříve činili někteří slovenští vlastencové, kteří vůbec slovenštinu pokládali za centrum a jádro slovanských jazyků (srv. *L. Štúr* Nárječja slovenskuo. Prešp. 1846, *M. Hodža* Větín o slovenčině. Levoč 1848 a také *J. Kollár* v Hronce 1836), v nové době pak zejména *T. Dm. Florinskij* Лекціи по слав. яз. II. 220 sl. a ovšem i *S. Czambel* (Slováci a ich reč. Budap. 1903, Slov. reč. Turč. Sv. Martin 1906) svou theorií o jihoslovanském původu slovenštiny sem náleží. Proti tomuto oddělení od češtiny byli už J. Dobrovský, P. Šafařík, Fr. Miklosich a také novější filologové uznávají přes všechny odchylky existenci jazykové jednoty československé proti ostatním slovanským i západoslovanským jazykům, tak *V. Jagić* Archiv sl. Phil. XIX. 277, XX. 38, *J. Polívka* Listy Fil. 1898, 208, *V. Vondrák* Archiv XX. 243, Sl. Gram. I. 10. Proti Florinskému obrátil se hlavně *Fr. Pastrnek* v Listech Fil. 1898, 215 sl. (srv. i jeho Beiträge zur Lautlehre d. slovak. Sprache. Wien 1888, 5 sl.) a týž i proti Czambelovi statí „Jsou-li Slováci Jihoslované?“ (Věstník Akad. XIII.) Srv. více v mých SS. II. 357 a zde dále v stati o Češích.

štinou.[1] Hlavní její příznaky jsou: 1. ztráta nosovek jako v češtině a 2. skupiny *trot, tlot, trět, tlet,* jako v polštině, 3. přechod skupin *kř, př, tř* před *j* nebo měkkým vokálem *pš (pś), kš (kś), tš (tś)* — psáno *kř, př, tř,* 4. v severní části přechod *r* v *pr, kr, tr* i před tvrdým vokálem v *š* (dolnol. *kšaj,* hornol. *kraj),* 5. přízvuk ustálený jako v češtině na první slabice. Také v srbštině vznikly brzy i další dialektické rozdíly a to tak silné na severu proti jihu, že někteří jazykozpytci, jako Fr. Miklosich, uznávali místo jednoho jazyka o dvou nářečích dokonce dva jazyky srbské: hornolužický (jako přechod k češtině) a dolnolužický (tvořící více přechod k polštině).[2]

Ještě dále na severu při dolním Labi a při moři Baltickém vznikla oblast řeči *polabskopomořské,* rozkládající se na území mezi Hamburkem, Brunšvíkem a dolní Vislou. Hlavní znaky její byly: 1. zachování nosovek, 2. vytvoření skupin *or (ar), ło, re, ła (tlåt, tort, trit, tret* z **trět, tlat* z **tlět),* 3. přechod *o* většinou přízvučného v *ü*; 4. přízvuk pak, jenž byl obyčejně paroxytonon, přešel s výjimkami na poslední slabiku; v kašubštině není dosud ustálen.[3]

Také tu, v polabskopomořské oblasti tvořily, se brzy další dialekty a jazykové oblasti menší. Že by Obodrici, Lutici měli v VIII.—IX. stol. každý svůj jazyk, nelze říci, ale dialekticky byli asi odlišeni. Blíže známe však jen jediné nářečí zálabských Drevanů. Náležela-li dále nejvýchodnější část větve polabskopomořské, sedící u Baltického moře mezi Vislou a Odrou, vskutku k této větvi či k polské, je dnes ještě spor, jehož jsem se už výše (str. 95) dotekl. Běží při něm hlavně o to, zdali Slovany, zbylé podnes při Baltickém moři, t. zv. Kašuby a Slovince lebské, máme míti za část Poláků či za Nepoláky, za příslušníky jiné větve polabskopomořské, jinými slovy, zdali staré Pomořany, jejichž zbytkem jsou právě Kašubové a Slovinci, máme po stránce jazykové spojovati v jedno s Polabany čili s Poláky. Větší část slovanských filologů vidí v nich větev polskou,[4] ale neméně vážné hlasy hájí stále

[1] *Vondrák* Sl. Gr. I. 9.

[2] *Vondrák* l. c. *Jagić* Archiv sl. Phil. XX. 46, *Florinskij* Лекціи II. 584, *Miklosich* Vergl. Gram. I. (1879) 553, 568.

[3] *Vondrák* Sl. Gr. I. 8, *Mikkola* Betonung und Quantität in den westl. Sprachen I. Helsingfors 1899, 44, 58.

[4] Jsou to zejména filologové polští *Kryński* Języki słow. 11, *Bronisch L.* Kaszub. Dialektstudien, Archiv sl. Phil. XVIII. 322, *Brückner* Randglossen zur kaszub. Frage, Archiv XXI. 62, Dzieje jęz. pol. 10, *Karłowicz* Gwara kaszubska, Varš. 1898, *Nadmorski* Ludność polska v Prusach Zachodnich 1889, Słowińci i szczątki ich języka. Lud. V. 320, Kaszuby i Kociewie. Wisła1902, 141, 205, ale i jiní (*Polívka* L. Fil. 1898, 309, *Vondrák* Sl. Gr. I. 8, *Krek* Einl. 221 a také už *P. Šafařik* Sl. nár. 5, 75).

oddělení od Poláků a více méně těsné připojení na západní Polabany, na Lutice a Obodrice.[1] Lorentz vidí v Kašubech i Slovincích zbytky zvláštní samostatné větve pomořské;[2] Mikkola kašubštinu pokládá za dialekt polský, tvořící přechod k slovinčině, tuto však za poslední zbytek polabštiny.[3]

Poslední zbývající skupinu na východě západního Slovanstva utvořil jazyk *polský*, oddělený od jižních pásmem Karpatských hor a od východních bassinem blat pripetských. Vyznačují jej především tyto znaky: 1. zachování nosovek (střídnice *u*, *a* objevují se jen výjimečně ve slovech převzatých), 2. skupina *trot*, *tlot*, *tret*, *tlet*, 3. ztráta kvantity v historické době a 4. ustálení přízvuku na druhé slabice od konce.[4] Polštinu vidíme již hotovou v nejstarších literárních památkách z XII. století,[5] ačkoliv cizincům zněla v té době ještě stejně jako čeština.[6] Ale podobně, jako bylo u češtiny, smíme zajisté o polském jazyku a o polském národě mluviti už dříve před XII. stoletím a rovněž je zjevno, že už tehdy nebyl jazyk a národ více jednotný, nýbrž že byl differencován. Základy nynějších polských dialektů, jejichž první celkový a vědecký obraz podal teprve nedávno Kaz. Nitsch,[7] byly už tehdy hotovy a smíme proto aspoň už na konci I. tisíciletí po Kr. mluviti nejen o kmeni Mazovjanů, Polanů, Slezanů atd., nýbrž předpokládati v nich i odchylný podklad jazykový, dialektický. K tomu však se později ještě vrátíme.

---

[1] Tak *St. Ramułt* Słownik jęz. pomorskiego czyli kaszubskiego (Kraków 1893) a Statystyka ludności kaszubskiej (Krak. 1899) 23 a po něm *Baudouin de Courtenay* Кашубскій языкъ etc. ЖМНП. 1897, № 310, Kurzes Resumé der kašub. Frage (Archiv sl. Phil. XXVI. 366, 404) a *J. Zubatý* (Věstník sl. star. II. 24).

[2] Srv. výše str. 95 a *Lorentz* О помереллскомъ языкѣ до пол. XV. ст. Изв. отд. р. яз. 1905—1906 I., a Slowinz. Grammatik I. Petersb. 1903. Lorentz i slovinčinu pokládá za samostatný jazyk. Také *Nitsch* náleží sem, jak nasvědčuje jeho výše na str. 96 uvedené roztřídění západoslov. jazyků (Stosunki 27, 31, 47). V spisu Proba ugrup. 7. vyslovuje se určitě v tom smyslu, že Kašubové tvoří úplně oddělený celek, náležející však do prvotní Polsky. Mínění Jagićovo srv. Archiv XX. 41.

[3] Ursl. Gram. I. 2., Betonung 29.

[4] *Vondrák* Sl. Gr. I. 7. Pro jakýsi centrální ráz polštiny mezi slov. jazyky vystoupil kdysi Jan *Karłowicz* Środkowość polszczyzny (Wisła XIV. 487.) Podobné, ale poněkud mírnější stanovisko zaujal i *A. Brückner* Archiv sl. Phil. 1901, 241 a v knize Z dziejów jęz. polskiego. Lvov 1903. Kap. I. (Srv. L. Fil. 1904, 303.)

[5] V hnězdenské bulle z r. 1136 (*Brückner* Z dziejów jęz. polskiego Bull. Acad. Crac. 1910. Nr. 4, 67).

[6] Srv. Adam Brem. II. 18. Ovšem také Einhardovi byly v IX. stol. všechny západoslovanské jazyky sobě podobné (paene similes. Vita Car. 15).

[7] Proba ugrupowania gwar polskich. Rozprawy akad. krak. XLVI. t. 1910 a Mowa ludu polskiego. Krak. 1911, 31 sl.

KAPITOLA V.

SLOVANÉ POLABSKO-BALTIČTI.

Příchod a hlavní rozdělení. Terminologie pramenů. Úvod zeměpisný. I. Srbové. Hranice oblasti a rozsídlení kmenů. II. Obodrici. III. Lutici čili Veleti. IV. Ostrovy v moři Baltickém. V. Pomořané. VI. Boje a podlehnutí kmenů srbských a polabsko-baltických. Germanisace.

Podle jazykového vývoje právě vyloženého měli by Srbové v dalším líčení tvořiti skupinu zvláštní a v kapitole samostatné. Nicméně má tento kmen ve svém historickém vývoji tolik společného s ostatní skupinou polabskou, že ho s historického hlediska odtrhnouti nelze. A také ne se zeměpisného, neboť jej s ostatním spojuje jedna a tatáž nedílná pláň severoněmecká. Z té příčiny spojím výklad o Srbech s ostatními Polabany a Slovany baltickými v kapitolu jedinou. Obvykle dává se všem těmto Slovanům název *polabských*. Ale termin tento plně nevyhovuje, rovněž jako nevyhovují řidčeji užívané názvy *zálabští*, *nadlabští*, *baltičtí* Slované.[1] Budu pro celou oblast užívati nadále názvu *polabsko-baltický* nebo *balticko-polabský*, a zahrnovati v ni tedy všechny západní Slovany mimo Čechy a Poláky. Ovšem dlužno míti při tom stále na mysli, že ve skutečnosti jednotného celku polabsko-baltického nebylo, nýbrž že v něm byly odchylné oblasti aspoň dvě: srbská a polabsko-baltická v užším, vlastním slova smyslu, event. ještě třetí pomořská. Ale na druhé straně, jak právě řečeno, spojoval všechny tyto oblasti společný osud a společné jednotné territorium. Proto se historikové obírali namnoze všemi najednou a tím se také utvořilo ono literární jejich spojení v jeden celek proti Čechům a Polákům.

Všichni polabsko-baltičtí Slované přišli do svých sídel historických od východu, byvše sem zatlačeni jednak vnitřním rozvojem

---

[1] Termin *polabský* je nejobyčejnější (tak u Šafaříka, Pavinského, Wachowského, Baudouina). Terminy *załabski*, *nadłabski* se objevují tu a tam v literatuře polské (Kryński), Lorentz a Mikkola pro sever užívají slova „*ostseewendisch*“.

a zmohutněním centra slovanského, jednak zajisté i podněty cizími, na př. tlakem Gotů, Finnů a Litevců. Šafařík na základě některých zjevů v topografické nomenklatuře a v mythologii vymezoval jejich prvotní sídla Vislou, Dvinou a Berezinou.[1] Důvody, jež jej k tomu vedly, nejsou sice správné, ale přes to netřeba pochybovati, že polabští Slované už v pravlasti slovanské byli v podobném geografickém položení mezi centrem českým a polským, tedy kdesi na severozápadní okrajině pravlasti a že se odtud současně a v stálém dotyku s ostatními svými pozdějšími sousedy posunuli na západ tak, že při tom Srbové činili přechod k Čechům a pomořská větev přechod k Polákům. Na tyto starší poměry ukazují ještě údaje Kl. Ptolemaia, který záliv na východ od Visly zove Venedským[2], a zná ještě na východě Visly Velty—Velety[3], patrně pozdější Lutice. To vše se posunulo později přes Vislu dále na západ a končiny zavislanské, které byly dříve slovanské, zaujali po nich litevští Prusové.

Dobu, v níž polabští Slované přišli do svých historických sídel na Labi, určili jsme již dříve. Podle vší pravděpodobnosti část jich seděla před Ptolemaiem ještě za Vislou, hlavně právě zmíněný silný kmen Veltů, ale část byla už dávno před Vislou, sahajíc snad až k střednímu Labi. Končiny mezi Dolní Odrou a Labem byly však dlouho germanské a do těchto končin, jakož i přes Labe dostali se polabští Slované teprve po odchodu Germanů, tedy ve II.—IV. století. V VIII. jsou doloženi[4] historicky už na mnoha místech Zálabí.[5] V starých pramenech zváni jsou tito Slované obyčejně *Sclavi (Schlavi)*, též *Sclaveni, Sclavini, Sclavoni* nebo sl. formou *Slavi, Slaui.*[6] Název *Windi* nebo *Winidi, Wenedi, Winedi, Winadi, Winades, Winnetes, Winithi, Winethi, Winodi*, něm. *Wenden, Winden*, nord. *Vinďr, Windir*, objevuje se řidčeji a obyčejně jen v starších pramenech na jihozápadě a v nordic-

---

[1] *Šafařík* SS. II. 521, 634 sl.

[2] Srv. mé SS. I. 179, 362, 366 (Ptol. III. c. V. 1, 7, 10) 378.

[3] Srv. mé SS. I. 368 (Ptol. III. c. V. 10), 417.

[4] Srv. výše na str. 78 sl.

[5] Slova *Zálabí* užívám zde s hlediska slovanského, a rozumím tím tedy kraje ležící na západě Labe. S německého hlediska *transalbina Slavia* je ovšem na východě Labe. (Srv. Mekl. Urk. I. 48, 84, 96). Odtud i termin *gens paganorum transalbina* (tamže I. 85).

[6] Je to tak běžné, že netřeba zde dokládati citáty. Formu *Slavi* našel jsem na př. už k r. 878 u Petra Bibliothekara (Hist. Francorum abr. SS. I. 416, 418) a v listině Arnulfově z r. 896 (Mon. boica XXVIII. 113). Srv. též SS. II. 472 sl.

kých pramenech. Někdy je toto jméno pokaženo a zaměněno podobným cizím *Vinili, Vinuli, Vandali,*[1] někdy i docela nahrazeno starým jménem *Hunnů* nebo *Sarmatů.* Také označení *barbari* se objevuje zhusta.[2] Celý kraj slovanský nebo aspoň jeho větší části, později speciálně část přilehlá dolnímu Labi z pravé strany sluje *Sclavia, Slauia, Sclavania*[3], *Vindland, Vinland, Veonodland, Winedaland, Wenedonia.*[4] Když však Frankové přišli s ní do užších styků, začínají se vedle tohoto povšechného názvu objevovati i nové názvy označující větší území a sice na podkladě následujících čtyř velkých oblastí, na něž se Slovanstvo polabskobaltické rozpadalo: 1. oblasti *srbské* nad horami Sudetskými, 2. *obodrické* při dolním Labi, 3. *lutické* neboli *veletské* dále k východu až po Odru, 4. *pomořské* mezi dolní Odrou, Notečí a Vislou. Tyto čtyři oblasti

[1] Srv. Ann. Aleman. r. 798, Adam II. 18 (Vinuli, qui olim dicti sund Wandali), Helmold I. 2. Srv. zde výše str. 34.

[2] Sr. *Köpke-Dümmler* Kaiser Otto der Grosse. Leipz. 1876. 557 sl.

[3] Sclavia, Sclavania jest časté, a to i pro celek Slovanstva vůbec (srv. Adam II. 18). Sem patří i symbolická postava Sclavinie holdující Ottovi III. na miniatuře votivního listu evangelia mnichovského, vedle Romy, Germanie a Gallie *(Sclauinia); Vindland* čteme v Hist. Knytidarum 22 (SS. XXIX. 276) a *Weonodland* u Wulfstana. V IX. století čteme výraz *terra Sclauorum* častěji pro území menší, na př. nad Mohanem (Mon. boica XXVIII. 40) nebo pro srbské (Ann. Einh. r. 806), v X. stol. v listinách císařských i papežských sluje také jen srbský kraj *partes Sclavoniae,* nebo *terra Sclavinica* (Cod. dipl. Sax. I. 1, č. 4, 8, 10, 11, 27, 28, 35), ale později v XII. a XIII. stol. jméno *Slavia, Sclavia, Sclauorum provincia, terra* označuje v listinách speciálně území Slovanů, sedících v Meklenbursku a Pomořansku (srv. Mekl. Urk. I. 29—31, 48, 54, 84, 96, 109, 144, 161 a *Lappenberg* Hamb. Urk. I. 139, 145, 328 r. 1136, 1139, 1208) a knížata tamější nesli také titul *princeps Slauorum* (Mekl. Urk. I. 142, 144, 150) nebo docela *rex Slauorum* (Jindřich, syn Gotšalkův, Vratislav; srv. *Ohnesorge* Ausbr. 320), což přecházelo pak i do titulu králů dánských, na př. Kanuta (Cod. Pom. I. 178), nebo Waldemara (Arnold VI. 17). Císař Friedrich I. povýšil r. 1181 knížata pomořská na *duces Sclaviae* (Cod. Pom. I. 121); zde na to vliv mělo i to, že se při moři jméno i speciálně udrželo (hrad *Slavno* a dn. *Slovinci* łebští). Na porouchané pečeti Jindřicha I. Borvina (c. 1200) byla patrně legenda S(LAV)IE PRINCEPS (Mekl. Urk. I. 165). Rozsah pojmu Slavie se při tom mění, jednou to značí jen Meklenbursko nebo Pomořany, jindy oboje. Srv. *Ohnesorge* Ausbr. 122—123 a *Šafařík* SS. II. 400. Zde bych ještě připomněl, že v annálech Einhardových objevují se v IX. století Slované proti říši německé několikráte s označením *Sclavi orientales.* To ovšem nejsou „východní" Slované v našem slova smyslu, nýbrž prostě ti Slované, kteří seděli na východě hranic říšských: polabští, čeští i část jižních, jak vidno na př. z r. 822, kde mezi nimi se uvádějí *Sorabi, Beheimi, Marvani, Praedenecenti, Wilzi.*

[4] *Wenedonia* v Ann. Amandi 789, 805 (SS. I. 12, 14), *Weonodland* u Wulfstana, *Winedaland* u Alfreda (*Šafařík* SS. II. 706, 709).

až na první srbskou vystupují v pramenech od konce IX. století zřejmě jako celky a existenci prvého si snadno aspoň domyslíme. O významu jich národopisném i politickém vyložím dále podrobně. Zde předem pouze podotýkám, že mimo první, srbský, ostatní celky objevují se jako politické a příbuzenské svazy řady kmenů, kteří v oblastech těch seděli. Tyto oblasti a také větší kmenové jednotky v nich označovány jsou terminy *terra*, *provincia*, *regio* a se zřetelem k obyvatelstvu *natio*, *populus*, *gens*, *tribus*. Vedle toho se však objevuje běžně i výraz *pagus* ve významu jednotky ještě menší a sice topografické i ethnografické. Tento termin neznamená zde v Polabí jednotku administrativní státem zřízenou — správní okres hraběte, nýbrž je to označení pro slovanský rodový ústroj nižšího řádu a náležející k němu území. První jednotkou sociálně hospodářskou u Slovanů vůbec i zdejších — necháme-li primární jednotlivou rodinu stranou, jež ovšem také bývala sama počátkem obcí[1] — byl rod řízený nejstarším členem, další skupinou pak svazek rodů, bratrstvo, plémě vedené náčelníkem a zaujímající větší území s řadou obcí. Pro tuto nižší formaci vyskytuje se v pramenech slovo *pagus*, jejž někteří překládali ukvapeně slovansky *župa*, přenášejíce pojem, který existoval na Balkáně, sem k severním Slovanům, kde historicky župa v tomto smyslu doložena není.[2] *Pagus* označuje tedy území plemene s řadou rodů a obcí kolem jednoho centrálního hradiště.[3] Proto se v něm objevují *urbes* nebo *civitates*, což značí toto centrální ohrazené sídlo, dále *castra*, *castella* — hradiště vedlejší jednotlivých obcí, nebo spo-

[1] Srv. k tomu hlavně spor *Fr. Piekosińského* a *O. Balzera* v tohoto stati Rewizya teorii o pierw. osadnictwie w Polsce (Kw. hist. XII. 1898, Odb. str. 7—11).

[2] Výklad o původním významu slova *župa*, *župan* a o mnohých literárních sporech věci té se týkajících podán bude na jiném místě v příslušném oddílu kulturních SS. (díl II.) a zde dále v úvodu ke kap. VI. o Slovanech českých. Prokázati, že by za lat. *pagus* skutečně polabští Slované byli užívali slova *župa*, nelze. To je jisté. Ale nepochybuji, že původní význam sl. *župan* a *župa* byl i zde na severu jiný, nežli pozdější historický význam úředníka a jeho úřadu, vzniklý pod panstvím německým, a že měla župa původně význam territoriální. Jenom nevíme, zdali lat. pagus rovnal se sl. župě.

[3] Z Ann. Bert. I. 23 vidíme na př., že srbský pagus Kolodiců měl vedle stoličného hradiště ještě 11 jiných (castella). Na úhrnný počet hradišť musíme mysliti při údajích geografa Bavorského, když u jednotlivých kmenů uvádí čísla poměrně veliká (na př. 95 u Vilců, 50 u Srbů, 400 u Glopeanů, 325 u Zuireanů, 231 u Bužanů). Označuje je vesměs terminem *civitates*. Ostatně dlužno podotknouti, že se terminů leckdy užívá promíšeně, na př. Helmold pro Mikilenburg jednou civitas, podruhé urbs, po třetí castrum (II. 2, 14).

lečná pohraniční opevnění a *oppida suburbia, villae* — osady neohrazené, vsi počtu velice různého. Skutečných měst, jako byla na př. Jumneta, bylo ovšem málo, většinou jen hrady s vesnicemi. Hey odhaduje normální rozsah starého srbského pagu na 15—20 vsí, Meitzen na 50—100 čtv. mil.[1] Tyto pagy staly se přirozeně základem i pozdějších politických okrsků státních i církevních a je proto důvodná domněnka, že rozložení jejich starých hranic možno aspoň z části rekonstruovati z hranic diecesálních, dekanátních a arcidekanátních, zejména tam, kde jsou po ruce doklady staré. V Polabí bylo také dosud jediné touto cestou docíleno celkových výsledků G. Landauem, Leop. Ledeburem a především Jindř. Böttgerem, jak je dále uvedu.[2] V Čechách je ovšem otázka, jak rekonstruovati nejstarší kmenová území, velmi sporná, poněvadž v Čechách takových starých dokladů není a slovo župa vyskytuje se teprve později v XIII.—XIV. stol. ve významu zcela jiném. Ale ani tam bych nechtěl zavrhovati pagy jako staré territoriální jednotky ústroje slovanského před X. stol.,[3] byť bych nemohl pověděti, v jakém poměru byly k primárním oblastem plemenným.

Když Slované přišli, rozpadali se nejspíše ještě na samé jednotky menšího stupně, tedy na rody, bratrstva, vedené náčelníky. Tyto jednotky soustřeďovaly se v nové vlasti kolem několika středisk zejména náboženských a tak se pomalu během doby vytvořily z nich větší nebo menší kmeny příbuzné rodem i jazykem a spojené kultem společných bohů,[4] kmeny, jejichž náčelníci jsou v pramenech označováni obyčejně výrazem *princeps*, řidčeji *dux*, *regulus*, *subregulus*, *rex* na rozdíl od *primores*, *meliores*, *praestantiores*,

---

[1] *Hey* Slaw. Siedel. in Sachsen 5, *Meitzen* Siedelung II. 214. K rozlišení těchto pojmů srv. též *Ohnesorge* Ausbr. 43, 207, pozn. 291.

[2] *H. Böttger* Diöcesan- und Gaugrenzen Norddeutschlands I.—IV. Halle 1874—75. Literaturu starších prací Ledeburových a jiných ještě badatelů viz u *K. Kretschmera* Hist. Geogr. von Mitteleuropa 192—194.

[3] Pokud a zdali se shodují s pozdějšími dekanáty, je ovšem už věc jiná. Výklad o celé této sporné otázce s příslušnou literaturou viz u *Novotného* ČD. I. 497—499 a hlavně v stati *J. Pekaře* O správním rozdělení země české do pol. XIII. století. (Sborník žáků Gollových. Praha 1906.) K poměrům na severu srv. *Rachfahl* Jahrb. f. Nationalökon. 1900, 203—213.

[4] Kult společných bohů a význam kultovního střediska vyniká především u Veletů. Praví jednou Dětmar VI. 25 (18): Quot regiones sunt in bis partibus, tot templa habentur et simulacra demonum singula coluntur, inter quae civitas supramemorata principalem tenet monarchiam. O retranském chrámu srv. více dále v stati o Ratarech.

jimiž dlužno rozuměti náčelníky nižších stupňů, pagů a rodů.[1] U Obodriců ostatně už r. 828 vystupuje slov. titul *knez*,[2] o jehožto vzniku a významu bude pojednáno podrobněji v kulturním oddílu Starožitností. Z nich zase rodem nejznamenitější, nejbohatší a nejsilnější dovedli se vyšinouti dále a strhnouti na sebe vládu i nad řadou kmenů příbuzných nebo sousedících a vytvořiti tak velké svazy kmenové nebo silné politické říše. S tím se setkáváme už před dobou Karlovou. Vidímeť už za jeho doby mezi Srby velkého knížete Miliducha, o němž dí Chronicon Moissiacense k r. 806 „rex superbus, qui regnabat in Siurbis“,[3] a mezi Velety velkého knížete *(rex)* Dragavita, jenž roku 789 podle Einharda „ceteris Wiltzorum regulis et nobilitate generis et auctoritate senectutis longe praeminebat.[4] Existoval tedy větší svaz srbský a veletský už na počátku slovanské historie; potom se objevuje i obodrický a pomořanský. Nicméně je ještě dobře znáti původní strukturu starých pagů, na př. u Srbů dlouho, jinde aspoň místy a na krátko. V Pomoří se objevuje vůbec jenom jeden kmen, u Veletů a Obodriců vedle kmenů i malé pagy, ale že jich bylo v X. stol. mnoho, vidno na př. z toho, že Gero roku 939 zrádně pobil při hostině 30 knížat (principes), bezpochyby lutických a zajisté nebyli všichni odstraněni.[5] U Vagrů ještě ve XII. stol. vyčítají se malá území, a podobně mezi Pěnou a Ukrou.

Pokud se týče současné geografie slovanského území, vyniknou podrobnosti její z následujícího popisu ethnografického. Úvodem k němu chci však podotknouti, že až do X. století je nových zeměpisných dat o slovanském území v Germanii velmi málo. Einhard připomíná nejen nový název Baltického moře *Ostarsalt*, t. j. *Ostsee*, ale zmiňuje se i o tom, že se táhne daleko na východ v šíři ne

---

[1] Srv. *Wachowski* Słow. 101, 108. Ostatek národa označuje se výrazem *vulgus* nebo *populus*.

[2] Ann. S. Canuti 828: chnese.

[3] Ann. regni Franc. 806, Chron. Moiss. 806 (SS. I. 308).

[4] Ann. Einh. 789. I jiné prameny jej zovou *rex* (Ann. Guelferbytani, Ann. Chesnii, Alem., SS. I. 34, 44). Také Chron. Moiss. praví: venerunt reges terrae illius cum rege eorum Tragvito (SS. I. 298). V Ann. regni Fr. r. 823 je zajímavá zpráva, jak celý národ na sněmě volil nebo lépe potvrdil velkého knížete, zde po smrti Liubově (rex Wilzorum) Milegosta (quia maior erat natu, regem sibi constituit). Srv. k tomu *Wachowski* Słow. 102 sl. a 112.

[5] Widukind II. 20.

přes 100.000 kroků.[1] Z řek však mimo Labe *(Albis, Albia)* a Vislu *(Visula)* připomíná se v tu dobu nahoře jen Bílá — *Bilena*, Travna — *Travena* a Pěna — *Pana, Pene*, dole Orava — *Ora, Horaha* a Sála — *Sala*.[2] Potom dlouho nečteme nic nového, a u Dětmara, Vidukinda a v listinách současných objeví se jen zřídka jméno ř. Havoly — *Habola*, Sprevy — *Spreuua*,[3] Černého Halštrova — *Elstra*, Muldy — *Milda*[4] a přítoků Odřiných Varty — *Vurta*,[5] Bobry — *Pober*, sc. *Bober*,[6] Reknice — *Raxa*[7] a Nisy — *Nice*[8] a také několik jmen osadních, jež zde vyčítati místa není. V cestopise Ibráhíma ibn Ja'kúba máme zmínku o Sále *(Slâva* ze sl. Solava), Nutě *(Nuda*, čtení nejisté) nebo Bodě a Muldě *(Mldâva)*.[9] Teprve na konci XI. století objevuje se nový zeměpisný a spolu národopisný obraz kraje slovanského u Adama Bremského. Adam sebral a sestavil zprávy starší, spojil je a doplnil novými ze svého vlastního vědění a tak vznikl neveliký, ale první přehledný zeměpisně-národopisný obraz Slovanstva, nalézající se v kap. 15—20 druhé knihy dějin církve hamburské. L. Giesebrecht nazval proto Adama prvním zeměpiscem zemí slovanských, ale nevalným právem, neboť to, co zde napsal Adam, není nic soustavnějšího.[10] Přehled kmenů je ještě soustavný při vší své stručnosti, ale o zeměpise se to nedá říci. Také zde shledáváme jen nová jména pro moře slovanské — *mare Barbarum, mare Scythicum*,[11] k němuž na jiném místě přistupuje ještě název *mare Balticum*,[12] v moři vedle řady

---

[1] Einhardi Ann. 808, Vita Caroli 12.

[2] Einh. Ann. 780, 782, Vita Caroli 15. Wulfstan 2, Ann. Lauresh. Chesn. 789. V zakládací listině Karlově z r. 786 čteme ještě *Bilena, Trauena, Pene* (Cod. Pom. I. 2, *Riedel* Cod. I. XVII. 419), v listině r. 937 *Horaha* — Ora.

[3] V listině Otty I. r. 965 *(Spreuua)*, v listině z r. 993 prov. *Hevellon*, Ann. laur. r. 789, *Habola*.

[4] Thietmar VIII. 51 (VII. 36).

[5] Thietmar II. 29 (19). O jménu Odry srv., co řečeno výše na str. 59.

[6] Thietmar VI. 26. (19).

[7] Vidukind III. 53. Jméno Rakša máme i na Slovensku (Sl. Pohľ. XI. 584, XII. 551).

[8] Thietmar VI. 22 (Nice provincia).

[9] Ed. *Westberg* 24, 54.

[10] *Giesebrecht* Wend. Gesch. I. str. XI. Týž věnoval Adamovi speciální práci „Über die Nordlandskunde des Adam von Bremen Hist. lit. Abh. d. Ges. Königsberg III. 1834, již však předstihla daleko novější kniha *Z. Günthera* Adam von Bremen, der erste d. Geograph. (Sitzb. b. Ges. Wiss. 1894.) Günther nazývá případněji Adama otcem slov. ethnografie (21).

[11] Adam II. 15, 18. název moře Barbarského viz však už v listině Karlově r. 786 (Cod. Pom. I. 3).

[12] Adam I. 62 a IV. 10 sl.

ostrovů dánských a švédských připomíná Slovany na ostrově Fembre *(Imbra, Fembre)*, Rujaně *(insula Ranorum)* a dále uvádí *Semland*,[1] v popisu vnitrozemí pak vedle jezera Plunského *(stagnum Colse)* řeky Eidoru *(Egdora)*, Stoer *(Sturia)*, Pěnu *(Panis, Peanis)*, Delvenau *(Delvunda)*, Travnu *(Travena)*, Bílou *(Bilena)*, Sventinu *(Zuentina)*, vedle tří blízkých malých potůčků slovanských jmen, pak Havolu *(Habola)* a ovšem Labe *(Albia)* i Odru *(Odara)*, o níž praví: „ditissimus amnis Sclavaniae . . . oritur in profundissimo saltu Marahorum ubi et Albia noster principium sortitur".[2] To je vše, a jak vidno, téměř vše už bylo před tím uvedeno.

Ale v této době XI. století a ještě více v století XII. nastupuje nový, hojný a velmi detailní materiál v pramenech jiných, jednak v zápisech historiků (Helmold, Gallus, Kosmas atd.) a annalistů, jednak v listinách, jichž počíná býti množství veliké. I geografický a ethnografický obraz slovanského území nabývá tím mnoho nových rysů plných drobných detailů. Nebudu se jimi však zde předem obírati. To, co víme a je důležito po stránce topografické, uloženo bude vše v následujícím národopisném vylíčení zemí polabsko-baltických, českých a polských.[3] Jen vnějšímu rázu kraje věnuji ještě několik slov.

U hor prostupujících slovanskou Germanii objevují se do této doby nově jenom jména *silva Miriquidui* a *Fergunna, Virgunna* pro hory Krušné,[4] *Hircanus saltus* pro Šumavu,[5] *saltus Lovia, Levia, Louvia* pro severní část lesa Durinského.[6] Jméno Krkonoš se objevuje teprve v XVI. stol. v kronice Hájkově z r. 1541 ve formě *Krkonoss* a v herbáři (1562) *Krkonossy*.[7] Za to jméno Tater

---

[1] Adam IV. 16, 18.

[2] Adam II. 15—20.

[3] Celkový popis historické hydrografie, orografie a politické geografie východního Německa viz u *K. Kretschmera* Hist. Geographie von Mitteleuropa (Münch. Berl. 1904) 84 sl., 137 sl. Dále srv. *Lohmayer* Th. Unsere Flußnamen D. Gesch. Blätter. VI. 29—43, Die Hauptgesetze der germanischen Flußnamengebung (Kiel, Leipz., 1904. Dr. *F. Koneczny* Geografia historyczna Polski. (Lw. 1905), *A. Rehman* Ziemie dawnej Polski. I.—II. (Lw. 1904.) Starou mapu hydrografickou vydal *W. K(opernicki)*. Mapa hydrograficzna dawnej Słowiańszczyzny. Warsz. 1883. (Rjeki i jeziora dawnej Słow.)

[4] Tietmar VI. 8, Chron. Moiss. k r. 805. SS. I. 308. Srv. též listinu Friedricha I. z r. 1162 *(Stumpf* 3929).

[5] Ann. Mettenses 803, 805. Zde je zpráva, že v Hirkanském lese honil Karel buvoly a jinou zvěř. Srv. *Novotný* ČD. I. 272 a *Much* HZ. XXX. II. 410.

[6] Mon. Brunvill. *(Bielowski* MPH. I. 348).

[7] Srv. výše str. 57 a *Gebauer* Stč. sl. II. 151. K těmto horám srv. *Kretschmer* Hist. Geogr. 74—80. Skryto je ovšem už ve jméně národa Κορκοντοί.

je zapsáno už u Kosmy ve formě *Tritri* (v jiných ruk. Triti, Tryti, Tatri) z původního Tr̥try.[1] Hory byly vesměs zarostlé hustými pralesy a velmi neschůdné. Lesy se rozkládaly širokým pásem kolkolem. Ale i tam, kde hor nebylo, nebyl vždy kraj přístupný a pohostinný. To platí zejména o širokém jezernatém pásu, prostoupeném nepatrnými výšinami, který se rozkládal od dolního Labe podél mořského břehu až po Prusko. Zde bylo plno jezer, rybníků a bařin, obrostlých hustými lesy, tak že projíti z vnitra do Pomoří i po cestách, které byly známy, bylo velmi obtížné. Když Otto Bamberský se svým průvodem vyšel z Havelberku, aby křestil v Pomořanech, bylo mu jíti mezi Havolou a Morickým jezerem po pět dní neprostupným pralesem. „Vastissima silva" nazývá jej Ebbo[2] a Herbord popisuje takto cestu: „horror solitudinis, loca insolita, nemoris nigra densitas".[3] Osad bylo patrně málo a skrytých v lesích nepřístupných. A tak bylo i jinde v tomto pásu. Helmold slovanský kraj v Holštýně označuje slovy: „locus horroris et vastae solitudinis[4] a týmiž slovy i listina vévody Jindřicha Lva z r. 1171 kraj polabský popisuje: „terra Sclauorum transalbina locus horroris et vastae solitudinis.[5] Také o východním kraji mezi Pomořím a Polskem na sever od Noteče víme, že byl pokryt hlubokým, pustým lesem.

Všechny tyto výroky nesmíme ovšem bráti doslovně. O skutečných pouštích nelze mluviti. Je v tom trochu rhetoriky,[6] jak zřejmo už z typicky opakované frase, ale najisto bylo zde plno hustých pralesů, nevykácených, mezi nimiž hradiště a osady slovanské, zejména po velkých bojích XI. a XII. stol. decimované skrývaly se na místech nepřístupných, tak že lesy, dokud se jimi procházelo, vzbuzovaly dojem pustiny. Jak tehdejší kraj zde vypadal, ukazuje dnes jedině t. zv. pusta jańsborská — Johannis-

---

[1] Kosmas I. 33, II. 37. K výkladu názvu srv. *J. Rozwadowski* O nazwie Tatr. (Spraw. Ak. Krak. XIII. 9, 3) a Arch. sl. Phil. XXXIII. 194, *Sobolevskij* Линг. арх. набл. 77 a *Czambel* Slov. reč. I. 1, 11.

[2] Ebbo III. 4.

[3] Herbord II. 11.

[4] Helmold I. 47. Srv. dále (campus vasta et sterili mirica perhorridus).

[5] Mekl. Urk. I. 96. Podobně se vyslovuje biskup Brunvard šverínský r. 1219 o tomto kraji: Ut hec terra horroris et vastae solitudinis facilius inhabitaretur (ib. I. 241).

[6] Srv. *Ohnesorge* Ausbr. 92, 149.

burger Haide a dále na východě pusta białověžská.[1] O floře jeho a fauně podal názorný obraz A. Rehman.[2]

I. SRBOVÉ.

Jižní skupina polabských kmenů shrnovaná pod jméno Srbů měla ze všech čtyř výše uvedených skupin nejméně síly k vytvoření plemenného svazku v jednom státním ústrojí. Objevuje se už okolo r. 630 *Dervanus dux ex gente Surbiorum*,[3] ale není při tom dokladu o rozsahu jeho říše. Později se sice jednou kníže Miliduch srbský, jenž padl v boji s Franky r. 806, zove od kronikáře *rex superbus, qui regnabat in Siurbis*,[4] z čehož soudíme, že se mu podařilo spojiti Srby pod svou nadvládu; ale, stalo-li se tak, vztahuje se to jen na župy t. zv. vlastních Srbů (srv. dále) a bylo to na krátko. Jinak před ním v bojích od r. 748 vidíme v Srbsku jen několik menších knížat, několik na sobě neodvislých knížectví, většinou malých, která se r. 806 vesměs poddala Karlovi.[5] Tak bylo i později.[6] A jiného dokladu pro sjednocení není. I v pozdějších bojích vystupují zde kmenové neodvisle, slučují se sice na chvíli k obraně, ale trvalejší organisace netvoří. Nicméně znamenáme, že si Němci byli vědomi bližší vzájemné příbuznosti plemen a kmenů sedících mezi Sálou a Bobrou proti severním Polabanům a jižním Čechům. Jakkoliv tedy tito drobní kmenové neutvořili nikdy politické jednoty a nikdy nevystoupili v historii jako jeden srbský národ, přece smíme souditi, že mezi nimi bylo užší příbuzenství a smíme mluviti o zvláštní oblasti srbské proti sousední české, polské a lutické. To potvrzuje i pozdější historie, neboť i na zbytcích těch kmenů, které v starší době historie nenazývá Srby, mluvíc jen o Milčanech a Lužicích, zůstalo po dnešní den tkvěti jméno Srbů (dnes *Serb*, pl. *Serbjo)*. A ještě význačněji dotvrzuje filologie, že byl vskutku jazyk srbský samostatnou větví slovanské prařeči, odchylnou od polštiny, češtiny i dolní polabštiny.[7] Jsme tedy plně oprávněni jižní skupinu polabských Slovanů mezi Sálou

[1] Srv. o nich u *Rehmana* Ziemie 320, 381.

[2] *Rehman* Ziemie 312 sl., II. 492 sl.

[3] Fred. IV. 68.

[4] Chron. Moiss. a. 806 (et tunc fuit interfectus Melito rex superbus, qui regnabat in Siurbis).

[5] Ann. Mettenses a. 748. Srv. *Wachowski* Słow. 111.

[6] K r. 856 dí Ann. Rud. Fuld.: „per Sorabos iter faciens ducibusque eorum sibi coniunctis Dalmatas proelio superat“. Srv. i tamže k r. 858.

[7] Srv. výše na str. 98 sl.

a Bobrou pokládati za samostatný celek proti obodrickému, lutickému a pomořskému (ovšem i proti Čechům a Polákům), zváti jej národem srbským a o něm pojednati jako o celku.

Střed starého srbského území byl při řece Sále, hlavně mezi Sálou a Muldou. Tam bylo sídlo vlastního srbského národa, speciálně zv. Srby, ale vedle něho k východu táhla se příbuzná oblast až k Bobře s Hvizdou a na západ, jak jsme již výše viděli (str. 78 sl.), postoupili tito Slované daleko na horní Werru, Fuldu, Mohan, ba až po Dunaj. Není pochybnosti, že na pochodu Slovanstva do těchto krajin a na množství zde vzniklých slovanských kolonií měli v první řadě účast Srbové, postupujíce od Sály na západ a jihozápad. Že by celé jihozápadní Německo byli pouze kolonisovali Srbové, nevěřím z důvodů, jež dále vyložím. Tolik však připouštím, že Srbové majíce přes Sálu cestu otevřenější, účastnili se na tomto postupu více než kterýkoliv jiný slovanský národ, že tedy kolonie v jihozápadním Německu z největší části byly srbské, zejména blok na Veře, Fuldě a na Mohanu.

Přesnou hranici celého srbského území pokusil se stanoviti na základě poměrů geografických, dat historických a především jazykového rázu topografické nomenklatury Arn. Muka. Hranici tu můžeme aspoň z největší a nejdůležitější části pokládati dnes za správnou, třebas jednotlivé body, ji sestavující, nejsou definitivní, zejména ne na jihozápadě.[1] Východní hranice šla od Tafelfichte v Jizerských horách po řece Hvizdě (Gwizdě) až ku vtoku jejímu do Bobry u Zaháně (něm. Sagan), odtud po toku Bobry po vtok její do Odry u Krosna (Krössen), a dále po Odře až k Vurici (Aurith) nad Frankfurtem. Zde se hranice obrátila k západu a běžela přes Příbor (Fürstenwalde), ke Kopjeníku (Köpenick) na Sprévě, odtud jižně přes Sosny (Zossen), Želm (Baruth) k Dubné (Dahme) a po hranici braniborsko-sasko-anhaltské k ústí Sály do Labe; odtud obrátila se jihozápadním směrem přes Koblou (Kalbe), Popelov (Aschersleben), Nordhausen na Helmě, k Műhlhausenu na horní Unstrutě a dále přes horní Fuldu na Chýžice (Kissingen) a Gorici (Garitz) na francké Sále, na Wasserlosen, Windsheim, Cholm (Kolmberg), Grimschwinden, Windshofen a po řece Vranici až k ústí jejímu do Dunaje u Donauwörthu. Potom ji Muka vede na Řezen a po pohraničných českých horách k ústí Kamenice do Labe u Hřenska, pak kolem České Kamenice, České Lípy přes Ještěd

[1] *E. Muka* Die Grenzen des serbischen Sprachgebietes in alter Zeit. Archiv sl. Phil. XXVI. 543—61.

k Jablonci na horní Nise a k horám Jizerským. Tato hranice není ovšem přesná, zejména pokud se týče rozhraní Poláků a Luticů. Byly zajisté i uvnitř ní jednotlivé osady nesrbské, jako zase srbské pronikaly za ni, na př. do Slezska, Čech i do Staré Marky,[1] ale v celku zajisté Mukou stanovená čára rozděluje na východě a na severu správně kompaktní oblast srbskou od nesrbské aspoň po Mohan. Pokud se týče Mukovy hranice v jižním Německu za Mohanem, nemohu se již vysloviti tak určitě, kudy šla, poněvadž jí proti Němcům dobře neznáme[2] a také nevíme, kde zde počínaly, resp. končily osady české a slovinské. Možnost českých kolonií v Horní Falci a v Horních Francích musíme připustiti, neboť sem sahaly české výboje.[3] Přívlastek „vendský", „vindický" u jmen osad nerozhoduje tak určitě pro srbský ráz, jak se Muka domnívá, předpokládaje, že Čechové nebyli tak nikdy nazýváni.[4] Ale v celku

[1] Podle Muky l. c. byly jednotlivé kolonie srbské v polském území u hradu Šídlova (Schidlow) až ke Grimnici (Grimnitz) u Chvalimu a jinde (srv. i jeho Ortsnamen in der Neumark 1898, 10), dále byly srbské kolonie na Opavsku a Těšínsku (*Prasek* Dějiny Těšínska. Opava 1894. 106 sl.). Naopak *Nitsch* soudí, že Poláci pronikali až k Žarovu a Gubinu (Stosuňki pokrew. 20.) a podle všeho také osady Srbce, Srbeč, Srbice, Srby, Srbín, Srbsko, Srbská v Čechách byly původu srbského (*Muka* Archiv l. c. 556). Srv. jich výčet v Kotyškově Místslovníku 1343—1344. Bylo by však nutno dříve prokázati jejich stáří. V Staré Marce sahali sice Srbové až k Arendsee, jak ukazují Ann. Fuld. k r. 822: in parte orientalis Saxoniae quae Soraborum finibus contigua est in quodam loco deserto iuxta lacum Arnseo" (*Brückner* Sl. Ans. 7), ale to se mohlo týkati jen nějakého výběžku, neboť ráz topografických jmen ve Staré Marce není srbský.

[2] Srv., co o ní pověděno výše na str. 78 sl.

[3] Tak už v době Samově (Winidi in Toringia et relequos vastandum pagus in Francorum regnum inruunt. Fredegar IV. 68). Dále srv. Karlovu listinu z r. 800, jež je sice pozdější, ale události věrohodně vzpomíná: „ab incursu paganorum Sclauorum videlicet qui e regione Boemiae sepius irruptionem facere et homines abducere solebant" (Codex dipl. Fuldensis ed. *Dronke* 89), nebo Ann. Fuld. k r. 869 a 880 (*Jireček* Top. ant. XXIII., XXV.). Jižně od Chebu a jihových. od Waldsassen připomíná v Bavořích osadu s českým jménem (ambitus boemice ugiez apellatus), dn. Mähring, listina vévody Friedricha z r. 1181 (*Friedrich* Cod. I. 263). Srv. i co pověděno výše na str. 84.

[4] Muka l. c. 545, 557. Naproti tomu srv. označení Boiowinidi, Beowinidi v Chron. Goth. 2, 9, Beu-Winides, Cichu-Winides v Chron. Moiss. k r. 805, Beuwinitha v Ann. Xant. k r. 846. Fredegar zove Slovany Samovy říše vůbec Vinidy (IV. 48, 68), speciálně o Češích dí „Sclavi coinomento Winedi", tak i Gesta Dagoberti 27. Jinak je ovšem jisto, že se od IX. století užívá obyčejně pro Čechy lat. názvu *Bohemi*, a jisto je též, že v Čechách není starých osad českých s německým označením *Windisch* (*Muka* l. c. 556). Ale v Bavořích jsou při cestách z Čech.

zdá se přece (i podle jiných jazykových známek), že kraj na Mohanu, Radnici, Pegnici a z části na Nabě (srv. *Naba-Winida* výše na str. 84) měli zaujatý Srbové a ne Čechové, aspoň pokud celkový ráz lidu máme na mysli. Čechové šli Chebskem z části na Nabu, Řezen a zejména na Chubu. Ostatně čáru od Chýžice na Vranici a Donauwörth dlužno míti jen za nejzazší hranici slovanských, zde jen řídce roztroušených osad, a ne osídlení kompaktního nebo hustšího.

Vlastní srbská země rozkládala se původně jen po stranách řeky Muldy. Teprve později se rozšířila i na kraj Daleminců, na Sprévu a Nisu a přešla tak i na zemi Lužičanů a Milčanů. Kdykoliv prameny VIII.—X. stol. mluví o Srbech, mají na mysli jen kraj západní při Sále a Muldě, ale ovšem kraj i kmen větší, nejen zemi nepatrnou, na níž, jak dále uvidíme, jméno Srbů speciálně sedělo.[1] R. 782 připomínají Einhardovy annály, že do Durinska vpadli „Sorabi Sclavi qui campos inter Albim et Salam interiacentes incolunt", a r. 789 objevují se titíž *Surbi* jako pomocníci Karla Velikého vedle Obodriců proti Veletům.[2] Když pak r. 806 Karel vytáhl proti nim, stál jim v čele Miliduch jako panovník, jenž ovládal i jiná knížata srbská, — *rex superbus qui regnabat in Siurbis*, praví chron. Moissiacense k r. 806 — a po porážce Srbů vystavěl Karel dva hrady proti nim, jeden na Labi u Magdeburku, druhý na Sále u Halle.[3] R. 822 jsou jmenováni poslové Srbů v annálech fuldských vedle poslů Obotriců, Vilců, Čechů a Moravanů, tedy samých velkých kmenů na sněmu frankfurtském.[4] To vše ukazuje na značnou sílu Srbů, ale Daleminci jsou od nich ještě odlišováni jako samostatný kmen, na př. v týchž annálech fuldských r. 856 a 880 nebo u geografa Bavorského a Alfreda.[5]

[1] Srv. dále o župě Srbišti na str. 115.

[2] Ann. Lauriss. k r. 789.

[3] Srv. Einhardovy Ann. k r. 806 a Chron. Moiss. k r. 806. Už r. 816 následovala však nová výprava in Sorabos Sclavos, qui dicto audientes non erant (Einh. Ann. 816). Hrad na Sále byl Giebichstein u Halle (srv. *Schulze* Kolonisierung 12).

[4] Ann k r. 822. Srv. k tomu mé SS. II. 391.

[5] R. 856 táhl Ludvík přes Srby na Dalemince (Ann. Rud. Fuld ad a. Srv. výše citát zde na str. 110). Podobně rozlišováni jsou Srbové a Daleminci k r. 880 v týchž annálech (MGSS. I. 393), dále u geografa Bavorského (regio Surbi, in qua regione plures sunt quae habent civitates L. Iuxta illos sunt quos vocantur Talaminzi. Srv. *Bielowski* MPH. I. 10) a Alfreda v IX. stol. (srv. *Bielowski* l. c. 13). Kosmas k r. 1087 užívá pojmenování Srbska už i pro území míšeňské (II. 39, 40).

S tímto původním a vlastním pojmem Srbů setkáváme se v pramenech od VI. století. Vidíme je totiž už u Vibia Sequestra a to ještě při Labi, nepřešlé na západní břeh, pod jménem *Cervetii* t. j. *Servitii.*[1] V pramenech VII.—IX. století čteme obyčejně název *Surbi*, též *Suurbi, Siurbi, Surbii*, tak v ann. laurissenských, u Fredegara, v chron. Moiss., u geografa Bavorského,[2] z čehož vzniklo také Alfredovo *Surpe, Surfe.*[3] Později však tento tvar nahrazován byl širším *Surabi, Sorabi*, poprvé v annálech na konci VIII. stol.[4] a u Einharda,[5] potom pravidelně u Adama Bremského, Helmolda a j. Mas'údí píše *Srbín* nebo *Sarbín.*[6] Země srbská sluje v listině fuldské z r. 801 *provincia Sarove*,[7] u Kosmy *Zribia*,[8] v listině Jindřicha III. z r. 1040 — *Zurba pagus*,[9] v listině Lotharově z r. 1136 — *prov. Suurbelant*,[10] což však později také bylo nahrazeno širším tvarem *Sorabia.* K výkladu jména *Srb* srv., co bylo pověděno v SS. II. 486.

Ani vlastní srbská oblast v poříčí Sály a Muldy neobjevuje se v pramenech jako celek, nýbrž rozdělená na řadu menších plemen a kmenů, jejichž vzájemné poměry a hranice nejsou vždy jasné.[11] Přibližně však můžeme si je sestaviti v následující přehled:

[1] Srv. výše str. 69.

[2] Ann. laur. k r. 789 *(Suurbi)*, Fredegar IV. 68 (srv. výše str. 110), Chr. Moiss. k r. 806, Geogr. bav. u *Bielowského* MPH. I. 10 (srv. výše pozn. 5 na str. 113).

[3] *Bielowski* l. c. 13.

[4] Ann. Fuld. k r. 789, 806, 822, 849, 856, 869, 880 atd., Ann. Prudent. k r. 839 a snad už u Petra Bibliothekara za korr. *Soavi* (MGSS. I. 418). Srv. sbírku těchto dokladů u *Böttgera* Diöc. und Gaugrenzen IV. 300—301. V Karlově kapitularu z r. 807 čteme *Surabi* (Leges I. 149).

[5] Einh. Ann. k r. 782, 806, 816, 822, 826 atd., Vita Caroli 15. Srv. i Vita Hludov. 26, 40.

[6] *Marquart* Streifzüge 106, *Westberg* ЖМНП. 1908. II. 397.

[7] *Böttger* l. c. IV. 301, 308.

[8] Kosmas II. 39 (k r. 1087) a 40.

[9] *Böttger* l. c. IV. 295.

[10] Tamže 300.

[11] Opírám se při tomto určování hlavně o mapy Böttgerovy (Diöcezan- und Gaugrenzen a Wohnsitze d. Deutschen) a dále o práci *O. Posse* Die Markgrafen von Meissen v Cod. dipl. Sax. X. 1 sl. 167, s příslušnými mapami. Pozdější archidiakonaty nelze beze všeho přenášeti na staré pagy, ale přibližně to zůstalo *(Posse* l. c. 168). Starší sem spadající práce jsou ještě *J. W. Neumann* Beiträge zur Marken- und Gaugeographie der ehemaligen Sorbenländer (N. Mitth. IV. I. 114—135, Halle 1838), *Hefter* Gauenkunde des Sorbenlandes (N. Mitth. IV. I. 5, Halle 1841) a ovšem i *Šafaříkova* stať v SS. I. 614 sl., z novějších hlavně *Fr. Winter* Der Sprengel von Merseburg und seine Grafschaften (Arch. f. sächs. Gesch. N. F. III. 1877. 105 sl.). Zde bych uvedl hned, že slovanskou nomenkla-

První částí, která speciálně nesla název kraje srbského — sl. *Serbište* nebo *Srbišti*, lat. *Ciervisti*, *Kirvisti*, *Cervisti*, *Zierbisti* a patrně i *Cervetii* u Vibia Sequestra,[1] — byl kraj na druhé, pravé straně Labe, rozložený od vtoku Sály na východ v okolí nynějšího Zerbstu (sl. Serbište), tedy asi v území dnešního zálabského Anhaltska.[2] Při ní na severovýchodě uvádí se ještě malá oblast *Płona (Ploni)*, ale o ní je pochybno, byla-li srbská, či už spíše lutická. Jméno Srbů objevuje se však ještě opodál v kolonii srbské v Durinsku zv. *Zurbowe* (XIII. stol.), dn. Zorbau[3] a v dále zde uvedeném hradu *Zurbici*.

Pagus *Žirmunty*,[4] v listinách psaný *Sermunti*, *Serimunti*, *Serimunt*, *Seromunti*, *Sirmunti*, *Serimode*, *Seremode*, *Zirmute*, *Sirmuti*, *Zirimudi*,[5] ležel v koutě mezi Labem, Sálou a dolní Muldou na jih až po Fuhnu.[6] Při něm nebo v něm, tvoříce jeho část, seděli *Koledici* a *Žitici*. Koledici v pramenech *Colodici*, *Koledizi*

---

turou srbských zemí (především Lužice) se obírali mnozí a je o tom vydáno dosti, z části nepřístupných statí. Hlavní práce novější jsou *Schmaler* Die slaw. Ortsnamen in der Oberlausitz. Bautzen 1867, *Kühnel* Sl. Ortsnamen der Oberlausitz (N. Laus. Mag. Görlitz 1890, Leipz. 1891, konec N. Laus. Mag. 1897), *O. Weise* Die slaw. Ansiedelungen in Herz. Sachsen-Altenburg (Eisenberg. Gymn. Progr. 1883), *G. Hey* Die slaw. Siedelungen im Königreiche Sachsen, Dresden 1893 (zde viz starší soupis příslušných prací na str. 27), *G. Hey* Zur Ortsnamenforschung D. Gesch. Bl. II. 1901, 121, *G. Hey* und *K. Schulze* Die Siedelungen in Anhalt (Halle 1905), k čemuž bych dodal ještě *M. Schmidt* Zur Gesch. der Besiedelung d. sächs. Vogtlandes. Progr. Dresden 1897, *M. Benedict* Die Ortsnamen d. sächs. Vogtlandes (Plauen 1900) a *H. Seidel* Spuren des Slawentums zwischen Mulde und Saale. Deelitzch. Progr. 1906/7.

[1] Zakl. listina Otty I. r. 949 (Ciervisti), Otty II. r. 973 (Kirvisti pagus), Jindřicha II. r. 1003 (territorium Zerbisti), Friedricha I. r. 1161 (Ciervisti provincia), pap. Klimenta III. r. 1188 (Ziervisti) atd. Srv. doklady sebrané u *Böttgera* IV. 59 a 91.

[2] *Šafařík* SS. II. 620, *Böttger* IV. 92—93 (zde určena pohraničná místa proti Žirmuntům, Moračanům, Nižicům a Ligzicům a oblasti płonské).

[3] *Grössler* Archiv sl. Phil. V. 355.

[4] Tak přepsal Šafařík, srovnávaje Žirmuny, Žirmunty litevské (SS. II. 621).

[5] Srv. list. Otty I. r. 945 (Seromunti pagus, Serimuntilant), r. 951 (regio Serimunt), Otty II. r. 973 (marcha Serimode, Sirmunti), r. 974 (Seremode pagus), r. 978 (pagus Zirmute), r. 979 (Sirmuti), Otty III. r. 986 (pagus Zirimudis), r. 992 (Serimunti), r. 995 (Seromunti). Srv. doklady u *Böttgera* IV. 20—22. a Cod. dipl. Sax. I. 1. 252, 256, 259, 260. Zde bych podotkl, že ovšem některé listiny Ottonů se pokládají za falsa XI. a XII. století, ale to pro naše data ethnografická celkem nemá významu. Srov. *Posse* Cod. I. 1. 170—173, 179 atd.

[6] *Posse* Cod. dipl. I. 1. 173, 175, *Böttger* l. c. 24.

regio, Colodiki[1] seděli více na jihu, Žitici, v listinách *Zitici, Citizi, Citice, Zitrici* zvaní[2] více k severu při Labi. Jim patřil hrad *Zurbici*, podle jednoho mínění dn. Zörbig, podle jiného Klein-Zerbst, kr. Osternienburg.[3] Kolodici měli vedle župního hradu ještě 11 hradišt obranných. V XI. století volili si svého knížete.[4]

Pagus Neletici rozkládal se na jih od Žirmuntů až po Elstru, střední Muldu a na východ k Labi a zván byl v listinách *Neletici, (Netelici), Neletiki, Nieletize.*[5] Listina Otty I. z r. 961 rozeznává dvojí kraj Neleticů, jeden s hradem *Giuicansten* (Giebikenstein) a *Dobrogora* (Halle) druhý s hradem *Vurcine* (Wurzen) na Muldě a listina Otty II. z r. 973 připomíná ještě na východě *Neletiki ubi Turguo stat.* Nejsou to však tři různé kraje, nýbrž části jednoho od Sály až po Torgavu na Labi.[6] Vedle toho Ottova zakládací listina biskupství havelberského a jiné ještě prameny[7] zmiňují se o území Neleticů umístěných uvnitř diecése havelberské, která toutéž listinou je ohraničena mořem, Pěnou, Eldou a Strumou. Ty dlužno tedy klásti mnohem více k severu, na sever od Havelberku; náležejí do skupiny lutické (srv. dále str. 142).

Částí Neleticů byli patrně *Nudici (Nudzici)* s hradem Vitinem (Wettin) na Sále.[8] Mimo to na sever od Chudiců vedle Neleticů nebo

[1] Ann. Prudentii Trec. k r. 839 (MGSS. I. 436 Sorabi qui dicuntur Colodici), list. Otty II. r. 973 (regio Koledizi), r. 981 (pagus Colidiki), srv. *Böttger* IV. 27. Dětmar VII. 18 (VIII. 25) připomíná k r. 1015 na Muldě osadu *locus Colidici*, dn. Kolditz, ale ta leží příliš na jih od kraje žirmuntského. Z listiny, kterou Otto II. uděloval r. 973 magdeburskému arcibiskupství desátky ze slovanských zemí, jmenují se *podél Muldy* (iuxta Mildam flumen) Siusli, Citice, Sirmunti, Cholidiki, Neletiki, dále Nidkike (Nižici) a opět Neletici u Torgau a Citic iuxta Albiam, dále Chuntici, Uuolauki, Zliuuini, Lusice, Ploni, Kirvisti, Buchune Nigenburg, Zizouua, Morkeni, Drenzile, Helvoldo (Cod. dipl. Sax. I. 1. 252 *Heinemann* Cod. Anh. I. 41).

[2] List. Otty I. 945 (Zitice), r. 961 (Zitizi regio), Otty II. r. 973 (prov. Citice), r. 978 (pagus Zitrici). Srv. *Böttger* IV. 26 a Cod. Sax. I. 1. 238, 252.

[3] *Böttger* l. c. 26. Böttger má Žitice i Kolodice za podžupy Žirmuntů.

[4] Ann. Bert. SS. I. 23. Srv. *Wachowski* Słow. 112.

[5] List Otty I. r. 961, 963, 965, 966, Otty II. r. 973, Otty III. r. 996. (srv. *Böttger*, IV. 28 a Cod. dipl. Sax. I. 1. 238, 252, 276, Cod. Pomer. I. 22).

[6] Böttger (IV. 28) omezuje pagus Neleticů jen řekami Sálou, dolní Elsterou Strengem (Strisize) a Fuhnou, a kraj za oblastí suselskou na levé straně Muldy s Vurcinou označuje za pagus *Neleticů* (234). Posse proti tomu za Susly Neleticů neklade, ale za to rozšiřuje na východ Muldy území Suselců (Cod. dipl. I. 1. Gaukarte).

[7] Na př. list Otty I. r. 946 a Konráda III. r. 1150 (Cod. Pomer. I. 17, 45).

[8] List. Otty I. r. 961: Nuditzi, Nudzici (Cod. Sax. I. 1. 239, *Riedel* Cod. I. XVIII. 421). V listině z r. 965 čteme Nudhicisite (Riedel 422). Srv. i *Böttger* IV. 25, 26, 29, jenž však chybně zde uvádí některé další doklady, týkající se Nižiců.

uvnitř jejich území při střední Muldě umístiti dlužno i pagus Syslů (Syselců), hranic přesněji neurčitelných,[1] v listinách zv. *Siusli, Siusuli, Siusilli pagus, Susali, Suselin pagus, Siuseli terra sclavinica,* v annálech fuldských *Siusli, Siusili,* u Alfreda *Sysele, Sysyle,* u Dětmara *Siusuli, Siusili,* u Helmolda *Susi.*[2] Hlavní hradiště syselské byl *Holm,* blíže neznámý.

Pagus Nižici,[3] v listinách zv. *Nizici, Nizizi, Nisici, Nicciti, Nitaze, Nikiki, Nicici, Nietci, Niciza pagus, Nithscici pagus, Nidkike.*[4] Ležel od dolní Muldy na východ k Labi až za Bělgoru (Belgern) a přes Labe k Černé Elstře.[5]

Pagus Chudici (Škudici?) ležel mezi střední Sálou a Muldou od Ilburgu na jih při dolní Elstře, kde je podnes Schkeuditz, město záp. od Lipska, staré Dětmarovo *Scudici* (III. 16.) Poněvadž však jednou Dětmar připomíná zvláště ještě východní část Chudiců u Kamenice, přítoku Muldy, je vidno, že se část Chudiců táhla až na tuto řeku.[6] *Scuntira* listiny Ottovy z r. 983, položená Böttgerem mezi Chudice západní a východní, je patrně jen částí země chudické, neboť jiná

[1] *Böttger* IV. 41—43. Böttger pokládá i ruk. *Quezici* za část Suslů s hradem Ilburgem (l. c. 40, 324) a za záp. hranici Suslů přijímá říčku Streng (Strizice), za východní Muldu, proti Chudicům osady Hohenleina a Gubici. Posse rozšiřuje území Suslů ještě dále na východ až po incl. Vurcin (Cod. Sax. I. 1. Karte).

[2] Ann. fuld. kr. 869, 874 (Siusli), Dětmar III. 1, VIII. 50 (Siusuli, Siusili), Helmold I. 7 (Susi), Alfred (*Biełowski,* MPH. I. 13). Dále srv. list. Otty I. r. 961. (Siusli, Holm), r. 965 (Siusilli), Otty II. r. 973 (Siusli), r. 974 (Siusuli), Otty III. r. 985 (Siusele, Siuseli), Konráda II. r. 1031 (Susali), Jindřicha III. 1048 (Susilin pagus). Srv. doklady u *Böttgera* IV. 324—325. V zemi Nižiců připomíná se také *urbs Susili, Siusili* (list. Otty I. 966 [965] a Jindřicha II. r. 1004) a *burchwardium Suselci* (list. Otty III. r. 997 [996]. *Böttger* IV. 238, 240). Jméno Susli vyskytuje se ještě v Polabí jako jméno osady ve Vagrii (*Helmold* I. 57 *Susel,* dn. Süsel) u Ahrensboecku a na jihu v Bavorsku nedaleko Bamberku ve jméně osady *Siuselingun* (v list. Jindřicha II. r. 1015). Srv. Mon. Boica XXVIII. 442. Perwolf je vykládal od susol, suslik, susлъ, č. sysel — mus citillus (Archiv f. sl. Phil. VIII. 6).

[3] Slov. tvar jména odvodil Šafařík od *niz, nižina* (SS. II. 621).

[4] List. Otty I. r. 948, 965, 967, 968 (Nizizi), pap. Jana XIII. r. 968 (Nizizi), Otty II. r. 973 (Nidkike), 981 (in pago Nikiki vel Mezumroka dicto in ripa Elbie fluminis), 981 (Scitizi, iuxta occidentalem partem Albiae fluminis), 997 (Nizizi), Jindřicha II. r. 1004 (Nizizi), Jindřicha IV. r. 1069 (Pagus Niciza). Srv. doklady sebrané *Böttgerem* IV. 238 sl.

[5] *Böttger* IV. 44 sl., 173, 238 sl. a Wohnsitze, Gaukarte s. v., *Posse* Cod. Sax. I. 1. 173.

[6] U Dětmara III. 16 (9) čteme: „quae ad Gutizi orientalem pertinet ac fluviis Caminici Albique distinguitur“. Zmínka o Labi neshoduje se však s údaji o sídlech Daleminců.

listina Otty II. z r. 974 osadu Chorin (dn. Khoren) klade do země chudické.[1] V pramenech psáno je jméno kraje a kmene jednak s náslovným Sc, Zc, Sh, jednak Ch nebo G, tak že původní a správný jeho tvar zůstává nejistý.[2] Na tvar Škudici ukazovalo by nynější Schkeuditz a Šafaříkem, který tohoto tvaru užívá, uvedené Škudy na Litvě,[3] na tvar Chudici prameny starší a analogie v slovanské nomenklatuře, na př. jméno kopanice Chudici u Velké Javoriny v Malých Karpatech.[4] Hrady chudickými byly *Zuenkowa, Suencua*, dn. Zwenkau na Elsteře (974, 1004), dále *Trebani*, dn. Treben, *Chut*, dn. Gotha v kr. delitzschském a jiné.

Ostatek srbského území mezi horní Sálou, Muldou a Krušnými horami vyplněn byl několika menšími plemeny, jejichž rozloha a hranice zůstávají z části nejisté. Spokojuji se proto s výčtem jich a přibližnou lokalisací podle celkem souhlasných výsledků Possových a Böttgerových.[5] Byla to plemena zvaná v pramenech *Weta* (Veda, Weyta, Weita), *Tuchurini* (Ducharin, Tucherin), *Ponzowa* (Puonzowa, Puzowa, Buzowa) s městem *Žičí* (dn. Zeitz), *Strupenice*, *Gera* (Geraha), *Brisingowe*, *Plisna* (Plisni, Plisne, Plisina, Blisina) na př. Plisně (dn. Pleisse), *Zwikowe* (srv. dn. město Zwickau), *Dobna*, *Nacgowe* atd.[6] Že i tyto kraje patřily k vlastním Srbům, vidíme z toho, že se k nim vztahují názvy *pagus Zurba* v listině Jindřicha III. r. 1040,[7] *provincia Swurbelant* v listině Lotharově

---

[1] K pagu *Scuntira* srv. *Böttger* IV. 317, 322, 232. Srv. i 189.

[2] Dětmar I. 4, II. 37, III. 16 (9) má Chutici, Chutizi, Gutizi, Scudici, listiny Otty II., III., Jindřicha II. a Konráda II. mají r. 973 provincia Chuntici, 974 regio, pagus Chutizi, 983 pagus Scuntiza, 997 prov. Chutizi, 1004 prov. Scudici, Schutizi, Schuzi, 1013 Gudici, 1028 comitatus Chuontiza, 1030 pagus Chuntizi, Scudizi, 1031 pagus Szhudizi, 1040, 1041 pagus Zcudici, 1045 Guodizi, 1046 Chutibi, 1081 Chutiz atd. Srv. Cod. Sax. I. 1. 252—341, *Böttger* IV. 320—321 a též 230 sl.

[3] *Šafařík* SS. II. 625.

[4] K výkladu jména Chudiců srv. *Muka* Mat. i prace I. 388. Znělo to staropolab. *Chudici*, novopol. *Cheudici* — potomkové Chuda (Chudo zkratka z Chudoslav — chudъ, miser). Ale ve dvou listinách Ottových z r. 973, 983 a v listinách Konrádových z r. 1028, 1030 čteme tvar s nosovkou: *Chuntici, Scuntiza, Scundiza, Chuontiza, Chuntizi, Gunthizi* (Cod. Sax. I. 1. 267, 290, 292 srv. i 189), kterého nedovedu vyložiti.

[5] *Posse* Cod. Sax. I. 1, 15, *Bötiger* IV. 266 sl. Tak i *Leo* str. 10—13 (srv. dále pozn. 6). Starší literaturu viz u *Šafaříka* SS. II. 626.

[6] Příslušné doklady listinné viz sebrané u *Böttgera* IV. 277, 282, 289, 295, 298, 300, 306, 308.

[7] Srv. Böttger IV. 295. Jméno *Zurba* má Böttger za druhé jméno kraje tuchurinského.

r. 1136[1] a patrně i *provincia Sarowe*, připomínaná vedle Čech r. 801 patří ke jménu Srbů.[2] O srbské oblasti *Orle* (Salafeld) při horní Sále zmínili jsme se již výše na str. 79, jakož i o sousední Łągici. Osídlené plochy těchto plemen byly neveliké proto, že se mezi nimi rozkládaly veliké hvozdy.[3]

Kraj za Muldou byl zprvu, jak jsme viděli (str. 113), odlišován od vlastních Srbů. První velký kmen, který zde seděl mezi župou Chudiců, Neleticů, Milčanů, Nišanů, byli D a l e m i n c i, v pramenech namnoze porušeně uváděni názvy *Demelchion* (805), *Dalmatae, Dalmatii, Dalamensan, Talaminzi, Dalmantia, Dalamanci, Dalminze, Dalminize, Deleminci, Dalaminci, Thalaminci, Talemence provincia, Dalaminza, Dalmatia pagus, Dalmantia, Deleminze, Talmence, Thalemenche* atd.[4]

Sídla tohoto kmene, jehož západní hranicí byla Kamenice (Dětmar I. 3), táhla se od dolního toku této řeky na sever směrem k Střele (Strehla) na Labi, a dále na východ za Labem až k ř. Polznici. Zde se hranice obracela opět na západ přes Lužickou pustinu (Laus. Haide) k Labi nad Míšní, a dále přes Tharandtský les a podle ř. Bystřice (Weißeritz) ke Krušným horám, jež tvořily hranici jižní.[5]

V pramenech o něco pozdějších (u Dětmara, annalisty Saského a v listině Otty II z r. 981) ztotožňuje se jméno Daleminců s novým názvem *Glomaci, Glumici, Glomuzi, Zlomizi, Zlomekia*,[6] označe-

[1] „provincia, quae dicitur Swurbelant in episcopatu Nuenburgensi in pago Strupenice“ (*Böttger* IV. 300.).

[2] „provinciam Sarôwe sitam iuxta Bohemiam“ (v listině fuldské z r. 801, (*Dronke* Cod. fuld. Nr. 578, a znovu r. 1012, ib. Nr. 729). Srv. *Böttger* IV. 301. 308. Böttger l. c. ztotožňuje ji s Dobnou.

[3] Srv. mapku hvozdů připojenou k spisu *H. Leo* Unters. zur Bes. des Thüring. Osterlandes. (Leipz. 1900).

[4] Chron. Moiss. 805, Ann. Fuld. 856, 880, Geogr. Bav. (Surbi. Juxta illos sunt, quos vocant Talaminzi, qui habent civitates XIV), Widukind I. 17, 20, 35, 36, 38, Dětmar I. 3, 10, IV. 5, dále list. Otty I. r. 970, Otty II. r. 981, 983 Jindřicha II. r. 1013, Jindřicha III. r. 1046, Jindřicha IV. r. 1064, 1065, 1069, 1074, 1090, 1095, list. papeže Jana XIII. r. 968. atd. Srv. doklady tyto i jiné ještě sebrané u Böttgera IV. 218—222. V Chron. Moiss. vypravuje se k r. 805, jak vojsko Karla Velikého táhlo ze Sas *super Hwerenofelde et Demelchion* do údolí Ohře, a r. 806, jak táhli *ultra Salam super Hwerenofeldo*. Hwerenofeld, Werinofeld ležel mezi Sálou, Muldou a Labem (*Schulze* Kolonis. 2—3). K tvarům jména srv. i výčet v Cod. dipl. Sax. I. 1. 191.

[5] Srv. *Posse* Cod. I. 1. 14, 191, *Böttger* IV. 224 sl.

[6] Dětmar I. 3. k r. 908 (provinciam, quam nos teutonice Deleminci vocamus, Slavi autem Glomaci vocant), V. 36 pagus Zlomici, list. Otty II. r. 981 (Cod. Sax. I. 1. 261: in pago Dalminze seu Zlomekia vocato juxta fluvium Multha), annalista Saxo (*Pertz* VI. 652 Glumizi).

ným výslovně za slovanský, který vedl Šafaříka k restauraci slov. tvaru *Glomači* (Glumači), jakožto druhého jména Daleminců. Poměr obou jmen zůstává nejasný, ale nejspíše v kraji původních Daleminců nabylo později převahy plémě i hrad Glomačů[1] a tak staré jméno počalo býti zaměňováno novým. Mezi řadou hradů v kraji daleminckém připomínají se zejména *Corin* (dn. Altchoren), *Doblin* (dn. Döbln), dále r. 929 ztroskotaná *Gana* (Jahna v kr. ošackém), *Mogelini*, *Mogilina urbs* (dn. Mügeln), *Oscechs* (dn. Oschatz) a Míšeň *(Misna)* založená Jindřichem I. asi kolem r. 928, aby byla oporou německého panství.[2] Kmen Daleminců nabývá v historii důležitosti ke konci IX. století, zatím co vlastní Srbové oslabeni upadali.[3]

Zbývající oblast při Krušných horách zaujímala země Nišanů *(Nižanů)*, v pramenech *Niseni*, *Nisani*, *Nisane*, *Nisen*,[4] rozložených po obou stranách Labe vytékajícího z Čech, tak že na západě a na severu omezeni byli hranicí daleminckou od Krušných hor až po Polznici, na východě pak čarou přes Massenei-Wald kolem Šluknova až ke Georgswalde.[5] Zdali srbský kraj zv. *Zagozd* v sev. Čechách[6] dlužno spojiti s oblastí nišanskou, jak činí na př. Posse, zatím co jej jiní spojují s Milčany, podle obvyklého spojování v pramenech, nelze bezpečně rozhodnouti. Jméno řeky Nisy, jí protékající, na-

[1] Srv. ještě jméno jezera *Glomuzi* u Dětmara I. 3. a zach. jméno osady Lomatsch záp. od Míšně. Sem snad náležejí i *Glomami* anglosas. pěvce VIII. stol. (*Biełowski* MPH. I. 7). Jméno *Glomač* pokládal Šafařík (SS. II. 626) za přezdívku, srovnávaje chorv. glumač — šašek (srv. str. глумъ — šum, zábava, глумьць — herec). Ale Dětmar odvozuje je od stejnojmenného potoka (I. 3: et haec provincia ab Albi usque in Caminizi fluvium porrecta vocabulum ab eo trahit dirivatum).

[2] Srv. Böttger IV. 218, 219. K Mogilanům srv. i výše str. 54.

[3] *Wachowski* Słow. 113.

[4] List. Otty I. r. 948, 968, 970 (Nisane), 984 (Niseni), Otty III. r. 996 (Nisenem), papeže Jana XXIII. r. 968 (Nisen), Jindřicha II. r. 1013 (Niseni), Jindřicha IV. r. 1068 (Nisani), Dětmar IV. 5 (Niseni), VI. 10 (Nisani), Ann. Pegav. k r. 1083 (Nisen) a jiné listiny papežské a biskupské, jejichž sbírku viz u *Böttgera* IV. 211—213.

[5] *Posse* Cod. Sax. I. 14, 192, *Hey* Sl. Ans. 17.

[6] K ohraničení srv. výše str. 111. Jablonec, Český Dub, Česká Lípa, Česká Kamenice byly už národnosti české, Hrádek (Grottau) a Srb. Kamenice (Windisch-Kamnitz) srbské. Proto také zakládací listina pražského biskupství nečítá tohoto kraje k diecési pražské, uvádějíc vedle *Milciani*. Dostal se k Čechám teprve v XI. stol. udělením jeho Vratislavovi od císaře Jindřicha IV. Srv. *Kalousek* Hist. Sbor. I. 14, 99, *Sedláček* ČČM. 1892, 238, *Šimák* ČLid. VII. 210, *Novotný* Dějiny české I. 546, *Muka* Archiv sl. Phil. XXVI. 534, *Posse* Cod. Sax. I. 1. 14, 193, 194. Další doklady srv. u *Böttgera* IV. 174 sl. K Zagozdu srv. i *H. Kothe* Archiv f. sächs. Gesch. N. F. II. 303.

svědčovalo by mínění prvnímu. Samo jméno *Zagozd* značí tolik, co č. Zahvozd, — kraj ležící za hvozdem.[1]

Ostatek srbského území, ač se zprvu na ně výraz „srbský“ nevztahoval, rozložen byl mezi Labem, Bobrou a Hvizdou a vyplněn sídly dvou poměrně velkých kmenů, Lužičanů a Milčanů, kteří se také jediní, třebas jen v nevelikém počtu, podnes zachovali.

Lužičané, v pramenech zvaní původně *Lunsizi*,[2] později obyčejně *Lusici*, *Luzici*, *Lusice* (*c*, *z* a *s* se hojně zaměňuje), vedle toho korr. i *Lucizi*, *Lucize*, *Lusiki*, *Lusiti*, dále *Luizizi* pagus, provincia *Luzica*, později od konce XIII. stol. *Lusatia*,[3] byli původně jen obyvatelé vlastní Lužice s hrady Němci, *Niempsi* (dn. Niemtzsch), *Triebus* (Trebuz n. Trebbus), *Jarina* (Görrenberg), *Liubochoni* (Lubochów) a jinými. Později se jméno rozšířilo i na kraj milčanský a rozděleno na Lužici Dolní (původní Lužice) a Horní (Milčané). Slovanské jméno je zřejmě odvozeno od *lugъ*, stsl. *lągъ* a nosovka je ještě zachována ve formě *Lunsici*, zapsané v IX. století Bavorským geografem a v X. Reginem. Hranicí Lužičanů byla na západě uvedená již hranice nišanská, pak Polznice a Černý Halštrov, severní hranicí čára Mukou výše určená pro obvod celého Srbstva, východní Dolní Bobra k Zaháni.[4] Jižní, oddělující Lužici od Milčanů, běžela podle Mukova zkoumání od Zaháně přes Mužaków (Muskau), Grodk (Spremberg), Rólany (Ruhland), Vikov (Elsterwerda) k Bělgoře na Labi, tam tedy, kde běží hranice řeči dolnolužické a hornolužické.[5] K Lužičanům náleželi i *Trebované* u Třeboně blíže Rozburku, jmenovaní zakládací listinou pražského biskupství, ač nepatřili-li dále do Slezska.[6]

Milčané, v pramenech zvaní *Milzani*, *Milczane*, *Milzsane*, *Milzeni*, *Milcini*, *Milzieni*, *Milzienti*, *Milciani*, pagus, terra, regio

[1] *Muka* Mat. i prace I. 512. (Srbsky *zagozd*, polab. *zagüzd;* stsl. gvozdъ znělo stpolab. *gozd*, novopol. *güzd*).

[2] Lunsizi civitates XXX. (*Šafařík* SS. II. 712). Srv. i Sclavi qui dicuntur Lunsizani u opata Regina k r. 963 (*Pertz* SS. I. 626.)

[3] Vidukind III. 66, Dětmar II. 14, V. 18, VI. 22, 34, 57, VIII. 16, Ann. Hild. k r. 1031, listiny Otty I. a III., Jindřicha II. a Friedricha I. z. 948, 961, 963, 968, 970, 1000, 1004, 1005, 1007, 1161, list. pap. Jana XIII. r. 968, Innocence II. r. 1137, list. lantkr. Dětřicha z r. 1301 (Lusatia) atd. Srv. *Böttger* IV. 247—250.

[4] Srv. výše str. 111. Srv. i *Böttger* IV. 250—251.

[5] *Muka* Archiv sl. Phil. XXVI. 558.

[6] *Friedrich* Cod. dipl. I. 92 a Kosmas II. 37. Srv. str. násl. a text dále v kapitole o Češích a též výklad o polských kmenech ve Slezsku.

Milzana, Milsca, Milza, Milca, Miltsa[1] — seděli v pozdější Horní Lužici od Hvizdy na západ až k Míšni na Labi a na sever k čáře právě vytknuté. Za hlavní hrady měli Budyšín (*Budussin, Budessin, Butsin, Budissin*) a Zhořelec, srb. Zhorjelc (*Gorelitz*). Od XI. stol. nastoupil i název *pagus Budesin*, pak *terra, provincia Budesinensis*.[2] Jméno Lužice zdá se býti vztaženo na milčanský kraj už v annálech hildesheimských k r. 932.[3]

Vedle Lužičanů a Milčanů připomínají se na východě Labe ještě dvě plemena menší, patrně pouhé části kmenů právě jmenovaných, a to při vtoku Hvizdy do Bobry plémě *Žarovanů* (*Zara, Sarowe, Zarowe*) v okolí města Žarova (dn. Sorau) a Prebuzu (dn. Priebus)[4] a plémě *Slubjanů* (*Selpoli, Selpuli, Salpoli*) vedle Lužice nebo v ní, patrně na ř. Slubě (Schlubbe), tekoucí mezi Sprévou a Odrou a přeměněné dnes v kanál Bedřicha-Viléma.[5] Podle ní mají i jméno. Kraje *Zpriavani, Zamcici, Dassia, Liubuzzi*[6] na severní okrajině Lužice dlužno již připojiti k následující skupině lutické, rovněž jako na severozápadě kraj płonský (srv. výše str. 115), kdežto zase Golensice a Trebovany, které Šafařík kladl do kraje lukovského a trjebulského, bude lépe připojiti k oblasti slezské a tudíž polské. Zcela záhadné zůstává jméno,

---

[1] Geograf bav.: Milzane, civitates XXX. (*Šafařík* SS. II. 712), Dětmar I. 16, IV. 45, V. 7, 18, 38, VI. 2, 14, 58, Kosmas II. 37, Ann. Saxo r. 1004, list. Otty I. r. 970, Jindřicha II. 1006, Jindřicha IV. 1071, 1091, 1095, Konráda III. 1141, Friedricha I. 1165 atd. Srv. *Böttger* IV. 201—204, *Šafařík* II. 618. Šafařík se jménem Milčanů srovnával nejen Miloxi geografa Bavorského a Milingy peloponnéské, ale i lit. *milžins, milžinas* — obr, lot. *milzis* a hledal proto jejich pravlast vedle Litvy a Veletů (l. c.). *Perwolf* (Archiv f. sl. Phil. VII. 616) obrací se proti tomu a odvozuje jméno od toponymika utvořeného od person. Milek.

[2] Ann. Pegav. k r. 1083 atd. Srv. *Böttger* IV. 202—204. K oblasti milčanské srv. i *Posse* Cod. Sax. I. 1, 14, 193.

[3] *Posse* Cod. Sax. I. 1. 193. Jinak od XIII. stol. se odlišuje Horní Lužice od Dolní. *Bogusławski-Hórnik* Hist. serb. nar. 56.

[4] Dětmar VI. 34 k r. 1008 má Luzici, Zara et Selpuli, list z r. 1301 terra Sarowe, a něm. listina arcib. Otty z r. 1336 Land tzu Zarowe. Srv. *Böttger* IV. 259. Králíček připojuje sem i *Seravici*, uvedené bez bližšího určení sídel a rozsahu geografem Bavorským (*Šafařík* SS. II. 712).

[5] Objevují se obyčejně ve spojení s Lužičany (Luzici et Selpoli, též Selpuli, Salpoli) v dokladech výše při Lužici uvedených. Srv. i *Böttger* IV. 247, 257. Jméno Šafařík (II. 616) vyložil od ř. Sluby.

[6] Šafařík čítal Lubušany, rovněž jako následující Golensice a Trebovany mezi župy lužické. (*Šafařík* SS. II. 616, 617.) Tak i *Bogusławski* a *Hórnik*. Hist. serb. nar. 14. a mapa.

umístění i příslušenství plemene, jejž geograf Bavorský uvedl jménem *Lupiglaa* s 30 hrady.[1]

O Slovanech srbských na západě Sály pojednali jsme již dříve, stanovíce západní a jihozápadní hranici Slovanstva v Germanii. Viděli jsme, že Slované sahali až do Durinska k Nordhausenu, Göttingám, Fuldě, Chýžici, Würzburgu a Vranici, ale ovšem na celé této pohraniční čáře, jakož i v území, které obemykala na západě Sály, Smrčin a Šumavy, je ještě dosti nesnadno říci, co bylo na severu ještě drevanské, co na jihu české a co mezi tím srbské. Z příznaků filologických vidíme pouze, že jižní Stará Marka a kraj mezi Oravou a Bodou nebyl už srbský, jak ukázal Brückner,[2] a proto Muka vedl zde hranici srbské oblasti od vtoku Sály přes Koblou, Popelov, Nordhausen k Mühlhausenu na Veře.[3] Na jihu při Dunaji postrádáme bližšího rozlišení mezi živlem českým a srbským. Že by Serviodurum, uvedené mezi Řeznem a Passovem na mapě Peutingerské, značilo už osadu srbskou, není sice nemožné, přijímáme-li časný lokální postup Slovanů k Dunaji, ale ovšem jistého dokladu v tom není.

II. OBODRICI, LUTICI A POMOŘANÉ.

Celé Slovanstvo, které se rozkládalo na sever od území srbského, tvořilo oblast v celku jednotnou, oblast vlastních Slovanů polabských a baltických. Badání filologické není posud tak daleko, abychom mohli uvnitř rozlišovati další skupiny jazykové a národopisné. Jsme odkázáni jen na historii a ta nám na tom celém území ukazuje řadu větších nebo menších kmenů slovanských, které časem bývaly spojeny v několik politických celků neboli svazů, z nichž nejurčitěji vystupují tři: obodrický, lutický a pomořský. Nejsou to tedy kmenové skupiny najisto jazykově od sebe odlišené, ačkoliv netřeba pochybovati, že při spojování přišly k platnosti i vzájemné bližší vztahy příbuzenské a mezi nimi i příbuznosti jazykové, nýbrž jsou to jen skupiny politicky na čas utvořené, skupiny, které ani současně vedle sebe nebyly, ani neměly hranic a rozměrů stálých.

[1] Lupiglaa civitates XXX. (*Šafařík* SS. II. 617, 712). Šafařík l. c. podle Lelewela kladl je vedle Žarovjanů na ř. Lupu, přítok Nisy, což je snad výklad nejlepší. Králíček emenduje Lupizuaa a ztotožňuje s Lubušany na Odře (Zs. f. Gesch. Mähr. 1898, 32.). Jméno Lupoglava je ostatně častěji doloženo v slov. nomenklatuře topografické, na př. v Rusku a v Chorvatsku. (*Šafařík* l. c.)

[2] Sl. Ans. 7—8.

[3] Srv. výše str. 111.

Jednotliví kmenové (nebo jejich území) dostali se v jisté době do svazu jednoho, jindy do svazu druhého, nebo se octli vůbec mimo svaz, jak je ostatně při stálých bojích o nadvládu nebo hegemonii přirozeno. Tím se také vysvětluje předem, proč se badatelé rozcházejí v sestavení těchto svazů, proč jeden čítá některé kmeny k Obodricům, jiný k Luticům.

Jisté je jen to, že 1. od konce VIII. stol. existoval na západě svaz *obodrický*, do něhož určitě patřili aspoň kmenové Obodriců vlastních v užším slova smyslu, dále Vagrové a Polabané (časem i menší, jako Smolinci a Liňané),

že 2. se vedle něho vytvořil současně v prostřed území polabsko-baltického silný svaz *lutický* se čtyřmi hlavními kmeny: Chyšinů, Črezpěňanů, Dolenců a Ratarů, k nimž se však občasně i jiní menší připojovali,

a že 3. se dále vytvořil částečně na útraty oblasti dříve lutické svaz *pomořský*, jenž později vedle vlastních kmenů pomořských mezi dolní Vislou a Odrou obsáhl i velké ostrovy slovanské a část území na západě dolní Odry.[1]

Kmeny, jež prameny uvádějí mimo právě jmenované, nelze s určitostí připojovati ani k jedné, ani k druhé nebo třetí skupině, a byly mezi nimi jednotlivé, které střídaly svou politickou příslušnost. Připojovány bývají různě k svazům a také v tomto výkladě bude výčet jich a popis umístěn mimo svazy jmenované.

Obodrici.

Všechno polabské Slovanstvo, které sedělo při dolním Labi a na západ od řeky Eldy, vtékající do Labe u dnešního Dömitze[2] a od řeky Varny neboli Varnové (dnešní Warnow v Meklenburku), vtékající u Roztoku do moře, můžeme čítati k Obodricům v širším slova smyslu, totiž ke svazu obodrických kmenů.

Zprvu, za Karla Velikého a Ludvíka, objevuje se kmen Obodriců pod vedením jednoho knížete, zv. *princep*, *dux* i *rex*, a stojícího v čele silné vojenské monarchie. Vedle knížete označeni jsou jiní

[1] K historii těchto svazů srv. hlavně spis *K. Wachowského* Słowianszczyzna zachodnia (Varš. 1903). I. 93 sl. O svazu veletském 101 sl., o obodrickém 105 sl., o srbském 110 sl.) a ovšem i příslušné kapitoly v díle Gieselbrechtově, ač tento neměl toho zření k vytvoření politických celků jako Wachowski.

[2] Když Karel Veliký r. 786 pokořiv Obodrice, podřizoval území jejich biskupství verdenskému, ohraničoval je na východě Pěnou (horní) a na jihu Eldou (Cod. Pom. I. č. 1).

předáci jen názvy: „*primores, meliores, praestantiores*“ proti pouhému lidu — „*vulgus*“. Tak bylo ještě v IX. století, ale od druhé jeho poloviny síla obodrické jednoty se drobila do poloviny XI., kdy ji opět k staré síle pozvedli knížata Gotšalk, Krut a syn Gotšalkův Jindřich. Podle všeho smíme souditi, že Obodrici tvořili zprvu říši sestavenou z kmenů mezi sebou úže příbuzných, které držel pohromadě vojenskou mocí kníže vlastních Obodriců v užším slova smyslu, — později však že se starý svazek rozpadl a vedle vlastních Obodriců dostali se k platnosti a samostatnosti i kmenové jiní. Byla tedy obodrická skupina jednak zevně utvořena dočasným politickým spojením kmenů, jednak však, jak se podobá, i uvnitř příbuzná proti skupině lutické.[1] Kmenové pak, kteří patřili do tohoto příbuzenského a politického svazu, byli:[2]

1. *Obodrici vlastní*, v lat. pramenech zvaní nejčastěji *Abotriti, Abdriti, Apodriti*,[3] u Adama Bremského a Helmolda *Obotriti, Obodriti*,[4] jinde více méně porušeně *Apodriti, Abrotidi, Abatareni, Apoditri*, u geogr. Bavorského *Abtrezi*, u Alfreda *Apdrede, Afdrede*,[5] seděli při moři od zálivu lubeckého a jezera Ratiborského k dolní Varně, na níž se připomíná hrad *castrum Wurle situm iuxta flumen Warnou prope terram Kicine*.[6] Nejistá je hranice jižní, ale poněvadž dlužno na horní Varnu položiti už Varny a za řeku Eldu, která

---

[1] Později jiným názvem tohoto svazu byla výše (str. 103) vzpomenutá *Slavia, Transalbina Sclavia, terra Sclauorum Transalbina, gens pagana Transalbina* (Mekl. Urk. I. 48, 54, 84, 85, 96, 109).

[2] Výkladem slov. jmen topografických v končinách obodrických obíral se vedle jiných z části výše (str. 75 sl.) uvedených hlavně *P. Kühnel* Die slaw. Ortsnamen in Mecklenburg. Schwerin 1881. Nachträge. Neu-Brandenburg 1882, Slaw. Ortsnamen in Mecklenburg-Strelitz. Progr. Neu-Brandenburg 1881—1883 (srv. ref. *A. Brücknera* v Arch. sl. Phil. IX. 141), *G. Hey* Die slav. Ortsnamen von Lauenburg. Progr. Dresd. 1886, *P. Bronisch* Die slav. Ortsnamen in Holstein und im Fürstentum Lübeck. I.—II. Progr. Realsch. Sondenburg. 1901—1902, *A. Schulz* Die Siedelungen des Warnowgebietes in Mecklenburg. Stuttg. 1909 Srv. Globus XCVII. 162. Srv. i *H. Ernst* Die Colonisation Mecklenburgs im XII. und XIII. Jahrh. Rostock 1875.

[3] Tak Dětmar (I. 10, III. 18 [11], IV. 19 [12], IX. 5) a dále Ann. Lauriss. k r. 789, Ann. Moiss. r. 804, Ann. Einh. Fuld. a Lauresh. r. 795, Ann. Bert. r. 839, Vidukind III. 68.

[4] Adam I. 5, 16, II. 18, 37, III. 19, 50, Helmold I. 2, 12, 20, 21, 37, 52. a jinde.

[5] Geogr. Bav. *Nort-abtrezi* (Šaf. II. 711), Alfred (*Bielowski* MPH. I. 13). Jinak srv. indexy v MG. SS. I.

[6] Helmold I. 87. Prof. Rudloff a R. Beltz za hranici nepokládají Varny, ale čáru od Fulgenbachu na jih k Varnům (Correspbl. anthr. Ges. 1901, 32).

ostatně už Karlem Velkým naznačena byla hranicí oblasti obodrické,[1] kmen Smolinců a Liňanů, jejichž příslušnost k obodrickému svazu je ostatně nejistá, je najevě aspoň tolik, že vlastní Obodrici nešli přes Eldu. Na západě pak Ratibor byl hradem polabským.[2] Hlavními středisky a hrady obodrickými byly Viligard,[3] v pramenech obyčejně *Miklinburg, Mikilenburg* a *Magnopolis* zvaný, dále *Wurle* nebo *Werle* na Varně proti statku Wieku v kraji misdorfském,[4] *Zvěrin* (*Zuarina, Sverin, Zverin*) a později i Vismar (*Wissemar, Wissemara*). V Roztoku při ústí Varny připomíná se Saxonem nějaký slovanský chrám s idolem.[5]

Dosti obtíží působí stále výklad jména Obodriců. Nejčastěji a nejméně zkomolené tvary latinské jsou *Abodriti* a *Obodriti*. Vykládati však jméno toto ze slov. předložky *ob* a jména řeky *Odry* — tedy za kmen bydlící po obou stranách Odry, jako Perwolf a Brückner učinili,[6] brání především věcný význam, poněvadž Obodrici podle historie u Odry neseděli. Musili bychom nanejvýše připustiti, že tam u Odry bylo jejich starší sídlo, kde vyrostli, kde jméno vzali a odkudž později při pohybu slovanských mass na západ zatlačeni byli za Varnu až k Travně, ale to by byl vždy výklad násilný. Také bychom potom čekali formu Obodrané. Naproti tomu však koncovka *-iti*, s kterou korresponduje *-ezi* u geografa Bavorského, ukazuje spíše na sl. *-ici*, a tím na nějaké Obodrice, potomky Obodra.[7] Lat. transkripce *-iti* je sice podivná a nezvyklá, neboť obyčejně čteme *ici, izi, iki*,[8] ale je přece jen pravdě nejpodobnější

[1] Srv. výše str. 124, pozn. 2.

[2] Helmold I. 2, Adam II. 18.

[3] Viligardem (polab. vél — velký; srv. *Rost* Sprachreste 434) jest zřejmě hrad říše Nákúnovy ʿ*Azzán* připomenutý v cestopisu Ibráhíma ibn Jaʿkúba z r. 965, neboť prý slovansky značilo jméno to „velký hrad". V textu čteme ovšem jen ʿ*Azzán*, ale někteří orientalisté emendovali to, ovšem způsobem velmi odvážným a komplikovaným, ve Fili-grân t. j. Vili-grád. (Tak *de Goeje*.) Proti tomu Westberg drží se ve svém vydání Ibráhíma rukopisného ʿAzzán, ale zbytečně a zjevně nesprávně ztotožňuje jej se Zvěřínem (Reisebericht 15—16, 155), poněvadž text výslovně mluví o slov. názvu „velký hrad". S Goejovou konjekturou projevil souhlas i Jagić v stati o Viligradu (Archiv sl. Arch. V. 167).

[4] Srv. *Böttger* Diöc. III. 286, *Lisch* Meklenb. Jahrb. VI. 88.

[5] Saxo ed. *Holder* 524.

[6] Tak vyložil *Brückner* Bibl. warsz. 1900. Luty 207 a *Perwolf* (Archiv sl. Phil. VII. 595), jenž však nemá na mysli Odru nynější, nýbrž slovo **odra* ve smyslu řeky, vody vůbec, řeky jakékoliv. Obodrici bylo by utvořeno jako Обонєжьє, Ob[v]ršany, Ogorje.

[7] Tak *Kühnel* Sl. Ortsn. 5, 101.

[8] Srv. na př. předchozí jména krajů srbských.

viděti v ní koncovku patronymickou. Šafařík supponoval na základě několika místních jmen roztroušených po Čechách, Polsku, Rusku a Uhrách sl. jméno Bodrci, od slova *bodrъ*, *bedrь*, — tedy potomci Bodrovi,[1] ale tvar bez náslovného *a* nebo *o* není ani jednou doložen[2] a proto jména Bodrci, ač je po Šafaříkovi stále opakují, nemohu přijmouti a užívám slovanské formy *Obodrici*, ačkoliv jméno zůstává nejasné.

Vedle jména Obodriců měl později tento kmen podle svědectví Adama Bremského a annalisty Saského ještě jedno: *Reregi.*[3] Jméno toto vztahovalo se patrně k hradu Rerigu, o němž připomínají annály Einhardovy, že byl zbořen od Dánů r. 808[4] a jehož zbytky shledával Gebhardi v dědině Rorichu nedaleko Wismaru. Šafařík název hradu vykládal za sl. *rarogъ* — druh sokola,[5] ale výklad je sotva správný, poněvadž zmíněné annály výslovně praví, že Rerig byl názvem dánským, tedy germanským.

2. Východními sousedy vlastních Obodriců byl kmen sedící na př. Varně, lat. zv. *Varnabi, Varnahi, Varnavi,*[6] — tedy polabsky V a r n o v é, v jazycích jiných Slovanů Vranové, Vraňané. Jméno samo určuje zhruba jejich sídla a doplňují je i zmínky o Chyžinech za nimi při moři sedících. Jinak ovšem oblasti a hranice přesněji vymeziti nelze; nesahali však na jih za Eldu, za jezero Plavské

---

[1] *Šafařík* SS. II. 608. Tutéž formu přejali po něm na př. Pavinskij, Hilferding, ale obrátil se proti ní správně už *Perwolf* l. c.

[2] Pouze se připomíná civitas *Bidrizi* v listině Otty I. z r. 949, ale v kraji havolském blíže Braniboru a Magdeburku (Cod. Pom. I. 19, Mekl. Urk. I. 18). Jméno to je stsl. *bedrišti,* záp. sl. *bedrici* (*Brückner* Ans. 6).

[3] Adam Brem. II. 18: Obotriti, qui nunc Reregi vocantur; III. 19: Obodrit vel Reregi; Ann. Saxo k r. 952 Abotriti vel Reregi.

[4] Ann. regni Fr. Fuld. r. 808, 809 (Pertz I. 195, 196, 354), kde uvedeno jméno tvarem *Reric* (destructo emporio quod in oceani litore constitutum lingua Danorum Reric).

[5] Podobná jména hradů (Orel, Sokol, Jestrab) nalézáme vskutku často po Slovanstvu a Rarogъ je i jméno dědiny v gub. Plocké. (*Šafařík* 55. II. 608). Brückner se domnívá, že Adam omylem ze jména hradu vytvořil název kmenový, který vlastně neexistoval (Národ. Věstn. 1917, 320), ale tak daleko jíti netřeba.

[6] Adam Brem. II. 18: Ultra illos (Polabingos) sunt Lingones et Warnabi, mox habitant Chizzini et Circipani; III. 19: Polabingi, item Linoges, Warnabi, Chyzzini. Helmold I. 2 (Warnavi), Ann. Saxo k r. 952 Warnabi. Odtud i země jejich sluje později Warnowe, Wornawe, Warnuowe (na př. terra Warnowe v listině pap. Urbana III. r. 1185 (Cod. Pom. I. 138). Srv. dále *Böttger* III. 293; *Šafařík* SS. II. 612. Jméno řeky dn. Warnow bylo patrně Varna nebo Varnova od stsl. *vrana* (*Muka* Ortsn. Neum. 87). Varna a Travna píše Boguphal.

a Morické,[1] neboť zde už seděl kmen Líňanů a Moričanů, které sice někteří čítali k Obodricům, ale které sám bych spíše řadil ke skupině lutické (srv. dále str. 140, 142). Seděli tedy především při horní Varně.

3. Západními sousedy Obodriců byli Vagrové a Polabané. *Vagrové*, v pramenech zvaní *Wagri, Wagiri, Wagrirenses* (porušeně i *Waigri, Wari, Waari, Wayri*), země pak *Wagria, Wagria, Wagrica, Wagirensis* provincia, jednou i *Vulgaria*,[2] zaujímali velkou část Holštýnska a knížectví Lubecké tak, že se území jejich rozkládalo od moře a Travny až k Egdoře, k Neumünsteru, kde byl jejich nejzápadnější kraj Faldera, a na jih k Segebergu na Travně, kde byl kraj Dargunský.[3] Ostatně vagerské osady pronikaly i dále na západ, jak už výše bylo vyloženo na str. 74, a to až k čáře Rendsburg-Elmshorn, jenže za Eidorou a Bilenou nebylo už slovanské osídlení kompaktní, nýbrž jen osady porůzné. Na východ nešla Vagrie přes dolní Travnu.[4] Později se uvádí v ní řada, celkem 12 pagů, mezi nimiž také kraj suselský *(pagus Susle*, dn. *Süssel)* a důležitý pagus plunský se silným hradem r. 1139 rozbořeným (civ. Plunie, castrum Plun, později Plone, dn. Plön), u dnešního jez. plönského.[5] Jsou to všechno zřejmé stopy prvotního rodového a plemenného ústrojí, které splynulo během doby v jeden kmen (srv. výše str. 105). Hlavní hrad vagerský a zároveň důležitý přístav byl však Stargard-Aldenburg, dn. Oldenburg.[6]

---

[1] Srv. *Kühnel* Sl. Ortsn. Mekl. 5. On je však počítá k Luticům.

[2] Adam Brem. II. 18, III. 19, Ann. Saxo r. 952, 967, Widukind III. 68, Dětmar IX. 5 (Wari), Helmold. I. 2, 12, 50. (Vulgaria v list. pap. Innocence III. r. 1199). Srv. sbírku dokladů u *Böttgera* III. 270 a *Šafaříka* II. 609. Jméno Vagrů vykládal *Perwolf* (Archiv sl. Phil. VII. 616), *Hilferding* Ист. балт. Сл. 41[2], *Kühnel* (Sl. Ortsn. 4) od kmene *vag-* odvážný, statečný, srovnávajíce skr. *vâgara* a sl. *ot-vaga*. *Šafařík* l. c. jména nevyložil, Usinger pokládal je za germanské (Zs. f. schlesw. holst. Gesch. II. 53).

[3] *Böttger* III. 275 (srv. i 238, 262).

[4] K osídlení Vagrů srv. především detaily přebohatou práci *W. Ohnesorge* Ausbreitung und Ende der Slawen zwischen Nieder-Elbe und Oder (Lübeck 1911) a rovněž počátek jeho díla Einleitung in die lüb. Geschichte I. (Zs. d. Ver. f. L. G. X.). Lübeck 1908. K proniknutí Slovanů do Holštýna a Šlesvíka pak ještě: *Aug. Sachs* Die geschichtlich bedeutsamen Doppelnamen im Herz. Schleswig. Hadersleben 1910 a *Gloy* Gang der Germanisation in Ostholstein. Kiel 1894.

[5] *Ohnsorge* Ausb. 42—313 (o pagu suselském 225 sl., o plunském 246).

[6] Adamem Brem. II 41 nazván je Aldinburg — civitas populosissima de christianis (v schol. 16 a 29 k II. 18 a II. 41 civitas magna Slavorum, qui Waigri dicuntur).

Také protilehlý ostrov Fehmarn, u Adama zv. Imbra nebo Fembre, u Helmolda Vemere, v Chron. Holtz. Imbria,[1] osazen byl Slovany vagerskými, kteří se udrželi zde až do XIV. století.[2]

4. Pod Obodrici podél Labe, počínajíc Alsterou nebo Bilenou, seděli Slované, speciálně podle svých sídel zvaní *Polabany*, lat. *Polabi* (korr. *Palobi*) nebo *Polabingi*, kraj. *Polabia*,[3] jejichž hlavním hradem byl Ratibor (Racisburg, Razesburg, dn. Ratzeburg). I později založená Lubice (Lubece, Liubice atd.) byla původně hradem polabským.[4] Podle všeho jméno Polabanů není název původní, nýbrž jen pozdější úhrnné jméno pro řadu ethnických jednotek nižšího řádu, které splynuly v kmen Polabanů a kraj Polabia.[5] Po jednotkách těch zachovalo se málo stop, ale mezi ně patří snad i kmeny nebo pagy: Smolinců, lat. *Smeldingi*, *Semeldinc*, *Smeldingon*,[6] sedících nejspíše na severním koutě tvořeném ústím Eldy[7] a Větniců (nebo Beteňců), lat. velmi porušeně *Bethenzr*, *Bechelenzi*, *Bethelclereri* (tak v Chron. Moiss.) nebo

[1] Adam II. 16, 18, Helmold I. 2, Chron. Holtz. 15. Srv. výše str. 108.

[2] *Ohnesorge*. Ausbr. 314 sl. Ovšem jeho výkladu jména *Fembre* ze sl. *ve morje* přijmouti nelze.

[3] První formy užívá Helmold I. 2, 50, Arnold IV. 2, IV. 7, VI. 9 a listina Jindřicha IV. z r. 1062 (Mekl. Urk. I. 26 pagus Palobi) a jiné listiny z r. 1139 a 1154 (Mekl. Urk. I. 30, 50), druhé Adam II. 18, III. 19, Ann. Saxo k r. 952, Helmold I. 20. V listině pap. Hadriana IV. r. 1158 čteme „tota Polabia" (Mekl. Urk. I. 52). Jim také náleží název *Transalbiani* u Adama II. 18. Srv. sebrané doklady u *Böttgera* III. 277. Jméno Polabani je utvořeno analogicky na př. názvům Поршане, Посуляны, Полочане ruského letopisu.

[4] *Ohnesorge* Ausbr. 56 sl., 108, 195, 209. Lubice (Alt-Lübeck) založena byla podle Ohnesorga teprve v letech 1044—1055 a rozbořena r. 1138, načež byl opodál r. 1143 založen nový německý Lübeck. Tento byl později od okolních Slovanů nazván Bukovec (*Buccowecz*, *Bucowyecz* u Boguchwala, *Bielowski* MPH. I. 470, 480, 481). Srv. *Ohnesorge* 222. Helmold (proem.) nazývá Lubici nejznamenitějším městem Slovanů (Lubecensium inclyta civitas... inter omnes Sclavorum opinatissimas civitates haec iam caput extulerit tam rerum opulentia quam religione divina). K výkladu jména od *ljubъ* srv. *Ohnesorge* a *Brückner* v Roczn. sław. V. 246.

[5] *Wachowski* Słow. 100.

[6] Ann. regni Fr. k r. 808, 809, Ann. Fuld r. 808 (Linones et Smeldingi), Regino 809 (Smeldingi), Chron. Moiss. k r. 809 (Semeldinc), Geogr. Bav. (srv. zde dále pozn. 1, str. 130). Jméno slovanské shoduje se patrně s ruskými Smolenci, Smolňany a Smolenci makedonskými.

[7] Tak i *Wachowski* Słow. I. 115; *Šafařík* je položil severněji až do okolí Boizenburgu a Dömitze (SS. II. 610), naproti tomu *Pavinskij* k ústí Stepenice (Полаб. Слав. 20).

Bethenici u geografa Bavorského,[1] o nichž víme jen, že seděli zde někde při pravém břehu Labe vedle Liňanů, dále asi pagus *Mintga* a sám kmen *Liňanů*, o nichž však dále bude řeč, neboť ti spíše náleželi k Luticům, tvoříce s ostatními kmeny jiholutickými součást diecése havelberské.[2]

Rovněž není jisto, patřili-li k Obodricům, či k Luticům Drevané, sedící na levé straně Labe, soustředění při řece Jesně, Jaseně (dn. Jetzel). Možná, že vůbec byli samostatnou větví polabskou.

Slované na levém břehu dolního Labe seděli, jak bylo už pověděno na str. 76, až k čáře Hamburk-Zelle-Brunšvík-Helmstadt-Magdeburk. Slované na jihu Oravy (Ohre) počínali už býti srbští. Kraj drevanský byl však podle Böttgerových výsledků jen částí této předlabské oblasti a sice, jak se podobá, územím od Slovanů nejhustěji obsazeným. Tvořil jakýsi trojúhelník, jehož základnou bylo Labe, stranou západní čára od Blekede do Drömlingu, a stranou jihovýchodní čára z Drömlingu k ústí Alandu do Labe[3], tak že řeka Jesna protékala středem. Kmen zde sedící, *Drevani*, doložen je ze staré doby pouze jedenkráte a to listinou Jindřicha II. z r. 1004[4], ale to lze vysvětliti tím, že Dre-

[1] Chr. Moiss. k r. 811 (SS. I. 309; II. 259 stojí bechelenzi) praví: misit Karolus imperator exercitum francorum et saxonorum ultra albiam ad illos sclavos qui nominantur lanai et bethenzr et vastaverunt regiones illas. Geogr. Bavor. (*Šafařík* SS. II. 711) praví pak: prope illis (Linaa) resident quos vocant Bethenici et Smeldingon et Morizani. Řídké a porušené formy latinských pramenů nedovolují zjistiti bezpečně původní slovanský tvar jména. Šafařík (SS. II. 611) emendoval *Větnici* od kmene *vět* (věta, větiti, povět) a vyložil „obhájci", jiní, jako Wachowski (I. 115), Pavinskij (Пол. Сл. 20), užívají slov. formy *Byteňci*, Kühnel (Ortsn. 4) „*Bytiner*", „*Bethenzer*", Lorentz *Betenci* (Изв. одт. р. яз. XI. 1906. I. 54). O třídě srbského lidu zv. Dètmarem *vethenici* pojednáno bude na místě jiném. (Dětmar V. 9 [6], VI. 54 [37].)

[2] *Böttger* IV. 123. K r. 808 vidíme však z annálů fuldských, že Smolinci i Liňané patřili před tím k svazku obodrickému.

[3] *Böttger* II. 255 a jeho Gaukarte s. v. Jedna stará zpráva, označená jako „gründliche Nachricht von dem wendischen Pago Drawän", vymezuje obvod župy drevanské řadou obcí, z nichž vidíme, že se celá země vendská dělila na 2 části, severnější drevanskou se 17 kostelními osadami, mezi nimi hlavně Schnega, Lüchow, Danneberg, a menší východní s 10 osadami. (Ruk. v král. knih. hannoverské XXIII. 880. Srv. *Böttger* II. 253.)

[4] Claniki in Drevani (*Böttger* II. 252). Claniki jest dn. Clentze u Luchova. Jinak Slované zdejší zváni byli také prostě *Slavia cisalbina* r. 1170. Srv. *Ohnesorge* 20. V jedné listině z r. 1393 čteme Barendorpe up ten Dravenen (*Böttger* l. c.).

vané, sedící na levé straně Labe, dostali se brzy pod vládu německou, zatím co ostatní jích sourozenci za Labem trvale a urputně jí odporovali; následkem toho jsou o zálabských také častější zmínky v pramenech. Je však tím zajímavější, že se ze všech polabských Slovanů udrželi nejdéle, až do poloviny XVIII. století (srv. o tom dále na str. 176) a že nejen jméno vendické země (Wendland), ale i přímo jméno země drevanské, polab. *Drâvaina*,[1] udrželo se na poněmčeném území po dnešní den ve formě Drawehn, Drawän, jsouc zároveň dalším dokumentem starých jejich sídel. Dosud říká se tak kraji, nevelikému ovšem, mezi Luchovem na Jesné a Olšinou (Uelzen) na Jilmové.[2] Příčinou tohoto udržení se byla zajisté nejen početná síla Drevanů, nýbrž i to, že sedíce odedávna pod panstvím německým, nebyli tak vyhubeni, jako Slované na druhé straně za Labem.

Dva pagy, které podle Böttgerových bádání ležely mezi východní hranicí Drevanů a Labem, totiž pagus *Osterwalde* a *Belesem* (též *Belxa, terra Balsamorum, Balsamia, Balsemerland)*, byly také silně slovanské. Helmold to o posledním výslovně dosvědčuje.[3]

Lutici neboli Velti a kmenové sousední.

Byl to mohutný baltický kmen, jejž podle vší pravděpodobnosti uvedl už v II. stol. Ptolemaios jménem Οὐέλται.[4] Umísťuje je sice mnohem dále na východ, kdesi na pobřeží pruské, ale to nepřekáží ztotožniti je se slovanskými Velty-Lutici. Padá to na vrub buď nedostatečnosti Ptolemaiova pramene a jeho přečasto chybné kartografie, anebo je to ještě spíše jen prostým dokladem toho, že Velti před II. stol. po Kr. se vskutku nalézali dále na východě,[5]

[1] Srv. *Muka* Mat. i prace. Krak. I. 421. Poprvé jsem jméno kraje *Drewyna* našel u Boguphala (*Bielowski* MPH. II 479, 480), kde i kmen sluje *Drewnyanye* (l. c. 470). Jméno samo podle Mukova výkladu značí kraj listnatých lesů od pl. *drъva*, polab. *drâwa*, č. *drva*, od čehož *drъvina*, polab. *drâwaina* (Szczątki 439).

[2] Literaturu k slov. nomenklatuře drevanského kraje viz napřed na str. 75.

[3] Helmold I. 88. K těmto pagům srv. hlavně *Böttger* III. 178 sl., a i *Šafařík* SS. II. 613.

[4] Ptol. III. 5. 10. Srv. k tomu text a výklad v mých SS. I. 368, 417. Οὐέλται nejsou tedy ani Litevci s korrumpovaným jménem, jak vykládal K. Zeuss a J. Perwolf, ani Lotyši, jak chtěl Müllenhoff, ke kterémuž výkladu se kloní i Veselovskij.

[5] Šafařík hledal původní vlast Veltů u Vilna v zemi Neurů na základě Herodotovy tradice o vlcích v této zemi (*Šafařík* SS. II. 586), proti čemuž ozval se a ovšem správně už Perwolf (Archiv sl. Phil. VIII. 615). Veselovskij ji klade také na západní Dvinu na základě sagy o Tidrekovi bernském (Изв. отд. р. яз. XI. III. 6).

odkudž teprve po vyprázdnění východní Germanie od Germanů a ve všeobecném posunu Slovanů k Labi dostali se na západ, na levou stranu Odry. Snad je sem přímo vytlačil postup Gotů v II. a III. století.

V době IX.—XI. století vidíme jméno Luticů-Veltů tkvíti především na skupině čtyř sousedních kmenů sedících mezi Obodrici a dolní Odrou, k nimž v IX. století geograf Bavorský, v XI. Adam a po něm Helmold souhlasně počítají Chyžiny, Črezpěňany, Dolence a Ratary,[1] kteří tvořili svaz založený hlavně na společném kultu bohů retranských. Ale vedle toho vybývá ještě značné území s řadou větších nebo menších kmenů, mezi oblastí obodrickou na západě, vlastní pomořskou na východě a srbskou na jihu, které nemůžeme připojiti, nemajíce proto hlubšího důvodu, ani k Obodricům, ani k Srbům, ani k Pomořanům. Na jihu máme dnes hranici srbskou historicky a jazykově dosti přesně určenou (srv. výše str. 111) a můžeme proto všechno, co je na sever od ní a co není obodrické, míti za Lutice, nebo aspoň za lid Luticům nejpříbuznější, i když jinak prameny o příslušnosti krajů zde umístěných mlčí. Jiné důvody uvedu ještě dále na str. 140. Nejhůře je s východním územím při dolní Odře a ostrovy zálivu oderského. Zde sedělo několik kmenů, o nichž je vskutku nejisto, byli-li bližší Luticům či Pomořanům, k nimž později politicky náleželi a jichž jméno utkvělo zde po dnešní den (Pommern). Odtud si vysvětlíme různé neshody, které shledáváme při vymezení oblasti lutické na př. mezi Šafaříkem, Kühnelem, Sommerfeldem, Wachowským a jinými.[2] Připojuji-li proto v dalším výkladu sem i široký pás od dolní Havoly a Magdeburku k celé dolní Odře a Ukře, činím to s výslovným podotknutím, že tím lutická příslušnost jeho nijak dokumentována není. Je možné,

[1] Adam III. 21: Itaque cum multi sunt Winulorum populi fortitudine celebres soli quatuor sunt, qui ab illis Wilzi a nobis dicuntur Leutici, inter quos de nobilitate potentiaque contenditur. Hii sunt scilicet Chizzini et Circipani, . . . Tholosantes et Retheri. Totéž po něm opakuje Helmold I. 21: Quatuor autem sunt populi eorum qui Lutitii sive Wilzi dicuntur, quorum Kicinos atque Cirpanos citra Panim, Riaduros sive Tholenzos cis Panim habitare constat. Geograf Bavorský nezná sice těchto jmen, ale udává aspoň také, že se Vilci skládají ze čtyř oblastí: Vuilci, in qua (terra) civitates XCV. et regiones IV. (*Šafařík* SS. II. 711). Vidukind (I. 36) a Dětmar (I. 10, V. 19) však Retrany uvádějí mimo Velty, jiné prameny zase Črezpěňany a Dolence (Ann. Sang. Mai k r. 955, SS. I. 79), což souvisí se změnami svazu lutického, o němž srv. hlavně u *Wachowského* Słow. I. 101 sl., 104, 132—137, 151 sl.

[2] Srv. *Šafařík* II. 594, *Kühnel* Ortsn. Meckl. 5, *Sommerfeld* Ausbr. 9, *Wachowski* Słow. I. 188.

ba pravděpodobné, že tu máme před sebou pás přechodný jednak k Srbům, jednak k Polákům, jednak k Pomořanům.

Původní slovanské jméno lutického národa bylo, jak ukazuje zmíněný už citát z II. století u Ptolemaia a jak později přímo dokládá Einhard a Notker[1] — ř. Οὐέλται, lat. *Velti, Veleti, Veletabi, Velatabi, Vuelitabi, Wlotabi,*[2] sl. *Veltové,* jméno původu nejistého, snad slovanského, souvisícího s koř. *vel-, velij,* č. *velký* a s konc. *otъ, etъ.*[3] V tom případě značilo by tedy velikána a souviselo by i s rus. волотъ (srv. dále str. násl.). Plnohlasá forma *velet* dala v baltické polabštině tvar *velt.* Ale je to přece jen výklad nejistý, proti němuž spatřují jiní v názvu Velt jen výtvor jazyka cizího, germanského nebo keltského.[4] Srozumitelnější jsou už druhá dvě jména, přezdívky, které dávali Veltům pro jejich divokost Němci sice, ale obě převzaté z řeči slovanské. Zvali je jednak vlky (stsl. *vlъkъ,* polab. *vålk,* luž. *vjelk, vel'k,* pol. *wiłk*), k čemuž vedla patrně i sluchová shoda s jménem *Velt,*[5] jednak Lutici — potomkové Luta, od stsl. ljutъ, č. lítý, stč. ljutý.[6] V latinských pramenech zní prvá přezdívka obyčejně *Wilzi, Wiltzi, Vilti,* též *Wulzi, Vulsi,* porušeně i *Wulcrei,* něm. *Wilze, Vilte, Wiltin,* země *Vilcia,* nord.

[1] Einhard Ann. k r. 789 (MGH. I. 175): Natio quaedam Sclavenorum est in Germania, sedens super litus Oceani, quae propria lingua Veletabi (jiné ruk. Velatabi), francica autem Wiltzi vocantur. Vita Caroli 12 (MGH. II. 449): Sclavis, qui nostra consuetudine Wilzi, proprie vero, id est sua locutione Weletabi dicuntur, bellum illatum est. Norther Marc. Capella 105: die uuletabi dîe in germania sízzent, tîe uuír uuílze héizen.

[2] Srv. pozn. předešlou, dále pozn. na str. následující.

[3] Tak už *Šafařík* SS. II. 582, *Pervolf* Archiv sl. Phil. VII. 606, *Kühnel* Ortsn. Meckl. 5, Brückner vykládal podobně r. *velet* (Zs. vergl. Sprachf. 45, 108) a také *Bezzenberger* pruský tvar *Welot* (Altpr. Monatschr. XIII. 1876, 406, 433.

[4] Tak *Vasmer* v souhlase s Muchem vykládá z germ. **Velthos* — die Wilden (Zs. f. d. Alt. XXXIX. 49). Šachmatov pokládá **veltos* za slovo keltské (srv. kymr. *gwyllt,* cornw. *gwyls,* ale Velty samy za Slovany nazvané tak od vislanských Keltů (Archiv sl. Phil. XXXIII. 71).

[5] Einhard sice l. c. praví, že Wiltzi je název francký (tak i Saxo ed. *Holder* 187), ale běží tu o patrný omyl. Předně je z výkladu samého slova a druhých názvů pravdě nejpodobnější, že Němci slovanský výraz „*vlci*" přejali a lítému kmeni jím přezdívali, nehledíme-li ani k možnosti, že označení „*vlci*" náleželo Veltům totemisticky (Srv. k tomu můj Život Slov. II. 74). Za druhé Adam Bremský, zpravodaj neméně věrohodný, praví (III. 21) právě naopak: populi, qui ab illis Wilzi, a nobis dicuntur Leutici. Zajímavá je sthn. glossa: wilz (var. wulz) — equus mediocris, equus weletabus (Zs. f. d. Phil. XXXII. 527, cit. *Veselovskij* Изв. отд. р. яз. XI. III. 13).

[6] Srv. osadu *Ljutici* v Novopazarsku záp. od Sjenice. K výrazu *ljutý* viz *Berneker* EW. I. 759.

Wiltinaland,[1] druhá *Lutici, Liutici, Lutitii, Liutizi, Liutizii, Loutici, Leutici, Leuticii, Lutoici*, země *Liuticia, Leuticia*, porušeně i *Seleutia, Seleucia*.[2] S těmito názvy shoduje se úplně národní povaha Veltů, jak nám ji líčí historie. Jsou vesměs v starých zprávách označováni za nejstatečnější a nejdivočejší národ slovanský — *fortitudine celebres* praví Adam III. 21 — a to pro svůj houževnatý odpor od konce VIII. do XII. století, tedy po několik staletí, vedený proti moci německé a ještě více proti nové víře křesťanské. Žádný jiný slovanský národ nevedl tolik úporných a vyhlazujících bojů s Němci. Odtud spojena byla s pojmem Veltů představa vlků, představa lítých lidí, dávána jim epitheta *durissimi, ferocissimi*,[3] proto o nich čteme nejčastěji, proto jméno jejich proniklo i do bájí skandinavských,[4] ba i do vzdálené Rusi, kde se udrželo v lidové tradici ve smyslu obra, velikána, nadaného nadlidskou mocí a silou.[5]

---

[1] Ann. S. Amandi 789 (Wulzi), Ann. Quedl. 789 (Vulzi), Ann. Petav. 789 (Wilcia), Ann. Lauresh. 789 (Wilti), Regino 809 (Wiltzi), Ann. Alem. 789 (Wilcia), Ann. Guelf. 789 (Wiltia), Ann. Weing. 789 (Wilzi), Ann. Lauriss. min. 789 (Wilzi), Ann. Sangall. 955 (Vulci), Chron. Moiss. 789 (Vulsi, k r. 812 Wilti), Ann. Einh. 789 (Wilzi), Alfred (Wilte, *Bielowski* I. 13), Vidukind I. 36 (Wilti), Adam Br. II. 12 (Wilzi), Geogr. Bav. (Uilci), Helmold I. 2 (Wilzi), Saxo Ann. 952 (Wilzi), Rocznik wielkopolski 789 (Wulcrei), R. Krakowski 789 (Uiulirei), Saxo gram. VI. p. 187 (Wilze) atd. Saga o Tidrekovi má Vilcinus, Vilcinaland, Viltinus, Viltinaland (*Veselovskij* l. c. 11). Saxo Gram. píše jednou Wasce-Wilze (ed. *Holder* 187).

[2] Geograf Bav. (Lendizi místo Leutizi), Dětmar IX., 5 (Liutici, Leutici), Helmold I. 21 (Lutitii), Ann. Saxo 952 (Wilzos habent, qui alio nomine Leuticii vocantur), Adam II. 19 (Leuticios, qui alio nomine Wilzi dicuntur), Helmold I. 2 (populi a fortitudine Wilzi sive Lutici apellantur), I. 21 (Lutitii sive Wilzi), Ann. Quedl. 789 (gens Vulzorum, qui Lutici vocantur), 997 (Liutici), Ann. Hildesh. 991, 1029, 1035 (Liutizi, Liutizii), Mon. priefl. III. 2 (Loutici), list Brunonův 1008 (Liutici), Herbord II. 1 (Leuticia), Ebbo I. 12 (Liuticia), Gallus proem., I. 6 (Seleucia), Mierzwa, Kadłubek (Seleucia), Bielowski (MPH. II. index), list opata Wilibalda 1149 (Leuticii, Leuticia. Cod. Pom. I. 41, 44) atd.

[3] Einhard 789: gens illa bellicosa; Kosmas I. 15: Dragomir de durissima gente Luticensi; Gallus proem.: ferocissima natio barbarorum Seleucia. Notker ve své parafrasi Marciana Capelly l. c. zase rozhlašuje o nich legendu, že jedí svoje rodiče (*Veselovskij* l. c. 20). Překvapí proto, když u mnicha Richarda Pict. Chron. Cont. (SS. XXVI. 84) čteme „Leutices sive Lutoici . . . sunt enim pulcherrimi homines“.

[4] *Müllenhoff* Haupts Zs. f. Alt. XII. 340; *Veselovskij* (srv. pozn. násl.).

[5] Rus. волотъ, велетъ (z *волтъ, *велтъ), велитъ, str. i влатъ (srv. i západoruská topografická jména Волотово, Велетово, Волотинъ, Волотовъ, Волотовка, Волоты, Волотина гора) značí tolik co штоудъ, исполинъ, великанъ (*Sreznĕvskij* Мат. I. 295, Акад. Слов. s. v.) V Bělorusi starým mohylám říkají волотовкы. V otázce Volotů ruských srv. *Šafařík* SS. II. 574, 578 sl., 588, 589

Že Velti-Veleti, Vilci a Lutici jsou jeden a týž národ, nemůže býti sporu po přímých svědectvích annálů Quedlinburských (997), Adama Bremského, Helmolda a Saského annalisty.[1] Sporná jest jen, jak jsem už výše řekl, rozloha jejich sídel, zejména pokud k vlastním čtyřem lutickým kmenům smíme čítati ještě dosti široký pás sousedních. Ale vedle toho sluší podotknouti, že se i na jiných místech Evropy objevují jednotlivá stará jména, která nás podobou svou upomínají na jméno Veltů. Šafařík byl tím přiveden k výkladu, že existovaly na březích západní Evropy kolonie tohoto bojovného a s plavectvím dobře obeznámeného kmene.[2] Uvážíme-li námořní úlohu, v jaké se nám objevují slovanští kmenové u moře sedící a mezi nimi i Velti na jevišti XI. a XII. století a která není nepodobna vikinské, nebyl by vznik těchto kolonií nemožný, ale pouhá vnější podoba jmen s názvem Veltů přece jen nestačí, není-li pro to jiného dokladu historického. Jedině snad *oppidum Wiltorum* Bedou vzpomenuté v Nizozemí poblíže Utrechtu činí výjimku, jednak nezkomolenou formou jména, jednak tím, že se zde a v sousední Frisii o Slovanech zmiňují i jiné kroniky pozdější.[3]

Kmenové. Jak jsme už pověděli, dělili se podle svědectví Adamova a Helmoldova vlastní Lutici na čtyři kmeny: Chyžiny, Črezpěňany, Dolence a Ratary, s kterýmžto rozdělením souhlasí i o tři sta let starší zpráva geografa Bavorského, rozeznávajícího čtyři kraje v zemi lutické. Současně, jak jsme viděli, už v IX. stol. vystupují u Veletů velká knížata (*rex*) nad ostatními knížaty, potvrzovaná volbou lidu (str. 106).

Potebnja Жив. Стар. 1891. III. 120, *Buslajev* Очерки I. 176, *Afanasjev* Поэт. в. II. 650, 784 a hlavně *N. Veselovskij* Изв. отд. р. яз. I. 2, Замѣтки к былинамъ ЖМНП. 1896, VIII. 243, Русскіе и вильтины въ сагѣ о Тидрекѣ Бернскомъ (Изв. отд. р. яз. XI. III. 1 sl.). Zde je na str. 14—19 i úplný výčet sem příslušných názvů topografických a analogií. Ovšem Veselovskij si představuje, že tyto toponymické reminiscence v Rusi vztahují se na původní zaniklé Velty dvinské (neslovanské, дославянскіе 13, 14), jejichž jméno přešlo prý pak na Slovany baltické. Na ně (na dvinské) vztahují se i Viltini sagy o Tidrekovi, o nichž v XII.—XIII. stol. slyšeli kupci němečtí při ústí Dviny (25).

[1] Srv. výše doklady v poznámkách předešlých.

[2] Šafařík (SS. II. 589 sl.) vztahoval sem zmínku ze VI. století u Venantia Fortunata (IX. 1, 73) o kmeni Wasco, v němž nesprávně shledával korruptelu z Walzo, dále jméno města Wilton, kraje Wiltshire a kmene Wiltuni, Wiltunisci v jižní Britannii a konečně řadu kolonií v Nizozemí a Friesku.

[3] Beda, Hist. Eccl. V. 12: Donavit ei Pipinus locum cathedrae episcopalis in castello suo illustri quod antiquo gentium illarum vocabulo Wiltaburg, id est oppidum Wiltorum, lingua autem gallica Trajectum vocatur. Srv. *Šafařík* l. c. 591, kde i další doklady kronikářské.

1. Prvním kmenem v samém sousedství Obodriců a Varnů byl kmen, jehož domácí jméno je nejisté, jsouc v pramenech psáno *Kycini, Kicini, Chizzini, Kyczeni, Kyssini,* a země *terra Kyzin, Kizin, Kixin, Kicine.*[1] Sídla nejsou blíže popsána, ale že seděli při moři hned za Varnou a za Varny i Črezpěňany na Pěně, vidíme aspoň z Helmoldovy zprávy o hradu Wurle, ležícím na Varně při hranici Obodriců a Kycinů[2] a podobně z listiny císaře Friedricha I. z r. 1181.[3] Blízko Wurle začínala patrně už země Kycinů a táhla se dále podél mořského pobřeží.[4] Že byla u moře, nasvědčovalo by i samo jméno — ovšem je-li správný výklad, podle něhož je odvozeno od sl. *chyzь*, č. chýše, kterýmžto názvem, značícím bídný příbytek z pletených stěn,[5] byly u polabských Slovanů speciálně označovány chýše rybářů, nemajících rolí a živících se pouze výtěžkem rybního lovu. Odtud také sl. význam a název *chyzь*, ač byl prvotně sám původu germanského,[6] přešel podle svědectví gottwické kroniky v době německých výbojů znovu do němčiny a sice ve formě *Kietz, Kietze, Kietzin,*[7] tedy ve formě, jež nejlépe odpovídá běžnému latinskému tvaru jména Chyžinů — *Chizzini* nebo *Kycini, terra Kyzin.* Znamenalo by pak toto jméno *Chyžiny*

[1] Saxo k r. 952, Adam II. 18 (schol. 17), III. 19, 21, Helmold I. 2, 6, 18, 20, 21, 36, 48, 71, 87, 92, dále v listině Friedricha I. r. 1081, pap. Urbana III. r. 1186, Klementa III. r. 1189, Coelestina III. r. 1191. Srv. *Böttger* III. 285, 295, 300, *Šafařík* SS. II. 600 a dále Mekl. Urk. I. 150, 163.

[2] Helmold I. 48, 87 (Wurle . . . situm iuxta flumen Warnou prope terram Kicine). Srv. str. 125.

[3] Villas in Kizin que pertinere solebant ad Werle (Cod. Pom. I. 119).

[4] *Böttger* (Gaukarte), myslím, méně správně protahuje oblast Črezpěňanů mezi Varnou a Reknicí až k moři a Chyžiny umísťuje teprve za Reknicí. Tak i *Kühnel* (Ortsn. Mekl. 5). Praví-li Adam II. 18 a Helmold I. 6, že Kycini a Circipani jdou až k Pěně, je velkou otázkou, dlužno-li to vykládati tak, že každý z obou kmenů sahal až na Pěnu a k Diminu, poněvadž to stejně prostě může znamenati, že celek obou kmenů sahal k Pěně. Stejným způsobem dí Adam, že na druhé straně Pěna dělí od nich Dolence a Ratary, ač patrně Rataři k ní nesahali. Že pak k Pěně náležejí Črezpěňané, svědčí jejich jméno.

[5] I Helmold vzpomíná těchto bídných pletených chýší II. 13 (casas de virgulis contextunt). Srv. můj ŽS. I. 696.

[6] Srv. můj ŽS. I. 793. Slov. *chyzь* vzniklo z germ. *hûs* a dostalo později suffix *ja*.

[7] Srv. *Šafařík* SS. II. 600, *Brückner* Sl. Ans. 19, *Muka* Ortsnamen Neumarks 46. V Chron. Gottwicense čteme: Ketzin vicum piscatorium denotat a voca venedica Kitze vel Kytze, casa piscatoria. Srv. *Riedel* Mark Brandenburg I. 350, II. 32, 264, jenž zde obšírně jedná o významu slova. Srv. i *Ohnesorge* 219, *Wendt* Germ. 35 sl., *Guttmann* Germ. 100.

kmen na břehu mořském a živící se především rybářstvím. Obvyklý, Šafaříkem autorisovaný tvar Chyžané pokládám za méně správný, poněvadž lat. koncovka je konstantně *-ini* a nesouhlasí tedy se supponovaným sl. topickým *-ane*.[1]

Nemohu však říci, že by tento výklad vyhovoval úplně, neboť věcně je mu na závadu přenesení jména pobřežních bídných rybářů na celý jeden ze čtyř bojovných kmenů lutických. Spíše by se mi zamlouvalo, vykládati jméno od nějaké osady Chyšin, Kyšin zvané, podobně jako u jména Ratarů.

2. Črezpěňané v lat. pramenech *Cirzipani (Zirzipani), Zcirizspani, Zerezepani, Zerezpani, prov. Zirzipa, Czirzepene, Chircepene, Scircipene, Cirpania,* později i *Cyrspania, Szyrszopenia,*[2] což všechno jsou více méně porušené přepisy slov. jména *Črezpěňané* ve smyslu kmene bydlícího za řekou Pěnou, tedy jména utvořeného pomocí předložky *črez,* č. *skrz,* stsl. *crěsъ, črežъ* z prasl. * *kersъ*[3] tak, jako je analogicky utvořeno srbské Прекодринци, Прекосавци, slovinské Prekmurci, (srv. i Čez-Soča), čes. Zadunajci, Zálabci, Záhorci, lat. Transpadani, Transmontani a jak správně už rozuměl Adam Bremský a Helmold.[4] Jméno takto vytvořené ukazuje i na jejich sídla: seděli za řekou Pěnou. Řeku Pěnu a hrad Dimin uvádí Adam výslovně za mez Chyžinů a Črezpěňanů proti Dolencům a Ratarům.[5] Přesné hranice na západě neznáme, ale v XIII. stol. i Jamin (Jahmen), Bycin (Bützin) a Dehmen čítány jsou do Circipanie.[6] Na severu při Varně sahali až po Wurle. Vedle Diminu (dn. Demmin) byl významnějším

---

[1] *Šafařík* l. c., jenž však supponoval i sl. název Kyšané, jejž zase přijal Hilferding (Борьба 3). Němci píšou i Kessiner (*Wagner* Wendenzeit 11, Mekl. Gesch. in Einzelndarst. II.). Kessin je dosud ves u Roztoku.

[2] Ann. Saxo r. 952, Ann. S. Gall. r. 955, list. Otty I. r. 965, Otty II. r. 973, 975, Friedricha I. r. 1170, pap. Urbana III. r. 1185, Coelestina III. r. 1197 (Mekl. Urk. I. 19, 85, 160, Cod. Pom. I. 21, 22, 23, 66, 160), Adam III. 21 (Circipani qui habitant citra Panim fluvium, Tholosantes et Retheri, qui ultra Panim degunt), III. 19 (Circipani usque ad Panem fluvium), II. 18 (Chizzini et Circipani, quos a Tholosantibus et Retheris separat flumen Panis et civitas Dimine), Helmold I. 2, 6, 20, 36, 71, 92, II. 13, Arnold III. 4, Saxo ed *Holder* 599, 671 (Cyrcipinenses, Cyrcipanensis provincia). Srv. *Böttger* III. 295, 297, *Šafařík* SS. II. 599.

[3] *Miklosich* EW. 115.

[4] Srv. pozn. 2. Také Helmold I. 6, 20, 21.

[5] *Böttger* (Wohnsitze, Gaukarte) umísťuje Črezpěňany mezi Varnu a Reknici, za níž sedí Kicini. Srv. i Kühnel Sl. Ortsn. Mekl. 5. Srv. však napřed pozn.

[6] *Böttger* Diöcezan-Gaugrenzen III. 295.

hradem i *Veligost (Wolgast, Wologastum, Ologost)* na pobřeží proti ostrovu Uznoimu[1] a *Gockov* (Gozgouia, dn. Gützkow) u Pěny s krásným chrámem.[2] Později se v kraji črezpěňanském připomínají ještě provincie: *Barta*, dn. Barth proti Rujaně a *prov. Tribucensis*, dn. Triebsees na Trebelu, přítoku Pěny se stejnojmenným hradem.[3]

3. Dolenci, Dolenčané seděli na ř. Dolence (dnes Tollense), přítoku Pěny, a zváni jsou v pramenech starších *Tolensane, Tolensani, Tolensati, Tolonseni*, v pozdějších *Tholosantes, Tholenci, Tolenci*, a kraj *prov. Dolenz, Tholenz, Tolenze, Tolensa.*[4] O rozloze sídel víme jen, že seděli mezi Moričany, Ukrany a Rěčany, že sahali na sever k Pěně a na jihu nešli patrně přes prales, rozložený mezi Dolenckým jezerem a Ukrou, kde byla už prov. *Plot, Chorice* (srv. dále str. 146). Jezero Dolencké nalézalo se patrně už v zemi retranské.

4. Rataři, Retrané. Jméno tohoto kmene objevuje se v pramenech od X. století ve formách silně porušených: *Riadri, Rederi, Riedere, Ridera, Raduir, Radwer, Riaderi, Redari, Redarii, Redares, Riaduri, Rederarii, Retharii, Retheri,* pagus *Riedierirun,*[5] odvozených vesměs od jména hlavního hradu a vůbec náboženského střediska všech Luticů, zvaného zprvu *Riedegost* (Dětmar), později *Retra, Rethra* (Adam, Helmold), jež leželo uprostřed vod jezerních, spojeno s pevninou mostem a obklopeno bylo silnou

[1] Jméno vykládá *Muka* za pomoř. Veligozd, stsl. Velij gvozdъ (Ortsn. Neum. 111).

[2] Herbord III. 7.

[3] Srv. Saxo ed. *Holder* 511, list. Lothara II. r. 1136, pap. Inocence II. r. 1140 atd. (Cod. Pom. I. 32).

[4] List Otty I. r. 946, 965, Otty II. r. 973, 975, Otty III. r. 995, Konráda III. r. 1150, Friedricha I. r. 1170, 1179, list. Bernona r. 1173, pap. Alexandra III. r. 1177, Urbana III. r. 1185 (srv. Cod. Pom. I. 17, 21, 22, 23, 86, 107, 114, 138 atd.). Ann. S. Gall. r. 955 (*Pertz* I. 79), Adam II. 18, III. 21 (Tholosantes), Ann. Saxo, Helmold I. 2, 21 (Tholenci, Tolenci). Srv. i sbírku dokladů u Böttgera IV. 55, 151 sl. a *Šafaříka* SS. II. 601.

[5] List Otty I. r. 936, 965 (Riaderi), 968 (Redares), Otty II. r. 973, 975 (Riedere), Friedricha I. r. 1179 (Radwere), Kazimíra I. pomoř. 1170 (Raduir, Radwer), Vidukind r. 930, 968 (I. 36, III. 58, 70, Redarii, Redares), Dětmar I. 10, II. 12, V. 31, VI. (17) 23 (Riedieri, Redarii, Rederarii), Adam II. 18, III. 21 (Retheri, Retharii), Helmold I. 2, 21 (Redarii, Redari, Riaduri), listina fuldská z r. 936 (Dronke Cod. Nr. 682 Riaderi). Na Rethrany zdá se vztahovati i zmínka o kmeni Tro-wendů u anglosaského pěvce VIII. stol. (*Bielowski* MPH. I. 7). Jméno odvozoval Perwolf od *ratъ* — boj, z čehož **ratarъ* — bojovník (Archiv sl. Phil. VII. 627). Tak po něm i *Kühnel* (Sl. Ortsn. Mekl. 5).

hradbou s devíti branami.[1] Uvnitř se nalézal slavný chrám (celeberrium fanum Helm.), umělecky vyzdobený se zlatou sochou boha Svarožiče-Radogosta (u Adama *Redigast*, u Helmonda *Radigast, Redegast*) a věštírnou, k níž putovali Slované ze všech končin. Retra platila v očích Němců za jeden z nejhlavnějších hradů pohanských. Adam ji zove l. c. jednou *civitas vulgatissima Rethre, sedes ydololatriae*, po druhé *metropolis Sclavorum Rethre*, Helmold podobně a s epithetem *antiquissima urbs*.[2] Vyvrátil ji a spálil r. 1121 Lothar. Kde se však Retra nalézala, nepodařilo se dosud bezpečně zjistiti, ač byla v poslední dobu utvořena při anthropologické společnosti berlínské i zvláštní „Kommission für Rhetraforschung". Od let se Retra hledala ponejvíce na různých místech v okolí jezera Dolenckého. Už na konci XVIII. stol. shledával ji A. Masch a po něm mnozí ve vsi Prilvici u Nové Střelice, odkudž pocházejí i známé falešné idóly prilvické, domnělé to sošky bohů retranských.[3] Hane zase na jezeru Morickém,[4] jiní v Stargardu, Malchině, Röblu, Kuschwanzi,[5] pak se obrátil zřetel na t. zv. Fischerinsel u Wustrowa na záp. břehu jezera Dolenckého[6] a nověji na místo Liepse i na jezero Blankenburské.[7] Ale dosavadní nálezy různých těchto domněnek nijak nepotvrdily, a tak místo slavné Retry a jejího chrámu zůstává stále neznámé. Že se však nalézala kdesi v těchto končinách, nasvědčuje vodnatý jejich ráz a též komplikovaný systém fortifikační, který se zde nalézá a se skládá z množství hradišť.[8]

Podle došlých nás zpráv, třebas skoupých, byli Retrané, ne-li

[1] Adam II. 18, III. 50. Starší zprávu poněkud odchylnou viz u Dětmara VI. 17 (23).

[2] Helmold o Retře I. 2, 21, 23, 52.

[3] Srv. hlavně *Woge D.* und *Masch A.* Die gottesdienstlichen Alterthümer der Obodriten aus dem Tempel zu Rethra am Tollensee. Berlin 1771 a *S. Buchholz* Rethra und dessen Götzen. Bützow-Wismar 1773. *A. Masch* Beiträge zur Erläuterung der obotrit. Alterthümer. Schwerin 1774 atd. K této starší literatuře o Retře srv. hlavně stať *Lewezowa* v Abh. Berl. Akad. Hist. Cl. 1834, 150—151. K dalšímu srv. můj ŽS. II. 163.

[4] Srv. *Lewezow* l. c.

[5] Srv. *Šafařík* SS. II. 602. Šafařík sám rozhodl se pro Kuschwanz mezi Treptovem a Ivenakem.

[6] Srv. *Beltz* Vorgesch. von Mecklenburg Berlin 1899. 162, 183 a též *Lisch* v Jahrb. f. meckl. Gesch. III. 21—25 (1838).

[7] Berichte über den Fortgang der Rethraforschung. Zs. f. Ethn. 1906, 1006; 1907, 746; 1908, 559, 915, 1912, 354. Srv. i Berl. Verh. 1904, 758.

[8] *Beltz* l. c. 162.

nejsilnějším kmenem lutickým, aspoň nejvýznamnějším, stojíce v čele všech Luticů. Na to ukazují zprávy Vidukindovy a také centrální význam Retry.[1] Vedle Retry uvádí se v zemi jejich ještě jiný hrad,[2] ale to nestačí, abychom si o rozloze retranského území a vůbec o síle Retranů mohli učiniti přesný obraz.[3]

Mimo tyto čtyři hlavní národy lutické uvádějí prameny ještě řadu kmenů, pagů a provincií — patrně dalších jednotek kmenových — jichž kmenové příslušenství nelze vždy dobře určiti. Připojuji-li je sem, nechci tím nikterak tvrditi, že byly všechny lutické, ale činím tak proto, že, nejsouce srbské, podle své polohy mohly býti lutické nebo aspoň vlastním Luticům nejbližší a potom i proto, že některé z nich přináležely (na př. Havolané) do svazu lutického.[4] A slovanský jazykozpyt nedospěl k tomu, aby z nich, zde mezi vlastními Velty a Srby, vytvořil zvláštní jazykový oddíl. Sem patří kmenové a pagy následující.

Mezi jezerem Morickým (Müritzer See) a Dolenckým (Tollensee) seděl kmen připomenutý několikráte jménem *Morizi*, *Murizi*, *terra Moriz*, *Muriz* — tedy Moričané.[5] Mimo to však dále k jihu při Labi naproti Magdeburku, hned vedle župy Srbiště a župy Płonské uvádějí se několikrát ještě jedni Moričané,[6] kteří slují u Dětmara *Morezini*, u Helmolda *Marscinerland*, v listinách císařských, biskupských a papežských *Mortsani*, *Moritzani*, *Moraciani*, *Moroszani*, *Moresceni*, *Mrozini*, *Morozini*, *Morazani*, *Moreziani*, *Mrozani*, *Morschene*, *Morkeni*, *Moresceni*, pagus *Morazena*,

---

[1] Srv. *Wachowski* Słow. I. 118, 124, 128 sl. (Vidukind I. 36.)

[2] Vidukind I. 36. (Leutzen, Łanczyn).

[3] Srv. *Šafařík* SS. II. 601 a *Lisch* Jahrb. f. mekl. Gesch. III. 5—22. *Wachowski* do území retranského čítá i župu Plotskou, Chorici a Meziřečí, o nichž srv. dále na str. 146. (*Wachowski* Słow. I. 118, 240.)

[4] Tak, zdá se, uvádějí annály hildesheimské i Branibor jako město lutické k r. 991 (SS. III. 68). O lidu v zemi havolské (Stodoranii) dí Kosmas, I. 15, přímo, že byl lutický, a také Alfred v IX. stol. píše „Vilte, thë man Aefeldan haet". (*Bielowski* MPH. I. 13). Na totéž zdá se ukazovati i zpráva Einhardových annálů a fuldských k r. 789. *Wachowski* (Słow. I. 119) ovšem soudí, že tam byli jen dočasně, poněvadž jich geograf Bavorský uvádí mimo Velety.

[5] Ebbo III. 4. (barbarorum natio quae Moriz vocabatur), list Otty I. r. 946, Konráda III. 1150, Jindř. Lva r. 1171, pap. Alexandra III. a Urbana III. r. 1177, 1185, Friedricha I. 1179. (Srv. Cod. Pom. I. 17, 45, 76, 107, 114, 138). Srv. *Böttger* IV. 146 sl., jenž do území jich počítá i děkanát warenský a zemi Turne na jihu. Přijali křest od biskupa Otty bamberského r. 1127 (Ebbo l. c.).

[6] Podle *Brücknera* Ans. 2, 6, 61 značí toto jméno obyvatele osady Morici, stsl. **Morišti*, původně tedy *Moríštjane*. *Šafařík* (SS. II. 605) připustil i čtení Moračané od morača-močál.

Mortzene, Mokerne.[1] Je těžko souditi, že by tu byli dva různí velečtí kmenové na tak blízkém území. Spíše máme před sebou kmen jediný, jehož část v bouřích válečných X.—XII. stol. uchýlila se od Labe, kde byla vysazena prvním německým útokům, dále do lesů a bařin při jezeře, jež pak od nich zváno bylo Morické, jako od Dolenců — Dolencké. Druhá část však zůstala seděti u Labe. Tito Moričané, rovněž jako sousední Lisici a Sěmčici, nemohli býti kmenem srbským proto, že zachovali dlouho nosovky, které srbština odedávna ztratila (srv. topografická jména Genthin, Mahlenzien, Randau, Sandau, Schlagenthin, Wenzlau) a rovněž zachovali jako Lutici prasl. *or*, za něž má srbština *ro* (srv. jména Gartz, Körbelitz, Warnau). Proto dlužno je připojiti k Luticům a ne k Srbům.[2] Z týchž důvodů i Slované v Staré Marce nebyli již srbští, mimo nepatrné výstřelky (srv. výše str. 77, 112).

Další důležitá a dosti rozsáhlá oblast kmenová rozkládala se při dolní a střední Havole. Tam seděli především dva mohutní kmenové Brižané a Stodorané, na něž přecházelo i jméno řeky Havoly.

Brižané v pramenech *Brizani, Prissani,*[3] seděli od dolní Havoly na sever do kraje dnes Priegnitz zvaného, majíce za hlavní svůj hrad Havelberk. Byli silnými odpůrci Němců a dlouho se vzpírali i nadvládě německé i křesťanství, jež se tam ujalo teprve, když byl r. 1131 odpor jejich zlomen Lotharem.[4] Částí jich, po-

---

[1] Dětmar VI. 33, Helmold I. 88, list. Otty I. r. 937, 949, 965, Otty II. r. 973, 975, Otty III. r. 992, 995, pap. Klementa z r. 1188, bisk. Herberta r. 1114, bisk. Egeharda r. 1238. Srv. doklady sebrané u Böttgera IV. 85—87 a u *Riedela* Cod. dipl. I. VIII. 90, 119, *Heinemanna* Cod. Anh. I. 30, 31 a *Šafaříka* l. c. O Morizanech geografa Bavorského nelze říci určitě, v kterém z obou území seděli (Morizani, qui habent civitates XI.), což ostatně platí i o svrchu uvedených dokladech listinných.

[2] *Brückner* Sl. Ans. 6.

[3] Dokládá je Helmold I. 37, 88 (Brizani et Stoderani, qui Havelberg et Brandenburg habitant) a patří sem patrně i zmínka geografa Bavorského: *Prissani civitates LXX* (Šafařík SS. II. 712); číslo hradů je neobyčejné, ale že kraj byl Slovany hustě osídlen, vidno z toho, že dosud našel O. Vogel proti 92 jménům německým 334 osad se jmény slovanskými a napočetl pro XIII. století 426 osad. Vsi jsou ze třetiny okrouhlice. (*O. Vogel.* Die Ortschaften der Priegnitz. Progr. Gymn. Perleberg 1904).

[4] K nejstarším dějinám Brižanů srv. *Riedel* Beschr. d. Mark Brandenburg im J. 1250 a téhož úvod ke Cod. dipl. Brand. I. 3 sl. (Berlin 1838.) Jméno Brižané je dialektickou formou jména Brežané, jak už Šafařík (SS. II. 604) vyložil a odvozeno od stsl. *bregъ* — ripa, jež polabští Slované vyslovovali téměř jako *brigъ* (*Rost* Sprachreste 375). Jména Brežanů, Berežanů jsou i jinde známa.

dobá se, byl malý pagus Neleticů mezi Stepenici a Dossou[1] a snad (nebyl-li samostatný) i kmen Liňanů (Gliňanů?), jehož kraj s ostatními připojen byl k biskupství havelberskému zakládací listinou Ottovou z r. 946.[2] Jméno Liňanů je nejasné.[3] V pramenech objevuje se dosti často, ale ve formě porušené. Nejčastěji čteme *Linones (Hilinones)*,[4] potom i *Lini*, *Liuni*, *Linai*, *Lanai*, *Linaa*, *Lingones*, *Linguones*, *Linoges*.[5] Také město Lüneburg na Jilmové v Hannoversku (sl. asi *Linograd) zváno je v annálech fuldských *Hliuni*, jinde *Liuniburg*, *Luniburc*,[6] což by ukazovalo, že se Liňané nalézali i tam, na levém břehu labském.[7] Ale proti tomu stojí uvedená již lokalisace prov. *Linnaga* s hradem *Pothlustim* a dále výrok Adama Bremského (II. 18): „ultra illos (Polabingos) Lingones sunt et Warnabi", dále pořadí ve výčtu kmenů v III. 19 a podobně u Helmolda I. 2, 37, což vše je zjevně umísťuje za Polabany na pravé straně Labe vedle Varnů, tak že seděli patrně od střední Eldy k Moričanům na ř. Stepenici. S tím souhlasí ostatně i text geografa Bavorského: Linaa est populus, qui habet civitates VII. Prope illis resident, quos vocant Bethenici et Smeldingon et Morizani.[8] V něm jsou tedy Liňané mezi Větnici, Smolinci na Eldě a Moričany nad jezerem Morickým.

[1] Jižní Neletici u Muldy byli Srbové (srv. výše str. 116). Tito severní *Nieletizi*, *Niletizi* připomínají se u hradu Havelbergu a Nizemu, Nizowu (dn. Nitzow). Srv. doklady u *Böttgera* IV. 135. V zakládací listině biskupství havelberského z r. 946 uvádí se vedle provincie *Nielitizi* ještě provincie *Zemzici*, *Liezizi*, *Mintga*, *Chorize*, *Desseri*, *Linagga*, *Murizzi*, *Tholenz*, *Ploth*, *Mizerez*, *Brotwin*, *Wanzlo*, *Wostroze* (*Heinemann* Cod. Anh. I. 13).

[2] Srv. list Otty r. 946, Konráda III. r. 1150 a Friedricha I. r. 1179 (*Böttger* IV. 123, 140), v nichž se uvádí zároveň v kraji hrad *Pochlustim*, *Pothlustim*, dn. Puttlitz na Stepenici sev. od Priswalku, čímž oblast a kmen přesně jsou lokalisovány. Srv. i *Brückner* Sl. Ans. 4. Někteří jako *Lorentz* (Изв. отд. р. яз. 1906 I. 54), pokládají jméno Linonů za širší a Neletice, Semčice, Lisice i Brižany za části Linonů.

[3] *Šafařík* supponoval název *Gliňané* (SS. II. 610), což po něm převzali i *Hilferding* (Ист. балт. Сл. 2), *Pavinskij* (Пол. Слав. 20) i *Wachowski* (Słow. 108). Osada Glina připomíná se mezi statky pomořanského kláštera v Kolbazu v XII. stol. (Cod. Pom. I. 150.)

[4] Tak Einhard Ann. k r. 808, 809, Vita Caroli r. 808 (v někt. ruk. Hilinones), Ann. Bert. k r. 839, Ann. Fuld. r. 808, 858, 877, Ann. Saxo r. 952.

[5] Ann. Fuld. r. 795, Poeta Saxo Lini r. 808, Chron. Moiss. r. 811 (Lanai) Geogr. Bav. (Linaa — *Šafařík* SS. II. 711), Adam Brem. II. 18, (Lingones) III. 19 (Linoges), Helmold I. 2 (Linguones) I. 37 (Lini sive Linoges).

[6] Ann. Fuld. r. 795. (Srv. *Böttger* II. 236), Adam II. 64, III. 59.

[7] Srv. více u Šafaříka l. c.

[8] *Šafařík* SS. II. 711.

Kolem střední Havoly seděli *Stodorané (Stoderani, Ztodorani, provincia Stodor)*, podle jména řeky zvaní i *Havolany (Hevelli, Heveldi, Hehfeldi)*, kraj sám častěji *Heveldun, Hevellim, Helvoldun, Hevollon, Heveldon, Aefeldan.*[1] Hlavním hradem byl jim Branibor (Brennaburg, Brandeburg, Brandenburg) a Postupim připomínaný už v listině Otty III. z r. 993.[2] Jim nebo sousedním Sprévanům náležejí i počátky Berlína.[3] Že Stodorané a Havolané počítáni byli k Luticům, máme i doklady přímé, jež jsem uvedl již výše na str. 140.

Vedle jmenovaných znají tu však prameny ještě jiná plemena, jejichž jména, hranice a vzájemné poměry příbuzenské zůstávají namnoze nejasné. Bylo jich asi více, nežli je dnes známo, neboť ještě Helmold mluví o mnohých plemenech vedle Havoly, Labe

[1] Srv. Vidukind I. 35, 36 (Hevelli), Adam II. 18 (Heveldi, qui iuxta Habolam fluvium sunt), Helmold I. 2 (totéž), Alfred (Bielowski MPH. I. 13, Aefeldan), geogr. Bav. (Hehfeldi qui habent civitates, VIII.), list. Otty I. r. 937, 948 (949), Otty II. r. 973, Otty III. r. 993, Jindřicha II. r. 1010, Friedricha I. r. 1161, pap. Klimenta r. 1188. Pagus Heveldun objímal dekanáty braniborský, rathenovský a špandavský. (Srv. *Böttger* IV. 100.) K jménu Stodoranů srv. dále: Dětmar IV. 29: Stoderania, quae Hevellun dicitur, Ann. Quedl. k r. 997: Ztodoraniam quam vulgo Heveldun vocant egregiam inter sclavanicas terram (*Pertz* SS. III. 73), Ann. Saxo k r. 997: Stoderania, que vulgo Heveldun dicitur (*Pertz* VI. 641), Adam II. 18 (Stoderani), Helmold I. 2 (Stoderani) 37, 88 (terra Brizanorum, Stoderanorum, srv. celý citát dále na str. 144, v pozn. 1), Kosmas I. 15: Dragomir ex provincia nomine Stodor, de durissima gente Luticensi. Marquart v kmeni Mas'údího *Ostrotrâna* shledává Stodorany (Streifzüge 104). Šafařík vykládal jméno Stodoranů od boha *Stodo* a suffixu *-or* (SS. II. 603, tak i *Perwolf* Archiv sl. Phil. VIII. 23).

[2] Cod. Sax. I. 1. 273. K okolí Postupimě srv. *V. Jacobi* Ortsnamen um Potsdam. Leipz. 1859.

[3] *Muka* (Ortsn. Neum. 54) vykládá jméno Berlína od stsl. *brъlinъ* — č. brlení, ohrada dřevěná, Dr. *Grabow* od stsl. *berlo* (pol. mal. *berlo*, č. *berla*) v čas. Brandenburgia XVII. 435. Z prací obírajících se slovanskou nomenklaturou Braniborska uvádím *G. Weisker* Slaw. Sprachreste aus dem Havellande und den angrenz. Gebieten. Rathenow. Progr. I. 1890, II. 1896, *May M.* Sind die fremdartigen Ortsnamen in der Provinz Brandenburg und in Deutschland slavisch oder germanisch? Frankf. a. M. 1897. Deutsche Besiedelung und slav. Spuren im Kr. Ruppin (Brandenburg). Neu-Ruppin 1904. Jméno Berlína je jistě slovanské a rozšířeno je také jinde v zemích Slovany obydlených. Známe Berlin u Halle, Perliny v Lauenburku, Perlin v Meklenburku, Perlin u Brodů, Berlinchen v Nové Marce (Nova Berlin r. 1278), Berlin jezero u Wittstocku. (*H. Oesterley* Hist. geogr. Wörterb. s. v. Berlin.)

a vedle Brižanů a Stodoranů.[1] Z různých listin císařských a papežských lze sem uvésti ještě vedle zmíněných již severních Neleticů[2] *Lisice* při Labi až po Strumen,[3] *Sěmčice* kdesi při Strumeni,[4] pagus *Mintga* vedle Liňanů,[5] ve vnitrozemí u ř. Dossy pagus *Dassia, Desseri* u hradu *Wizoka,* dn. Wittstock,[6] podle vší pravděpodobnosti totožný s kmenem *Doxani* Adama a Helmolda,[7] dále *Lubušany* v okolí Lubuše na Odře pod Frankfurtem,[8] *Sprévany* na střední Sprévě[9] a konečně pagus *Ploni* v kraji Sucha zvaném

[1] Helmold I. 88: Omnem enim terram Brizanorum, Stoderanorum multarumque gentium habitantium iuxta Habelam et Albiam misit sub iugum (Adelbertus Ursus). K tomu srov. i I. 2: „Sunt et alii Sclavorum populi qui inter Oderam et Albim degunt . . . sicut Heruli vel Heveldi, qui sunt iuxta Habolam fluvium et Doxani, Leubuzi et Vilini, Stoderani cum multis aliis“, což však doslovně přejato z Adama II. 18.

[2] Srv. výše str. 142.

[3] *Lisici, Liezici, Lizzici, Liczici, Ligzici,* korr. i *Lusici.* Srv. doklady u Böttgera IV. 98—99 a 133—134. Jméno odvozuje *Brückner* Sl. Ans. 3 od lisъ — tedy potomci Lisa. *Böttger* rozlišuje dva kmeny *Lisici* a *Ligsice* a tento klade mnohem jižněji do sousedství Lužice (odtud i záměna jména Lisice a Lusice v některých pramenech), do okolí Luckenwalde a Jutroboku (IV. 85, 98). Ale oddělení Ligsiců od Lisiců není dostatečně odůvodněno, neboť se i Ligsici uvádějí mezi Havolany a Moričany, což více ukazuje na sever než na jih k hranici lužické. Severní župa Lisiců omezena byla proti Havolanům ř. Havolou, proti Moračanům Strumenem (*Böttger* IV. 133).

[4] *Zamzici, Zemzici* v list. Otty I. r. 946 (949), Konráda III. r. 1150, Friedricha I. r. 1161, 1179, pap. Klimenta III. r. 1188. Srv. *Böttger* IV. 59, 111, 123, 131. Jméno značí asi potomky Sěmka (*Brückner* Sl. Ans. 3, podle *Šafaříka* SS. II. 607).

[5] List. Otty I. r. 946 (949), Konráda z r. 1150 (Mutiga), Friedricha I. r. 1179 (*Böttger* IV. 143). Připomíná se v ní *villa Robeli* a podle toho kladou ji jedni k děkanství röbelskému na Morickém jezeře u Wredenhagenu (*Böttger* l. c.) druzí k Räbelu ve Staré Marce. Tak Wersebe, Riedel, Heinemann, Brückner (*Brückner* Ans. 3).

[6] List. Otty I. r. 946 (949), Konráda III. r. 1150, Friedricha I. r. 1161 (1179), pap. Klimenta III. r. 1188 (Cod. Pom. I. 19, 45, 57, 114, *Böttger* IV. 59, 120, 137).

[7] Adam II. 18, Helmold I. 2. Srv. výše pozn. 1. Všechny tyto tři kraje ztotožnil *Šafařík* SS. II. 606.

[8] Adam II. 18 (Leubuzzi), Helmold I. 2 (Leubuzi). Hrad slul Lubuš, luticky Lebuš (*Muka* Ortsnamen Neum. 28, Archiv sl. Phil. 1904, 543). Jiná je Lubuša Dětmarova (I. 16, VI. 59, VII. 20 Liubussa) sev. Černého Halštrowa, dn. Lebus. Srv. dále *Mucke E.* Slav. Orts- und Flurnamen aus den Kreisen Lebus, Krossen und Züllichau (Schriften d. Ver. z. Gesch. d. Neumark 1908, 93—100). Wüstungen, Gewässer etc. der Neumark mit slav. Benennungen (tamže 77—92).

[9] *Zpriawani* v list. Otty I. 949, Friedricha I. 1161 a papeže Klimenta III. 1188. V list. Otty I. r. 965 uvádí se „pagus *Niciti et Sprewae* ex utraque fluminis parte“. Srv. doklady u Böttgera IV. 59, 107.

(dn. Zauche) v okolí Belzigu.[1] Ti všichni byli asi bližší Luticům než Srbům a můžeme je proto přiřaditi k Luticům v širším slova smyslu.

Další řada plemen, jejichž jména známe hlavně ze zakládacích listin diecese havelberské od r. 946[2] a braniborské r. 949, nalézala se na severu v koutě utvořeném dolním tokem Odry, řekou Pěnou Dolencou a protékaném řekou Ukrou. Není najisto postaveno, zdali tato plemena, a především hlavní ve středu sedící kmen Ukranů, náležela rázem a jazykem obyvatelstva k větví lutické či už k pomořské, rozložené v jádru svém a v hlavní síle za Odrou k východu. To jsou všechno věci, na něž odpověď přinese teprve další badání, zejména jazykový rozbor starých topografických jmen. Ale poněvadž Adam a Helmold výslovně vedou Lutice až k dolní Odře, za níž jim teprve počínají Pomořané,[3] zmiňuji se o nich také na tomto místě. Kraj tento byl s ostatními lutickými zeměmi spojen také v diecesi havelberské. Později se ovšem dostal do politické moci knížat pomořských.[4]

Hlavní území zde zaujímal kmen *Ukranů*, rozložený podél řeky Ukry, od níž se mu dostalo jména v pramenech psaného *Ucrani*, *Ucri*, *Uchri*, *Wucri*, porušeně i *Uerani*, zemi pak *prov. Ucra*, *Ucrania*, *Uccra.*[5] Na západě sídla jejich sahala patrně až po prales rozložený mezi Pěnou a Ukrou.[6] Hradem ukerským byl Pozdivlk *(Pozdewolc, Pozduwolc)*, dn. Pasewalk na Ukře. Vedle

[1] Srv. *Böttger* IV. 59, 94, *Šafařík* SS. II. 607.

[2] *Böttger* IV. 50 sl., 123; Cod. Pomer. I. 17, Mekl. Urk. I. 16 (srv. i potvrzení Konrádovo z r. 1150 a Friedrichovo z r. 1179), Cod. Pom. I. 19, Mekl. Urk. 18, Riedel Cod. Br. I. VIII. 91.

[3] Adam II. 19, IV. 13, Helmold I. 40, 88, II. 12.

[4] Stalo se tak po rozpadnutí svazku lutického. *Sommerfeld* 14 sl. Pomořský vévoda podpisuje se r. 1170 i jako princeps Leuticiorum (Cod. Pom. I. 70, 71, 74).

[5] Ann. Saxo k r. 934, Vidukind III. 42, 54, list. Otty I. r. 949, 965, Otty II. r. 973, 975, Friedricha I. r. 1161, bisk. Konráda r. 1168, vév. Bogislava I. r. 1172, pap. Alexandra III. r. 1178, Klementa III. r. 1188, Coelestina III. r. 1194, bisk. Sigfrieda r. 1194 atd. Srv. *Böttger* IV. 118 a Cod. Pom. I. 19, 21, 22, 23, 57, 60, *Riedel* Cod. Br. I. VIII. 119 atd. Herbord III. 11 (u Herborda a Ebbona čteme korr. Verani, Verania), Ebbo III. 14 (barbari crudelitate et saevitia singulares, qui Uerani dicebantur). Za to *Wulcrei* Roczniku wielkopolského k r. 789 jsou *Wulzi* — *Lutici* (srv. výše str. 134). Starý výklad jména od Boguphala viz u *Bielowského* MPH. II. 472.

[6] Další vymezení viz u *Böttgera* l. c. Ukrané byli ještě r. 1127 pohany a pokusil se je pokřestiti učedník biskupa Ottona Oldřich, plavě se z Uznoima.

Ukranů připomínají zakládací listiny kraje (pagus, regio, provincia):

Riezani (Riaciani, Raciani, prov. *Reze, Ritza),*

Ploth (Plot, Ploit) neboli *Chorice (Chorize),*

Mizerez (Mizerezs, Meserechs, Mezeres, Mezerich, Mezirech, Myseritz),

Grozwin (Croswine, Crozswina, Brotwin),

Wostroze (Woztrose, Wostze),

Wanzlo (Wanzlowe, Wunzlow)

a jiné ještě, jejichž umístění, jakož i výklady jmen našly v novější historické literatuře mnoho ohlasů.[1] Podle studií Böttgerových rozloženy byly tyto župy tak, že *Riezani* seděli jihozápadně od Ukranů, kolem Templinu, župa *Chorice* byla na západě (Plot v této župě je dn. Plathe u Feldbergu, záp. od Prenzlau), župa *Mizerez* byla na severozápadě až po Pěnu, Jarmen a Dimin, župa *Grozwin* od ústí Odry přes Randow a Ukru k ústí Pěny (Anklamu), *Wanzlo* byla na Uznoimu a župu *Wostroze* klade Böttger k levému břehu dolního toku Odry (arciděkanství štětínské), což je však nejisté. Přirozenější by bylo hledati ji v kraji *Wostrosne,* ležícím na severu mezi Hildou a Pěnou, třebas že je řeka Pěna jmenována v zakládací listině jako severní hranice diecése, v níž se nalézá i *pagus Wostroze.*[2]

Jména latinská přepisují patrně domácí názvy slovanské. *Riezani* jsou zřejmě sl. Řěčané od *rěka,*[3] *Mizerez* správněji *Mezerich* je slov. Meziřěčí (srv. drev. medze-réka), *Wostroze* souvisí zjevně se slov. ostrovъ nebo ostrogъ, zde na severu vuostrúöv a vuoströg vyslovovaným, jak ukazuje řada topografických jmen.[4] Ostatní názvy jsou nejasné.

---

[1] Jmenují je především listiny Otty I. z r. 946 a 949, 965, Otty II. z r. 973, 975, Konráda III. z r. 1150, Lothara II. r. 1136, Friedricha I. r. 1161, 1179, biskupa Adalberta r. 1189, bisk. Konrada r. 1168, papeže Urbana III. r. 1185. Srv. Cod. Pom. I. 17, 19, 21, 22, 23, 32, 45, 54, 57, 60, 114, 138 a *Böttger* IV. 115, 156, 159, 163, 167, 169.

[2] *Böttger* l. c. Listina Lotharova připojuje i prov. *Tribusses* v okolí dn. Tribsees (srv. výše str. 138). Starší lokalisace viz u *Šafaříka* SS. II. 603—606 a Cod. Pom. I. 17 sl.

[3] Srv. *Brückner* Sl. Ans. 48, *Šafařík* l. c. 603.

[4] Srv. *Rost* Sprachreste 334, 401, 440.

OSTROVY RUJANA, UZNOIM A VOLIN.

Samostatnou a historicky nad míru důležitou skupinu tvoří dále kmenové obývající ostrovy zálivu oderského: Uznoim a Volin a dále k severu položenou Rujanu. Jest opět nemožno říci, byli-li obyvatelé těchto ostrovů bližší sousedním Luticům, či Pomořanům. Víme jenom, že po době skvělé samostatnosti byly tyto ostrovy politicky připojeny k Pomoří, při čemž je důležito, že se Volin ve XII. století i dobrovolně držel rozhodnutí města Štětína, na př. ve věcech víry.[1] Ale ovšem je to už data pozdního.

Obr. 1. Plán ostrova Rujany.

První a zajisté z nich nejznamenitější byli obyvatelé ostrova *Rujany* neboli *Rany*,[2] od něhož vzali i své jméno. Zváni jsou v starších pramenech *Rugiani*, *Ruiani*, *Roiani*, *Ruani*, později

[1] Srv. *Wachowski* Słow. 191, 203 sl.

[2] Zde sluší zvláště ukázati na svědectví Wilibalda, opata corveyského, v listě biskupovi Bernardovi hildesheimskému z r. 1149, podle něhož *Rana* je název slovanský, *Ruiana* pak germanský (Cod. Pom. I. 17, 41). Další doklady k formám viz v následující poznámce.

obvykle *Rani*, *Runi*, porušeně i *Rutheni*, což jinak Rusy značí.[1] Zprvu se připomínají zřídka, ale od poloviny XI. stol. objevují se na předním místě. „Gens fortissima Sclavorum" zove je Adam a Helmold po něm dodává ještě: „Sunt autem Rani, qui ab alliis Runi appellantur, populi crudeles, ydolatriae supra modum dediti, primatum preferentes in omni Slavorum natione."[2] Podkladem primátu toho byl význam svatyně arkonské, jež po úpadku Retry postavila se v čelo všech pohanských Slovanů. Mimo to byli Ranové pověstní v XI.—XII. odvážnými pirátskými výpravami,[3] a ovšem i bohatstvím, jež si soustřeďovali v pevném hradu Arkoně, o němž, o jeho opevněních, loďstvu a svatyních, zejména o pověstném chrámu Svantovitově, víme hlavně z podrobných líčení Saxona Grammatika a Helmolda.[4] Podle Helmolda byl arkonský Svantovit nejpřednějším ze všech slovanských bohů, poněvadž jeho vítězství byla nejskvělejší a jeho věštby nejplatnější. Jemu každoročně obětovali i křesťana losem určeného a do jeho chrámu scházely se poplatky a

[1] Widukind III. 54 (Ruani), Saxo Gram. (index Rugia, Rugiani), Arnold III. 4. 7 (Rugiani), list. Lothara r. 844 (Rugacensis insula), list. Otty I. r. 946 (Rugiani), list. Friedricha I. r. 1170 (ins. ruiacensis, terra Ruyanorum, gens Ruyanorum), pap. Alexandra III. r. 1177 (Ruia), Urbana III. r. 1185 (Ruyia), Jaromira r. 1193 (Roianorum princeps). Srv. Cod. Pom. I. 11, 14, 17, 66, 107, 138, 169. Formy Rana, Rani, Runi užívá Adam Bremský (IV. 18, 19), vedle Rugiani, Ruiani, Runi i Helmold (I. 2, 6, 26, 15, 36 atd.), pak Buguphal (Biełowski II. 479). V listině pap. Alexandra III. r. 1169 čteme *Rö* a tak častěji v dánských kronikách, s čímž srv. dolnoněm. Roien, Röjjen. Rutheni čteme v Životech Ottona bamberského (Ebbo III. 11, 14, 23, Herbord III. 30, 31). Podrobný přehled forem viz u *Fabricia* Rügische Urkunden I. 66 sl. a též *Šafaříka* SS. II. 595.

[2] Adam IV. 18, Helmold I. 36.

[3] O pirátství pobřežních Slovanů srv. Helmold II. 13 (Adam IV. 18).

[4] Srv. Saxo XIV. ed. *Holder* 444, 505, 565 sl. Jméno zní Archon, Arkon, Arcon, Archonenses, Arconenses (nord. Arkun) a není slov. původu. Chybně je vykládal *Fr. Šubert* Rujana, Wittow, Arkona (Věstník král. spol. nauk 1898), domnívaje se, že Arkona je slov. jméno *Jarkun* od *jarký* — červený (od purpurové barvy chrámu). Také formu Rujana pokládal za slovanskou od koř. *ru*-. Severní cíp Rujany sluje dnes Witov, u Saxona gram. Withova, v zakl. list. Jaromarově pro klášter bergenský z r. 1193 Wythuy, což zřejmě souvisí se jménem Svento-v*it* a s transposicí zaň sv. Víta (srv. o tom ŽS. II. 140). Jména Witow jsou ostatně doložena i z Polska. K topografii Rujany srv. ještě *Rehman* Ziemie II. 350, *Beyersdorf* Slav. Streifen (Balt. Stud. 1881, 1883), *G. Jacob* Das wend. Rügen in seinen Ortsnamen. Stettin 1894 (Balt. Studien XLIV.), *Baier R.* Die Insel Rügen nach ihrer archaeolog. Bedeutung (Stralsund 1886) a Zur vorgesch. Altertumskunde der Insel Rügen. Berlin 1899, *R. Credner* Rügen. Eine Inselstudie. Stuttg. 1893, *Kretschmer* Hist. Geogr. 122.

dary ze všech zemí slovanských.[1] Když však r. 1168 v den sv. Víta Dánové pod vedením krále Valdemara kvetoucí město vyvrátili,[2] padla tím nadobro i moc a sláva celé Rujany a více se nepozvedla. Nedaleko osady Puttgarten na severním cípu ostrova, na ostrohu vysoko nad hladinou Baltického moře ukazují dnes jen zbytky mohutných valů na místo, kde stávala kdysi Arkona a slavný Svantovitův chrám.[3] Hned po Arkoně vyvráceny byly i chrámy Rugevita, Porevita a Porenutia v sousedním hradě *Korenici* (dn. Garz)[4] uvnitř země položeném.

Ukázal jsem už výše na str. 55, že shoda jména Rujanů, Rugianů se jménem starých germanských Rugiů, jejichž sídla v době Tacitově připadala poblíže týchž končin,[5] je příliš veliká. Obě jména jsou zjevně totožná. Z toho ovšem nelze usuzovati na slovanskou národnost Tacitových Rugiů, poněvadž je jejich germanský původ z řady jiných svědectví nepopíratelný. Ale tolik je zase jisto, že slovanský kmen, který přejal jméno kraje a starších jeho obyvatelů tak, jako to vidíme analogicky u jména Havolanů, Varinů nebo Silingů, Rakatů a pod., musil osídliti starou zemi Rugiů dříve, než tito Germani odešli na jih, tedy už před IV. stoletím po Kristu.

V slávě Rujany ztrácel se úplně sousední ostrov *Uznoim* (*Uznum*, *Uzna*, *Uxnoimia*), o jehož obyvatelstvu Ebbo mluví také jako o zvláštním kmeni,[6] ale jenž nikdy význačněji nevystupoval. Za to se mnohem častěji setkáváme s jménem třetího, východního ostrova Volinu a obyvatelů jeho *Volinců* v pramenech formou *Vulini*, *Vuloini*, *Vilini* atd. uváděných.[7] Jim náleželo slavné město *Volin*,

[1] Helmold I. 6, 361, 52, II. 12. Saxo l. c. 505 praví: „Arcon oppidum vetusto simulacri cultu inclytum,“ Helmold I. 36 zove je „fanum celeberrimum“.

[2] Helmold II. 12 a listina Friedricha I. z r. 1170 a papeže Alexandra III. r. 1169 (Cod. Pom. I. 14, 63), Knytlingasaga (MGSS. XXIX. 313). Otto Bamberský chtěl se už r. 1127 pokusiti o pokřestění Rany (Ebbo III. 23).

[3] Arkonské hradiště prozkoumala už r. 1868 komisse sestávající z Quasta, Baiera, Lische a Worsaae. Srv. ref. v Balt. Stud. XXIV. 234. Plán Rujany a Arkony viz u *O. Focha* Rügensche und Pommerche Gesch. (Leipz. 1861) 71, tab. 1—2. Obyvatelů odhaduje na 30—35.000.

[4] Popis Korenice, chrámů a idolů viz u Saxona Gramm. ed. *Holder* 577 sl. (o vyvrácení 578). Jméno zní u Saxona *Carentia*, v historii Knytlingů *Karennz*.

[5] Podle Tacita Germ. 43 seděli při Baltickém moři vedle Gottonů a Lemoviů. L. Schmidt je rozhodně v neprávu, když jméno Rujany odděluje nadobro od jména Rugiů, pokládaje prvé za slovanské (G. d. Stämme I. 327, Zeuss 665).

[6] Ebbo III. 3 (allia gens Uznoim dicta).

[7] Adam Brem. II. 18 (Wilini), Helmold I. 2 (Wilini), Vidukind III. 69 (Vuloini), Saxo Gram. pass. (Vulini), list. Innocence II. r. 1140 (civitas Vulinensis, Willin, Cod. Pom. I. 36), Boguphal I. 4 (Volin, Welunecz).

zvané od Němců *Winetha* a vedle toho ještě zvané *Jumne, Jumneta, Julin.*[1] Ani tato osada, kterouž Adam Bremský zove nejslavnějším a největším městem slovanským v Evropě, plným bohatství, vzácností, rozkoší a sídlem mnoha cizinců,[2] mezi nimiž bylo nejvíce Řeků, Dánů a nordických Vikingů, usazených od poloviny X. stol. opodál města v hradě Jomsburg zvaném,[3] — neušla osudu, který stihl všechna střediska baltických Slovanů.[4]

[1] Tato různá jména vedla k mnohým sporům o to, zdali označují jedno město, či města rozličná. Srv. k tomu *Šafaříka* SS. II. 597 a jeho zvláštní stať „O jménu a položení města Vinety" (ČČM. 1845 a Sebr. spisy III. 45), kterážto vyšla i německy v Jordanových Slaw. Jahrbücher a otiskem v Lipsku r. 1846 pod titulem „Namen und Lage der Stadt Wineta, auch Jumin, Julin, Jomsburg". Tam viz i starší literaturu. Dále srv. *Virchow* Berl. Verh. IV. 1872, 58, VIII. 234, Corresp. Blatt 1886, 78, *A. Berghaus* Vineta (Ausland 1881, 296), *Stubenrauch* Untersuchungen auf der Insel Usedom und Wollin im Anschluss an die Winetafrage (Balt. Stud. 1898, 65), *Kretschmer* Hist. Geogr. 125, *Deecke W.* Wineta. (X. Jahresber. d. geogr. Ges. Greifswald 1906. Srv. ČČH. 1906, 388; 1907, 451; Pravěk 1907, 104). Zde srv. zejména výklad pověsti o potopené Winetě. Deecke klade Vinetu na Uznoim.

Jméno Volin je slovanské, majíc řadu analogií v jiných slov. zemích. Jméno Wineta souvisí asi s germ. názvem Slovanů Winid, Wined (*Förstemann* Altd. Namenbuch II. 1544). Jméno Julin, Julina je nejzáhadnější. Už ve XII. a XIII. století spojovali je kronikáři, na př. Ebbo I. 2, mnich priefl. II. 5, 16, Saxo Gram. passim (viz index ed. *Holder*), Boguphal I. 4 se jménem Julia Caesara, vykládajíce, že má jméno od něho svého zakladatele (podobné tradice byly tehdy rozšířeny i o jiných městech, srv. *Bielowski* MPH. II. 49, pozn. 2, 179 pozn. 5, 265, *Zakrzewski* Studya IV. II., Dětmar proem., Helmold I. 38) a že se tam ctilo kopí *hasta, lancea Julii*, což zase souvisí s ctěním germ. *Julblocku* (ŽSl. II. 158, 204). K tvaru názvu *Jumne* srv. zde poznámku 3. Jako čtvrté staré jméno Volinu patří sem snad arab. zkomolenina *Avbába*, označující lid nějakého velkého přístavního města poblíže Odry, u Ibráhíma ibn Ja'kúba. Westberg emenduje přímo tvar *Vlnáne* t. j. Volіňané (Reisebericht 32). Srv. též *Wachowski* Jomsborg 21.

[2] Adam II. 19: Nobilissima civitas Jumne, celeberrimam praestat stacionem barbaris et Graecis, qui sunt in circuitu. De cuius praeconio urbis, quia magna quaedam et vix credibilia recitantur, volupe arbitror pauca inserere digna relatu. Est sane maxima omnium quas Europa claudit civitatum quam incolunt Sclavi cum aliis gentibus, Graecis et barbaris . . . Urbs illa mercibus omnium septentrionalium nationum locuples, nichil non habet iocundi et rari. Srv. i Helmold I. 2.

[3] Odtud vznikla jména *Jumne* (Adam II. 19, 25, schol. 57, IV. schol. 117), *Jumneta* (Helmold I. 2, 15). Jomsborg (Hist. Knyt. 22) bylo hradiště nedaleko Volinu, založené za času krále Haralda asi v pol. X. stol. od družiny vikinských pirátů vedených Palnatokim, jak nám o tom zachovala podrobnou zprávu Jomvikingsaga zach. z XII. stol. (*Wachowski* Jomsborg 14). Srv. *Giesebrecht* Wend. Gesch. I. 205 sl., *Potkański* Drużyna Mieszka i Vikingi z Jomsborga (Sprawozd. Akad. Krak. 1906 VI. 8), *Wachowski Kaz.* Jomsborg. Normannowie wobec Polski

POMOŘANÉ.

Jak jsem už výše na str. 99 podotkl, jsou mnozí polští badatelé, kteří pokládají Pomořany, resp. jejich dnešní zbytky Kašuby a łebské Slovince za větev národa polského. Je ovšem pravda, že kijevský letopisec počítal Pomořany k Lechům[1], že biskup Otto působil u nich s tlumočníky polskými a že soudní pramen ze XIV. st. praví, že jeden jazyk vládne v Polsku i v Pomořanech. Nicméně dlužno uznati, že mezi Poláky a Pomořany byl vždy rozdíl, tak jako mezi Poláky a Lutici, které rovněž letopis spojuje s Poláky. Už od konce X. století projevuje se národní rozpor stálými boji mezi Pomořany a Polskem,[2] ve XII. stol. Helmold a jiné prameny zřejmě oddělují oba národy,[3] ba i sám Gallus v úvodu k své historii uvádí Pomořany mezi barbarskými národy s Poláky sousedícími.[4] Pomořané dále objevují se od počátku své historie pod samostatnými knížaty jako Veletové a konečně ani přední znalci slovanských jazyků netají, že řeč pomořanská, třebas polštině blízká, přece byla odedávna od ní odlišena.[5] Ovšem tlumočníci polští Ottonovi bamberskému dostačili, poněvadž ve XII. století si jistě Poláci s Pomořany rozuměli.

Ze všeho je vidno, že sice náleželi s Poláky k jedné jazykově příbuzné skupině, t. zv. lašské, ale že je přece dosti důvodů, abychom je uznali za samostatný kmen, ovšem u vědomí, že vždy byli

---

w w. X. (Prace Tow. Nauk II. č. 11. Warsz. 1914). Julin byl proto vždy v úzkých stycích s Dány a uchylovala se do něho i dánská knížata (Saxo ed. *Holder* 332). K domnělému pohřebišti Vikingů srv. *Olshausen* Das Gräberfeld auf dem Galgenberge bei Wollin (Berl. Verh. 1899. 217).

[4] Helmold I. 2, Adam II, 74, schol. 57 (Magnus rex opulentissimam civitatem Sclavorum Jumnem obsedit).

[1] Let. Lavr. 5[3] (Словѣни пришедше сѣдоша на Вислѣ прозвашася Ляхове а отъ тѣхъ Ляховъ прозвашася Поляне, Ляхове друзии Лутичи, ини Мазовшане, ини Поморяне). O jiných tradicích podobných srv. *Šafařík* SS. II. 399. Šafařík Pomořany čítal přímo za kmen polský.

[2] Srv. *Sommerfeld* Gesch. d. Germ. 14, 16 sl. Připojil je k Polsku nejspíše už Měško koncem X. stol. *Wachowski* Jomsborg 33.

[3] Helmold I. 2, I, 40. (Pomerani qui habitant inter Odoram et Poloniam), 88 (apud Polonos atque Pomeranos). Podobně na př. v listě cís. Friedricha k opatu Wilibaldovi z r. 1157 zovou se Pomořané *vicina gens* Poláků (Cod. dipl. mai. Pol. 24); tak i Gallus I. 19 a jinde. Také v listině Boleslava Chrabrého (Herbord II. 30 k r. 1124) čteme *gens Pomeranica et populus Stetinensis.*

[4] Proem. (ferocissimae nationes barbarorum Selencia (t. j. Luticia), Pomerana et Pruzia. (*Bielowski* MPH. I. 394).

[5] Srv. výše str. 99.

do jisté míry přechodem od ostatních baltickopolabských Slovanů k vlastním Polákům. Význam jména, přepisovaného v lat. pramenech obyčejně *Pomerani*, *Pomerania*, *Pomerana*, někdy i *Pomorani*,[1] je zjevný. Také je už správně Herbord vyložil.[2] Pomořané, v Kijevském letopisu Поморяне, značilo ty, kteří podél moře bydlí (srv. Polabané, srb. Посавци), *Maritimi* přeložil to Kadlubek. Jméno zůstalo tkvíti na celém okrsku po dnešní den v něm. formě *Pommern*, část na východ od řeky Persanty u Kolobřehu ústící dostala po polském výboji název *Pomorze polskie*.[3]

Tímto jménem označovali se tedy původně Slované od dolní Odry na východ, ale později přešlo jméno i na část území na západě Odry, kde se po rozpadnutí svazu lutického dostalo přilehlé území pod moc vévod pomořanských.[4] Západní hranicí vlastního Pomoří v původním, užším slova smyslu byla dolní Odra, jak se přímo vyslovuje Adam Bremský a několikráte i Helmold.[5] Od ústí Varty počínala jižní hranice, polská, která běžela po Vartě k ústí Noteče a dále po toku této řeky až k ohybu Visly pod Toruní. Vidíme to na př. ze zpráv, které sem kladou různé pohraničné hrady pomořskopolské, mezi nimiž hrad *Uzda* při stoku Głdy (Küddow) a Noteče (dn. Ujście, něm. Usch) a *Naklo* zvány jsou pohraničními hrady Polska, *Zantok* zase klíčem Pomořan[6] a také z jiné Herbordovy zprávy, podle níž jižní hranicí Pomořan byla

[1] Adam Brem. II. 19, IV. 13, Helmold I. 2, 36, 40, Arnold III. 4, 7, Boguphal (*Bielowski* II. 479) a později hojně v titulech knížecích (na př. Cod. Pom. I, 94, 95, zde i Pomorani). Titul *dux Bomeraniorum* objevuje se od r. 1046 (Ann. Altah. mai. r. 1046, MGSS. XX. 802). Srv. *Sommerfeld* Germ. 17 sl.

[2] Herbord II. 1.

[3] Srv. *Duda Fr.* Rozwoj terytoria Pomorza pol. w XI.—XIII. st. (Akad. Krak. 1909) a *Maronski* Die Stammverwandsch. und polit. Beziehungen Pommerns zu Polen (Festprogr. Gymn. Neustadt in Westpr. 1866). K starému Pomoří srv. též studie *L. Quandta* Pommerns Ostgrenzen (Balt. Stud. XV.) a Zur Urgeschichte der Pomoranen (tamže XVI.).

[4] Srv. výše str. 145 a Wachowski Słow. 217.

[5] Adam II. 19, IV. 13, Helmold I. 40, 88, II. 12. Štětín, jako hlavní město pomořské, ukazuje ovšem, že aspoň při ústí šlo Pomoří i za levý břeh Odry.

[6] Uzda, castrum in extremis Poloniae finibus (Herbord II. 5 a 10). Totéž má i mnich Prieflingenský III. 1 a Ebbo I. 4 (castrum Uzda). K Náklu (Nacla) srv. Herbord II. 5, Gallus III. 1, 26 (Nakel). U Galla se praví na prvním místě: „Castrum nomine Nakel in confinio Poloniae et Pomoraniae paludibus et opere firmum“, k Zantoku dí Gallus II. 16: „Zutok regni custodia et clavis“ (dn. Zantok nad Wartou u Landsbergu). Dalším pohraničním hradem na Noteči byl *Velun*, dn. Vieluń, Filehne (Gallus II. 48) a také *Mezriecze*, dn. Międzyrzecz (Gallus II. 14), byla nedaleko hranic. Srv. *Duda* Rozwoj 60, 62.

řeka, — patrně Noteč.[1] Ovšem nesmíme hranici tu pro neprostupné lesy bráti příliš přesně; místy hrady pomořské vybočovaly i před ni[2] a naopak, zdá se, Poláci velmi brzy tlačili se podél dolní Visly (dn. Kociewie a Chelmsko) a od poloviny X. století (za Měška) vidíme postup až k moři. O staré hranici na východě proti Prusům nemáme zpráv. Ale lze se právem domnívati, že již odedávna seděli Slované i na východě dolní Visly, jak dosvědčuje stará slovanská nomenklatura kraje[3] a i nálezy archaeologické v kraji chełminském.[4] Podle toho kladl bych zde v X. stol. slovanskopruskou hranici mezi ř. Dzierzgonu (něm. Sorge, Sirgune) s jedné a Pasargou s druhé strany, tam asi, kde za Boleslava Chrabrého a jeho nástupců stanula i hranice politická. Od konce XII. a poč. XIII. stol. počali se sem vtírati Prusové, až došli Visly a opanovali t. zv. Pomezanii mezi ř. Vislou a Drvęcou. Že by však byli Prusové už na počátku historie pronikli na západ Visly mezi Tczewo a Stargard, jak se Lorentz domnívá, nelze dostatečně prokázati.[5]

V zemi pomořanské nejsou jmenováni menší kmenové, ač zde jistě byli.[6] Pouze v jménu *Chšábín* zapsaném v X. století vedle Sasů Mas'údím[7] skrývá se asi jméno Kašubů, doložené jinak teprve

[1] Herbord II. 10.

[2] Z nepolského tvaru jména hradu *Gardov* (dn. Gartow, kr. O. Sternberg) položeného jižně Varty soudí Muka, že to byl hrad pomořanský, posunutý před Vartu (*Muka* Ortsn. Neum. 4). O neprostupném pralesu při Noteči srv. na př. Adam II. 18, Mon. priefl. III. 1 a Ibráhím ed. *Westberg* 92.

[3] *Duda* l. c. 51—53. Srv. i *Quandt L.* Ostgrenzen 207; cit. *Duda* 3.

[4] Ukazují to hojné zde nálezy hrobů se slovanskými záušnicemi. Srv. můj ŽS. I. 593, 599; *Lissauer* Praehist. Denkmäler der Prov. Westpreußen (Leipz. 1887) 176 a tab. V.

[5] *Lorentz* Archiv sl. Phil. 1905, 470 sl. Opřel se tomu *Brückner* (D. Erde V. 103). Vidivarie připomínané Jordanem (Get. 96, 36) v VI. století při ústí Visly měl bych spíše za korruptelu z *Vindi varii*, než za zvláštní kmen Vidivariů. Svědčí tomu Jordanis sám, pravě, že se složili z různých kmenů (l. c. 96). Jinak jméno *Vitland* pro zavislanské Prusko dokládá Wulfstan, Pomořansko zove *Weonoland*. Srv. *Duda* Rozvoj 43.

[6] Srv. co dí Helmold I. 2: „Post Oderae lenem meatum et varios Pomeranorum populos". Nověji F. Lorentz na základě dialektologických příznaků rozeznává nejen západní a východní Pomořany, nýbrž i v každé polovině oblasti menší, jež označují bývalé kmeny. Tak v západním Pomořansku (neboli vlastním) bez dnešního kraje Stolpského, Lauenburského a Bytovského, spolu však s Novou Markou bylo šest zemí, zv. podle hradů: Pyrická, Stargardská, Kaminská, Kolobřežská, Belgardská, Slavenská. (Srv. o tom blíže v Изв. отд. р. яз. 1906. I. 55).

[7] Srv. *Kunik-Rozen* Изв. Ал Бекри 55, 76, *Westberg* Ibráhíms Reisebericht 48, *Charmoy* Rél. 314 *(Chašabín)*; *Harkavi* Сказ. 136 přepisuje *Chašanín*, var. *Chasabín*, ale vykládá (167) podle Charmoye Kašuby.

v kronice velkopolské, Mierzwou a Boguphalem.[1] Že však bylo více kmenů, ukazují také připomínky různých lokálních knížat a náčelníků pomořských, kteří se od XI. stol. dostali pod svrchovanou moc vévod, sídlících v Kamieni, Kolobřehu, nebo Belgardu.[2] S tím souvisí i řada znamenitých hradů, jež známe jednak z hojných listin pomořských, jednak z životopisů Ottona, biskupa bamberského, který zde v letech 1124—1128 s úspěchem apoštoloval. Metropolí pomořskou byl ve XII. stol. silně opevněný hrad *Stětín (Stetin, Stetina, Stitinum)*, vodou kolem tak oblitý, že se zdál být nedostupným. Herbord jej nazývá „civitas antiquissima et nobilissima in terra Pomeranorum, materque civitatum".[3] Vedle něho jako další důležitější hrady připomínají se ještě *Stargard (Stargrod, Sitarigroda)*, *Pyrice (Pyris, Pyrissa, Piritscum, Phiris*, dn. Püritz), *Kamień (Gamin, Chamin, Camin, Caminum*, dn. Camin proti Volinu), *Kłodno (Clodin, Cloden, Clodona)*, *Belgard (Belegarde, Belgrada, Belgradia* na Persantě), *Gdansk (Gyddanizc, castrum Gdansk* r. 1148 v list. pap. Eugenia), *Kolobřeh (Colubrega, Cholberg, Colobrega, Coluberh)* známý svými solnicemi, *Lubin (Liubin*, asi dn. hradiště Heiliger Stadtberg u Schöningen, jižně Štětína[4] s dolinou Labinsbruch), *Slavna (Slauna)*, dn. Slawe, Schlawe, hrad v zadním Pomoří na Wieprzi[5] a jiných více.[6] Jména tato uvádí především Herbord, Ebbo a mnich Prieflingenský, z listin pak hlavně listina pap. Innocence II. z r. 1140 a pap. Eugenia z roku 1148, Klementa r. 1188, pomoř. biskupa Adalberta r. 1159, bisk. Konrada r. 1168.[7]

---

[1] *Bielowski* MPH. II. 164, 470. Stará hranice kašubská šla dříve až do tucholských Borů, jak ukázal *K. Nitsch* (Roczn. Tow. nauk. w Toruniu XIX. 129 sl.). Ke vzniku a rozvoji jména *Cassubia* pro zemi belgardskou srv. *Duda* Rozwoj 24.

[2] Srv. *Wachowski* Słow. 186 sl., 188, 192 sl., 206, 207. Také zde znají prameny šlechtu pod názvy primates, principes, nobiles ac potentes, maiores natu ac sapientiores, honorabiles (tamže 198).

[3] Herbord II. 5, 25, 32—34, 40, III. 13. Jiný popis Štětína viz u Ebbona I. 9, III. 2 (Monach. priefl. II. 7), jiný u Saxona ed. *Holder* 604 (Stitinum veterrimum Pomeraniae oppidum). Také Gallus II. 19 praví: Stetin urbs terrae populosior et opulentior. Nejobšírnější popis města a chrámu je u Herborda II. 32—34. Štětín byl pokřtěn Ottonem bamberským r. 1127.

[4] Srv. *Schuchardt* Praeh. Zs. III. 323.

[5] List. Boguslava pomoř. c. 1200 (Cod. Pom. I. 193).

[6] Zde bych podotkl, že Rozwadowski ve jménu Graudenze (pol. Grudziądź) shledává jméno gotských Greutungů (Arch. slav. Phil. XXXIII. 194). Jinak k městům pomořanským srv. *G. Kratz* Die Städte der Provinz Pommern. Berlin 1865.

[7] Cod. Pom. I. 36, 39, 54, 60, 152,

Jižní část st. Pomoří, t. j. severovýchodní část dnešního Braniborska, t. zv. *Nová Marka* byla v staré době řídce osazena především proto, že dolní Noteč, Varta i Odra kraj široko zaplavovaly. Jižní jeho končiny nebyly ovšem už pomořanské, nýbrž polské. Stará slovanská nomenklatura tohoto kraje je dosti podrobně probrána; starých pagů určuje zde Muka pět, ale v nedostatku starých údajů označuje je jmény krajů dnešních: 1. West- a Ost-Sternberg, 2. Königsberg, 3. Soldin-Landsberg, 4. Arnswalde-Friedeberg, 5. Dramburg-Schievelbein.[1]

III. BOJ POLABSKOBALTICKÉHO SLOVANSTVA S NĚMCI. GERMANISACE SLOVANŮ.

Historický boj Slovanstva polabského s Německem, jenž skončil úplnou porážkou a zahynutím téměř všech Slovanů, počal Karel Veliký.[2] Byly zajisté už před ním boje na hranici německo-slovanské, ale víme o nich pramálo a zajisté měly jen čistě lokální ráz a význam. O nějaké větší koncentraci a velkém boji byla by i historie VII. a VIII. stol. učinila zmínku. Ale takové není mimo říši Samovu.

[1] *Muka A.* Die slavischen Ortsnamen der Neumark. Landsberg 1898, 5. (Sonder-Abdr. aus den Mitt. des Ver. z. Gesch. der Neumark). Mimo Mukovu práci srv. k výkladům zdejších místních jmen ještě *Weisker* Slavische Sprachreste (Programme von Rathenow 1890), *R. Reiche* Bausteine zur Gesch. d. Stadt Königsberg in der Neumark (srv. *Muka* l. c. 129) a *Paul von Niesen* Gesch. d. Neumark im Zeitalter ihrer Entstehung und Besiedelung. Landsberg a. W. 1905.

[2] Hlavní povšechná literatura, obírající se historii polabskobaltických Slovanů, je (mimo speciální menších oblastí, v poznámkách dalších citovanou) tato: *Giesebrecht L.* Wendische Geschichten aus den Jahren 780—1182. Berlin 1843. *Hilferding A.* Исторія балт. Славянъ. M. 1855 (II. vydání vyšlo v jeho sebraných spisech Сочиненія А. Г. IV. С. Пб. 1874.) *Pavinskij A.* Полабскіе Славяне. С. Пб. 1871. *Sieniawski.* Pogląd na dzieje Słowian zachodnio-pólnocnych między Labą i granicami dawnej Polski. Gniezno 1881. *Meitzen A.* Die Ausbreitung der Deutschen in Deutschland und ihre Besiedelung der Slawengebiete. Jena 1879. *Perwolf Jos.* Германизація балт. Славянъ. С. Пб. 1876. *Nebosklonov A.* Начало борьбы Славянъ съ Нѣмцами за независимость въ средніе вѣка. Каз. 1874. *Bogusławski W.* a *M. Hórnik* Historija serbskeho naroda. Budyšin 1884. (Srv. i *Bogusławského* „Rys dziejów serbołużyckich.“ Petr. 1861.) *Bogusławski W.* Dzieje Słowiańszczyzny pólnocno-zachodniej do połowy XIII. wieku. Poznań 1887—1900. *Filippov N.* Очеркъ тысячелѣтней борьбы Балтійско-Полабскаго славянства съ нѣмцами до возрожденія Серболужицкаго племени. С. Пб. 1897. *Wachowski Kaz.* Słowiańszczyzna zachodnia. I. Warsz. 1903. *Brečkovič M.* Введеніе въ соціяльную исторію княж. Славіи или зап. Поморья (Jurjev 1912).

Výboj německý měl tři velké fáse:[1] první za Karla Velikého a jeho nástupců v X. stol. — ale výsledky jeho nebyly ještě valné. Druhá byla za dynastie saské, počínajíc Jindřichem I. (919—936) a za jeho nástupců s výsledky vážnějšími: boj trval déle, půldruhého století, a jím se dostala už celá jižní Polabština do moci německé a začalo křestění. Třetí fáse bojů ve XII. století nebyla už vedena od celé říše, nýbrž od hrabat v markách polabských, nicméně útoky a lsti jejich dokonaly dílo a neodvislé dosud části Slovanů dostaly se jimi buď bezprostředně nebo prostřednictvím jiné moci pod vládu německou.

Karel Veliký, počínaje boj s polabskými Slovany, neměl ještě v úmyslu je podrobiti a připojiti k říši, tím méně úmysl je vyhladiti. To počínáme viděti teprve v intencích Otty I. Karlovi běželo především jen o stanovení pevných hranic na východě říše a o jejich zabezpečení proti slovanským útokům. K tomu cíli sloužilo pevné vymezení hranic a styčných bodů, provedené roku 805 a 808, jak jsme je výše poznali, k tomu cíli sloužily i hrady na Labi a Sále postavené, i výpravy, které směřovaly za Karla jen na dvě strany, jednak proti Srbům, jednak proti Luticům. Proti Srbům počal boj r. 782, proti Luticům r. 789 a tyto první boje skončily, jak ostatně je přirozeno, úspěchem převahy německé, proti níž Slované nedovedli postaviti větší organisaci a svornou moc. Obodrici v té době pomáhali Karlovi proti krajanům, chovajíce proti Luticům, jak praví francký letopisec, „staré nepřátelství".[2] Následek toho byl, že byli nejen Lutici donuceni k pokoji, ale že i Srbové r. 805—806, po pádu velkého knížete Miliducha, donuceni k poddanství. Podél slovanských hranic zvedly se první pevné hrady Franky obsazené, aby nadále střežily slovanský kraj a držely jej na uzdě.[3]

Sporů, jež v německé říši nastaly po smrti Karlově, Slované nedovedli využíti k vnitřnímu sesílení, ač jim nastalo značné uvolnění a tak, když Jindřich I. (919—936) a zejména Otto I. (936 973) moc německou obnovili a v Polabí posílili zřízením markrabství i základů církevní organisace,[4] stálo proti tomu Slo-

[1] *Wachowski* Słow. I. 218.

[2] Ann. regni Fr. k r. 808 (Wilzi, qui propter antiquas inimitias, quas cum Abodritis habere solebant).

[3] *Giesebrecht* W. G. I. 97—109. Srv. i *Vrabec J.* Slovanské Polabí. Progr. gymn. Slané 1900.

[4] Srv. *R. Köpke-E. Dümmler.* Kaiser Otto der Große. Leipz. 1876.

vanstvo stejně roztříštěné a stejně slabé, jako bylo v době Karlově. I během IX. století vidíme řadu drobnějších bojů a výprav proti Luticům a Srbům, kteří zvedali odboj, ale boje nedopadly pro Slovany s prospěchem, zejména na jihu, v zemi srbské. Zde už r. 826, 839, 852, 856, 880, 892 připomíná se řada porážek byť i s velkými ztrátami pro Němce.[1] Po nastoupení Arnulfově byl Slovanům r. 895 povolen mír, načež za panování Arnulfova bylo celkem klidno a nové boje velké a vůbec hlavní doba zkrušení nastala Slovanům teprve za dynastie saské. Když r. 928 Jindřich I. porazil Havolany, pokořil současně i Dalemince, dobyv hlavního hradu Gany (dn. Jahna u Míšně) a v zemi jejich na Labi založen hned potom pevný hrad německý Míšeň, čímž síla srbská mezi Sálou a Labem nadobro byla zničena.[2] Déle odporovali Srbové zálabští. Ale i zde podlehli Slubjané a Lužičané r. 963 markraběti Geronovi a koncem X. stol. byli i Milčané připojeni definitivně k říši a země jejich jako *pagus Milsca*, později *pagus Budissin*, dána do správy markraběte míšenského. Tím podrobení Srbstva bylo dokonáno, neboť pozdější úspěchy Poláků byly jen dočasné a Čechů jen částečné.[3]

Větší práci měli Němci se Slovany severněji sedícími, s Lutici, Obodrici a později i s Pomořany, kteří se všichni až do druhé poloviny XII. století bránili houževnatě i proti meči německému i proti kříži. Dějiny těchto národů jsou plny velkých revolucí, zejména divokých reakcí hynoucího pohanství, jež si vyžádalo tisíce obětí mezi německým klerem, jemuž Slované poltili lebky ve znamení kříže. „Kniha by jich jména neobsáhla," pravil jednou dánský král.[4] Charakteristická je také zmínka vévody saského o Slovanech obodrických z r. 1158: „Gentes paganas Winedos dictas a priscis temporibus magni Karoli deo semper et sancte ecclesie rebelles et infestas, postquam tandem magno labore fidei christiane cervices durissimas submiserunt, sepius ad vomitum ydolatriae relapsas."[5]

---

[1] Srv. *Wachowski* Słow. 112, *Bogusławski-Hórnik* Hist. serb. nar. 37 sl., *Giesebrecht* W. G. I. 119—131.

[2] Srv. Vidukind I. 35, Dětmar I. 9 (k r. 931).

[3] *Wachowski* 150, *Posse* Cod. dipl. Sax. I. 1. 4 sl., *Giesebrecht* W. G. I. 188, *Bogusławski-Hórnik* 40 sl. 45—55. Srv. zde dále na str. 159 o míru budyšínském r. 1018.

[4] Adam II. 41.

[5] Mekl. Urk. I. 56.

Válek se střídavým štěstím bylo na severu mnohem více. I proti Luticům a Obodricům opakovaly se občas boje od smrti Karlovy až po nastoupení dynastie saské, ale nebyly zvláště významné.[1] I zde počal novou serii vítězných útoků teprve Jindřich I. r. 928—9 nejdříve proti Havolanům, Obodricům, Ratarům,[2] pak proti Ukranům (934), znovu proti Ratarům a Luticům (936) a současně počal i pětadvacetiletý útisk pověstného hraběte Gerona r. 938 ustanoveného (zemřelého 965), jenž mezi jiným r. 939 úkladně zabil na 30 slovanských knížat z různých kmenů (Vidukind II. 20) a r. 954 pobil Ukrany. Svaz veletských kmenů spolu s Obodrici osnoval sice r. 955 povstání, ale nešťastné (bitva nad Reknicí) a tak celkový výsledek bojů až do r. 983 byl pro Slovany bezúspěšný.[3] Bylo tím, slovem, dokonáno první pokoření Slovanů. Zároveň položeny za Otty II. i základy církevní organisace a křesťanství samo počalo se i v Zálabí silněji ujímati. Církevní missie počala r. 937 založením kláštera sv. Morice v Magdeburku a r. 946 a 948 založena první biskupství v Havelberku a Brandenburku, r. 968 v Stargradě ve Vagrii a téhož roku zřízeno nové samostatné arcibiskupství v Magdeburku s třemi biskupy v Merseburku, Žiči a Míšni.[4]

Ale od r. 977 počali se Lutici opět hýbati a vzpírati křesťanství, čehož vinu měl vévoda Dětřich a tvrdý arcibiskup magdeburský

---

[1] *Giesebrecht* WG. I. 119—131.

[2] Boj r. 929 skončil porážkou Slovanů u hradiště Lunkinů (Łączyn, Lenzen), kde jich prý bylo 200.000 pobito (Vidukind I. 35, 36).

[3] *Giesebrecht* WG. I. 132 sl., *Wachowski* Słow. 117—122.

[4] Dodal bych ještě, že podle Alcuina (Alc. Mon. Jaffè Bibl. VI. 165) pomýšlelo se na křestění Slovanů mezi Labem a Odrou už na dvoře Karla Velikého (srv. *Wachowski* I. 79) a také se už křestilo (*Giesebrecht* I. 153). Pak to ustalo. Na počátku X. stol. kázal jim verdenský biskup Adalward (Adam II. 1). Otto I. zřídil r. 946 biskupství v Havelbergu, r. 948 v Brandenburgu a r. 968 arcibiskupství v Magdeburku s třemi biskupstvími v Merseburku, Žiči a Míšni (ne per invidiam fidei tanta Sclauorum plebs deo noviter acquisita, callidi hostis rafiatur insidiis“ — dí listina pap. Jana XIII. z r. 968 u Riedela I., VIII. 95), ale biskupství ta neměla ještě mnoho kostelů a far a biskupové nebyli příliš naplněni evangelickým nadšením, které by je vedlo ke konání missií. V X. století vynikl pouze Boso merseburský (list. Otty I. r. 968). Ale všechny tyto první základy zničila řada revolucí, počínajících r. 983. V XI. století slyšíme proto jen o nepatrných pokusech a teprve na počátku XII. objevují se missie účinnější (Herberta braniborského, Vicelina stargardského a zejména Otty bamberského; (srv. dále str. 178). Snahy Albrechta Medvěda podporovali opět havelberský biskup Anselm, braniborský Wigger a také první kláštery v zemi slovanské založené řádem premonstrátským a cisterciáckým.

Gisiller, „non pastor sed mercenarius", jak jej charakterisuje Dětmar[1] a když r. 983 přišla zpráva, že Otto II. poražen byl v jižní Italii, vznikla 29. června v Havelberku a Brandenburku první velká a úspěšná revoluce slovanská, která zničila dosavadní německé výsledky tak, že se zdálo, jakoby aspoň Lutici a Obodrici nabyli plné svobody.[2] Zejména svaz veletský ukázal se ještě jednou v plné síle, a byť i hlavní bitva na říčce Tongeře, malém přítoku Labe poblíže Magdeburku, skončila podle německých zpráv ústupem Slovanů, nepřinesla, jak se podobá, ani Němcům žádného význačnějšího vítězství.[3] To bylo asi příčinou, proč konečně — ovšem ještě po řadě bojů v letech 985—997 — politika německá změnila na čas dosavadní směr a naladila strunu smířlivější.[4] Od té doby vidíme aspoň veletský svaz po delší čas (do r. 1117) ve spojeneckém poměru k říši, bohužel opět v politice namířené proti jiným Slovanům. Zdálo se totiž jednu chvíli, že se z jiné strany dostavuje pro Slovanstvo zdejší záchrana a že přece dovede všechny polabské Slovany sjednotiti v jednu moc, která by dovedla se zdarem a trvale čeliti Německu. Bylo to za vlády Boleslava polského (992—1025), kdy tento chrabrý panovník, rozšířiv znamenitě hranice své země, pocítil se najednou dosti silným, aby změnil polskou politiku a místo dosavadní odvislé Polsky postavil proti říši německé neodvislou a rovnocennou říši slovanskou. Ale Boleslavovi zhatili plán právě Lutici a vedle nich i Čechové, stavějíce se na pomoc císaři,[5] kdežto Obodrici se bouřili, a tak konec konců, po mnohých bojích vedle Pomořan, dobytých znovu r. 995, dostala se jen východní část Srbů (Lužičané a Milčané) mírem budyšínským r. 1018 do spojení s neodvislou Polskou. Velký odboj Luticů a Obodriců r. 1018 pokořen byl roku následujícího pomocí dánského krále Knuta. A když Boleslav krátce potom r. 1025 zemřel, zhroutil se vůbec celý plán vniveč a zašla naděje na další sjednocení Slovanů. Pomořany odpadly od Polska,[6] východní Srbové

[1] Dětmar III. 14 (8).

[2] Srv. hlavně Dětmara III. 17—18 (10—11, 14) a Adama II. 40—43 (připisuje to omylem k r. 1002). Zde viz zejména vylíčení úpadku křesťanství, ujatého v předchozích 70 letech za Ottů a řádění Slovanů v dobytém Hamburku. R. 984 vystupuje Mistivoj obodrický úplně samostatně (Dětmar IV. 2).

[3] *Wachowski* I. 122.

[4] *Wachowski* I. 123—124, *Giesebrecht* W. G. I. 300, *Guttmann* Germ. 63.

[5] Srv. *Novotný* České děj. I. 1. 683 sl., *Giesebrecht* WG. II. 1—47. Z pramenů poučuje nás především Dětmar v kn. V—VIII.

[6] *Sommerfeld* 16 (Mart. Gallus I. 19, 21, 22, 25). Znovu byly podrobeny Pomořany Boleslavem III.

vrátili se už za Konráda II. po prvé válce s Měškem, který se podrobil r. 1032, pod německou vládu a brzy na to znovu proti Luticům podniknuty současně dvě výpravy (r. 1035, 1036), jejichž výsledkem bylo opětné jich připoutání k panství německému.[1]

Ale boje další přece neustávaly, ba přišla i velká vítězství,[2] a současně vidíme, že se i positivně činí opětné pokusy o utvoření nových silných slovanských říší namířených proti Němcům. Patří sem vláda obodrického knížete Gotšalka (1043—1066), jenž opět sjednotil říši obodrickou, dosud v druhé řadě stojící,[3] a připojil k ní i velecké Črezpěnany a Chyžiny a při tom silně podporoval křesťanství,[4] dále po jeho násilné smrti nejslavnější vláda velkého knížete ranského Kruta (1066—1105), jenž zvítězil na všech stranách,[5] získal i Obodricům svobodu a znovu k plné slávě pozvedl staré instituce pohanské, a konečně vláda syna Gotšalkova Jindřicha, jenž dovedl pod své žezlo spojiti třebas pod saským protektorátem i Obodrice i Lutice i západní Pomořany[6] a rozšířil říši obodrickou od Šlesvíka do polských hranic. Zejména dařilo se Němcům zle ve Vagrii, kde r. 1071 dobyt Plun a roku následujícího vypálen nadobro Hamburk, čímž se Obodrici úplně uvolnili. Luticům se sice před tím vedlo zle, — Retra padla r. 1068 a biskup halberstadský Burchard vracel se domů na posvátném

[1] *Wachowski* Słow. 126, *Boguslawski-Hornik* 55, *Giesebrecht* WG. II. 61—77.

[2] Srv. *Wachowski* l. c. 127 sl., *Giesebrecht* II. 94 sl. Sem náleží zejména porážka Sasů r. 1056 při ústí Havoly, která znovu zlomila panství německé, ale Veleti nedovedli úspěchu tohoto vykořistiti. Nastaly hned rozbroje mezi Črezpěňany a Ratary, kteří tísněni od prvních obrátili se o pomoc ke Gotšalkovi, k Sasům a Dánům a pak ovšem zvítězili r. 1057 (*Wachowski* 128—129, *Giesebrecht* II. 101—102), načež svazek veletský upadl do úplné desorganisace, z níž se nevzpamatoval, ani když jej sám Jindřich IV. vybízel k boji proti Sasům, jich odvěkému nepříteli (*Wachowski* 131). Mezi tím i Retra padla r. 1068.

[3] Kmenové obodričtí od r. 929 do vlády Gotšalkovy, ev. do Krutovy měli úlohu podřadnou. Vláda velkoknížecí existovala, ale občas se rozpadávala na knížectví kmenová a byla v stálé závislosti na Sasích. Obodrici účastnili se povstání r. 983 i r. 1018 a v roce tom zaniklo zde křesťanství, před tím dosti ujaté. Srv. bližší data u *Wachowského* Słow. 138—144.

[4] Adam III. 19: Igitur omnes populi Sclavorum, qui Hammaburgensem respiciunt dyocesim, sub illo principe (Godescalco) christianam fidem coluerunt devote, hoc est Waigri et Obodriti vel Reregi vel Polabingi, item Linoges, Warnabi, Chizzini et Circipani. Helm. I. 20: Sed et Kycini et Cyrcipani receperunt gratiam fidei.

[5] K vládě Gotšalkově viz *Wachowski* 144 (Krutově 145 sl.), *Giesebrecht* II. 85 sl.

[6] K vládě Jindřichově srv. *Giesebrecht* WG. II. 183—211.

koni Svarožičově,[1] — ale i ti se potom uvolnili, neboť nastaly zatím Jindřichovi IV. kruté boje se saskými knížaty v Italii a velký boj o investituru.[2] Také křesťanství na delší dobu zašlo. Ale po smrti Jindřicha, syna Gotšalkova, r. 1119 vše se zase rozpadlo v niveč[3] a tentýž konec měly i snahy následujících obodrických knížat Pribyslava a Niklota. Oba užili r. 1130 všeobecné vzpoury a kruté reakce pohanské k osvobození, ale už roku 1131 byli Lotharem pokořeni a Pribyslav znovu ještě r. 1138—39 (vyvrácen Plun) tak, že knížectví jeho nadobro bylo připojeno k Sasku.[4] Brzy na to nátlakem Bernarda, opata z Clairvaux, a papeže podniknuta byla proti pohanským Slovanům ohromná křížová výprava se 100.000 lidmi (mimo loďstvo), jejímž následkům vyhnuli se Slované tím, že na oko přijali křesťanství.[5] Potom ještě r. 1151 čteme o bouřích v severních Luticích, ale ty byly hned potlačeny. Na konec neustálé námořní piraterie slovanské proti Jutsku, Seelandu a jiným dánským zemím přiměly Dány pod králem Valdemarem podněcovaným od fanatického a statečného biskupa roeskildského Absolona k rozhodnému zakročení proti baltickým kmenům slovanským, pokud ještě požívaly svobody.[6] Výpravy počaly r. 1158 a následovaly téměř ročně,[7] někdy za současného boje Jindřicha Lva, někdy mimo něj, až konečně poslední bašta nezdolného a pohanského Slovanstva, ostrov Rujana, po několikerém zpustošení propadla osudu neodvratnému. Dne 19. května r. 1068 obležena byla Arkona od Dánů na moři i na zemi a po krátkém odporu 15. června v den sv. Víta vydána a ztroskotána.[8] Obyvatelstvo Rujany odhaduje se v těch dobách na 30—35.000.[9] Volin byl po několikerém zpustošení spálen Valdemarem r. 1177.[10] Mezi tím padl r. 1160 na západě i Niklot v boji s Jindřichem Lvem, načež

---

[1] Srv. Ann. August. 1068. *Pertz* SS. III. 128.

[2] *Giesebrecht* WG. II. 132—155.

[3] *Giesebrecht* II. 212 sl., *Wachowski* I. 160 sl., 164 sl.

[4] *Giesebrecht* II. 331—362, III. 1 sl.

[5] *Giesebrecht* III. 24 sl.

[6] *Giesebrecht* III. 92 sl.

[7] Srv. Giesebrecht III. 129 sl.

[8] Giesebrecht III. 171 sl., *O. Fock* Rügensch-Pommersche Geschichten (Leipz. 1861) 70 sl. (na základě líčení Saxonova v XIV. knize jeho dějin). K popisu a datu pádu Arkony srv. *Fock* 26, 141. Úplné vyvrácení pohanských svatyň na Rujaně dokonáno bylo r. 1170 (srv. *Giesebrecht* III. 192).

[9] *Fock O.* l. c. 19, 124.

[10] *Giesebrecht* III. 225.

syn jeho Pribyslav po marných pokusech a přes pomoc knížat pomořských vzdal se definitivně všeho odporu a přijal r. 1166 od Jindřicha Lva zemi v léno německé.[1] Krátce před tím r. 1150 i markrabě Albert Medvěd utvořil marku braniborskou ze země Brižanů a Stodoranů[2] a nedlouho potom r. 1167 rozhodl se i pomořský kníže Bogislav přijmouti německé poddanství.[3] Takovým způsobem přišli v druhé polovici XII. století všichni Obodrici, Lutici a Pomořané pod navládu německou, která pro ně znamenala nejen ztrátu politické svobody, staré víry a staré kultury, nýbrž i ztrátu národnosti. Od té doby počíná rychlý zánik těchto Slovanů.

Čtyři příčiny to byly, které je především přivedly k pádu: 1. povaha půdy rovinné, na všechny strany otevřené, neposkytující nikde místa ke koncentraci a k obraně na pevné linii, 2. neustálé vnitřní rozbroje a hlavně stálé a staré nepřátelství mezi svazem obodritským a lutickým,[4] což mělo za následek stálou rozdrobenost Slovanů proti opětovně sjednocené říši německé, a 3. kulturní vyspělost Němců, kteří si již assimillovali římskou kulturu, proti níž stála domácí, slovanská kultura tak slabá, že Slované šmahem podléhali německé.[5] A konečně čtvrtá příčina: Slované tito houževnatěji než jiní zdráhali se přijmouti křesťanství a to spojilo proti nim obě dvě největší moci současné: německé císařství i římskou církev. Oba tito faktorové sešli se ve snaze poraziti polabské Slovanstvo a šli ruku v ruce proti němu. Následkem toho strašný boj, který vznikl mezi Slovany polabskobaltickými a Němci, byl nejen politický a národnostní, nýbrž i náboženský, čehož u Poláků a Čechů nebylo. Tito, přijavše brzy křesťanství (v Polsku Mečislav r. 965, na Moravě Rostislav už roku 863, Bořivoj brzy potom),[6] vyhnuli se podnětům a útokům se strany Říma. Zato na dolním Polabí a na Baltu drželi se jejich soukmenovci, zejména Lutici, nesmírně houževnatě víry otecké, odpírali křesťanství, vraždili missionáře a nenáviděli německé kněze a biskupy, kteří, provázeni vojskem, vymáhali desátky, brali svobodu a vnucovali kříž.

---

[1] *Giesebrecht* III. 112 sl.

[2] *Wachowski* I. 165—172, *Guttmann* Germ. 66—67.

[3] *Wachowski* I. 184 sl., *Sommerfeld* Gesch. Germ. 46—47.

[4] Srv. výše str. 156.

[5] *Wachowski* I. 219 sl. Bez zvláštní ceny je stať *A. Budiloviče* О причинахъ гибели балт. Славянства. Jurjev 1898 (изъ Сп. Ученолитер. общ.)

[6] *Novotný* Děj. čes. I. 323, 439.

A když přinuceni kříž přijali, čekali jen na vhodnou chvíli, aby jej zase s potupou odhodili a vrátili se ke svým bohům. Dějiny nám zaznamenávají řadu takových náboženských revolucí a návratů k starému pohanství, zejména r. 929, 983, 1018, 1066, 1130 u Obodriců a Luticů, v Pomoří ještě 1140—1147 a 1187—1207. Odtud ten staletý boj, jenže boj nerovných sil. Na jedné straně roztříštěné a počtem slabší Slovanstvo, na druhé silná, časem sjednocená říše německá spojená s církví a vedle ní ve XII. stol. ještě stejně útoční, stejně dobyvační Dánové.

Především ovšem Němci nenáviděli Slovany a každý boj byl naplněn krutostmi a hubením. Při dobytí slovanských hradů muži bývali všichni vražděni, ženy a děti odvlékány do otroctví.[1] „*Ferro et igni vastavit*“ je obvyklá frase ve zprávách o postupu německých vojsk. Hrady a vsi byly spáleny a když se znovu zvedly, čekal je za nějakou dobu týž osud a tak bylo třebas několikráte. Je vůbec s podivem, jak po několika výpravách, které na př. podnikl roku 1060—68 Valdemar na Rujanu a vždy ji zpustošil, mohla vůbec zbýti na Rujaně nějaká slovanská ves a slovanské obyvatelstvo. Také v otevřených bitvách padalo na tisíce Slovanů, i když čísla udávaná uznáme za přehnaná.[2] Čteme-li pak u Helmolda, jak si Slované stěžují, že jsou vyháněni ze svých rodných zemí,[3] tak že jim nezbývá než živiti se loupeží na moři, a jak vévoda Jindřich Lev a hrabě Adolf zpustošili r. 1164 Slavii mečem a ohněm do té míry, že Helmold o zemi obodrické vykládá: „Omnis igitur terra Obodritorum et finitimae regiones assiduis bellis maxime vero hoc novissimo bello tota in solitudinem redacta est. . . . Si quae Slavorum extremae remanserunt reliquiae, tanta inedia confecti sunt, ut congregatim ad Pomeranos sive ad Danos fugere cogerentur“[4] — a podobných výroků

[1] Tak byla na př. vyhubena župa plunská s hradem (Helmold I. 56: Slavis qui inibi erant occisioni traditis) a byla proto řadu let liduprázdna (tamže I. 57), až konečně r. 1156 hrad Plun znovu byl vystavěn. (Srv. *Ohnesorge* Ausbr. 148 sl.). Podobné zprávy o dobytí měst máme ještě odjinud.

[2] Srv. na př. porážku u Łączyna r. 929 (Vidukind I. 36), v Šlesviku r. 1043 (Adam II. 75) atd. Zde bych podotkl, že Beloch vypočítal pro dobu kolem r. 800 v německých končinách říše (350.000 km^2) 3 miliony obyvatel, tedy 9 na 1 km^2, pro slovanskou část (200.000 km^2) jen několik málo statisíc (Zs. f. Socialwiss. 1900).

[3] Srv. Helmold I. 62 (k r. 1147), I. 83 (1156), I. 89, 92 (1162), II. 2 (98) k r. 1164. Srv. *Ohnesorge* Ausbr. 85—95. R. 1164 (Helmold l. c. II. 2) volá Přibyslav k obhájcům Mikilenburgu: „Expulsi sumus de terra nativitatis nostrae et privati hereditate patrum nostrorum!“

[4] Helmold II. 5 (101).

je u Helmolda více,[1] — pak nemůže býti pochyby, že těmito boji s přesilou německodánskou Slovanstvo skutečně i fysicky hynulo a vymíralo. I když má Ohnesorge pravdu, že Helmold přehání, že to jsou více rhetorické fráze nežli obraz skutečnosti, přece jen tak mírný úbytek Slovanů, jak by jej rád Ohnesorge předvedl, zajisté nebyl.[2] Také mezi missiemi a křestěním doby první (VII.—VIII. st.) a pozdější (XI.—XII. stol.) je velký rozdíl. Dříve se chodilo s křížem v ruce a s nadšením pro Krista, později s mečem a s heslem ubíti každého, kdo se nepodrobil. Biskupové pozdější byli více vojevůdci nežli hlasatelé křesťanství.[3] Typem je ve XII. stol. známý roeskildský biskup Absolon.

Ale na druhé straně je pravda, že o nějakém úplném vyhubení Slovanů ve XII. století — ač se tato theorie stále opakuje,[4] — nemůže býti řeči. H. Ernst staví se vůbec proti germanisaci Slovanů, poněvadž prý jich tu ve XIII. století vůbec nebylo. Tomu však odporují prameny, ukazujíce, že se Slované stále i po definitivním pokoření účastnili dalších bojů, a tomu zejména odporuje množství zbytků slovanských, které nám dokládají prameny ve XIII.—XIV. století,[5] a rovněž udržení přebohaté staré slovanské nomenklatury topografické. Ostatně už samy zájmy hospodářské stavěly se proti tomu, aby lid slovanský nadobro byl vyhuben. To nebylo v zájmu pánů německých. Jestliže římská kurie nebo cizí klerus měl někdy takové úmysly, — to se stalo r. 1147 na agitaci Bernarda Clairvauxského,[6] — hospodářská politika domácích pánů jak světských, tak církevních nemohla je opravdově sledo-

---

[1] Srv. výrok k r. 1160 (I. 87): dux praecepit Slavis, qui remanserunt in terra Wagirorum, Polaborum, Obotritorum, Kicinorum. R. 1164 mluví Pribyslav jen o zbytcích slovanského národa: „Revertimini igitur ad cor, o viri reliquiarum Sclavici generis et resumite audaciam.“ (Helm. II. 2). V I. kn. 83 kap. mluví se o zániku Slovanů v zemi Vagrů a v Polabsku, a I. 87 o zániku v zemi Brižanů, Stodoranů a vůbec Slovanů v okolí Havoly a stř. Labe.

[2] *Ohnesorge* Ausbr. 85—95. Srv. i *Schmeidler* Hist. Vierteljahrschr. 1913 265, 1914 313 sl.

[3] Srv. biskupy v křižácké výpravě r. 1147. (Chron. montis Sereni a Ann. Magdeb. Pom. Urk. I. č. 34, *Pertz* SS. XVI. 188.)

[4] Srv. přehled zastanců této theorie, ač zajisté všichni nemysli na stejnou míru, u *Ohnesorga* 126—130. Proti ní se vedle *Ohnesorga* 3, 28 sl. vyslovili ještě *Guttmann* Germ. 406 a *H. Witte* D. Gesch. Blätter 190 4, 221 f., 233.

[5] Srv. zde dále str. 174 sl.

[6] Chron. montis Ser. l. c. praví o výpravě: „Magna multitudo signatorum contra paganos aquilonem versus habitantes profecta est, ut eos aut christianae religioni subderent aut omnino delerent“ (Pom. Urk. I. č. 34).

vati. Kdo by jim byl platil daně? Kolonistů nových ze západu nebylo hned tolik, aby se jimi mohla vyplniti celá Slavie. A muži, jako byl Jindřich Lev, o němž dí přímo Helmold, že se mu v bojích se Slovany nejednalo o křesťanství, nýbrž jenom o peníze,[1] nemohlo nikdy býti cílem, aby Slovany nadobro zničil, poněvadž by se byl tím zbavil prostředků k dosažení daní a bohatství. Ani u něho, ani zajisté u druhých vévodů a hrabat nemůže býti řeči o úmyslu vyhubiti Slovany.[2] A rovněž ne u valné většiny opatů a biskupů v zemích slovanských. Pro jejich statky platilo totéž a i oni obraceli z části více zřetel k svému obohacení, než k starosti o víru. O magdeburském arcibiskupovi Gisilerovi praví Dětmar: „non pastor sed mercenarius“.[3] Všichni tito němečtí velmožové pobíjeli Slovany při vzpourách, občas je i decimovali mimo boj, ale nechtěli vyhubiti a nevyhubili docela.

Za to, co nedokonal meč, dokonala germanisace.

Germanisace, která po vylíčených bojích následovala, nebyla násilná. Násilné obracení lidu k jiné národnosti, násilné odvracení jeho od rodného jazyka, rodných řádů a tradic, jsou teprve zjevy pozdější, moderní civilisace německé. Pro dobu velkých bojů od IX. do XII. století běželo o křestění a podrobení se moci německé, ne o germanisaci. Ta nastala teprve po bojích XII. století, ale ani tu nebyla násilná. Prováděla se většinou klidně, jednak samovolným odnárodňováním se Slovanů, přikloňováním se k vyšší kultuře a moci německé, pomalým nastupováním jazyka pánů a úřadů na místo opovržené řeči slovanské, jednak pak — a to nejvíce — silnou zpětnou kolonisací německou.

Že by se bylo po odchodu germanských kmenů z východní Germanie, provedeném, jak jsme výše poznali (str. 31, 66), hlavně v II.—IV. stol. po Kr., zachovalo zde Němců u větší míře, a že by se tyto četné zbytky staly po tisíci letech opět základem no-

[1] Helmold I. 68: in variis autem expedicionibus . . . nulla de christianitat fuit mentio, sed tantum de pecunia. Ba máme doklady, že hodnostáři světští i církevní brali peníze od pohanů i za to, aby je ponechali žíti ve víře pohanské. Srv. bullu papeže Eugenia III. z r. 1147 (2. dubna) křižákům adressovanou (Pom. Urk. I. č. 32). Více viz u *Brečkoviče* Введеніе 145—148.

[2] Takový záchvat měl jen jednou r. 968 Otto proti Ratarům (Vidukind III. 70). Merkl. Urk. str. 20.

[3] Dětmar III. 8.

vého rychlého rozvoje německé národnosti, není dokladů.[1] Snad žily tu a tam nepatrné zbytky, toho netřeba zásadně popírati a je možno, že některé osady od Slovanů už v IX. stol. *Němьci*, *Němičь* zvané[2] byly takovýmito pozůstatky starých dob, ale ani toho nelze prokázati. Každým způsobem jich bylo málo a ještě není vyloučeno, že i ony byly kolonie pozdější.

Jinak německá kolonisace ve velkém nepočala, zhruba vzato, před XII. stoletím. Už dříve, od doby Karla Velikého, byly sice založeny tu a tam pevné hrady rukami německými a Němci osazeny i chráněny,[3] ale kolonisace ve velkém, která provedla germanisaci zemí slovanských, která je naplnila Němci a která v nich odnárodnila lid slovanský, nemohla se uchytiti dříve, dokud odpor Slovanů nebyl na všech stranách zlomen a dokud nebyla založena řada biskupství, dekanátů, far, klášterů a hradů, slovem, dokud nebyla utvořena v zemích slovanských náležitá církevní a vojensko-administrativní organisace, která mohla držeti Slovany na uzdě a v poslušenství. Hromadnou kolonisaci, která pak nastoupila, prováděli jednak páni němečtí, hrabata a vévodové kolem opevněných sídel a hradů, tvořících německý obranný systém, jednak a to ještě u větší míře páni církevní: biskupové a představení klášterů. Při tom volali kolonisty nejen ze sousedních krajin na levém břehu Labe, ale i ze vzdálenějších, z Frieska, Porýní, Westfálska, ba i z Nizozemí, kde lid byl dobře obeznámen se stavbami vodními a pracemi melioračními, jakých bylo ve vodnatých a bažinatých končinách staré Slavie velice zapotřebí.[4] Zejména

[1] Byla to stará theorie některých německých historiků, hlavně Platnera, Giesebrechta, k níž se dnes ještě hlásí někteří nehistorikové (srv. co jsem o tom pověděl výše na str. 67), — ale nelze jí nikterak prokázati. Je také významno, že se sice Slované v bojích dovolávají svých oteckých práv na země polabské (srv. na př. Helmold I. 62, II. 2 a výše str. 163), ale Němci nikdy.

[2] Na jihu jsou *Nemisch*, *Niemitsch*, *Nimptsch* dvě v Lužici u Gubna a Hoyerswerdy a dvě v Slezsku u Zaháně a Vratislavě, jiné v Hannoversku u Dannebergu; srv. též *Nehmzow* v Meklenbursku. Z nich jsou jmenovány *Němьci* v Slezsku na ř. Lohe už Dětmarem k r. 1017 (VIII. 59, [VII. 44]: ad urbem Nemzi . . . in pago Silensi a Herbordem *Nemecia* (II. 8). K tomuto názvu srv. Muka Ortsnamen Neumarcks 48 a Sczątki jęz. Wendów lün. 394, 418. *Němič* je forma lužická, stpolab. *Nemaic*.

[3] Srv. výše str. 78 a dále str. 169.

[4] Srv. Helmold I. 57 (k r. 1143) o velkém stěhování kolonistů do Polabie, na Travnu, k Plunskému jezeru, do země Vagrů na vyzvání vév. Adolfa z Flander, Hollandska, Utrechtu, Westfálska, Frieska. „Ad hanc vocem surrexit innumera multitudo de variis nationibus, assumptis familiis cum facultatibus,“ dí Helmold

z Nizozemí bylo jich mnoho. Praví Helmold k r. 1160, ovšem přehnaně, o levém břehu Labe: „civitates et oppida multa valde usque ad saltum Bohemicum possederunt Hollandri".[1] Do Srbska šli i z Durinska, Frank a z Bavor do Vogtlandu, a Flámové se připomínají i v městech lužických.[2]

Podněty ke kolonisaci byly především dva. Předně byla četnější kolonisace nutným požadavkem a doplňkem administrativní a vojenské správy na obranu německého panství. Říše i církev potřebovaly kolem svých hradů, klášterů a kostelů proti možným slovanským revolucím opory, na niž by se mohly bezpečně spolehnouti a takovou oporou mohli býti přirozeně jen němečtí soukmenovci v dostatečném počtu soustředění, řádně opatření, opevnění a vyzbrojení. Za druhé se však uplatnila i potřeba hospodářská. Slované, nehledíc ani k tomu, že přece jen počtem nedostačovali, jsouce staletými boji pohubeni, byli sice dobří rolníci, a kde byl nedostatek německého lidu, volali je němečtí páni a opatové i do západního Německa,[3] ale přece jen v celku byli proti Němcům hospodářsky slabší, méně vyvinutí a tudíž i slabší poplatníci. To zejména pociťovala církev. Slované měli oradla horší, *radla* primitivnější,[4] jitra jejich byla menší, pole méně vynášela a vedle toho namnoze se ještě zabývali jen včelařením, pastvou a rybářstvím. Následkem toho i desátky odváděné v naturaliích[5] byly menší a méně spolehlivé. Církev nemohla někdy docíliti lepších a Slované raději hrozili vystěhováním, než by ze svých rolí více platili.[6] Naproti tomu němečtí kolonisté přicházející z Porýní poznali a při-

l. c. Dále srv. I. 62, kde se dí, že Slované kdysi seděli ve Vagrii, a I. 64, kde se připomínají Friesové v župě Suslů, I. 83 Sasové r. 1156 v zemi plunské („Defecerunt que Sclavi paulatim de terra" — dodává Helmold), I. 88, kde se připomíná uvedení kolonistů z Utrechtu, Porýnska, Hollandska, Flámů v zemi Stodoranů a Brižanů od Albrechta Medvěda, I. 91 přivedení Westfalů do země Polabanů r. 1162. Dále srv. listiny vévod pomořských klášteru kolbazskému z r. 1173, 1174. (Cod Pom. I. 83, 91, 92).

[1] Helmold I. 88. Srv. *Th. Rudolf* Die niederländ. Colonien der Altmark. Berlin 1889 a *Ohnesorge* Ausbr. 260.

[2] *Knothe* Gesch. d. Germ. der Oberlausitz 256.

[3] Srv. výše str. 82.

[4] O tomto horším radlu slovanském, předcházejícím pluh římskogermanský (původu vlastně římského), obšírně jsem pojednal v stati „Radlo a pluh" ve Věstníku Národop. 1917, 1 sl.

[5] O tom, co se platilo od radla z obilí, medu, lnu a jiného, srv. Helmold I. 14 a 87.

[6] Srv. Helmold I. 83.

způsobili si dávno vymoženosti římské kultury i v agrikultuře, přicházeli lépe opatřeni, měli lepší pluhy, původem římské a lepší nástroje,[1] uměli lesy žďářiti a půdu zlepšovati, lány jejich byly větší a platili proto za odměnu různých privilegií spolehlivěji i více, slovem vynášeli více.[2] Proto se o ně páni více zajímali, než o poddané slovanské a rádi jim dávali různé výhody na úkor živlu slovanského. Slovanský lid zůstával sice doma při svých domácích právech a tradicích, ale jinak byl odstrčen a dýchal volněji vlastně jen po venkově, v dědinách. Do vznikajících měst nesměl vůbec nebo jen z milosti do některých koutů, ponejvíce do předměstí *(vicus slavicalis)*, kde žil proti Němcům bez práv a bez možnosti hospodářsky vyniknouti a sesíliti. Mimo to byl, jak jsme právě viděli, i početně seslaben a prostě nedostačoval k řádnému využití půdy.

Těmito poměry dán byl podnět k tomu, že v zápětí německé kolonisace nastoupila brzy germanisace Slovanů. Velmoži a zemané slovanští první se odvraceli od starých řádů a jazyka, přijímajíce vasalství německé, říšské rytířství, službu na dvorech nebo ve vojště císaře a pánů, a vstupujíce při tom ve sňatky s německou šlechtou, měnili své slovanské jméno za nové, cizí.[3] Slované pak v městech usazení, odstrčení do zákoutí a do předměstí, přehlížení, ba opovrhovaní privilegovanými měšťany německé národnosti, a vytlačení z cechů,[4] nebyli také s to udržeti svoji národnost a odnárodňovali se rovněž rychle. Jen prostý selský lid držel se na venkově po dědinách rodného jazyka a starých řádů, zejména v těch prostých *chýších* rybářských a pastýřských, jejichž slovanský název znám byl u Němců výrazem a jménem *Kietze*,[5] ale konečně i lid slábl, upadal a opouštěl je, tak že za několik

[1] Výklad o tom všem podám na příslušném místě Života starých Slovanů v kap. VIII.

[2] Srv. *Ohnesorge* Ausbr. 118—120, 322—324, 357. Lány hollandské (jugera hollandensia, mansi hollandenses) byly větší slovanských.

[3] *Guttmann* Germ. 95—99.

[4] Nebylo to sice vždy, na př. v Lübecku vidíme občas Slovany (germanisované?) mezi některými řemeslníky i mezi úředníky města (srv. *Ohnesorge* Ausbr. 358, srv. i *Guttmann* 147 sl.), ale bylo to obvyklé, a i pro Lübeck máme řadu cechovních usnesení z r. 1500, 1502, 1508, která vylučují Slovany z cechů (*Ohnesorge* 365). Srv. i *Sommerfeld* Germ. 152, 229, *Guttmann* Germ. 152 sl.

[5] Srv. o nich výše a v ŽS. I. 793. Guttmann jich na př. v Marce odhaduje nejméně na 100 (Germ. 100, 141). O tom, pokud existoval nadále svobodný stav u Slovanů, srv. tamže 101 sl. 149 sl. Více bude uvedeno v VII. kap. Života starých Slovanů.

století až na tři, čtyři malé kraje i on zapomněl na svůj jazyk i původ a se poněmčil.[1] Nestalo se to však stejnoměrně. Někde vidíme zánik rychlý, jinde pomalý. Nejhůře bylo u Obodriců a Luticů, kdežto u Srbů a Pomořanů bylo poněkud lépe a z nich jediných se také na dvou místech udržely slovanské zbytky až po dnešní den.

S r b o v é. Od dob Samových až po Karla bylo v Srbsku klidno, aspoň nevíme o bojích tamějších Slovanů s Němci. Sála byla hranicí moci slovanské a německé (Einhard). Války začaly, jak jsme viděli ve výše podaném (str. 156) přehledu dějin za Karla r. 782, končily v první fasi už r. 806 podrobením vlastních Srbů a po nové řadě bojů, podniknutých od r. 928 od panovníků z rodu saského, připojeni byli definitivně k říši i Daleminci, Lužičané a Milčané, čímž na konci X. století podrobení celého Srbstva až na část s Čechy spojenou bylo dokonáno, aniž zde Slované byli vyhubeni nebo odsud vyhnáni. Také křesťanství počalo se ujímati, ale ne rychle a bez odporu, jak je zřejmo ze zpráv Dětmarových. Hlavní křestění nastalo při zřízení biskupství v Merseburgu, Žiči a Míšni 962—968.[2] Dařilo se sice pomalu, ale biskupové neustali v činnosti. O Bosonovi víme, že pokřestil mnoho lidu, o Wigbertovi merseburském, předchůdci Dětmarově, že bez oddechu kázal slovansky a křestil mnoho na Halštrovu a na Plisně, kde vyvrátil i posvátný háj *Zatibure* — Svatobor zvaný. Tak působil i Eido († 1015). Bennonovi dostalo se docela názvu apoštola slovanského.[3] Ale pohani se připomínají až do stol. XII.[4]

Germanisace na západě Labe počala dříve než na východě a také byla dříve dokonána. Tam už v X. stol. se zvedaly německé hrady[5] a současně pánové nebo biskupové volali německé osadníky, kteří vypalovali si v lesích novou ornou půdu a zaklá-

[1] Důležitým zjevem při tom bylo vznikání německých osad vedle slovanských, čímž vznikly na mnohých místech dvě vsi pohromadě, slovanská a německá, rozlišené ve jméně různými přívlastky. (Srv. *Ohnesorge* 359.)

[2] Srv. *Posse* Cod. dipl. Sax. I. 1, 8, 169.

[3] Dětmar II. 23, VI. 26, VII. 18. K slovanským poučením Bosonovým vztahuje se u Dětmara (II. 23) zmínka o posměšném kroucení slov *(ukrivolsa)*. Srov. dále *Posse* l. c. 154, 172, *Bogusławski-Hórnik* Historija 42.

[4] *Bogusławski-Hórnik* 60. Také na Sále v okolí Saalfeldu byli r. 1074 ještě pohané, pro něž roku toho biskup Anno založil klášter. (*Leo* Untersuch. Thür. 66), *Pilk* Čas. mać. serb. 1900, 78 (srv. listiny z r. 1149, 1162, 1201).

[5] *Leo* Unters. 21 sl. Zde výčet hradů postavených v IX.—XI. stol.

dali nové osady německé,[1] jež počaly převraceti starý slovanský ráz kraje. Nastalo sice občas vyčištění (na př. za bojů polských) a ještě r. 1071 na listině smlouvy biskupa Bennona se slov. velmožem Borem uvádí se mezi svědky celá řada slovanských jmen,[2] ale brzy bylo jinak. Šlechtici slovanští zůstávali sice při svých statcích a právech, ale vstupovali do služeb německých pánů a vojsk, kde se rychle zevně i uvnitř poněmčovali. Lid slovanský pak dostával se vůči přicházejícím německým kolonistům, hrnoucím se sem od XII.—XIII. st.,[3] čím dále tím více v postavení závislejší; nesměl se usazovati v městech, nesměl v městě prováděti počestná řemesla, nesměl do cechů, nesměl mezi měšťanstvo[4] a také jazyk slovanský čím dále tím více ustupoval. V kraji mezi Sálou a Labem ještě do konce XII. stol. byl slovanský živel silný, ale v okolí Jutrobogu dostali Němci převahu

[1] Nové agrární zřízení počíná teprve v XI. stol. (*Leo* Unters. 31 sl.). Hned se zřízením hradů usídleni zde byli první němečtí kolonisté v X. stol. *(milites)*, pod nimiž, jako zvláštní stav *(rustici)*, postaveno bylo obyvatelstvo slovanské. Nové rozdělení polí nebylo však předsevzato hned, nýbrž páni si zřizovali jen větši dvory *(curtis, curia)* jako sběrny dávek od slov. poddaných, kterým bylo rolničení přenecháno. Teprve později bylo na místě starých slov. rolí stanoveno německé zřízení tak, aby každý dvůr měl stejný podíl. Odměřování slov. lánů vystupuje v pramenech koncem XI. stol. (před tím uvádí se vždy jen darování celé vsi) a r. 1071 čteme zde poprvé o placení desátků podle lánů (*Leo* l. c. 50 sl.). Další zprávy o způsobu, jakým byli sem uvedeni kolonisté, viz u *E. Schulze* ve *Wuttkově* Sachs. Volkskunde 82 sl. O formách starých a nových vsí zde srv. *Meitzen* Siedelung II. 419, 437, 443 sl., 470. Prvá zpráva o povolání kolonistů z Frank je v Ann. Pegav. k r. 1104.

[2] Cod. dipl. Sax. I. 1, 336.

[3] Srv. *Hórnik M.-Bogusławski W.* Historija serbs. naroda. Bud. 1884, 62 sl., 69 sl., *Posse* l. c. 154, *Knothe H.* Zur Gesch. der Germanisation der Oberlausitz (Weber, Archiv f. sächs. Gesch. NF. II. 1876 237 sl.), *M. Schmidt* Zur Gesch. der Besiedelung des sächs. Vogtlandes. Progr. Dresden 1897 (od XI. stol., hlavně v XIII. a XIV.), *Schulze E. O.* Die Kolonisierung und Germanisierung der Gebiete zwischen Saale und Elbe. Leipzig. 1897, *Pilk J.* Podtłočenje Serbowstwa při Modle, Solawje a srjedźnym Łobju (Čas. Mat. Serb. 1900, 73), *Leo* Untersuch. 57 (od XII. stol. na Sále máme doklady o značném procentu Němců). Celkem vzato osidlení roviny a úpatí hor bylo dokonáno v XIII., vyšších poloh horských v XIII.—XV. stol. (*Schulze-Wuttke* 95).

[4] Každý učeň musil prokazovati při vstupu k mistrovi, že není z nehodného lože a že není Vend. Srv. z r 1451 v pravidle cechu řeznického z Drážďan: „das er von fromen erlichen Eldern, von Vater und Muter eelich geborn, auch r e c h t e r dutzscher Zunge und Art sy.“ (Srv. *Hey* Sl. Siedel. 21, 22 a *Bogusławski-Hórnik* 72, 101.) O odporu Němců proti Slovanům v ostatním Polabí srv. i doklady u *Brücknera* Sl. Ans. in der Altmark 20 (pozn. 46).

už na počátku XIII. stol.[1] Roku 1293 zakázáno v Anhaltu užívání vendické řeči u soudů, r. 1327 podobně v Altenburku v oblasti Plisenské a současně v Lipsku a Cvikově, v Míšni r. 1427.[2] V XIV. a XV. stol. stáli zde Slované už před zánikem, který se dostavil v době nejbližší.

U srovnání s rychlým úpadkem na západě bylo na východě Labe, v obou Lužicích přece jen lépe. Tam se sice také zakládaly (zejména v Dolní) kolonie, kostely a kláštery německé, ale zůstalo tam zachovalejší staré zřízení slovanské, Němci zůstali ve značné minoritě a páni i duchovní dbali přece více o to, aby znali srbskou řeč;[3] mimo to se stalo, že Lužice přešla na dlouhou dobu ke koruně české, část už r. 1086 za Vratislava II., ostatek r. 1319 a 1329 za krále Jana Lucemburského[4] a r. 1369 za Karla IV. Tím byla přece jen přívalu a vládě Němců postavena hráz a slovanská národnost nebyla tak potlačována jako na západě mezi Labem a Sálou. Karel IV. staral se o slovanský lid v Lužicích a v zlaté bulle r. 1356 nařizoval, aby se kněží i hrabata učili srbštině a totéž nařídil r. 1487 kněžím míšeňský biskup Jan.[5] V městech lužických v XIII. stol. vzniklých (mimo starší Budyšín) dostávali se ve XIV. stol. a snad i dříve Slované do měšťanstva, ba i do úřadů městských, byť i za velké platy.[6] Také husitské války (1420 až 1436) nezůstaly jistě bez vlivu na posílení národnosti slovanské a oslabení živlu německého. Nicméně německý postup nebyl zaražen. Předně jihovýchodní kout naplnil se už v XIII. stol. německými kolonisty selskými, zejména v okolí Biskopic, kteří se tu patrně usazovali při německé kolonisaci sousedních krajů slezských[7] a i jinde. Kolonisace a germanisace pokračovala ku předu, třebas pomaleji, a později se i zde slovanství pokládalo za „lasterhafte Nation".[8] A když r. 1526 nastoupil na český trůn německý král Ferdinand, „padla všechna naděje na pozdvižení srbské národnosti v jednotě s Čechy a Poláky" — praví M. Hórnik,[9] neboť nadále

---

[1] *Bogusławski-Hórnik* 64.

[2] *Hey* l. c. 23, *Bogusławski-Hórnik* 71, *Guttmann* Germ. 112.

[3] *Boguławski-Hórnik* 74, *Knothe* 244, 247 sl.

[4] Tamže 95 sl., Novotný Děj. české I. 2, 259 sl. R. 1086 hrad Gvozdec u Míšně byl v rukou českých (Novotný 267).

[5] *Bogusławski-Hórnik* 80.

[6] *Hey* Sl. Siedel. 22, 23, *Knothe* 260.

[7] *Knothe* 264 sl., 297 sl.

[8] *Knothe* 261, *Bogusławski-Hórnik* 75—77.

[9] Tamže 97.

čeští králové necítili potřeby starati se o národnost Srbů lužických. Když pak roku 1635 postoupena byla obojí Lužice Ferdinandem v léno saskému Janu Jiřímu,[1] — počal zde srbský lid valem upadati, zejména v části dolní, braniborské.[2] Literární obrození, provedené v XIX. stol. od několika nadšených vlastenců, pozvedlo sice malý národ k novému životu, ale osud jeho národnosti zdá se býti zpečetěn, bude-li je německá vláda a lid nadále tak brutálně potlačovati, jako se to dálo v letech posledních, ač jsou Srbové zcela bezbranní a bezútoční. Dnes omezuje se starý mohutný kmen polabských Srbů jen na hrstku asi 150.000 duší,[3] sedících na ostrově rozloženém po obou stranách Sprévy mezi Lubnjovem (Lübbenau), Kalawou (Kalau), Komorowem (Senftenberg), Kamjeńcem (Kamenz), Biskopicemi (Bischofswerda), Lubijí (Löbau), Mužakowem na Nise (Muskau), Baršćem (Forst) a Gubinem kolem Chotěbuzi (Cottbus), Grodku (Spremberg) a Budyšína (Bautzen), ale jen část jižní, hornolužická, se střediskem v Budyšíně, drží se houževnatěji ve svých hranicích.[4] Část severní, dolnolužická, valem upadá[5] a za posledních 30 let učinila germanisace s obou stran směrem na Chotěbuz a Grodek nesmírné pokroky, tak že málem už odtrhává severní Blata dolnolužická od Lužice Horní. Hranice mezi Dolní a Horní Lužicí zůstala na čáře od Komorowa pod Grodkem k Nise nad Mužakovem.[6]

[1] Tamže 105.

[2] Tamže 101, 107 sl., 120. Za doby německé reformace byly srbské ještě osady Biskopicy, Ramnowy, Porchow, Halštrow, Protycy, Smrjokow, Sepicy, Wulki Hrabow, Ronow, Wulki Bukow, Ruland, Hermsdorf, Kropno a Lindow (tedy celý kraj mezi Polznicí a Č. Halštrovem). I okolí Komorowa bylo celé srbské. Dolnosrbské osady na západě byly: Rukow, Bychow, Bokowice, Klěšišća, Załgosć, Naźějece a Bytna. Pak počínaly od Grabina srbské osady, jichž hranice šla vedle Groźišća, Wysoké, Łukowa a Gološyna až do Braniborska do okolí Storkowa, — pak se hranice obrátila do Běskowa a Přibrěga na Odře a odsud přes okolí Gubina, Brod, Trěbul k Přibuzu; pak šla hornolužická hranice přes srbské osady Lipoj, Dubc, Kózły, Jězor, Dźěže, Měrjow a Mysłecy (tamže 97).

[3] Tak podle sčítání r. 1910. R. 1900 odhadl jsem jich asi na 150.000, kdežto ještě r. 1880—4 Muka zjistil 176.000 (*Niederle* Slov. Svět 69). Zde viz také na str. 68 bližší data o dnešní hranici národnostní a v poznámkách příslušnou literaturu.

[4] *Niederle* Sl. Svět. l. c. Ale i tu v Sasku mezi 297 „vendskými" obcemi napočetlo se při sčítání r. 1900 jen 225 se slovanskou většinou a čistě srbských — jen 7 (Globus LXXXV. 126).

[5] *Šwjela G.* O srbské národnosti v Dolní Lužici (Slov. Přehled IV. 213), *Ad. Černý* Národopisná mapa Dolní Lužice (tamže 322).

[6] Srv. výše str. 121.

Hůře než se Srby dopadlo to při dolním Labi s *Obodrici, Lutici* a *Drevany.*

Obodričtí Slované po mnohých výše popsaných bojích byli konečně v druhé polovině XII. století tak zkrušeni, že se poddali úplně svému osudu a Jindřich Lev od r. 1160 počal čítati léta své éry „od podrobení Slovanů“.[1] Nastalo definitivní uznání poslušnosti, pokřestění a kolonisování tak úsilovné, že již Helmold na konci své knihy mohl s uspokojením poznamenati: „Omnis enim Sclavorum regio, incipiens ab Egdora, qui est limes regni Danorum et extenditur inter mare Balthicum et Albiam per longissimos tractus usque Zuerin, olim insidiis horrida et pene deserta, nunc dante Deo tota redacta est veluti in unam Saxonum coloniam, et instruuntur illic civitates et oppida, et multiplicantur ecclesiae et numerus ministrorum Christi.“[2] Základnou německé kolonisace byla města Segeberg (Dargun), Neumünster (Faldera) a Lübeck[3] a vstup kolonistů počal patrně po dobytí Slavie Adolfem r. 1143.[4] V Lubici byli už r. 1030—31,[5] v plunské oblasti připomínají se Sasové r. 1156, v zemi obodrické r. 1162, r. 1164 připomínají se kolonisté ze Saska, Westfalska a Hollandska.[6]

Vedle německých kolonistů Slované, předcházejícími boji oslabení, neměli dostatečné síly k udržení své existence. Ba Helmold praví docela, že už před jeho dobou země Obodriců zpustla a zůstaly-li kde zbytky Slovanů, že před hrabětem Adolfem prchaly do Dánska a Pomořanska.[7] Na základě této a výše citované zprávy o kolonisaci německé, která západní Meklenbursko proměnila celé v jednu kolonii saskou, soudilo se namnoze, že už v XII. století nebylo v Meklenbursku Slovanů a tím že dlužno vysvětliti úplnou jeho germanisaci v století XIII. To bylo hlavně mínění Jindř. Ernsta

---

[1] V listině r. 1162 čteme: „in secundo anno postquam perfidem gentem, Slavos videlicet, propicia divina misericordia bellica virtute mee subieci dicioni“.

[2] Helmold II. 14. Také jedna listina Jindřichova připomíná r. 1171 Slovany „všechny pokřestěné“ (Mekl. Urk. I. 101: omnibus baptizatis in Christo). Ovšem nesmíme slovo „všechny“ bráti doslovně, neboť ještě r. 1200 v Braniborsku, r. 1219 v Meklenbursku a v pol. XIII. století v Staré Marce byli prý pohané (*Ohnesorge* Ausbr. 78). Ke kritice upřílišeného výroku Helmoldova srv. *Witte* D. Geschichtsblätter V. 223.

[3] *Ohnesorge* l. c. 127.

[4] *Ohnesorge* 33 sl., 55 sl.

[5] *Ohnesorge* 196, 208.

[6] Helmold I. 83, I. 92, 98 (II. 5) a zde výše na str. 166, 167.

[7] Helmold II. 5. Srv. výše str. 163..

a také Rob. Beltze.[1] Ale tak tomu nebylo. Novější detailní práce H. Witta a W. Ohnesorga ukázaly, že tu seděli Slované v dostatečné míře ještě v XIII., ba i ve XIV. století.[2] Ohnesorge na základě registru ratiborského odhaduje v této diecési, tvořící západní část Meklenburska, r. 1230 ještě na 36 osad čistě slovanských. Byly na jihu oblasti dargunské, falderské, plunské, na severu v okolí Stargardu, Kielu[3] a zejména v kraji jablanském, kam do r. 1230 vůbec ještě nepřišla silnější německá kolonisace.[4] V Lübecku, nyní po slovansku Bukovec zvaném, připomínají se Slované ještě v XVI. stol., ovšem už v područí. Na Fehmarnu žili do XIV. stol.[5] Rovněž na velkých ostrovech zálivu oderského mizeli asi současně. Na

[1] Srv. pozn. následující.

[2] Srv. *H. Witte* Wendische Bevölkerungsreste im westl. Mecklenburg (D. Geschichtsblätter V. 1904, 219), Wendische Bevölkerungsreste in Mecklenburg. Stuttgart 1905 (mit Karte), Wendische Zu- und Familiennamen aus mecklenb. Urkunden und Akten (Jahrb. Ver. f. meckl. Gesch. Bd. 71. Schwerin 1906 Srv. ref. v Globu 1907. Januar 17), Germanisation der Gebiete von der Saale und Elbe bis zur Weichsel (D. Geschichtsblätter 1908, Rostock), *W. Ohnesorge* Ausbr. 346 (srv. násl. poznámky). Dobře se na celek dívá i *R. Sebicht* Die Herkunft d. ostdeutschen Bevölkerung (Mitt. niederlaus. Ges. 1913. XII. 207 sl.), k čemuž srv. Unsere mittelalterliche Ostmarkenpolitik (Breslau 1911). Z jiných prací srv. ještě *Boll* Obodritenslaven und ihre Autochthonie in Mecklenburg (Mecklenb. Jahrb. IX.), Mecklenburgs deutsche Kolonisation im XII.—XIII. Jahrh. (tamže XIII. 1848), *H. Ernst* Die Kolonisation Mecklenburgs im XII. und XIII. Jahrh. (Schnirrmachers Beitr. II. 1—130, Rostock 1875), Mecklenburg im XIII. Jahrh. (Progr. Gymn. Langenberg 1894) a Die Colonisation von Ostdeutschland. Gymn. Progr. Langenberg 1888, *R. Beltz* Wie wurde Mecklenburg ein deutsches Land? (Progr. Gymn. Schwerin 1893), *Gloy* Gang der Germanis. in Ostholstein (Kiel 1894), *Rudloff* Die Germanisierung Mecklenburgs (Meckl. Gesch. in Einzelndarst. III. 1901 Berlin), *Wendt* Germanisierung der Länder östlich der Elbe (Progr. Akad. Liegnitz 1889), *G. Blumschein* Über die Germanisierung der Länder zwischen Elbe und Oder (Progr. Köln 1894).

[3] Register ratiborský podává přehled obcí platících biskupství ratiborskému (záp. část Meklenburska až asi po Zvěřínské jezero) desátky. Register tento viz v Mekl. Urk. I. č. 375 a literaturu k němu u *Witta* Bevölkerungsreste 224, *Ohnesorga* Ausbr. 343 sl. — K osadám slovanským srv. dále *Ohnesorge* 191, 260, 297. V XIII. a XIV. stol. kolovaly tu ještě hojně slovanské denáry (l. c. 126). Soud o národnosti podle jmen obcí však zde selhává. Jsou slovanské s německými názvy a zase naopak (*Witte* Bevölkerungsreste 228). Také žili Slované už v obcích s německými lány a právy (l. c. 233 D. Geschbl.).

[4] *Witte* Bevölkerungsreste 226 (D. Geschbl.).

[5] *Ohnesorge* 113 sl., 124, 321, 339, 349. Srv. též jeho stať „Die Deutung des Namens Lübeck“ (Festschr. des XVII. d. Geogr. Tages. Lüb. 1909. 2. vyd. 1910).

Rujaně, kde už r. 1193 vznikl klášter v Goře (Bergen), zanikl slovanský jazyk nadobro už r. 1404, kdy prý zemřela poslední žena, která se svým mužem mluvila po slovansku,[1] na Uznoimu v druhé polovině XIII. stol. objevuje se už řada německých jmen šlechtických i osadních, proti nimž slovanská zanikají.[2] Na Volinu nastala germanisace patrně současně s městem Volinem, jemuž koncem XIII. stol. dáno bylo německé právo lubecké, načež Němci zde pomalu ovládli.[3] Ve XIV. století o Slovanech na severu neslyšíme vůbec nic. V té době seděly zbytky Obodriců pouze na jihu v staré zemi polabské, v jižní části okresu neuhauského (nyní Blekede), dále v t. zv. pustině Jablanské (Jabelhaide) mezi ř. Sudou a Eldou[4] a zbytky Brižanů v okolí Prisvalku, záp. od Wittstocku, kde nám je pro léta 1544—86 dosvědčuje kronikář Zach. Garcaeus a krátce před tím M. Marschalck.[5] Ale to byly už jen nepatrné zbytky, které se udržeti nemohly a také tu více o Slovanech neslyšíme. Rovněž ostatní Lutici neodolali germanisaci, když byli po výše vylíčených bojích Lotharem podrobeni a r. 1131 přinuceni přijmouti křesťanství.[6] V samém Braniborsku bylo jich však v XII. století ještě dosti, neboť je papež Coelestin III. nazývá r. 1197 prava et perversa natio, inimici Christiani nominis.[7] Patrně ani s křesťanstvím

[1] Srv. *Kosegarten* Pom. Urkbuch I. 436, *Muka* Sl. Přehled VI. 10, *Ohnesorge* Ausbr. 312.

[2] *Sommerfeld* Germ. 205.

[3] Tamže 206.

[4] Zde do r. 1230 nepočala ještě silnější kolonisace německá (*Witte* Bevölkerungsreste 226).

[5] *Zach. Garcaeus* Successiones praesidium marchiae Brandenburgensis (ed. *Krause* 1729), podle *Muky* Sl. Přehled VI. 11. R. 1521 Slovany v Jablanské pustině dokládá Mik. Marschalck: „Qui Gabellarum saltus incolunt, tam re quam sermone adhuc Sarmathae, nihil de moribus mutavere“ (*E. J. Westphalen* Mon. ined. r. Germ. II. 1510), k čemuž viz i dva doklady k r. 1512 a 1514 citované *Pfulem* v Čas. mać. serbs. seš. XXX. 213. Dále srv. *V. Poržezinjskij* Изв. отд. р. яз. VII. (1902) kn. 2., 193 a stať „Die letzten Wenden in Mecklenburg auf der Jabelhaide“ v Jahrbücher d. Ver. f. mekl. Gesch. II. 177. K jmenu Jablanské (Jabloní) pustině srov. *Rost* Sprachreste 217.

[6] Srv. *Riedel A.* Cod. dipl. brand. I. 8. Když r. 1128 Otto Bamberský šel zemí lutickou do Pomořan, nalezl ji ještě v plném pohanství a v Havelberku byla právě velká slavnost pohanská ku poctě boha Gerovita (Ebbo III. 3); ale už se dali obyvatelé pohnouti k slibu, že přijmou novou víru. Křestění se pak povedlo havelberskému biskupu Anselmovi.

[7] *Ohnesorge* Ausbr. 347. Proto nesmíme slov Helmoldových (I. 88, srv. výše str. 164) bráti doslova. Ještě koncem XII. století obávali se Němci útoku slovanského na Brandenburk (list. bisk. Balderama z c. 1187. *Riedel* Corp. dipl. Br. X. 76). *Guttmann* (Germ. 68) centrum těchto Slovanů hledá při Nutě.

to nebylo valné. Německé kolonisty počal zde usazovati biskup Anselm havelberský[1] a hlavně Albrecht Medvěd podle uvedené zprávy Helmoldovy.[2] Ovšem v kraji při samém Labi šlo to rychleji než ve vnitrozemí. Tam kolonisace postupovala od druhé poloviny XII. století za arcibiskupa Wichmanna tak, že na př. v zemi Moričanů je od konce tohoto století zmínka o Slovanech výjimkou. Také země Lisiců byla rychle zaplavena vystěhovalci a r. 1240 a 1302 připomínají se Slované jen v Schollähne.[3] Za to vidíme koncem XII. stol. řadu německých obcí u Brandenburku, Postupimi, Nauenu, Lehninu, Spandavy, Fahrlandu a po r. 1229 pronikly i za horní Havolu a Nutu mezi Morické jezero a Odru až po hranici pomořskou.[4] R. 1300 přestala býti v Marce slovanská řeč platna u soudu, v Magdeburku odstranil ji arcibiskup Erich c. 1290.[5] Ve XIV. stol. zanikli Slované i v selských vsích a udrželi se jen v ústraní v řadě rybářských chýší — *Kietze*.[6] Na druhé straně Labe v Staré Marce dostavila se německá okkupace slovanského území ještě dříve. Německá jména osad se zde objevují už od r. 822. Zejména počali Němci vnikati do poříčí Oravy.[7] V XIII.—XIV. století byly jižnější části poněmčeny a zůstaly nanejvýše jen nepatrné zbytky slovanské.[8] Za to je s podivem, že se až do XVIII. stol. udrželi severněji Slované drevanští.[9]

Drevané, sedíce hustě v kraji mezi ř. Jilmovou (Ilmenau) a Jesnou (Jetzel) a původně řidčeji i širokým okruhem vně tohoto

---

[1] *Brückner* Sl. Ans. 4, *Riedel* Cod. br. l. c. 8. Jinak ke kolonisaci Braniborska srv. *H. Krabbo* Deutsche und Slaven im Kampfe um Brandenburg. Jahresber. d. hist. Ver. zu Brand. XLI.—XLII. (1910) a *B. Guttmann* Die Germanisierung der Slawen in der Mark (Forsch. zur brandenb. und preuss. Gesch. IX. 1897). Krabbo mi zůstal ve válce nepřístupný.

[2] Srv. výše str. 167.

[3] *Brückner* Ans. 9—14.

[4] *Sommerfeld* Germ. 132—135.

[5] *Guttmann* Germ. 112.

[6] *Guttmann* 100, 129—130, 140 sl. Koncem stol. XIV. i tyto dědiny byly germanisovány (*Guttmann* 145). Guttmann pro dobu Albrechtovu odhaduje v Břížanech, v zemi Havolské, Suché, Barnimu, Teltově asi 30.000 Slovanů (76). Všech obyvatel v střední Marce nebylo do pol. XIII. stol. více než max. 75.000. Srv. i *Riedel* l. c. 18—19.

[7] *Brückner* Ans. 4. Od konce X. do XIII. stol., jak se zdá, vznikání německých vsí přestalo, ale ve východní Staré Marce zmizely všechny okrouhlé vsi a nahrazeny novou regulací německou už v XI. století (*Meitzen* Siedelung II. 481 sl., 488—492).

[8] Tamže 9—14, *Sommerfeld* 132.

[9] Srv. o nich výše na str. 130.

jádra, byli sice se tří stran obklopeni Němci, jejichž nadvládě hned podlehli, ale právě proto, že se jich nedotýkaly útoky vedené proti Slovanům zálabským, zůstali ušetřeni násilného hubení, zůstali soustředěni, početně silni a proto déle odolali germanisaci. Ale ovšem, byť pomaleji, germanisace i tu šla ku předu. V polovině XIV. stol., kdy v dalekém sousedství Slovanů už téměř nebylo, oblast drevanská rozkládala se ještě na značnějším území, obsahujícím kraj luchovský (Lüchow) na Jesně, svaidelský (Danneberg), jižní polovici blekedského, východní kus olšinského (Ülzen), severovýchodní část isenhagenského a severní část Staré Marky.[1] R. 1671 připomínají se Slované ještě v kraji luchowském, svaidelském a ve východní části olšinského,[2] ale už kolem r. 1700 byla větší část i tohoto kraje poněmčena, jak vidíme z úvodu lünebursko-vendického slovníka faráře Christ. Henniga z r. 1705.[3] Ostatně už k roku 1672 máme zprávu o farnosti luchovské, že tam bylo zakázáno Vendům duchovní své, byť jen slovem, vendsky oslovovati.[4] Potom nastal velmi rychlý pád. Posledním ostrůvkem slovanským byl t. zv *Drawehn*, slov. *Dråvaina*,[5] v luchovském kraji, na níž i jméno „Wendland“ zůstalo tkvíti až podnes, ale i tu vymřela slovanská řeč navždy mezi rokem 1750 a 1760. Poslední slovanská mše čtena prý byla ve Vostrově roku 1751 a roku 1798 zemřel prý ve vsi Kremlině poslední sedlák jménem Vårac, který ještě uměl po slovansku otčenáš.[6] Když v letech padesátých XIX. stol. cestoval zde Alex. Hilferding,[7] neuslyšel už slova slovanského a 570 Vendů, které po sčítání r. 1890 objevil zde Alfons Parczewski, ukázalo se býti prostým omylem, jak prokázaly studie vykonané hned na místě Arn. Mukou.[8] Parczewski dal se omýliti názvem

---

[1] Srv. *Muka* Sl. Přehled VI. 9 sl., 103.

[2] *Muka* l. c. 11.

[3] *Muka* l. c, 11, 12, 56, 103.

[4] Archiv. sl. Phil. 1900, 116.

[5] K jménu srv. výše str. 131.

[6] *Muka* l. c. 58. Srv. i dále uvedenou stať Tetznerovu uveř. v Globu.

[7] Srv. *J. B. Malý* Poněmčilí Slované lüneburští. ČČM. 1857. 155.

[8] *Parczewski* Serbja v Pruskiej. Čas. Mat. Srb. 1890, 65; Potomkowie Słowian w Hanowerskiem (Wisła XII. 408 sl.). Muka tam byl vyslán r. 1901 krakovskou akademií a výsledkem studií jeho jsou již výše uvedené stati v Slov. Přehledu VI. 5 sl. a hlavně práce „Szczątki języka połabskiego Wendów lüneburskich“ (Mater. i prace kom. jęz. Krakov I. 313 sl. 1903). K tomu srv. i *Tetzner F.* Die Polaben im hannoverschen Wendland (Globus 1900, LXXVII. 201) a Die Drawehner im hann. Wendlande um d. Jahr 1700 (Globus 1902, LXXXI. 253), *Hirt* Archiv f. sl. Phil. 1900. 318.

Wendland a z toho vzniklou sčítací rubrikou „Wenden“.[1] Ale lid tohoto kraje nezná již slovansky, třebas si jinak namnoze zachoval ve svém bytu mnoho rázu slovanského.

Pomoří. Ve vlastním Pomořansku počala germanisace později, jak je ostatně přirozeno.[2] Pomoří bylo předně vzdálenější, nepřístupnější a potom křestění zachytilo se zde vůbec teprve missiemi biskupa bamberského Ottona v l. 1124—25 a 1128.[3] Ostatně i ty měly jen význam průpravný a výsledky dočasné. Více než missie Ottonovy působilo křižácké tažení roku 1147, po němž vévoda pomořanský přijal křest a zavázal se podporovati novou víru (v letech padesátých založeny byly i první dva německé kláštery v Slupu a v Grobe na Uznoimu), ale definitivní ovládnutí křesťanství nastalo teprve od r. 1167, kdy za Jindřicha Lva slovanská knížata přijala poddanství říšské. Potom také nastoupila kolonisace a germanisace Pomoří, především pomocí klášterů, které dostaly práva uváděti cizí kolonisty.[4] Pokud se týče šlechty, v dokumentech počínajíc r. 1150 až do r. 1300 objevuje se ještě c. 400 šlechtických jmen slovanských, v době od r. 1235—1300 německých už 700. Stav měšťanský byl vůbec německý, města byla brzy výlučně německá (do r. 1300 jich bylo 34), za to vsí s německými názvy napočetl

[1] Srv. *Fircks* Die preuß. Bevölkerung nach ihrer Muttersprache. Zs. d. pr. stat. Bureaus. XXXIII. 266 (1893).

[2] Srv. *W. von Sommerfeld* Geschichte der Germanisierung des Herzogthums Pommern oder Slavien bis zum Ablauf des XIII. Jahrhundertes. (Staats- und socialwiss. Forsch. XIII. Leipzig 1897 p. 225—227.) Srv. výtah z toho a zároveň kritiku v stati dra *Kochanowského* Pierwotna germanizacya Słowian pomorskich (Bibl. Warsz. 1897. Styczeń 137—156, Luty 265—292).

[3] Biskupství v Kolobřehu založil sice už Boleslav Chrabrý po pokoření Pomořanů c. 995 (*Sommerfeld* 16), ale teprve počátkem XII. stol. ujal se křesťanství znovu Boleslav III. a když nemohl nalézti mezi polským klérem náležité horlivosti a obětavosti (*Sommerfeld* 23) a když se nezdařila dobrovolná missie španělského mnicha Bernarda (asi r. 1122), obrátil se r. 1124 k biskupovi Ottonu Bamberskému, který kdysi jako mladý kněz v Polsku byl a který Slovany znal i z okolí svého obvyklého působiště. Tento vyzvání přijal, ač mu bylo přes 60 let, a hned přišel r. 1124—5, později na prosbu pomořanského vévody Vratislava po druhé v dubnu 1128 a zůstal do listopadu t. r. Srv. o tom všem více u *Sommerfelda* 23—36, *W. Wiesenera* Gesch. der chr. Kirche in Pommern zur Wendenzeit, 1889, nebo *L. Giesebrechta* Wend. Gesch. II. 262 sl., Kaiserzeit III. 995 sl.

[4] Podobné povolení dostal už klášter v Brodě u Nov. Brandenburku r. 1170, v Dargunu a Diminu r. 1171—2, ale první zmínku o německé osadě u Kolbazu našel jsem k r. 1173 v Cod. Pom. I. 83. Otto Bamberský kolonistů neuvedl. O dalším zakládání klášterů v předních i zadních Pomořanech, jež se vesměs staly samy už ostrovy německé národnosti, srv. u *Sommerfelda* 72—82, 102.

Sommerfeld do r. 1300 jenom 170 (a z nich 150 objevuje se v pramenech teprve po r. 1250), kdežto vsí slovanských bylo čtyřikráte tolik.[1] V celku lze říci, že ještě počátkem XIII. stol. celé Pomoří mimo duchovenstvo a měšťanstvo bylo převážně slovanské. Ale v následujících generacích znamenáme i zde obrat. V západní části Pomořan (na západě Odry) mizí slovanská šlechta už ve 40. letech XIII. století tak úplně, že se patrně odtud, pokud se nezněmčila, vystěhovala do části východní, neboť se zdá, že se tam slovanská šlechta soustředila. Totéž ostatně platí i o kraji u Štětína, Pyrice a Stargardu. Při tom vidíme opětně, jak šlechta přijímá tituly a léna po německém vzoru, zakládá města s německým právem a vstupuje s Němci ve svazky příbuzenské. Nižší třídy slovanské v městech oddělily se od německých měšťanů opět ve zvláštní čtvrti mimo vlastní město, zv. zde obyčejně *vicus slavicalis, wendische Wiek*, a tam byly bez zvláštních práv.[2] Obyvatelé dědin sice zůstali pevně seděti, ale i tu koncem XIII. století nastalo splývání s osadníky německými, přenášelo se i na ně nové právo, tak že rozdíl mezi Němci a Slovany pomalu mizel.

Stačilo tedy asi šest generací (180 let) po missii Ottona Bamberského a změnilo se mnoho. Lid slovanský sice nezmizel, zejména na východě Odry držel se ještě dlouho, ale koncem XIII. století byly síla a vývoj jeho také zlomeny, byly zbaveny silnějších středisk a ve veřejném životě nebylo ho více znáti; mezi tím vždy více a více vystupovala bez boje a bez odporu německá kultura a německý lid, zejména na západě Pomořan, v části důležitější a větší. Místo starých bařin a pralesů objevila se půda vzdělaná se sty dědin, s bohatými kláštery a kvetoucími městy a s bohatým středním německým stavem.[3] Ve XIV. století nebylo sice vévodství pomořanské ještě docela germanisováno, ale bylo už v celku svém státem německým. A vše se stalo bez odporu Slovanstva, aspoň o něm neslyšíme.[4]

Z celého pomořanského Slovanstva zůstal jen zbytek nepatrný při ústí řeky Visly, mezi deltem a jezerem Łebským. Jsou to t. zv. Kašubové a Slovinci łebští, o jejichž jazykové posici zmínil jsem se již výše na str. 95, takže zbývá jen uvésti několik informativních

---

[1] *Sommerfeld* 124 sl., 126, 225.

[2] *Sommerfeld* 229.

[3] L. c. 231, 232.

[4] L. c. 233, 234. Jako jedinou reakci uvádí Sommerfeld passivní odpor, totiž vystěhování slov. šlechty ode dvora vévodského v XIII. stol. (228).

dat o dnešním stavu obou těchto kmenů. Dnes je Kašubů a Slovinců asi 200.000 podle statistiky r. 1900[1] a území jejich rozkládá se na základě pečlivých prací a map St. Ramułta a dra Nadmorského při levém břehu dolní Visly, jsouc ohraničeno čarou vedoucí od Kamieně (Kamin) přes Człuchowo (Schlochau), Ferstnowo (Förstenau) k Starzynu a Miastku (Starsen) a odtud přes Bytów (Bütow), Lęborg (Lauenburg) k jezeru Żarnowskému. Podél pobřeží běží potom hranice kašubská k Langfuru u Gdanska a odtud rovnou čarou přes Skarzewy (Schöneck), Lęg (Long) ke Kamieni,[2] kdežto r. 1780 šla ještě od západního břehu Gardeńského jezera přes Freist, Gr. Dübsow a vedle Kolziglowa k jihu.[3] Jádro hustě osídlené sedí dnes uvnitř na oblasti ještě menší (srv. mapu). Od tohoto hustě zalidněného jádra je dnes oddělena ještě malá část, sedící kompaktně při jižním břehu jezera Łebského a Gardeńského při vtoku řek Łeby a Lupy (Lupow). To jest území t. zv. *Slovinců* (kaš. Slovinc, pol. Słowienec, pl. Słowieńcy), jejichž jméno se udrželo podobně jako jméno Slováků a Slovinců jižních ze starých dob a čte se už r. 1586 u Šimona Krofeye a r. 1643 u Michala Pontana.[4] Jméno Kašubů uvádí Mierzwa a Boguphal v XIII. stol. — *Cassubia* (i s výkladem), později je hojné v titulu pomoř. vévodů.[5] Ale je pravděpodobno, že i jméno *Chšábín* Mas'údím v X. stol. uvedené vztahuje se na Kašuby (srv. výše str. 153).

---

[1] Pro r. 1900 vypočetl jsem jich na 200.000, ač jich úřední statistika měla v Německu jen 100.213. Ramułt o něco dříve vypočetl 174.831. Asi polovina tohoto počtu žije jich v Americe, ovšem pro budoucnost ztracena pro svůj národ (srv. *Niederle* Slov. Svět 64).

[2] *Nadmorski* Słowińcy i szczątki ich języka (Lud V. 320, srv. k tomu *Ramułt* Lud VI. 81), Kaszuby i Kociewie (Wisła 1902, 205), Polabianie a Słowińcy (Wisła 19 2, 141), *Ramułt St.* Statystyka ludności kaszubskiej (Krakov 1899), *Lorentz Fr.* Славяне въ Померанiи. ЖМНП. № 345, 120, Slowinzische Grammatik Petr. 1903. § 1., *Fr. Tetzner* Die Slowinzen und Leba-Kaschuben (Berlin 1899).

[3] Srv. *Tetzner* l. c.

[4] K výkladu jména Slovinců srv. *F. Lorentz* Archiv sl. Phil. XXIV. 70, a *Brückner* (tamže 1902, 619) a *J. Koblischke* Der Name Slovinzen (Mitth. Ver. kasz. Volksk. 1908. I. 12—14). Lorentz jméno to pokládá proti Koblischkovi za název lidový.

[5] *Bielowski* MPH. II. 164, 470, 479.

KAPITOLA VI.

ČECHOVÉ A SLOVÁCI.

Otázka původu a pravlasti. Poměr Slováků k Čechům. Prvotní differenciace. Otázka žup. Historičtí kmenové v Čechách. Čechové a Praha. Sjednocení. Poměry na Moravě, Slezsku a Slovensku. Čechové v Podunají a postup Němců.

Staré theorie, které kdysi prarodinu Čechů shledávaly v horách kavkazských, kde se jméno kmene Zichů, známého už z II. a VI. stol. po Kr.,[1] zdálo býti totožným se slov. jménem Čechů, jsou dnes právem odstraněny ze všech vážnějších úvah. Tím se mohl dáti na chvíli svésti ještě Dobrovský v době, kdy se do Asie kladlo východisko všech evropských národů, ale dnes může theorii podobnou vysloviti jen ten, kdo nemá o vývoji národů evropských ponětí.[2]

Pravlast Čechů a Slováků byla na severu Karpat a do svých historických sídel přišli přímo odtud, od Visly přes Odru do Čech a Moravy a přes západní Karpaty do Uher. Předpokládati jinou vlast nebo jinou cestu nemáme příčiny ani na základě filologie, ani archaeologie, ani historie.

[1] Tento kmen uvádí už Ptolemaios (V. 9. 17—21) — Ζίγχοι, později často historikové byzantští: Prokopios BG. IV. 4, B. Pers. II. 29 — Ζῆχοι, Ζήκοι, Κήκχοι, Theofanes Cont. ed. Bonn 55 — Ζηκοί, Genesius ed. Bonn 33 — Ζηχοί, Konst. Porfyr. de adm. imp. 42 atd.

[2] S touto theorií a podobně s odvozováním Lachů od kavkazských Lazů setkáváme se už od XVI. stol. Srv. zde dále v stati o Polácích a u *Perwolfa* Слав. II. 67, 137, 141 sl. U nás srv. i *Dobnera* Ann. (1761) I. 55 sl. Dobrovský pomýšlel jednou vydati se na Kavkaz, aby zvěděl, co na theorii je pravdy. (*Francev* Очерки 24). Dnes shledal jsem se s ní znovu nejen v nesmyslných pracích *W. Obermüllera* (Urgeschichte der Wenden. Berlin 1874 13 a přednáška na archaeologickém sjezdu v Lublani v Mitth. anthr. Ges. Wien X. 95), nýbrž i v nové knize *A. Wirtha* Gesch. Asiens und Osteuropas I. (Halle 1906) 182, 192, srv. i 253. Také francouzský geograf *Petitot*, jenž hledal roku 1889 původ Čechů u Uralofinnů (Quinze ans sous le cercle polaire. Paris 1889, 101. Srv. Český Lid. I. 425), sveden byl patrně tímto starým jménem. Podobně *Ed. Baum* Sind die Tschechen ein slav. volk? (Strassb. 1908).

Historie sama nemá vůbec odpovědi na otázku, kdy k nám přišli Čechové, neboť tradice u Kosmy mlčí a zpráva Suidova, o niž se kdysi opírali Dobner a Monse, je falsum Dobnerem[1] odněkud přejaté a nestaví se tudíž proti právě naznačenému příchodu. Němečtí historikové sice rádi vykládají, že trvalé a kompaktní slovanské osídlení našich zemí provedli koncem VI. stol. od jihovýchodu Avarové, kteří přivlekli sebou do Alp, do Čech a na Moravu tisíce Slovanů z Uher, a připouštějí před tím nanejvýše jen řídkou nebo částečnou kolonisaci,[2] — ale to jsou všechno theorie vymyšlené, které nemají dostatečného podkladu v historii. These, že Avarové hnali před sebou slovanskou kolonisaci zemí alpských, českých atd., je vůbec nesmyslná. Něco podobného mohlo se státi jen místy s nějakými zástupy Slovanů, ale kolonisaci celého českého národa tak vykládati nelze. Příchod Avarů k střednímu Dunaji připadá teprve do let šedesátých VI. stol.,[3] kdy už o Slovanech na Labi nemůže býti pochyby. Také archaeologie nemůže o vzniku a původu slovanských hrobů v Čechách říci nic určitějšího, leda bychom předpokládali, že českomoravská pole popelnicová jsou slovanská, což je však hypothesou, dosud náležitě nepodepřenou.[4]

[1] Běží tu o domnělou zprávu Suidovu, kterou prý našel Dobner: „Slavi e regione trans Danubium primo venere cumque finitimis saepe venissent auxilio, terrae melioris capiendae gratia tandem populariter transeuntes, in Illyrico consederunt, pars eorum Bohemiam occupavit, et regionem proximam, quam a Maravaha flumine Maravaniam appellant." Srv. *Dobner* Annales I. 62, 81, *Monse* Landesgesch. Mährens I. 3 (1785). Ale recensenti už vytýkali Dobnerovi, že falešně cituje. Srv. Dobrovského dopis z 22. XII. 1817 (*Jagić* 435 sl). Představu o příchodu Moravanů z jihu měl i *Jordan* De orig. (1745) IV. 126, V. 42, 212, *Ullmann* Altmähren I. 8, *Bohusz Siestrěncewicz* Rech. III. 515.

[2] Tak soudil na př *Rössler* Zeitpunkt 94, a pokud se Čechů týče, i *Bachmann* GB. I. 61, 69, 76, 78 (srv. Einwanderung 885), *Bretholz* Dějiny I. 23, 25, *Loserth* Mitth. Gesch. Deutsch. XXI. 283, *Lippert* Socialgesch. I. 126, *Dudík* Gesch. Mährens I. 57, *Mehlis* Beitr. f. Urg. Anthr. Bayerns. 1882. V., *W. Friedrich* Hist. Geogr. 74, *Skalla* Der erste Přemyslide 8 a jiní. Částečně se přidržuje této theorie i *J. Peisker*, jenž vůbec význam Avarů pro kolonisaci slovanskou přeceňuje (Expansion of the Slavs. Reprinted from the Cambridge Medieval History II. 1914. 434, 437).

[3] Srv. mé SS. II. 201, dále článek „Čechové a Avaři" v ČČH. XV. 345, a *Novotný* ČD. I. 102.

[4] Že naše pole popelnicová přišla ze severu, z Lužice a Slezska, jest ovšem archaeologické faktum. Srv. *Niederle-Buchtela* Rukověť 60 sl., SS. II. 499, *Buchtela*, Jahrbuch ZK. IV. 31 sl., *Píč* Star. II. 3, *Černý* Popelnicová pole na Moravě 20, 23. Podle Červinkovy hypothesy (Kultura polí popel. 60 sl.) je Morava přímo částí kolébky této kultury, což není nemožné.

Zbývá tedy jenom filologie, ale ta ovšem mluví ve prospěch vlasti a cesty severní, neboť nám ukazuje řetěz slovanských řečí tak navzájem úzce a starobyle spojený, že se tentýž řetěz, totéž territoriální spojení předpokládati musí i pro poměry prvotních dialektických středisk ve slovanské pravlasti, která byla na severu Karpat.[1] Už v ní centrum pračeské bylo vedle srbského, polského a slovinského umístěno tak asi, jako dnes, a Čechové se nemohli do nynější své vlasti dostati jiným způsobem než tím, že se posunuli ku předu v stálém dotyku na jedné straně s lužickými Srby a na druhé se Slovinci.[2] Přišli tudíž ze severovýchodu, čímž ovšem nevylučuji, že část, dostihnuvší přes Moravu Dunaje, mohla se do jižních Čech dostati odtud, od Dunaje, o čemž se dále ještě zmíním.

A co zde pověděno o zemi české a moravské, platí i o Slovensku. Ani tam nejsme oprávněni předpokládati jiný původ a jiný směr přistěhování. Učinil sice S. Czambel r. 1903 a 1906 pokus dokázati filologicky, že jsou Slováci původu jiného, jihoslovanského a že přišli na Hron, Nitru a Váh a rovněž i na Moravu z dolních Uher, oddělivše se od ostatních jižních Slovanů,[3] — ale odmyslíme-li od všeho ostatního, čímž se Czambel snažil prohloubiti dnešní rozpor mezi Čechy a Slováky a oba kmeny oddáliti, — nepodařilo se mu nikterak prokázati různý původ, spec. jihoslovanský ráz řeči slovenské. Všichni věci znalí slovanští jazykozpytci odmítli tuto thesi,[4] ostatně ne zcela novou.[5] Slovenská řeč není částí větve jižní, nýbrž západní, její centrum vznikalo v nejtěsnější souvislosti s centrem českým a tvořilo s tímto vůbec jakousi jednotku jazykovou proti centru srbskému, polskému, slovinskému a ruskému, s nimiž je ovšem vážou mnohé přechody. Jazykové rozlišení Čechů a Slováků nastoupilo zřetelněji teprve po úplném vývoji jednotlivých jazyků

---

[1] Srv. SS. I. 121.

[2] Srv. *Oblak* Archiv f. sl. Phil. XVII. 595, *Jagić* ib. 1901. 621.

[3] Srv. *Samo Czambel* Slováci a ich reč. Pešť 1903, Slovenská reč. Turč. sv. Martin 1906 I. a jeho starší brožurku A cseh tót-nemzetegység multja, jelene és jövöje (Pešť 1902, česky překladem Ed. Gullera v Praze 1904).

[4] *Jagić* Archiv sl. Phil. XIX. 277, XX. 38, Kirchenslav. Sprache 11 sl. *Pastrnek Fr.* Slováci jsou-li Jihoslované? (Věstník Č. Akad. XIII. 1904 1 sl. (Srv. i starší jeho stať v Listech filolog. 1898 215). *Polívka J.* Изв. отд. р. языка 1907, III. 345, *J. Škultéty* Nár. Noviny 1903, srpen, Slov. Pohľady 1903, 709 a 1908, 380.

[5] Srv. mé SS. II. 357 pozn. 2, kde ukazuji na ty badatele, kteří v starých pannonských Slovanech viděli zvláštní větev, jež, jak soudili, rozkládala se i na severu Dunaje v dnešní Moravě a uher. Slovensku (*Miklosich, Dümmler, Wattenbach, Hunfálvy, Maretić, Králíček, Šuman, Hodža* atd.).

právě jmenovaných, zejména když uherští Slováci trvale se dostali do jiných politických poměrů a od ostatních soukmenovců odděleni byli hradbou západokarpatských hor. A jak vznikl v slovenčině jihoslovanský příměsek, řada slov, řada zjevů fonetických a tvaroslovných, ukázal jsem již v Starožitnostech na místě jiném.[1] Stalo se to jednak tím, že Slováci odedávna seděli vedle oblasti jihoslovanské, majíce s ní mnohem více volných styků než západně položená, horami a Němci oddělená, větev česká a potom i tím, že přejali do sebe a absorbovali řadu zbytků čistě jihoslovanských, které na pochodu ze Zakarpatí na Balkán zůstaly vězeti při Dunaji a při řekách ze severu do něho tekoucích. Neplatí tedy pro Slováky žádný jiný důvod filologický než pro Čechy a rovněž tak ne důvod historický nebo archaeologický.[2]

Kmenové. Čechové a Slováci nebyli v první době národem v nynějším slova smyslu, nýbrž rozpadali se na řadu plemen a kmenů, z nichž národ vznikl teprve vývojem historickým.

Byly-li v Čechách, na Moravě a Slovensku vedle kmenů a plemen ještě *župy* ve smyslu malých hospodářských, příbuznými rody osazených a županem řízených území, je otázka, na niž se dříve kladně odpovídalo, dnes však negativně proto, že historického dokladu pro existenci takových žup není.[3] Je vskutku nesporné,

[1] SS. II. 358—359.

[2] Také sem pole popelnicová přišla od severu. Srv. mé SS. II. 498 sl. (s doklady) a stať „Pravěk Slovenska" (Slovenská čítanka 51, Telč 1911). Starší literaturu a články mé sem se vztahující viz v SS. II. 499, pozn. 3. Jiných archaeologických dokladů ovšem není, zejména jimi nejsou jména ukazující na stará sídliště nebo hroby, jak soudil *A. Kmeť* (Tovaryštvo Oswaldovo III.) a *J. Holuby* (Sborn. slov. mus. 1898, 145). To už dobře odmítl *J. Škultéty* Pohľady 1901. 738. Jméno *Náklo* nedokládá, že tu Slované seděli už v neolithu, neboť takové jméno vzniknouti mohlo a vznikalo i později, když přišli Slované a zahlédli zbytky kolových staveb dob starších.

[3] Župy uvedl do české historiografie *Boček* falešnou listinou z XI. století (supa Olomutici) a uvěřili v ně hned *V. Maciejowski* Hist. prawodawst słow. III. 116, dále *Palacký* v ČČM. 1835, 406 sl., 442 sl. a v Dějinách na místech příslušných (Gesch. von B. I. 174, II. 1. 21), *Herm. Jireček* v Pam. arch. 1856. II. 25, ve svém Slov. právu II. (1864) 7, 172 sl. a hlavně *V. V. Tomek* v práci „O starém rozdělení Čech na župy a pozdějším na kraje. ČČM. 1858, k němuž se přidružil později *J. Kalousek* v ČČM. 1874, 147. R. 1875 vystoupil však proti falsům Bočkovým *A. V. Šembera* v ČČM. 1875, 57—81, což doplnil roku 1878 článkem „O domnělém rozdělení země české a moravské na župy" (ČČM. 1878, 1), v němž nadobro zavrhl existenci territoriálního významu českých žup. Následovala řada polemik nebo článků sporné výklady doplňujících, jež uveřejnili *H. Jireček* ČČM. 1878, 321, Prove s. v. župa, Právn. život 18, *V. Brandl* (Glos-

že se v pramenech starých dějin českých nevyskytují slova župa a župan ve smyslu uvedeném, nýbrž teprve poměrně pozdě ve XIII. a XIV. stol. ve smyslu úřadu královského, práva k jistým regaliím.[1] V Čechách od počátku doby historické vidíme místo předpokládaných malých žup jenom kraje v pramenech označované slovy *provincia, terra, regio*, řídčeji i *tribus, districtus.*[2] Výraz *pagus* se téměř nevyskytuje.[3] To je tedy faktum historické. Ale nebylo županů a tím i žup u nás v dobách starších, na př. v době Samově a starší knížecí?

Nechtěl bych sám k této otázce odpověděti záporně a tak apodikticky, jako se to činí v naší nové škole historické.[4] Kdo uznává u nás župy a župany jen v XII., ev. XIII.—XIV. století ve vyloženém smyslu úředním, je nutně veden k tomu předpokládati, že oba terminy vnikly k nám teprve v těchto dobách pozdních. Jinak by přece musil uznati, že zmíněný úřední význam nemohly míti několik set let před tím, v stol. VIII.—IX. Ale vidíme-li slova *župan* nebo *župa* v okolí české země už v století VIII., vidíme-li je zároveň v severozápadním a jižním Slovanstvu a možná i na jihozápadě Ruska[5] jako terminy staré, není přece jen nemožno, že

sarium 1878, 392), *B. Rieger* Zřízení krajské I. str. 6, *J. Čelakovský* Ottův Slovník VI. str. 474, *Sedláček* Věstník Uč. Spol. 1890, 229, Ottův Slovník VI. 249, ČM. Mor. 1891, 18, *Jasinskij A.* Паденіе земскаго строя въ чешскомъ государствѣ (Kijev 1895) 183, *J. Lippert* Sozialgesch. B. I. 28, Mitth. f. Gesch. D. in B. XXXI, 223, *A. Slechta ze Všehrd* (tamže XXXII. 1), *Stieber* Das österr. Landrecht 1905, 71, *Peterka* Burggrafentum in B. Prag 1906, *Koss* Landesprivilegien 136, Exkurs, *J. Vacek* (Aletheia I. 311, Soc. dějiny české 94), *A. Bachmann* GB. I. 153, *J. Peisker* Die altslaw. župa (Weimar 1897, S. Abdr. Zs. f. Soc. Wiss.) až po práci *J. Pekaře*, která poskytuje nejlepší přehled a posouzení celé otázky: O správním rozdělení země české do XIII. stol. (Sborník žáků Gollových 1906, 81).

[1] Srv. *Pekař* l. c. 91, 94, 97, *Šlechta* l. c. 1 sl.

[2] *Novotný* ČD. I. 499, *Sedláček* O rozdělení Moravy 22, *Jasinskij* Паденіе 89 sl., *Jireček* Top. ant. 122, 151. Srv. zde dále pozn. na str. 190.

[3] Panovnické listiny XII. století užívají výrazu *pagus* jen pro sousední pagy lužické (*Friedrich* Cod. dipl. I. 198, 202). Výjimkou je *pagus Isgorelik* v listině Břetislava I. (zhotovené ve XII. stol.), jenž zjevně náleží do Čech (*Friedrich* I. 360). Srv. též *pagus Stybeczne* u Kosmy I., 3.

[4] *Pekař* l. c. 97, *Novotný* ČD. I. 499.

[5] K dokladům příslušným, které rozebrány a oceněny budou v kulturním oddílu Slov. Starožitností, srv. zatím *Miklosich* EW. 413, *Srezněvskij* Мат. I. 883—884, *Rački* Rad XCI. (1888) 137 sl., *Jireček* ČČM. 1878, 324, *Bujak* Studya 352 (Rozprawy Akad. T. 47), *Balzer* O zadruze słow. Kwart. 1899. XIII. 205 sl., *Peisker* Die altslaw. župa 98 sl. Z Ruska sem patří rusínský výraz pro uherský

byly také současně už v Čechách a na Moravě. Kdo ví, zda vůbec nejstarší doklad kremžského župana v Tassilově listině z r. 777[1] nevztahuje se na Slovany české? Jistě byli tito Slované Čechům blízci podle jazyka (srv. konec této stati). V století VIII.—X. přirozeně *župan* a *župa* nemohly míti toho významu úředního, jehož nabyly v stol. XIII. a XIV., nýbrž měly význam jiný. A že se tento starší význam poutal skutečně na nějaké menší territorium rodové nebo hospodářské, ukazují obě sousední analogie slovanské i dosud podané etymologie slova *župa*,[2] i konečně pozdní význam český, v němž i při pojmu beneficia zůstává podklad určitého kraje. Proto bych tak rozhodně nezamítal možnost territoriálních žup a příslušných k nim županů u nás před X. stoletím, zejména když uvážíme, že s obou stran Čech, na severu v Srbsku a na jihu při Dunaji, jsou župani doloženi, — ale ovšem u nás pro ně přímého dokladu není a je nepřípustné mluvit o župách v Čechách tak, jak se dříve mluvilo, a připojovati je k doloženým geografickým jménům. Není jasno, jakého by byly rázu, zda by to byly menší celky příbuzenské, rodové, či nějaké territoriálně a hospodářsky stanovené okrsky a jak veliké. Župani v sousedství Čech objevují se v nejstarších dokladech jako správcové slovanských obcí, patrně větších. Později se ovšem tito *iudices*, *magistri villarum* velice rozmnožili, jak ukazují alpské urbáře XIII. století.[3]

komitát — жупа, polského původu i maloruské жупава (*Miklosich* Denkschr. XXIII. 264); zajímavý je i doklad v Зап. Нжедим. 1604: пана Юрья Мнишка жупъ русскихъ жупника (*Sreznĕvskij* l. c.).

[1] *Jopan Physso* (*Fr. Schumi* Archiv f. Heimatskunde. Laib. 1882. I. 2. Srv. mé SS. II. 351).

[2] Slovo je původu velmi záhadného. Starší výklady pomíjím. Později ještě Miklosich si nevěděl s ním rady (EW. 413); nověji *Brugmann* srovnal stin. *gōpā* — strážník, pastýř, *gōpājáti* — hlídá, prasl. **geupa* — *župa* t. j. místo chráněné. (Idg. F. XI. 111.) *J. Hujer* K etymologii slova pán L. Fil. XXXI. 104 a Idg. F. XXIV. 70 připojil k ide. kořenu *geup* i prasl. **gъpan*, ke kterémužto výkladu přidali se Brugmann i Janko O stycích 185. *A. Brückner* (Idg. F. XXIII. 217) zavrhuje však tento výklad, vychází jen od župana (župu má za novotvar k tomu) i jeho pozdního významu úředního a pokládá slovo za avarské nebo bulharské. Této možnosti chopil se i J. Peisker. Zprvu (Beziehungen 102) na základě Brugmanna a Hujera vykládal, že je župa — regio pastoria. Nověji však župana a sl. *gъpana (srv. už Bez. 104, pozn. 1 a Neue Grundlagen 7, Anzeiger XXXIII. 247, Expansion 445) pokládá za tituly avarskobulharské (κοπανός).

[3] Srv. *Dopsch* Ältere Sozial- und Wirtschaftsverfassung d. Alpenslawen (Weimar 1909, 23—52), *Rachfahl* Jahrb. f. Nationalökon. 1900 203—211, *Peisker* Vierteljahrschr. f. Soc. VII. 326. Peisker ovšem rozlišuje tyto pozdní od původních (šlechty avarského původu). Peiskerově hypothesi, že župa byl okrsek panstvím

Nehledíc tedy zatím k župám, pro české země nedoloženým, zůstává jisto, že se původní osídlení skládalo z řady menších plemen a rodů, které se od severu a východu posunuly před VI. stoletím do Moravy a do Čech, obsadily úrodný kraj hvozdem nekrytý[1] a tam vystavěli velkou řadu osad s příslušnými útočišti, buď menšími pro jednotlivé osady, nebo i velkými pro celé příbuzné, plemenné komplexy. Je zajisté pravděpodobno, že už tehdy vedle jednotlivých rodů tvořily se větší plemenné nebo hospodářské jednotky, řady dědin kol společného hradiště a že dále některé z nich počaly se

avarským vytvořený, mohl by se dáti souhlas, kdyby se prokázalo, že slovo župan je vskutku turkotatarský termin pro správce župy. Ale je možno, že v historickém vývoji župana a župy máme kontaminaci slov i významů různých, indoevropského i turkotatarského.

[1] Nové slovanské obyvatelstvo mohlo se tak, jako před ním jiní praobyvatelé, usaditi jenom v tom území, které nebylo pokryto neprostupným hvozdem. Tento starý hvozd nemohl býti dosud náležitě vymezen a neznáme proto ani hranic území původně osídleného. Ale z dat po ruce jsoucích je na jevě, že bylo větší, než je vymezil W. Friedrich ve své jinak cenné práci, zejména srovnáme-li s ním mapy předslovanských osídlení archaeologicky doložených a také už i samu agronomickou mapu Čech, vydanou J. Salabou. Rozkládalo se v Čechách především po poříčí Bělé, střední a dolní Ohře až po Berounku a Vltavu a pak v celém ostatním Polabí, kde je všude půda nejvolnější a nejúrodnější. Zde vidíme na počátku historie koncentraci nejsilnějších českých kmenů, jak dále vyložím. Na Moravě bylo také území otevřené, prosté pralesů a úrodné odedávna osídlené totiž až do XII. století, a omezovalo se zhruba na střed země od Mohelnice po Tišnovsko a Třebíčsko, Budějovice a Znojmo na západě a přes Úsov, úpatí Jeseníků, dolní Bečvu, Holešov, Zlín, Uh. Brod až k úpatí Bílých Karpat, ovšem s výjimkou Maršovských hor. Dále do hvozdu počala česká a později i německá kolonisace pomocí úsilovného mýcení a pražení lesů vnikati teprve později, zprvu podle cest jím prostupujících. Příslušná literatura je tato: *W. Friedrich* Die histor. Geographie Böhmens bis zum Beginne d. d. Kolonisation. (Abh. geogr. Ges. Wien IX. Nr. 3. 1912.) Práce je velmi záslužná, vyžaduje však korrektury s hlediska archaeologického. Srv. *Eisner J.* ČČH. 1913. 99, *týž* Vývoj předhistorického osídlení země české. ČČH. 1914, 137, a *B. Horák* K historické geografii Čech. Sborn. zem. XVIII. (1912). Dále srv. *Sedláčkovo* vymezení hvozdu českého v Ottově Slovníku VI. 253. Jinak k pomeznímu hvozdu a stezkám jej prostupujícím srv. bohatou starší literaturu u *Zíbrta* Bibl. ČH. I. 139 sl., Č. Lid IV. 204 a *Novotného* ČD. I. 546. Hlavní práce jsou *V. Tomka* Něco o pomezí země české za nejstarších časů (ČČM. 1855, 461), *H. Jirečka* Vzdělání a osazení pomezního hvozdu českého (Pojedn. uč. spol. VI. 12. 1884), *J. Peiskera* Pomezní hvozd a nejnovější spisy o něm (Sbor. Hist. III. 1885, 9), *J. Losertha* Der Grenzwald Böhmens (Mitth. Ver. Gesch. D. in B. XXI. 1883, 177), *H. Jirečka* Topogr. ant. 133 sl., *J. Lipperta* Sozialgesch. B. I. 9. K Moravě srv. hlavně *Fr. Černý* Příspěvky k histor. zeměpisu Moravy. Čas. M. Mor. 1917, 7, 22, 39 sl. Jiný obraz starého osídlení na základě archaeologickém podal *J. Červinka* Čas. m. ol. 1914, 100.

brzy sdružovati v ještě větší celky, vedené těmi, kteří si dovedli získati prvenství a moc a tak dáti základ k vytvoření velkých kmenů s knížaty v čele. O tomto nejstarším stavu není však přímých zpráv. Ale nynější jazyková a národopisná differenciace a pak staré tradice jednoho kmene a konečně i několik pozdějších historických zpráv ukazuje bezpečně, že nebylo zprvu té jednoty národní, kterou později vidíme, nýbrž že bylo několik jednotek větších nebo menších vedle sebe. Ovšem prameny ty jsou tak omezené, že největší část území československého zůstává nám neznáma a starý národopisný obraz Čech, Moravy a Slovenska nesnese srovnání se současným obrazem srbských a polabských Slovanů.

Na starou differenciaci celkovou ukazuje nám nejprve moderní obraz národa po stránce jazykové a národopisné. Vidíme v něm dosti silné dialektické, povahové, kulturní a i tělesné rozdíly, které jsou staré a které nám najisto představují formy původního vývoje plemenného, ale historicky jich nedovedeme předvésti. Žádná zpráva historická, žádný termin historický nesrovnává se na př. s rozdělením oblasti české na tři známé pásy dialektické: jihozápadní, střední a severovýchodní[1] a totéž platí pro oblasti moravské a uherské. Můžeme sice dnes říci, že tyto oblasti existovaly, resp. byly založeny už na počátku doby historické, že tehdy existoval ve svých počátcích kmen hanácký právě tak jako slovenský, ale nic více. To je jeden druh staré differenciace kmenové, kterou právem předpokládáme pro dobu před 1000 lety, aspoň v jejích základech a počátcích. Pokud pak se týče anthropologických rozdílů, které kdysi před lety snažil se bezúspěšně srovnávati se starou historií L. Šnajdr a nověji lépe J. Matiegka, jsou dosud příliš neznámé v dnešním stavu i v starých jeho složkách, abychom mohli pronésti více nežli zajímavé domněnky.[2] V archaeologii bije nejvíce do očí kulturní rozdíl severních a jižních Čech v knížecí době pohanské.[3] Je to sice nejtemnější doba české

[1] Jen pro menší oblasti bychom snad našli stará jména, na př. pro severovýchodní dialekt — Chorvaty, pro doudlebský — Dúdleby.

[2] *Šnajdr* Palaeoethnografické aforismy. Č. Lid 1895, 76 a *J. Matiegka* Ethnogenie českého národa (Pam. arch. 1917, 109) a Vznik a počátky národa československého (Za vzděláním sv. 100. Praha 1917) 38 sl.

[3] Na tuto různost jižní oblasti mohylové a kraje severního upozornil zejména dr. Axamít (Pam. arch. 1917, 9) a částečně už J. Braniš v studii Osídlení Doudlebska (Zpráva real. Kladno 1911, 7), nejnověji pak J. Hellich ve stati o významu hrobů piněvských, která se nalézá v tisku. (Pam. arch. 1918). Matiegka shledává ve východočeských polích popelnicových rázu slezského a bylanského Chor-

praehistorie, ale jeví se v ní přece jen nápadný rozdíl v převaze a ve vydržení žárových mohyl na jihu českém proti části severní, z čehož lze souditi na lid jiného kolonisačního proudu a nejspíše pak i jiného (na jihu dunajského) východiska. Najdou-li se tu, jak Hellich myslí, i značné rozdíly kraniologické, nemohu zatím rozhodnouti.

Positivnější jsou zprávy o řadě kmenů, jejichž jména zachovala historie.[1] Je jich nemnoho a ceny nestejné. Nejdůležitější je bez odporu zakládací listina biskupství pražského z r. 1086, zachovaná v opise z XII. století a v letopisu Kosmově, jež potvrzuje stará privilegia z r. 973[2] a v níž se severní hranice biskupství pražského vymezují takto:

„Termini autem eius occidentem versus hii sunt. Tugust, quae tendit ad medium fluminis Chub, Zedlza et Lusane et Dazana, Liutomerici, Lemuzi usque ad mediam silvam, qua Boemia limitatur. Deinde ad aquilonem hi sunt termini: Pssouane, Chrouati et altera Chrowati, Zlasane, Trebouane, Pobarane, Dedosize usque ad mediam silvam, qua Milcianorum occurunt termini. Inde ad orientem fluvios habet terminos: Bug scilicet et Ztir cum Gracouua civitate provinciaque cui Uuag nomen est cum omnibus regionibus ad praedictam urbem pertinentibus, quae Gracouua est. Inde Ungrorum limitibus additis usque ad montes quibus nomen est Triti dilatata procedit. Deinde in ea parte, que meridiem respicit, addita regione Morovia usque ad fluvium cui nomen est Wag et ad mediam silvam cui nomen est Mŏre et eiusdem montis, eadem parochia tendit, qua Bauuaria limitatur.“[3]

vaty (Vznik a počátky 40) a rozdíly mezi kmeny českými vykládá nejen vlivem různého prostředí, nýbrž i assimillací různých zbytků starého obyvatelstva (Vznik 38, Ethnogenie 114), což ostatně na mysli měl i Píč a Axamít (l. c.).

[1] K těmto starým kmenům srv. zejména práce: *Šafařík* SS. II. 460, *Vocel* Pravěk 272, *Jireček* Kmenové čeští u Kosmy. ČČM. 1892, 267 sl., *Tomek* Obrana nejstarších dějin českých. Pam. IV. 2, 10, O starodávném rozdělení Čech na župy. ČČM. 1858, 222, 1859, 167, Apologie (Akty král. spol. nauk 1864), *Kalousek* O rozsahu říše české za Boleslava II. (Sborn. hist. I. 1883, 101), *Loserth* Einwand. d. Slawen (Mitth. Gesch. d. D. in B. XXI. 292), *Sedláček* Míst. Slovník (s. v.), Ottův Slovn. VI. 249, *Novotný* ČD. I. 499 sl. Mapu vydal *Vocel* v Pravěku a *Kalousek* Tři historické mapy k dějinám českým. Praha 1885 (mapa I.). Srv i jeho Výklad k hist. mapám Čech. Praha 1894².

[2] K otázce, pokud bylo privilegium r. 1086 podvrženo a jak dlužno vyložiti udané hranice biskupství, srv. přehledný výklad u *J. Pekaře* v ČČM. 1904, 45, *J. Novotného* ČD. I. 567 a *St. Zakrzewského* Kw. hist. 1916, 260 sl. a *Friedricha* Codex I. 93. Existence českých kmenů v privilegiu jmenovaných se spory netýkají. Zpráva o kmenech je věrohodná, ať pochází listina z X. nebo XI. století.

[3] Otiskuji z Codexu diplom. regni Boh. (ed. *Friedrich* I. 92 č. 86) podle opisu z XII. stol. chovaného v archivu mnichovském. Vedle toho zachoval listinu

Zde je uvedena největší řada českých kmenů. K nim přináší další zprávy kronika Kosmova (zejména o Češích, Lučanech a Zličanech), potom legenda sv. Václava (o Chorvatech), Mas'údí z X., resp. IX. stol. (o Dúdlebech), Dalimil o Zlicku, dále řada annálů říšských, jež aspoň vzpomínají současně několika knížat v zemi české a konečně něco i nejstarší listiny české zmínkami o provinciích a krajích (*provincia, regio*), kteréžto terminy založeny jsou pravděpodobně také na jednotkách plemenných nebo kmenových.[1] Za to bych z pramenů vyloučil geografa Bavorského z IX. stol., neboť ani jeho Stadiců, ani Znetaliců, ani Fraganea, aniž čeho jiného lze vztahovati bezpečněji na některý kmen český.[2]

K celkové charakteristice těchto zpráv podotkl bych předně, že podávají řadu jmen významu nestejného. Jméno značí někdy velký, skutečný kmen a jindy patrně jen plemeno nebo jeho pohraniční hradiště. Za druhé vidíme, že několik těch jmen kmenových daleko nevyplňuje tehdejší osídlení země české, o Moravě, Slezsku a Slovensku ani nemluvíc. Je to tedy jen částečný obraz, který možno zkonstruovati a jen pro Čechy. V celku vidíme, že hlavní kmenové drželi střed země, území nejúrodnější, už od pravěku osídlené: Lučané na Ohři, Čechové ve středu, Zličané ve východní a Chorvaté v severovýchodní části. To jsou silní a velicí kmenové,

tuto nedokonaleji i Kosmas při líčení událostí r. 1086 (II. c. 37). Rukopisy jeho vykazují mnohé odchylky jmen, z nichž přijal Jos. Emler do svého vydání ve Fontes r. Boh. II. 116 tyto tvary: Tugost, Zelza, Zedlica, Liusena, Dasena, Lutomerici, Lemuzi, Psovane, Ghrovati, Chrowati, Slasane, Trebowane, Boborane, Dedosane, Tritri, Moure.

[1] *Novotný* ČD. I. 499, 511, 513—4. Prameny uvedené zřídka užívají „kmen" (na příklad *populus* u Kosmy I. 10—13), obyčejně píšou *regio*, *provincia*, řidčeji *districtus, tribus.* Srov. výše str. 1.4. Starých krajů českých znají obě listiny vyšehradské 23. J. Pekař doplnil výčet na 25—28 (Sborník žáků Gollových 114, 119) a to následující: Pražsko, Rokytensko (Rakovnicko), Žatecko, Bilínsko, Děčínsko, Litoměřicko, Boleslavsko, Hradecko, Kladsko, Čáslavsko, Chrudimsko, Kouřimsko, Plzeňsko, Sedlecko, Vyšehradsko, Dřevíčsko, Mělnicko, Havraňsko-Libicko, Vratislavsko, Prácheňsko, Chýnovsko, Boženskо, Dúdlebsko, Netolicko, Bechyňsko, Opočensko, Vratensko, Kamenecko.

[2] Geograf Bavorský vedle zpráv o Češích a Moravanech (Beheimare, in qua sunt civitates XV., Marharii habent civitates XI. . . . Est populus, quem vocant Merehanos, ipsi habent civitates XXX.) uvádí ještě řadu kmenů, z nichž novější badatelé vztahovali některé na Čechy. Tak zejména *Králíček* (Der sogenn. bairische Geograph und Mähren. Zs. Gesch. Mähr., Schles. II. 216, 228) shledává v Stadicích české Stadice na Bilině, v Znetalicích Netolice; k tomu pak *V. Novotný* ostatně po příkladu jiných ve výroku *Fraganeo civitates* XI., shledává označení knížectví pražského (ČD. I. 501), kdežto *W. Friedrich* kraj na Odře (Geographie 75).

ostatní na severu jsou vesměs menší a podružnější, bez zvláštního významu. Proto také celá historie VIII. až X. stol. a z části před tím už i praehistorie pojednává jen o těchto silných kmenech, kteří český národ představovali. Ti kmenové zápasili také o primát, dokud ho z důvodů, jež dále vyložím, nedostali vlastní Čechové. Ale ještě v X. stol. zlický kníže ovládal třetinu Čech.

K menším na severu položeným kmenům nebo plemenům náležela podle pražské listiny osada *Tugost* při cestě vedoucí hvozdem z Domažlic na Chubu,[1] dále *Sedličané* zvaní podle hradu Sedlce u Karlových Varů,[2] při ústí Ohře *Litoměřici*,[3] dále při Labi u Děčína *Děčané*[4] a patrně i kmen *Lemuzů*, sedící na Bělině v pozdějším kraji bělinském, kde Kosmas uvádí *populus Belina*, nebo i na druhé straně Labe.[5] Hranicí proti Srbům byl hvozd na Krušných horách a za Labem čára, jdoucí přes Českou Kamenici a Českou Lípu

[1] Na toto umístění ukazuje přímo poslední věta v privilegiu z roku 1086 i německý název Domažlic Taus. Z textu privilegia vidno zároveň, že neběží o hrad jako mezní bod, nýbrž o území osídlené českým lidem, jež sahalo až do Bavor (srv. str. 84) a jehož střediskem byla Tuhošt. *Novotný* ČD. I. 504, *Tomek* ČČM. 1859, 172, *Kalousek* Hist. Sb. I. 97. Jména kmene neznáme (Domaželici?). Chodové vystupují v historii teprve později (*Sedláček* Míst. slov. 152). K theoriím o pozdějším přistěhování „polských" Chodů do Šumavy, kterou shledáváme už u Pavla Stránského (De republ. bojema 1634) a později u J. Wenziga, Ed. Rüttera (Der poln. Volkstamm in Böhmen. Aus allen Weltth. 1876 VIII.), Br. Grabowského (Wisła 1895 851), a J. Erbena (Děj. Chodů. Květy 1868 č. 8—11), srv. Dr. *M. Pangerl* Die Choden zu Taus (Mitth. Gesch. D. in B. VIII. 144), *Loserth* (ibid. XX. 105).

[2] *Zedlza*, var. u Kosmy *Zedlica*, *Sedlicane*. Nebyli však nejzápadnějším kmenem na Ohři, neboť smíme dále do Bavor v Chebsku předpokládati plémě *Chebanů* nebo *Hbanů* (*Novotný* ČD. I. 505, 546, *Zubatý* Sborník fil. I. 106, 110). Země Sedličanů zvána byla později krajem loketským (*Tomek* ČČM. 1858 494, 497, *Sedláček* 792, *Kalousek* Sborník I. 99, *Jireček* Topogr. ant. 131).

[3] *Liutomerici*, var. *Lutomerici*. Srv. Kosmovo *populus Lutomerici et Belina* (I. 10), vedle dalšího *provincia* (*Friedrich* Cod. I. 45, 498, II. 494, *Jireček* Top. ant. 71).

[4] *Dasana*, var. u Kosmy *Dasena*, *Daciane* v okolí hradiště Děčína. Srv. *Dechinensis provincia* (*Friedrich* Cod. I. 45, *Jireček* Top. ant. 26).

[5] Sídla Lemuzů, jejichž jméno se opakuje ještě jako název osady na Kouřimsku a Strakonicku (*Palacký* Popis 236, *Sedláček* Slovník 504), bylo vždy předmětem sporů. Už Dobner si nevěděl rady a kladl je jednou ke Zhořelci, podruhé k Žitavě; *Šafařík* je kladl k Bezdězi (SS. II. 465), *Tomek* na Bílinu (Pam. IV., 2, 12), *Loserth* na východ Děčanů (Mitth. Gesch. D. XXI. 295), *Jireček* na Ploučnici (ČČM. 1892, 267), *Sedláček* do Zagosdu (ČČM. 1892, 239, Ottův Slovník IV. 250) a *J. Šimák* snažil se dokázati, že seděli v kraji jabloneckém u Nisy, oddělení od Pšovanů a Chorvatů Brdy a hvozdem od Ještěda k Bezdězi (Č. Lid VII. 90). Zakládací listina by vskutku pořadím výčtu ukazovala na východ Děčanů a Litoměřiců, ale nad hranicí Zagosdu (srv. výše str. 120) není pro ně

k Ještědu, za níž byl srbský Zagozd (srv. výše str. 120), od něhož k jihu až po Bezděz a Mělník, dříve Pšov zvaný, seděli čeští *Pšované.*[1] Staroslovanský prolog o sv. Ludmile nazývá sice tuto světici v Pšově rozenou dcerou knížete srbského,[2] ale jazykové důvody nedovolují, abychom kraj až po Mělník připojili do oblasti srbské.

Prvním velkým kmenem vedle jmenovaných byli *Lučané (Lusane,* var. u Kosmy *Liusena, Lucsane* u Dalimila *Luczene, Luczko).* Seděli na střední Ohři od Sedličanů na západ, hlavně v okolí Žatce, ale dovedli zprvu sídla svá nebo své panství rozšířiti od Sedlce až po Třebenice (v jejichž blízkosti lucký kníže vystavěl hrad Vlastislav při hranici země bělinské a litoměřické) a na jih až po Mži. Ovládali tedy téměř celé Poohří. Jméno měli od kraje úrodného a lučinami pokrytého, jenž se Luka zval a podle Kosmova sdělení rozkládal uprostřed země při Ohři.[3] Název Lučani je i jinde po Slovanstvu

místa. A jelikož se v současných pramenech objevuje častěji termin *provincia Belinensis* (*Friedrich* Cod. I. 45, 491, II. 449, *Jireček* Top. 5) a u Kosmy i *populus Belina* (I. 10), je vždy pravděpodobné, že starým kmenovým názvem lidu na Bilině bylo jméno Lemuzi, které brzy zaniklo a ustoupilo term.nu geografic.ému. Ostatně je možno, že všechny tři zde jmenované kraje jsou částmi území Lemuzů (*Novotný* ČD. I. 506, *Tomek* Pam. IV. 2, 12, ČČM. 1859, 174, 186, Apologie 21, *Kalousek* Hist. Sb. I. 99).

[1] Kosmas I. 15: castellum Psov; Kristian 3: prov. Sclavorum, que Psov antiquitus nuncupabatur, nunc modernis ex civitate noviter constructa Mielnik vocitatur (*Pekař* Nejst. kronika 138) Do území Pšovanů náleželo nejspíše i hradiště Kamburg, připomínané v Chr. Moiss. k r. 805 (SS. I. 308), jež lze nejlépe hledati u vsi Kaniny a Hradska na jihozápad od Mšena na Mělnicku (vedle Kokořína). Srv. *Sedláček* Pam. XII. 254, *Píč* ib. XV. 363. K hranicím Pšovanů srov. *Tomek* Pam. IV. 6—13, ČČM. 1859, 185, Apologie 21, *Novotný* ČD. I. 507, *Sedláček* Ottův Slovník VI. 250, ČČM. 1892, 239. *Píč* kladl kdysi hranice Pšovanů a Chorvatů na čáru od Bakova přes Bousov k Libáni a i Nymburk čítal k Pšovsku. (Pam. arch. XIV. 357, 362). Ale důvody nedostačují. Za to zcela libovolně *Králiček* (l. c. 345) položil sídla Pšovanů do Ratibořska a ještě dále *Marquart* do okolí haličského Přemyslu (Streifzüge 130), vedle vislanských Chorvatů. Oba byli svedeni k tomu tím, že autor zakládací listiny zřejmým ovšem omylem následující kmeny slezské až po Milčany uvádí v pořádku obráceném, což svádí obrátiti celou serii počínajíc Pšovany, takže tito přijdou potom nejdále na východ.

[2] Font. rer. boh. I. 123. Srv. k tomu *Novotný* ČD. I. 442, 508.

[3] Kosmas I. 10. Zde vyčítá pět krajů země lucké, která mu patrně byla známa. Podrobněji o Lučanech viz u *Tomka* ČČM. 1858, 492; 1859, 182, Pam. IV. 10, *Sedláčka* Ottův Slovník VI. 249, *Jirečka* ČČM. 1892, 269, Top. 75, *Novotného* ČD. I. 505. Sem na západ země lucké kladl bych pohraniční hrad Wogastisburg Fredegarův (IV. 68), jejž Zeuss, Palacký a po něm jiní spojovali s Tugoštěm, ale jejž lépe Sedláček spojuje s hradištěm Uhoští u Kadaně (Pam. arch. XII. 247). O této sporné otázce viz blíže u *Novotného* ČD. I. 220. Za doby Kosmovy zvali se staří Lučané *Žatčany* (I. 10).

znám (v Haliči, Dalmacii). Boje Lučanů o nadvládu v středních Čechách výstižně vylíčil Kosmas v letopise I. kap. 10 a 11 podle staré tradice. Připadaly do konce VIII. stol. a do poč. IX.

Druhým velkým a důležitým, ale při tom i značně záhadným kmenem byli *Chorvaté (Chrouati et altera Chrowati)* doložení pražskou listinou, položíme-li Pšovany mezi Labe a Jizeru, na východě této řeky a pod horami krkonošskými. Legenda sv. Václava bližšího určení neposkytuje, ba ani toho ne, běží-li o Chorvaty v Čechách usedlé, či o Chorvaty za hranicí Čech.[1]

K Chorvatům zakládací listiny poutá se několik problémů. Předem, pokud se sídel týče, zejména vzhledem k výrazu *altera.* Že sídla jejich připadají na východ Jizery a na jih Krkonoš, v tom jsou shodni celkem všichni badatelé, nejsou-li obráceným pořádkem této serie kmenů svedeni, vylučovati je vůbec z Čech, jako na př. učinil Marquart;[2] také je shoda v tom, že ablativ *altera* značí „s druhé strany“ nějaké meze, zde přirozeně nějaké řeky, nebo ještě spíše hor. Ale o kterou mez tu běží? Kam až sahalo chorvatské území v Čechách? Na otázky ty nelze z daných pramenů dáti přesné odpovědi a odtud množství odchylných výkladů, jež uvádím dole v poznámce.[3] Západní hranicí bylo patrně Pojizeří, před nímž se nacházela sídla Pšovanů. Jižní hranice je neznámá, ale nepřekročovala ústí Cidliny, kde Libice byly už jedním ze starých středisk zlických.[4] Pokud se pak týče výrazu *et altera Chrouuati*, může se po mém soudu důvodně vztahovati pouze na hřbet krkonošských a Orlických hor a značí tedy: Chorvati s druhé strany

[1] „Оубоꙗвши же сѧ мати его смерти. бѣжа въ Хорваты“ (ed. *Pastrnek* 78, Věstník král. spol. nauk 1903).

[2] *Marquart* Streifzüge 129, 137, klade je na Vislu vedle Pšovanů v okolí Přemyslu (srv. napřed str. 191). Nahoře podaným výkladem měním poněkud své starší míněni ze SS. II. 264.

[3] Na omezené území na horní Jizeře kladli je *Tomek* (Pam. IV. 2, 13 a ČČM. 1859, 186 do Mn. Hradišťska a Turnovska), *Kalousek* (Pam. X. 189, větev slezskou odmítá), do Polabí na rozlehlejši území kladli je *Jireček* ČČM. 1892, 267, *Píč* Pam. XIV. 362, *Sedláček* Míst. Slovník 306, Ottův Slovník VI. 250. ČČM. 1892, 239. *Šimák* uznává pouze Chorvaty v severových. Čechách a odděluje obě části hřbetem výšin táhnoucích se od Ještědu na Kozákov mezi Jizeru a Cidlinu. Za západní hranici uznává Brdy a lesy bělské, za jižní podle Píče mezi údolím Mužským a boleslavským Chlumem čaru od Bakova k Libáni, za severovýchodní Krkonoše až k Trutnovu a lesům od Hostinného na Král. Dvůr, Zvičinu směrem na Libáň (Č. Lid VII. 209). Představu v celku shodnou s mojí má *Novotný* ČD. I. 508 (srv. i 233).

[4] Kosmas I. 27. Srv. dále str. 196.

těchto hor, zejména v Kladsku. Že zde ve Slezsku dále na východ až k horní Visle seděla vskutku další a patrně větší část Chorvatů, dosvědčuje nám aspoň velmi pravděpodobně několik jiných dokladů: překlad Orosia od krále Alfreda, jenž na východ od Moravy a Daleminců klade kmen zv. *Horiti*,[1] dále zprávy Konstantina Porfyrogenneta o Bílém neboli Velkém Chorvatsku v Zakarpatí,[2] zprávy arabské z X. stol. (čerpané ze společného pramene stol. IX.) o říši a městu *Churdáb* u severních Slovanů[3] a na konec *Chorvatín* uvedení Mas'údím.[4]

Domnívám se, jak jsem už na jiném místě obšírněji vyložil a dále na str. 223 znovu opakuji, že jak tito západní, tak i východní, t. zv. ruští Chorvaté Letopisu Nestorova (k r. 907, 942, 993) nejsou nic jiného než zbytky velké kdysi větve chorvatské (a patrně i zbytky velké říše chorvatské), jejíž středisko bylo kdysi na horní Visle, jež po odchodu hlavního jádra na jih, k Sávě a k Adriatickému moři, zůstaly seděti, jeden na západě při Visle a Sudetských horách, druhý kdesi v Haliči při Sanu. K nim náleží i útržek zachvácený při pohybech slovanských kmenů proudem západním a zapadlý do severních Čech, vedle několika drobnějších, které se dostaly ještě dále.[5] Soudím, že útržek Chorvatů přišlý sem snad už v posledních stoletích před Kr. nar., snad po Kr., *ale jistě před více než 1000 lety*, během této dlouhé doby ztratil úplně ovšem teprve počínající „jihoslovanský" charakter svého dialektu, jenž v té době měl formu ještě přeblízkou západním i východním, slovem že se odnárodnil svým soukmenovcům jižním, počeštil v Čechách, jako se popolštily zbytky ve Slezsku a na Visle a poruštili Chorvaté východní. Že k tomu 1000—1500 let při poměrně malých rozdílech tehdejší mluvy, kultury a vůbec kmenových rozdílů úplně

[1] Místo v překladu zní: „Na východ od Moravy jest vislanský kraj, na severovýchod Daleminci (*Dalamënsam*), na východ od Daleminců *Horiti*, na sever od Daleminců *Surpe* a k západu *Susyle* (*Bielowski* MPH. I. 13).

[2] De adm. imp. 30—32. Srv. úplné citáty těchto zpráv a příslušný k nim výklad v mých SS. II. 244 sl.

[3] Ibn Rosteh, Kardízí a anon. perský geograf. Srv. SS. II. 268—269.

[4] Mas'údí uvádí vedle Moravanů, Čechů (ev. Sasů) *na severu* kmen *Charvátín* (srv. SS. II. 267). Podrobné doklady a výklady k těmto zprávám podal jsem již na místech právě zde citovaných II. dílu Slov. Starožitností.

[5] Sem náleží Dětmarovi *Chruvati* u Merseburgu (III. 11 (8), dn. *Corbetha* na Sále (srov. k nim *Brücknera* Archiv sl. Phil. V. 343), *Curewati* v Gesta ep. Halberst. (*Pertz* SS. XXIII. 91, tamže) a snad i kašub. *Charvatenjô* v okresu gdanském. Sálské Chorvaty připomíná i listina Jindřicha V. z r. 1108: villa que nominatur *Chrowati* iuxta flumen Sala (*Heinemann* Cod. Anh. I. 135).

stačilo, nemůže býti pochyby, vidíme-li, jaké převraty, jaká hluboká odnárodnění stala se od té doby na jiných stranách, a vidíme-li, jak jiné vyspělé kolonie chorvatské, které se r. 1582 dostaly mezi české obyvatelstvo Moravy, se za 200 let poslovenštily.[1] Chorvatské kolonie v Čechách a Slezsku (Kladsku), obklopeny živlem západoslovanským, zanikly v něm tak, jako zanikli laššti Vjatiči a Radimiči v živlu ruském. To mám za přirozenější výklad než ten, který vedle sebe v slov. kolébce za Sudety a za Karpaty v jednom souvislém pásu uznává trojí, původem různé, ale stejné jméno mající Chorvaty: západní, jižní a východní.[2] S tohoto hlediska je také zajímavo, že se v Podkrkonoší objevuje středisko zvláštního českého dialektu.[3] Je dosti pravděpodobno, jak už J. Píč soudil,[4] že oblast tato je oblastí chorvatskou. Ovšem pokud v řeči a také v jiných stránkách života bylo by lze vyhledati spojky s jinými Chorvaty, nedovedu pověděti; nebylo to zkoumáno.[5]

Třetí velký kmen musil seděti na východě Chorvatů a Čechů, neboť se knížatům jeho podařilo ovládnouti ohromné prostranství ve vých. a jižních Čechách. V X. stol. rozkládalo se panství Slavníkovo od země netolické a dúdlebské a hory Oseku na Mži až po Litomyšl a hrad Kladsko v horách Orlických.[6]

Se sousedními, vlastními Čechy byl kmen tento patrně v dlouholetém antagonismu, až se konečně těmto podařilo zákeřně r. 995 na Libici vybíti rod knížecí a ovládnouti jeho panství. Jména kmenového neznáme a užíváme proň jména *Zličanů* podle malého sice, ale patrně důležitého knížectví v samém sousedství Čechů v okolí Kouřimě, doloženého Kristianem, Dalimilem i pozdějšími texty[7] a nejspíše domoviny knížecího rodu. Jedním střediskem

[1] O těchto koloniích srv. *Niederle* Slov. Svět. 96, 119 a literaturu příslušnou na str. 181, 185. Jsou to obce Nová Ves, Poštorná a Hlohovec.

[2] Podobně obšírněji vyložil jsem svoje mínění už v SS. II. 271, hlavně proti *Alex. Brücknerovi*, jenž všechny Chorvaty rozlišuje (Archiv sl. Phil. 1900. 238)

[3] Srv. *Šembera* Základové dialektologie české. Víděň 1864, *V. Dušek* Národopisná výstava českoslov. Pr. 1895. 86.

[4] *Píč* Pam. XIV. 358 sl.

[5] Jako drobnůstku bych uvedl, že pokud vím, jen zde se udržel v tradic lidové termin *vila*. Srv. můj ŽS. II. 62.

[6] Kosmas I. 27.

[7] Kristian 10 (ed. Pekař 167: dux Kurimensis. Zde tradice o podrobení se knížete kouřimského Čechům), Dalimil ed. Mourek 41, 51—53 (Lycsko, tomu potom wzdyechu Kurzymsko). Další doklady viz v článku *J. Vávry*: O Licku, Pam. arch. X. 363, a v dodatku, který k němu připojil *Kalousek*, jenž se přidává k mínění Tomkovu o totožnosti Kouřimska a Zlicka. Zde také doklady

kmene byla stará Kouřim, druhým Libice, hradiště Labem a Cidlinou otočené a zatopené; zde patrně sídlelo jádro kmene na místech, na nichž se odedávna koncentrovaly hlavní cesty, procházející zemí českou. Kouřimsko a Kolínsko je jedním z území v praehistorii naší nejdůležitějších a nejbohatších.

Velmi záhadné jsou staré ethnografické poměry na jihu Čech. Že také v jižních Čechách, podobně jako v severních, seděla řada kmenů a plemen (v X. stol. pod panstvím zlickým), je na bíledni, třebas o tom není starých zpráv. Ukazují na to jména starých důležitých hradišť, jako Chýnova, Bechyně, Dúdleb, Netolic a pozdějších krajů.[1] Ale jenom k jedinému poutá se historická zpráva velmi záhadná, totiž k Dúdlebům. V pramenech českých doložen je u Kosmy a v současných listinách jen hrad *Dúdleby*,[2] ale že byl zároveň střediskem kmene, jenž patrně zaujímal význačnější postavení mezi českými kmeny, souditi smíme ze zprávy Ma'súdího o kmeni Dulebů *(Dúlába)* a jejich králi Václavovi — *Vandžslava*.[3] Marquart sice příliš daleko zašel, když soudil z této zprávy, že z Dúdlebů a ne od Čechů vyšlo sjednocení českého národa,[4] ale tolik můžeme z ní vždy vyčísti, že Dúdlebové byli kmenem

k variantům *Licko-Zlicko*. Dále srv. *Sedláček* Míst. Slovník 1028, Ottuv Slov. VI. 250, jenž staré původní území zlické (St. Kouřim slula asi původně Zlič nebo Zliče) ohraničuje na západě Mochovem, na jihu Posázavím a snad i Chotěboří- Habry.

[1] *Pekař* Gollův Sborník 109, 119 a zde výše str. 190.

[2] Kosmas I. 27 a *Friedrich* Codex I. č. 278, 291, 311 (r. 1175, 1179, 1186). *Novotný* (Č. D. I. 502—504) a *Sedláček* (Ottův Slovn. VI. 250) uvádějí ještě Netolice, Boletice, Mžany, *Peisker* Volyňany (Grundlagen 7), ale to jsou kmenové přímo nedoložení. K Boleticům srv. zejména *Peisker* Knechtschaft in Böhmen 1890, 22 a *Braniš* Staroč. hrady. Kladno 1909 12 sl. Seděli vedle Dúdlebů na levém břehu horní Vltavy v úvale Chvalšinského potoka, v končině zvané kdysi Záchlumím kolem jednoho hradu. Jméno Boleticů je supponováno.

[3] *Marquart* Streifzüge 101, 123 sl., *Westberg* Ibráhím ibn Ja kúb 132. K transkripci *Vandž-slava* srv. *Novotný* ČD. I. 462.

[4] *Marquart* 103, 123, 128, *Novotný* l. c. Týž Marquart l. c. 127, jakož i *Peisker* (Grundlagen 6—7, Expansion 437), *Braniš* (Osídlení 10), a ostatně celá řada badatelů před nimi domnívají se, že Dúdlebové čeští jako pannonští (viz o nich SS. II. 369) a jako ruští na Bugu (Letopis Kijev. ed. Lavr. 11, 12,) jsou jen zlomky jednoho velkého kmene, který byl rozbit od Avarů a rozvlečen s nimi na různá místa, mezi jiným i do jižních Čech. Že Avarům nenáleží osídlení vší země české od Slovanů, řekl jsem již nahoře (str. 182). To ovšem nevylučuje možnosti, že jednotlivé menší celky, na př. tito Dúdlebové, byli jimi sem zahnáni, resp. usazeni. Ale není proto přímých dokladů a tedy více než možnost připustiti nelze. Před Marquartem a Peiskerem pronášeli podobné výklady už *Šafařík* SS. II. 364, *Lelewel* Géogr. de Moyen Age III. 37, *Büdinger* Öst. Gesch. 71, *Decker* Děj. Avarů 15. Nejzávažnější důvody pro tuto thesi přinesl, myslím,

kdysi známým a vynikajícím. Ostatně nám jeho existenci potvrzují ještě jiné zjevy. Kotlina Doudlebska je pokryta mohylami ze staré doby pohanské, dialekt je zde silně odchylný a znalci kraje mluví i o jiných národopisných i tělesných zvláštnostech Doudlebska.[1] Vše by potřebovalo teprve bedlivého probádání a zjištění, ale potvrdí-li se, jak se podobá, tyto zvláštnosti, není nemožné, že bylo Doudlebsko vůbec osídleno jiným, jižnějším proudem, nežli severní Čechy, proudem, jenž sem vnikl od Dunaje cestou přes Vitoraz a Cáhlov, kde také Češi seděli.[2]) Srv., co jsem pověděl už výše na str. 189 a dále na str. 201.

Posledním a ne-li nejsilnějším, jistě aspoň nejvýznamnějším kmenem byli vlastní *Čechové*, jejichž původní území zasahovalo, jak vidíme z letopisu Kosmova, na západě a jihu za Libušín k hvozdu křivoklátskému, potoku Žurině a hoře Oseku u Mže, na sever k dolní Ohři a k Labi, za nímž byl kraj pšovský, na východě po Kouřim, jež byla už zlická. Nebyla to tedy rozsáhlá země, ale to nevadilo, aby její obyvatelé předstihli všechny kmeny ostatní. Jejich knížatům se totiž podařilo sjednotiti nejen sourodé kmeny v Čechách, ale i na Moravě a ve Slezsku v jeden národ, dáti celku jméno *Čechové* a vytvořiti pro ně znamenité středisko v městu Praze, mezi dvěma hrady položeném. Jméno Prahy objevuje se v pramenech teprve od X. století, častěji i v hornoněm. formě *Braga*.[3]

Westberg ŽMNP 1908 II. 394 sl., ale nemohu uznati na základě arabského pramene, že by za Václava panovalo v Čechách jméno Dúdlebů, když domácí prameny o tom nevědí.

[1] Tak zejména *J. Braniš* Osídlení Doudlebska 8 sl. Braniš vymezuje Doudlebsko hranicí táhnoucí se od Přísečné po vých. svahu Kleti k Vidovu, pak na sever k Strážkovicům, k Smrhovu, přes Rozpoutí po svahu Polušky nad Zub-čicemi a Mirkovicemi k Vltavě, kterou přestupovala mezi Černicemi a Přísečnou (l. c. 12). Rozkládalo se tedy v poříčí Malše a zasahovalo jen málo na levý břeh vltavský. Srv. též *Braniš* Staroč. hrady (Kladno 1909) 8, kde v území doudlebském vedle hlavního hradu stanoveno dalších 5 opevnění.

[2] *Braniš* Osídlení 15 a Novotný ČD. I. 304, 503. *J. Salaba* (K minulosti Vitorazska. Obzor praeh. V. 1914) dovozuje, že Vitorazsko bylo Čechy kolonisováno za Sama, a to vojenskou okkupací jako Dúdleby, jsouc odděleno od ostatních Čech velkým pralesem.

[3] Jméno Prahy čteme nejdříve u Vidukinda I. 35 k r. 929, v listinách v břevnovské Janově a podvržené Boleslavově z r. 993 a v listině mohučského arcibiskupa Willigisa z r. 976. (*Friedrich* Cod. dipl. I. 40, 45, 348; srv. i index str. 518.) Náslovné *b* v dalších pramenech vzniklo substitucí za slov. *p*, poněvadž Hornoněmci neměli pravého *p*. Odtud i běžná forma *Boloni* místo *Poloni*. Pokud se týče výkladu etymologického, dlužno jej hledati bezpochyby ve vý-

Z X. století máme i první velmi zajímavý popis její.[1] Jinak však existence Prahy, jakožto silného kulturního střediska, doložena je už od prvních dob osídlení země české. Svědčí o tom v okolí pražském přebohaté nálezy archaeologické všech dob.[2]

Když Samo r. 623 zbavil Slovany české i slovinské panství avarského a brzo na to i německého, sjednotiv je v největší té doby říši slovanskou,[3] už tehdy, zdá se mi, stalo se to z centra země české, pomocí kmene Čechů. Naznačujeť nám archaeologie, že asi v tu dobu opustil právě střed země české nějaký cizí německý, nejspíše durinský lid.[4] Po Samovi v mythické době VII. až IX. století poutají se sice tradice opět především na střední Čechy k Řipu, Praze, Vyšehradu, Tetínu, Kazínu, Děvínu, Libu-

znamu slova pražiti, jak už *Tomek* a *Jireček* vykládali v Slov. právu I. 49. V jednom slov. překladu svatováclavské legendy z X. nebo z počátku XI. stol. čteme formu Прагъ (*Sobolevskij* Мат. 98). Vedle české Prahy existuje ještě Praga, předměstí varšavské na Visle, a jiná Praha, osada v stol. novohradské u Bal. Ďarmot, Mała Praha (Klein Prage) u Budyšína, dále osada Prag, původu patrně slovanského u řeky Ilz vtékající u Pasova do Dunaje, Praghof u Rosenbergu (srv. *Miklosich* Slav. Ortsnamen. Denkschr. Akad. Wien XXIII. 220) a konečně Pragy u Chocimu a Kamence Podolského, jež našel Jireček na mapách gen. štábu (Kosmas a jeho kronika. Praha 1906 14). Z nich snad některé je jméno z české Prahy přenesené.

[1] První popis historické Prahy *(Barága* nebo *Farága, Frága)* podal Ibráhim ibn Ja kúb následujícími slovy (ed. *Westberg* 12, 53): „Město *Frága* je vystavěno z kamene a vápna a je jedno z měst nejbohatších obchodem. Přicházejí k němu z města Krakova *(Krákva)* Rusové a Slované se zbožím a přicházejí k nim (t. j. ku Pražanům) ze země Turků Musulmané a Židé a Turci rovněž se zbožím a s byzantskými mithkály a vyvážejí od nich mouku, cín a různé kožešiny. Jejich země je nejlepší ze zemí severních a nejbohatší na prostředky k živobytí: pšenice prodávají u nich za knšár tolik, co stačí člověku na měsíc, a ječmena dostane se za knšár pro koně na 40 dní a také 10 kuřat dostane se za knšár. V městě Praze *(Brága)* hotoví se sedla, udidla a štíty, které se upotřebují v těch zemích . . .“ Podobně v annálech hildesheimských k r. 1000 *Bielowski* MPH. II. 762) sluje už Praha „principalis urbs Sclavorum“. O založení Vyšehradu srv. *Lippert* Die Wyschehradfrage (Mitth. Gesch. D. in B. XXXII. 213) a *Novotný* ČD. I. 252. Hrad Pražský založen byl podle tradice po nastolení Přemysla (tamže 258). Soupis nejstarších historických dokladů o Praze viz u *Jirečka* Ant. Top. 106 sl.

[2] Srv. hlavně studii *dra. K. Prokopa* Praha v době předhistorické. Praha 1905 (Otisk v Čas. přátel star. 1905) a novější populární spisek *E. Štorcha* Praha v pravěku. Praha 1916.

[3] Srv. o ní u *Novotného* ČD. I. 210 sl.

[4] Srv. Pam. arch. 1918, 15.

šínu atd.,[1] ale to se vysvětluje tím, že Kosmas, jenž ty tradice zachoval, psal historii knížecího rodu českého a tedy přirozeně zapisoval události a místa, jež mohla a měla přispěti k památce rodu Přemyslova. Důležitější je však, že v době té připoutáno bylo na vlastní Čechy Bělinsko a patrně i Litoměřicko, jak zřejmě dosvědčuje tradice o Přemyslovi a Libuši a pomoc, kterou lid na Bělé a litoměřický poskytoval Čechům v boji s Lučany.[2] Také Pšovsko bylo asi připoutáno sňatkem Ludmily pšovské s Bořivojem.

Ovšem současně, co se takto vzmáhali Čechové, dály se i od jiných velkých kmenů pokusy vyniknouti, ovládnouti a utvořiti vedle Čechů nebo proti nim větší politické celky. Vidíme to ze zmíněných již tradic o bojích s Lučany a na východě o boji se Slavníkovci, knížaty zlickými, ale všechny tyto pokusy a celky podlehly výboji českému. Jediní Čechové, a to na základě svého výhodného centrálního položení, dále na základě bohatosti země a početnosti obyvatelstva vzmohli se tak, že se jim podařilo ostatní podrobit a sjednotit. Kdy se to stalo, historie nepraví. Ale jistě se to neudálo naráz, nýbrž postupně a dokonal to teprve Boleslav.[3] Že by sjednocení bylo hotovo už za Karla Velikého na konci VIII. století, jak kdysi vykládali Palacký, Tomek a Kalousek, je věc nemožná. Správné je, co namítl Novotný, jenž sám klade počátek teprve do poloviny IX. století.[4] Byl, myslím, o něco

[1] Srv. u *Novotného* I. 227 sl. Tradice o praotci Čechovi, jíž Palacký a Tomek věřili (trochu jinak patřil na ni Šafařík), je, jako analogické jinoslovanské tradice o praotcích Lechu, Rusu, Mehu a Slavjanu původu umělého. Že by ji byl u nás Kosmas spontaně vytvořil, tvrditi nelze, ale je to pravděpodobné. Ovšem jakýsi podklad lidový, na př. lokální pověst kmene českého k Řípu připoutaná, asi zde byla. Kosmas ji znal a připojil k ní Čecha-Bohema. Po Kosmovi Dalimil pověst nejen přejal, ale doplnil už ohlasy jiných tradic, zejména polských, jež se zatím objevily v literatuře v XIII. století na východě i na západě Čech. U Dalimila vidíme už výklad, že přišli Čechové z pannonské neb illyrské kolébky Slovanů, což je ovšem také jen výplod umělé kombinace, jak jsem již obšírně ukázal v I. kapitole II. dílu Slov. Starožitností. Jinak k vývoji tradic o Čechovi srv., co psal *J. Perwolf* Славяне II. 42 sl. J. L. Píč chtěl kdysi události vylíčené u Kosmy podepříti archaeologicky výkladem, že příchod t. zv. bylanské kultury na Roudnicko značí Kosmův příchod Čechů k Řipu asi v III. stol. př. Kr. Výklad tento jest však zcela nesprávný. Srv. *Píč* Star. II. 3. 187, 214, Nár. Listy 1906 11. II. a moji kritiku v ČČH. 1906 1 sl., Nár. Listy 1906 14. II.

[2] Kosmas I. 10.

[3] K tomuto postupu náleží sňatek Libuše české s bělinským Přemyslem, dobytí země lucké za Neklana, sňatek Bořivoje s pšovskou Ludmilou (srv. *Novotný* ČD. I. 258, 263, 442).

[4] *Novotný* I. 267, 283, 441—444, 510.

dříve, ale jinak až do X. století vidíme ještě samostatná panství vedle českého, jako zlické a chorvatské,[1] vidíme v bojích s Němci vystupovati neodvisle několik knížat, na př. r. 805, 845, 856, 872, 890, 895, 896.[2] Při tom čteme výroky „omnes duces Boemanniorum“ nebo „gentis Bohemitarum duces“ a ještě kníže Vratislav, otec sv. Václava, když chystal synovy postřižiny, podle staré legendy zaprosil k nim knížata, která byla vedle něho v zemi.[3] Z těchto důvodu na otázku, byli-li Čechové v celé zemi už za Karla Velikého sjednoceni v politickou jednotu, nelze kladně odpověděti. Sjednocení bylo snad jen dočasné, trvalého prameny nikde nedokládají.

Jinak však dlužno doznati, že v očích ciziny všichni čeští kmenové už od konce VIII. století vystupují jako celek plemenný a národní. Bylo sice ještě v X., ba i v XI. stol. vědomí staré differenciace kmenové,[4] ale jinak od konce VIII. vidíme v latinských pramenech jeden kollektivní název *Boemi*, *Bohemi*, resp. v pramenech *Behaimi*, *Beheimi*, *Behemenses*, *Behemitae*, *Boemani*, nebo *Beuwinides*, *Beowinidi*, *Beuwinitha* atd.[5] Toto označení není termin

[1] R. 929 utíká Drahomíra v Chorvaty (srv. výše str. 193), a do konce X. stol. existovalo ohromné panství zlické, které zničeno bylo teprve vraždou libickou r. 995. Srv. *Novotný* I. 462, 475, 641.

[2] Regino r. 890, Ann. Fuld. 856, 872, 890, 895, 896 (*Jireček* Ant. top. XXIV. sl., *Novotný* I. 276, 303, 355, 421). Knížata slují obvykle *duces* nebo i *subreguli* (Widukind II. 3).

[3] Život sv. Václava: „призвавъ Вратиславъ князя, иже бѣ тогда въ своеи области . . . и пострищоша князи ини“. (Fontes r. boh. I. 127, 128, pozn. 10).

[4] Tak vidíme na př. u Kristiana, že Pšovsko obýváno bylo *Slovany* — provincia Sclauorum Psow (ed. Pekař 132, 134, 138), a dále z pražské biskupské listiny.

[5] Uvedu aspoň formy z nejstarších pramenů do X. stol.: *Beehaimi*, *Beheimi*, Ann. Einh. k r. 791, 805, *Behemi* v Ann. Fuld. 869, 871, 872, 890; *partes Beheim* v kap. Karla Vel. z r. 807 (*Friedrich* Cod. I. 2), *Beheimi* v listině Ludvíka Pobožného z r. 817 (Friedrich l. c.), *Beheim* v listině Otty I. r. 905 (*Friedrich* I. 36), regio *Behim* v listině Otty III. r. 996 (*Friedrich* I. 46), *Behin* v Hincm. Ann. 873, *Behemitae* v Ann. Fuld. 896, *Behemenses* (Regino Chron. k r. 876) *Beheimare* v Geogr. Bav., *Beme* u Alfreda (*Šafařík* II. 709), *Boemani* u Einharda Vita Caroli 13, 15, Ann. Xantenses k r. 846, Ann. Fuld. k r. 806, 846, 848, 849, 856, 895, v listině Ludvíka IV. z r. 903—6 (*Friedrich* I. 35) a v listině vévody Jindřicha II. z r. c. 987 (*Friedrich* I. 41), v Ann. Hildesh. k r. 995, *Poemani* v aktu z r. 855 (*Friedrich* I. 5, Ann. Sangall. 955, Fuld. 855), *Boemannia* v Ann. Fuld. 900, *Bohemi* u Kristiana (*Pekař* 12, 202, 204), *Boemi* Ann. Fuld. 845, *Boemii* u Widukinda I. 35, 36, *Boemia* v listině Otty III. z r. 991 (*Friedrich* I. 42) a papeže Jana XV. z r. 993 (*Friedrich* I. 45), *Boemii* v Ann. Hildesh. k r. 1000, 1015 atd. Srv. podrobný soupis u *Jirečka* Top. aut. XVIII. sl.

pouze geografický: Slované ze starého Boiohaema (Němcům ostatně starý termin Boiohaema ve smyslu geografickém nebyl již běžný), nýbrž je to zajisté zároveň termin, jenž pojímal Slovany ty jako skutečný národní celek, podobně jako mluví současné prameny o kollektivu Luticů, Obodriců, ač znají mezi nimi řadu kmenů menších. Srovnejme na př., jak je užito terminu *Behemi* pro celé obyvatelstvo země ve zprávách annálů Einhardových a fuldských o útoku německého vojska r. 805, nebo jak jsou Beheimi uvedeni mezi analogickými sousedními celky Moravanů, Srbů, Obodriců a Luticů ve zprávě o sněmu frankfurtském r. 822,[1] nebo jak užívají terminu toho annály fuldské r. 872, 895, 896, kde čteme na př. „contra Bohemos, qui duces quinque . . .“, „omnes duces Boemanniorum“, „gentis Bohemitarum duces“ a pod.[2] Němci zajisté, jak je viděti z celého kontextu, myslili při pojmu *Boemi* ne na střední kmen vlastních Čechů, nýbrž na příbuzenský svazek plemenný a užívali pak ovšem názvu toho od VIII. stol. tam, kde běželo o české Slovany i mimo zemi českou usazené, na př. v Podunají.[3]

Slovanské jméno *Čech*, pl. *Čechové* objevuje se teprve v IX. stol., ovšem hypotheticky, ač pravděpodobně.[4] Nejstarší, jistý

Tvar Boemi, Bohemi, Boemia, Bohemia je potom běžný od XI. století. K tomu srovn. v jednom církevněslov. překladě leg. sv. Václava z X. nebo z poč. XI. stol. Боемия боемьскъ (*Sobolevskij* Матер. 98) a v arabských textech *Bôîma*, *Bûîma* (Ibráhím, ed. *Westberg* 54, 96). U Mas'údiho na jednom místě je nejisto, má-li se čísti *Bêmdžin* či *Nêmdžin* (Westberg l. c. 130), Idrísí má *Bûâmia* (*Westberg* 130). Brzy vystupují však i složené tvary s *Winid: Beuwinides* v Chron. Moiss. k r. 805, *Bóiowinidi*, *Beowinidi* v Hist. Lang. cod. Gothani 2, 9 (z doby 807—810), Boemani quos nos *Beuwinitha* vocamus v Ann. Xant. k r. 846.

[1] Ann. Einhardi k r. 822: In quo conventu omnium orientalium Sclavorum id est Abodritorum, Soraborum, Wiltzorum, Beheimorum, Marvanorum etc. . . . legationes audivit. Cf. u Regina k r. 876 zprávu, že Karloman dostal v dědictví regna Sclauorum, Behemensium et Marahensium

[2] Srv. *Jireček* Top. ant. XXIV. XXVI.

[3] Ve zprávě o zpětné výpravě Karla Velikého r. 791, z Pannonie do Řezna (Ann. Einh. 791). Ta po mém mínění nešla skrze Čechy, jak chce *Novotný* ČD. I. 269, nýbrž severním pásmem přidunajským do Řezna. Srv. ČČH. 1909 73 a zde na str. 197.

[4] Týká se to zprávy k r. 805 obsažené v Chron. Moissiacense o výpravě vojska Karlova *ad euhuvidines*, *supervindones* a annálů tillianských, kde čteme při tom: *Sclavi, qui vocabantur Cinu. Pertz* (SS. I. 223, 307) emendoval *Cichu* t. j. Čechové. Novotný (ČD. I. 266) zavrhuje sice tento doklad, ale neprávem, neboť souběžné zprávy annálů fuldských a Einhardových o téže události (srv. je pohromadě u *Jirečka* Top. ant. XIX.) ukazují nesporně, že tu běželo o Slovany

doklad máme v legendě o sv. Václavu z poloviny X. století: Чеси. — Воротиславъ кнѧзь въ Чехахъ. Вѧчеславъ кнѧзь чесьски. чехъ.[1] V letopisu Kijevském čteme už stále jen Чехи, чешскаꙗ землꙗ,[2] vedle čehož vyskytuje se však v starých památkách XII.—XIV. století i tvar Чахы, Чяхы.[3] Vyložiti toto jméno pokoušeli se mnozí slavisté, jak o tom v poznámce vykládám, ale dosud bez úspěchu. Aspoň není dodnes výkladu, který by byl doznal souhlasu obecného.[4]

v Čechách (Behemi, Boemanni) a je proto emendace v Cichu jedině pravděpodobná a přípustná. Slovem, je to první doklad. Zcela nejistý je za to doklad z Mas'údího, kde rukopisný název jedni čtou *Sásín* t. j. Sasové, druzí *Sáchín* — *Čachín* t. j. Češi, toto na př. *Marquart* (Streifzüge 122). Westberg proti tomu přidržuje se výkladu prvého (ЖМНП. 1908, II. 369) a tak i *Harkavi* (Сказ. 136, 166), podobně jako už dříve Dosson a Lelewel.

[1] Ed. *Pastrnek* (Věstník král. spol. nauk 1903, 27, 39, 41, 50). Varianty jsou въ Чехехъ, въ Чесѣхъ (tamže 25, 41). Srv. *Sobolevskij* Мат. 98.

[2] Letopis Lavr.[3] 5, 25, 66, 141, 193, 476. V téže době objevuje se to poprvé v pramenech byzantských u Kinnama (1143—1180 Τζέχοι, Τζέχων ἔθνος, — Hist. V. 7, 8 (ed. Bonn. 218, 222, 223).

[3] Srv. doklady u *Sobolevského* Лингв. арх. набл. I. 79 a *Lopareva* Пам. др. писм. LXXXIV. 19. Srv. též *Dal*ь Слов. s. v. чахъ.

[4] Bylo dosud podáno mnoho různých výkladů, a to, pokud vím, tyto: *Dobrovský* vykládal jméno Čechů od slovesa **četi*, **čísti* srv. počíti, počátek) jakožto kmen, který první šel, kdežto Slezané jej „sledovali“ (v úvodě k Pelclově Gesch. Böhm. 1782 a později v stati „Čech nebo Čechové odkud tak slují“ ČČM. 1827 II. 3.). *Jungmann* viděl ve jménu zkratku Česlava (Slovník I. 268). *Šafařík* v listu ke Kollárovi r. 1827 (ČČM. 1874 292) sice souhlas projevil s výkladem Kollárovým, ale v Starožitnostech II. 458 vyslovil se i proti Dobrovskému a Jungmannovi a vyložil Čecha za původní apellativum od *čaju* (*čakám* — spero), z čehož *Čach* — *Čech*. Kollár sám podal nesmyslný výklad od kmene *těch* (potěcha). Srv. O jménech 287—348. Z novějších českých filologů přihlásil se *Ign. Hošek* v stati „O významu jmen Čechové, Moravané a Slované“ (Č. Mat. Mor. 1891) s výkladem, že Čech je zkráceno z *čeledín* (člen čeledi, rodák), Čechové — rodáci, *Fr. Prusík* s výkladem, že Čech vzniklo z *Česta*, z čehož i *Cta*, *Ctiněves* (Původ jména Čech. Zprávy král. spol. nauk 1885), což přijal i *K. Potkański* (Lachowe 214). Srv. i *Fr. Slavíka* stať o významu jména Čech (ČČM. 1890). *J. Perwolf* vyložil (vycházeje od r. a ch. formy Čach, Čjach), že Čech znamenal původně appellativum ve významu bojovníka (Archiv sl. Phil. VII. 618). Naposledy *J. Sutnar* podkládá Čechu význam člověka, Čechové — lidé (Zbornik V. Jagića Berl. 1908 612), což však zamítl *E. Berneker* (EW. I. 153). Z jiných vykladatelů uvedl bych, že *Jagić* zamítl sice výklad Prusíkův, ale vyslovil se pro zkratku z Česlav, Časlav (místo Čestislav) v Archivu sl. Phil. X. 218, *A. Brückner* prohlásil prostě Čecha za zkratku utvořenou analogicky k Lechu, Mechu (srv. i Rech z Racław), ale z čeho, neví (O Piaście 340. Rozpr. Ak. krak. XXXV.), *J. Mikkola* vykládá Čecha od *četa* — agmen (РФВ. 1902, IXL. 273 sl.), *A. Sobolevskij*, vycházeje od str. formy чахъ, soudí že utvořena (analogicky jako Ляхъ od ляда) z koř. чеп, чап, srv. čep, čepati, čepiga, začepiti (Лингв. и архр. набл.

Více o českých kmenech z historie pověděti nelze. Že by bylo v Čechách, rovněž jako na Moravě, zůstalo seděti ze starších dob tolik zbytků některého německého kmene (Markomannů, Kvadů, Langobardů, Hermundurů), aby se jimi dal vysvětliti vznik pozdějších německých kolonií a oblastí, je nová theorie, vycházející vstříc snaze, německému živlu, jehož sesílení spadá jinak na vrub kolonisace XIII. století, dodati více historického práva na zemi.[1] Ale theorie ta nemá opory v pramenech; naopak je v odporu se vším, co víme z historie a také z archeologie o osídlení našich zemí v VII.—XII. století. Za této doby byly naše země najisto kompaktně slovanské. Archaeologie nám sice ukazuje posledními nálezy, že se ještě v V., v VI. a snad i v první části VII. stol. nalézala v Čechách oblast rozložená mezi Bělou a okolím pražským, v níž sedělo dosti značné množství obyvatelstva jiného ritu pohřebního a jiné kultury, t. zv. merovejské, která je spojuje nejvíce se sousedními germánskými Durinky, ale toto obyvatelstvo, i když bude jeho existence dalšími nálezy potvrzena,[2] počátkem VII. stol. buď odešlo nebo zaniklo, což asi souvisí se vznikem říše Samovy. Nezůstalo zde tedy seděti, a nemáme pro ně od VIII. až do XII. stol. ani historických, ani archaeologických dokladů. Ovšem utvoření nějaké jednotlivé časnější německé kolonie netřeba odmítati.

I. 79; Archiv sl. Phil. 1905, 244). *W. Bogusławski* spojuje s *czachy* — doly gorniczne (Dzieje słow. II. 78). Sám mohu jen upozorniti na to, že jméno Čechy není v slovanské nomenklatuře osamoceno a že vystupuje častěji předně samo jako jméno osad po Slovanstvě roztroušených, ba i vod. Srv. především Czechy — Tschechen ve Slezsku (už r. 1253 Czechi, *Dammroth* Ortsn. Schles. 58), Чехы ve vých. Haliči už ve XII. stol. (Жерела до ист. Укр. V. 179, 246), Czechy u Bilska, Czechy přítok Styru v bass. pripeťském (*Becker* 208). Vedle toho je kmen patrně totožný základem ještě řady jiných topografických jmen, z nichž uvádím na př. v zemích českých Čechovas, Čechočovice, Čechomez, Čechovice, Čechtice, Čechtín, z Haliče Čechov u Bučace, Čechova u Kolomyje a Grzymalowa, Čechovice u Bilska, Czechowka u Vieličky atd. Viz obsažný soupis jich u *Bogusławského* Dzieje Słow. II. 78.

[1] Zastává ji především moravský archivář *B. Bretholz* v díle Gesch. Böhmens und Mährens bis zum Aussterben der Přemysliden (Mnich. Lips. 1912). Zamítl ji však *A. Zycha* Mitth. f. Gesch. d. D. in B. 1914 1 sl. (srv. ČČH. 1915, 263) a Über Ursprung der Städte in B. Prag 1914, a také *Schütte* Zur Urg. der Slawen in Böhm. Čech. Revue I. 419. Stejný cíl jako Bretholz sleduje i pomocí strašných etymologií *A. Schreiber* Beiträge zur Ortsnamenforschung Böhmens. (M. Nordb. Exkurs. Klub. 1915 III. Srv. ČČH. 1915 434.)

[2] Dosud toho není s dostatek. Srv. o tom článek můj „Merovejská kultura v Čechách" v Pam. arch. 1918, 15.

O starém národopisném obrazu Moravy, Slezska a Slovenska víme mnohem méně.

Na Moravě a ve Slezsku, kde se nám mimo jediné české *Holasice* na Opavsku žádný starý kmen nepřipomíná,[1] jsme vlastně odkázáni jen na to, abychom z dnešního rozložení moravských kmenů učinili si závěry pro dobu starou, neboť máme plné právo předpokládati, že dnešní různosti mají za sebou už dlouhý, staletý vývoj. Proto pro X. století smíme na Moravě počítati především s differenciací dvou velkých kmenů: Hanáků a Slováků.

Uvnitř země mezi hvozdem českomoravským, teprve v historické době z Čech osídleným,[2] dále mezi Jeseníky a na jihovýchodě vysočinou Ždánskou a Chříběcí, tedy nejúrodnější a nejvolnější moravský kraj, zaujal od pravěku kmen dnes podle kraje a říčky jím protékající zvaný *Hanáky*. Bylo to bez odporu jádro vlastních Moravanů, přišlých s ostatními českými kmeny od severu. Zde na severu mezi Jeseníky a Bečvou přecházela plemena hanácká, jak se zdá, už odedávna povlovně v slezské a vislanské Poláky. Aspoň kraj ten dnes, podle starého názvu Polsky *Lachy* zvaný,[3] stále ještě udržuje přechodný svůj ráz. Neboť ač celým bytem, životem a historií patří k národu českému, přece jiné národopisné znaky ukazují značné polonismy.[4]

[1] Tito Holasici jsou jako malý kmen při horní Odře jmenováni po Opolinech geografem Bavorským v IX. století: Vuislane ... Sleenzane ... Lunsici ... Dadosesani ... Milzane ... Besunzane ... Verizane ... Fraganeo ... Lupiglaa ... Opolini civitates XX. Golensizi civitates V. (*Šafařík* SS. II. 712). Šafařík omylem četl Golenšici a kladl je do okolí Golešína v Lužici (SS. II. 596), neboť to jsou Holasici *(Golesisc, Golasiz, Golaschiz, Holachiz)* pozdějších pramenů, v kraji mezi Pradědem, Budišovem, Odrami, Bohumínem, Bavorovem, Osoblahou a Cukmantlem. Srv. *Prasek* Dějiny kraje Holasovského čili Opavského. Opava 1891, 8. K Holasicku srv. i *Biermann* Über die Provincia Holacensis (Zs. Ver. f. Gesch. Schles. X. 360) a *Králíček* Bair. Geogr. und Mähren II. 30. K nejstaršímu rozdělení Moravy na kraje a kmeny srv. též *Sedláčkův* článek O starodávném rozdělení Moravy na kraje (ČMat. Mor. XV.) a *H. Jirečka* místopis Moravy do roku 1200 v Pam. arch. III. 18 sl. a *J. Červinky* Hradiska pravěká atd. na Moravě. ČMOlom. 1914, 69, 76 sl.

[2] Srv. *Černý* ČMor. Mus. 1917, 15 sl. 22, 39. Dialekt český sahá dnes přes hranice až po Bítov, Jemnici, Želetavu, Předín, Měřín, Radostín, Zvolu, Štěpánov a Bystřici. Srv. *Bartoš* Dialektologie moravská. Brno 1895 II. 243.

[3] Termín tento není znám v lidu pro celek (lid užívá různých názvů lokálních), ale uveden byl a ujal se ve vědě. Moravské Lašsko jde až po města Nový Jičín, Štramberk, Frenštát a Frydland.

[4] Je to hlavně přízvuk polský, krátkost slabik a místy zachované nosovky. Srv. *Bartoš* Dial. I. 97, *Loriš J.* Rozbor podřečí hornoostravského ve Slezsku (Rozpr. č. akad. III. tř. VII. Praha 1899).

Za to o moravských *Slovácích* nevíme, ani kdy přišli, ani odkud, zdali s ostatními Moravany od severu, či od východu z Uher. Pravděpodobnější zdá se mi však býti to druhé: Slováci po odchodu Jihoslovanů přesunuli se průsmyky Bezkyd a Karpat do Uher a odtud teprve od dolního Váhu rozšířili se k dolní řece Moravě a podél ní na sever za Olšavu až k horám radhošťským.[1] Přirozenou mezí proti Hanákům ve vnitru země stal se hluboký hvozd vysočiny Ždánské a Chřiběcí, do jehož západního úpatí, na Hustopečsko a Klobúcko, myslím, vnikly teprve později živly hanácké.[2]

[1] Jméno *Valachů* dostalo se severní části moravského Slovenska mezi Vlárou, Zlínem, Holešovem, Bystřicí, Meziříčím, Rožnovem a Karpaty teprve v dobách pozdějších. Dříve mnozí zastávali thesi, že tito Valaši jsou slavisovaní Rumuni, totiž pastýři rumunští, kteří se sem nastěhovali od XIII. století a od okolního lidu byli assimilováni, poslovanštěni. Tak soudil hlavně *Fr. Miklosich* Über die Wanderungen der Rumänen in den dalm. Alpen u. Karpathen (Denkschr. Akad. Wien 1879), po něm *Fr. Bartoš* (Lid a národ I. 177) a *L. Malinowski* Ślady wplywu rumuńskiego w mówie goralskiej na Podhalu (Rozpr. Akad. Krak. 1891). Šafařík sám se domníval, že jsou snad částí sem zatlačených gallských Bojů (SS. I. 423, srv. i 432). Novějším bádáním se však ukázalo, že fakta, o něž se opíral Miklosich, musíme přece jen vykládati jinak. Moravský lid valašský nejsou Rumuni původem, nýbrž Slováci. Pouze do hor vnikla od východu poměrně pozdě vrstva pastýřů rumunských se svými stády, která během doby v nich zanikla. Zůstala po ní jen salašnická nomenklatura (bača, vatra, brynza, čartak, geleta, košiar, koliba, urda atd.) a jméno kraje. Bezpochyby se říkalo v nížině kraji k horám položenému „Valachy", „na Valaších", — a odtud se jméno udrželo a rozšířilo pak na celý kraj, krojově a i jinak od ostatních moravských Slováků odlišný. Srv. o tom novější práce *M. Václavka* O původu a jméně Valachů (Sborník mus. spol. Val. Meziříčí 1898 č. II.), *T. Florinského* (Унив. Изв. Кіевъ 1899 III. 121), *Fr. Pastrnka* O původě moravských Valachů (Čas. Mor. Mat. XXXI. 1907, 113 sl.), *Jos. Válka* Poznámky k mapě mor. Valašska (Čas. mor. zem. mus. 1907—1909). Práce Válkova zasluhuje povšimnutí proto, že se autor v ní snaží rozlišiti dvojí osídlení Valašska, prvotní od pol. XIII. st. počínajíc, jež sem přivedlo kolonisty z vých. Karpat (hlavně od Vihorlatu, ze Zemplína a Užhorodu), k čemuž vedou shody v topické nomenklatuře, a druhé osídlení salašnické v XVI. a XVII. století, které teprve přivedlo sem Valachy slovenské a rumunské. Pro první část své theorie nepřinesl však Válek dostatečných důvodů. Srv. *Fr. Černý* Mor. Valaši (Čas. Mat. Mor. XXXIII. 1909, 355) jenž také dovozuje, že kolonisace Valašska je velmi pozdní (srv. i Č. M. Mor. 1917, 62). Starší literaturu k Valachům sebral *M. Václavek* v stati „Moravské Valašsko v písemnictví českém i cizím". (Národ. Sborník III. 1898, 49. Doplňky IV.—V. 110). Srv. i téhož stať „Land und Volk in der mähr. Walachei". (Zs. öst. Volksk. III. 40). Plnohlasá č. forma jména „Valach" ukazuje podle Pastrnka, že k nám přišla prostředím ruským, tedy na severouherský původ. O jazyku srv. *Bartoš* Dial. I. (Brno 1886), 59.

[2] Dnešní hranice čistého Slovenska běží od Břeclavě přes Podivín, Čejkovice, Čejč ke Kyjovu, odkud zpět k Moravě a podle řeky až před Napajedla

Mnohem větší část kmene slovenského zůstala na pochodu ze severní pravlasti seděti na jižní straně Karpat v severozápadních Uhrách. Kdy přišli sem, historie také nepraví, ale najisto zde byli už na konci doby předhistorické, tedy v VIII.—IX. stol.,[1] a výklady některých maďarských historiků a ethnografů, že Slováci jsou v Uhrách živlem českým, později přistěhovalým, jsou jen výstřelky nevědeckého chauvinismu, jenž chce pod vědeckým pláštěm dokazovati maďarský primát v Uhrách.[2] Že dále nebyli Slováci částí větve jihoslovanské, nýbrž západoslovanské, vyložil jsem také výše, a jen tím, že se ve svém severouherském bytu trvale stýkali s jihoslovanskými kmeny a že podle všeho také absorbovali řadu zbytků této větve, dostala se do jejich jazyka a folkloru řada prvků, sbližujících je dnes s Jihoslovany. Původně byli částí větve západní, částí oblasti české, při čemž však už od velmi starých dob jevilo jejich centrum jisté odchylky od centra čistě českého, tak že bude snad lépe mluviti o národě odedávna československém než českém, z něhož teprve později se vydělila slovenčina a s ní kmen slovenský. Rozdíl je rozhodně hlubší, než u jiných kmenů českých a starší, neboť se jeví nejen v značnější míře jazykových odchylek, ale i v mnoha jiných stránkách bytu, zejména bych poukázal na různosti psychologické, v temperamentu, a různosti v typu tělesném, ač věci ty čekají teprve vědeckého zachycení a ověření. Slovenská píseň a melodie založena je v zcela jiném nitru nežli česká. A také to padá na váhu, že si Slováci udrželi na rozdíl od ostatních

kde přestoupí řeku a jde na Zlín a odtud jižně Vyzovic směrem na Vlachovice a průsmyk Vlárský. Před touto oblastí rozkládá se ještě dosti široký pás „slovenskohanácký" od Hustopeče kolem Klobouk, Ždánic, Kyjova, Bzence, Buchlovic, Kvasic, Napajedel a Zlína, jenž vznikl patrně pomíšením živlu slovenského a hanáckého. Viz *Bartoš* Dial. I. 3 sl. a v Národopisu lidu československého I. Moravské Slovensko 1 sl. (1918). V celé oblasti je při horách 18 dědin, vzniklých patrně pozdní kolonisací z Uher, poněvadž zachovávají úplný ráz uherskoslovenský (*Bartoš* Dial. I. 33 sl., Lid a národ II. 103, 123, 192 sl.). O tom, že malá část Slováků v tak zv. Podluží při stoku Moravy a Dyje (*Bartoš* Lid II. 7 sl., 70 sl.) vznikla poslovenštěním kolonií chorvatských, zmínil jsem se už výše na str. 195.

[1] Podle všeho už mnohem dříve, když totiž Uhry byly v V. století osídleny až po Sávu a Dunaj.

[2] Tak na př. *Hunfálvy* Mag. Ethnographiája. Bud. 1876, 530, 532. Ethn. von Ungarn 299, 301. Hunfalvy dí na str. 532: „Národy Uherska jsou různé, ale ani jeden nemůže říci, že by byl domorodým, autochthonem. Všichni jsou bez rozdílu přistěhovalci. Ale nečítáme-li Horvatů, kteří mohou býti potomky Horvatů přivolaných Herakliem, mezi ostatními Maďaři jsou nejstaršími obyvateli této vlasti." Jiný nesmysl pronesl r. 1908 *Otto Hauser*, vykládaje, že Slováci jsou počeštěné zbytky Tatarů. (Beil. Allg. Zt. 1908 Nr. 20 str. 157.)

kmenů českých všenárodní jméno *Slověné*, třebas ve formě pozměněné,[1] kdežto ostatní v Čechách a na Moravě ztratili to už před X. stol. Proto užívám i pro starou dobu terminu „*československý*.“

Rozlohy slovenského území na konci I. tisíciletí neznáme. Ale můžeme se právem dohadovati, že severní hranici přirozeně utvořily hřbety karpatské až po Vysoké Tatry a Maguru, při čemž není vyloučeno, že už tehdy polský živel pronikal i na jižní sklony hor.[2] Východní hranice je však nejistá. Pokládá se sice celé dnešní východní Slovensko od Novohradu, Zvoleně a Liptova na východ za oblast původně polskoruskou, teprve pozdě, ba z části nedávno poslovenštělou,[3] — vždyť téměř očima možno bylo sledovati rychlý ústup živlu ruského, — ale dosavádní vědění přece nestačí, abychom na základě tom i starou hranici slovenskou určitě vedli od Tater přes prameny Váhu, Hronu a po západní mezi stolice gemerské, mimo ohromný hvozd, jenž se ještě v XIII. stol. rozkládal na hranici Gemeru, Spiše a Liptova.[4] Důležito je, že se u Muráně v severozáp. Gemeru shledáváme s názvem Pešť, tedy s formou bulharskou.[5] Byl-li dále celý Novohrad slovenský, či dlužno-li za starou hranici slovenskobulharskou počítati Ipel, nevíme také, neznajíce stáří všech slovenských ostrovů v Novohradě a v severní části stolice pešť-pilišské. Ale spíše bych soudil, že šla za Ipel, kde bylo ovšem až po Dunaj už velké pomíšení živlu

[1] Srv. mé SS. II. 475. Tato věc vedla kdysi slovenské badatele a vlastence k domněnce, že Slováci jsou a byli centrem a jádrem všech Slovanů, což ovšem je pravda jen potud, že se ocitli během doby v jakémsi centrálním položení, obklopeni jsouce Rusy, Poláky, Čechy, Slovinci a dříve i Srby a Bulhary. Srv. *L. Štúr* Naréčja slovenskuo (Prešp. 1846, 28, 67), *M. Hodža* Větín (Levoča 1848. 22 sl., 46), *J. Hrdlička* (srv. Obzor lit. I. 204), *Papánek*, Hist. gentis sl. 1780, 35. Podobně se vyslovil i *Kopitar* (Gram. d. sl. Spr. 1808, V.), *Šafařík* (Gesch. sl. Spr. Lit. 370) a nově i *Florinskij* (Лекции II. 237). Srv. *Czambel* Slováci 9 sl., 51 sl.

[2] Srv. k tomu *Czambel* Slov. reč I. 1, 16, 20 t., *Gumplowicz* Lud VII. 77, *E. Kolodziejczyk* Świat słow. VI. 2, 223. Podle Czambela šli Poláci až po Toplu v Šaryši a popradská dolina byla odedávna polská (29, 33); také Kolodziejczyk přijímá osídlení odvěké, proti čemuž vyslovil filologické pochybnosti J. Polívka (Nár. Věstn. VI. 22). Podle Rozwadowského přejali i Slováci i Rusíni polskou formu jména Tater (O nazwie Tatr. Rozpr. Akad. Krak. 1908). Ve Spiši byli Slováci už ve XIII. stol. (Czambel 35, 38).

[3] *Czambel* Sl. reč. I. 1, 26, 28, 29 a *Niederle* Národop, mapa uher. Slováků, Praha 1903 127 a další polemiky vzniklé v Sl. Přehledu V. 345, VI. 258, IX. 60, Národop. Věstníku 1907 1. Srv. též starší mínění u *Czambela* Slováci 39 sl.

[4] *Silva Zepus* v listině krále Bely z r. 1269 (*Czambel* I. 1, 9, 18).

[5] Srv. mé SS. II. 451.

slovenského s jihoslovanským a maďarským. Velké pohřebiště novohradské u Pilině je však patrně slovenské.[1] O tom, že slovenský živel zašel kdysi do značné části Pannonie až po Blatno, pověděl jsem už v II. díle Starožitností na str. 363. Stalo se tak nejspíše po r. 796.[2] Předáci slovanští, kteří se r. 850 účastnili s Pribinou svěcení kostela nad Sálou u Blatna, mají jména téměř s poloviny rázu českého.[3]

O kmenech, z nichž se Slováci skládali, nevíme docela nic. Historie mlčí a ethnografie s filologií dosud pověděly příliš málo;[4] neznámeť řádně ani dnes kmenových oblastí slovenských, ani hloubi jejich rozdílu a vše ještě před našima očima tvoří chaotický celek, v němž jen tušíme i hlubší i staré rozdíly. Detva na př. poskytla Ot. Herrmannovi podnět k domněnce, že je to lid přistěhovalý z Hercegoviny.[5] Filologicky rozeznávají se zatím jen 3 velké oblasti dialektů západního, v dolním a spodním Pováží a Ponitří, středního na horním Váhu a na Hronu, a východního za hranicí, která běží mezi Liptovem a Spiší a Zvolení-Novohradem a Gemerem.[6] Tento však nejspíše pro starou dobu odpadá, — oblast zdá se býti, jak právě řečeno, jen pozdě nabytou akvisicí slovenského národa, tak že by nám nanejvýše jen obě první dia-

[1] Srv. o něm v Arch. Közl. IX. 16 a Arch. Ert. 1902, 210 a *Hampel* Altertümer II. 438, 871, III. 334, 520. Také Maďaři sem vnikli, jak ukazují jména v listině Gejzy I. o založení kláštera sv. Beňadika na Hronu r. 1075 (*Czambel* Slováci 104 sl.). Svatoplukova říše podle Kosmy šla k Hronu (I. 14).

[2] Srv. co dí Conv. Bag. 6: „Tunc vero Sclavi post Hunos inde expulsos *venientes coeperunt* istis partibus Danubii diversas regiones habitare. Sed nunc qualiter Huni inde expulsi sunt et Sclavi inhabitare coeperunt et illa pars Pannoniae ad dioecesim Juvavensem conversa est, edicendum putamus." 10. Postquam ergo Carolus imperator Hunis reiectis episcopatus dignitatem Juvavensis ecclesiae rectori commendavit . . ., coeperunt populi sive Sclavi vel Bagoarii inhabitare terram unde illi expulsi sunt Huni et multiplicari. K tomu srv. dále c. 11. o Pribinovi: „Tunc coepit ibi ille habitare et munimen aedificare in quodam nemore et palude Salae fluminis et circumquaque populos congregare ac multum ampliari in terra illa."

[3] Conv. Bag. et Car. 11 a výklad jmen *u Jagiće* Entstehung 10, 480[2]. Srv. mé SS. II. 365.

[4] Zakrzewski zcela neoprávněně Bužany geografa Bavorského klade mezi Váh a Moravu (Kw. hist. 1916, 283), poněvadž tam žádného Bugu není.

[5] Srv. o tom výklad *J. Škultétyho* v Slov. Pohľadech XX. (1900) 346 a u *K. Medveckého* Detva (1905) 32.

[6] *Šembera* Základové 61 sl., *Pastrnek* Beiträge zur Lautlehre der slov. Sprache (Sitzb. Akad. Wien 1888) a v spisu „Slovensko" vyd. Uměl. Besedou (Praha 1901) 50, *Czambel* Sl. reč 62.

lekty představovaly snad staré, větší oblasti kmenové. Ale určitého nelze říci nic.

Drobní kmenové na Moravě se dříve sjednotili nežli v Čechách. Řeka Morava, přibírajíc přítoky s obou stran a z celé země, slučovala nejen celé své úvodí v jeden přirozený celek s centrem při jejím toku, nýbrž i lid, bydlící po obou stranách.[1] A poněvadž lid ten byl sobě úzce příbuzný, spojilo jej říční pouto Moravy brzy i na venek v jednotu, na niž přešlo i její jméno. Zde sedělo jádro národa a zde také z některého střediska vzniklého na toku řeky, — myslím nejspíše ze starého Velehradu, slavného, dnes ovšem blíže neznámého hradiště IX. věku,[2] — vyšlo toto sjednocení a uskutečnilo se dříve nežli v Čechách. Aspoň nepochybuji, že název *Moravané* označuje už na poč. IX. století lid celé země s obou moravských břehů, spojený národně i politicky, jak proti Němcům, tak i proti Čechům. V dějinách objevuje se poprvé r. 822 na sněmu ve Frankfurtě, kde mezi posly jednotlivých větších

[1] Pěkně o zeměpisném významu nížiny moravské vykládá *J. Plaček* v Čas. ol. mus. 1914, 7 a ukazuje, že jádro a středisko Moravanů musilo býti v středním Pomoraví, ne v dolním.

[2] Nepodařilo se dosud zjistiti polohy, ale přes všechny námitky zůstává okolí dnešního Velehradu u Hradiště místem, kde se při Moravě hradiště to nejspíše nalézalo. Zdá se mi, že při stoku Olšavy a Moravy a při křižovatce zde běžících cest do Rakous a do Uher (srv. *Červinka* Čas. musea olom. 1914, 101) byl zbudován rozsáhlý systém komplikovaných dřevěných opevnění v rovině a proto se snad dosud archaeologické zbytky jednoho velkého hradiště nenalezly. Literaturu sporů o Velehradě viz u *Novotného* ČD. I. 339. Hlavní spisy jsou *V. Brandl* Velehrad. Brünn 1862, O poloze starého Velehradu. Brno 1862 (o další jeho polemice s Dudíkem srv. *Navrátil* V. Brandl. Čas. Mat. Mor. 1902), *V. Prasek* Jméno Velehrad (Č. Mat. Mor 1900, 313), *J. Pekař* O poloze starého Velehradu (ČČH. VIII. 198), *J. Nevěřil* Velehrad Čas. ol. mus. XXIII.—XXVI. 1904 až 1905 a Jahrbuch Z. K. IV. 1905), Velehrad a starobulh. knížecí sídlo v Abobě Uh. Brod 1908. Srv. též *J. Plaček* l. c. 1913, 126. Při tom není vyloučeno, že velkolepé Rastislavovo hradiště (ineffabilis munitio Rastizi, omnibus antiquissimis dissimilis. Ann. fuld. 869) není tento Velehrad, ale Děvín u Dunaje, o němž se zmiňují annály fuldské r. 855, 864 (*Pertz* SS. I. 369, 378), a jenž patrně padl při útoku maďarském r. 906. Starý Děvín ležel nesporně u dn. Děvína před Prešpurkem, kde se od r. 1913 provádějí soustavné výkopy velice důležité. Tento Děvín J. L. Červinka a Jos. Zavadil pokládají i za Velehrad moravský, ale důvody dosud přinesené mne nepřesvědčily o této identitě. Viz *Červinka* Děvín a Velehrad. Krom. 1902 (k tomu srv. i *J. Glos* Děvín a Velehrad. Mor. Orl. č. 210—213), Děvín, Velehrad říše velkomoravské. Brno 1914 a *J. Zavadil* Velehrady Děvín a Nitra. Krom. 1912. Třetí důležité hradiště velkomoravské bylo totiž v Nitře na stejnojmenné řece. K němu srv. *Zavadil* l. c. 89, a *Píč* Pam. XXI. 316.

slovanských národu přicházejí i „*legati Marvanorum.*“ [1] Potom se jméno objevuje častěji v průběhu IX. století v zprávách, pojednávajících o osudech říše velkomoravské za Rastislava a Svatopluka. Zprvu se setkáváme s tvary odvozenými od německého *Maraha, March (z *Marg): Margi, Margenses, Maraha, Marahi, Marahenses, Marahabitae,* [2] k nimž přistupují ještě odchylné formy *Maroaro* u Alfreda (za *Marvaro), Marharii* a *Merhani* u geografa Bavorského a *Mari* u Vidukinda. [3] Později nastupují tvary odvozené od slov. *Morava, Moravané: Maravi, Marabi, Moravi, Marava, Maravia, Morovia, Marvani, Marevini, Maravoni, Maravenses,* [4] k nimž náležejí i Mas'údího *Maráva.* [5] Od XI. století je běžná pouze forma *Moravia* a *Moravi.* Samo jméno slovanské Morava je sice původu nejasného, ale patrně souvisí významem s vodou roztékající se po bařinách a zelených, vlhkých lukách. [6]

Pokud se týče dvou uvedených jmen u geografa Bavorského, vznikly přirozeně pochybnosti, zdali *Marharii* i *Merehani* v jednom kontextu značí týž kmen, totiž naše české Moravany. Někteří badatelé v druhém jméně Merehanů spatřovali proto Slovany na

[1] Einhard Ann. k r. 822.

[2] Přehled tvaru jména, pokud se vyskytuje ve franckých annálech, s příslušnými doklady podal ve výše citovaném článku *J. Plaček* (1914, 6—7). Srv. i *Pertz* SS. I. 647. Tvary v listinách od IX. stol. počínajíc viz u *Friedricha* Cod. dipl. I. 17 (r. 879 Maravna), 19 (880 Marabensis), 28, 29 (888, 900 Sclavi, qui dicuntur Maravi), 38 (973 Maravia), 42 (987 Marevini) atd. V Ann. Xant. 864, 870 čteme *Margi.* Tvar Maraha, Maraaho objevuje se v listinách Jindřicha II. a III. z r. 1002, 1051 (*Friedrich* I. 48, 51).

[3] Alfred (Bielowski MPH, I. 12), geograf Bavorský (*Šafařík* SS. II. 711), Vidukind I. 19.

[4] *Plaček* l. c.

[5] *Westberg* Ibráhím 130, *Marquart* Streifzüge 115 sl., 120.

[6] K výkladu jména Moravy srv. *Jireček* Pam. III. 18, *Fr. Kovář* O původu jména Morava (Č. Mus. Fil. 1895, 247, 1897, 329, 459), *J. Hošek* K etymologii jména Morava (Č. Mus. Fil. VI. 186; srv. i Čas. Mat. Mor. XV. 1891), *O. Koller* Über den Namen Morava (Progr. Realschule, Kremsier. 1898). Slovo je jistě původu domácího, neboť se vyskytuje dosti hojně v slov. nomenklatuře hydrografické i topografické. Mimo českou Moravu nalézáme Moravy, Moravky, Moravice, Morače a pod. v Polsku v poříčí Odry a Visly (přítok Wisłoku), v Chorvatsku (Жив. Стар. I. 170, *Kopitar* Glag. Cloz. LXX. sl., *Jagić* Entstehungsgesch. 16[2]) a na Slovensku (Pohľady XII. 426). V slovenčině máme dosud „zelená morava“ — travnaté, vlhké místo (Pohľady 1901, 737). Slované patrně zde na severu jako na Balkáně, starý, předslovanský název *Marg* zaměnili svou domácí Moravou.

Moravě srbské,[1] jejíž staré jméno Margus, Margis[2] Slované právě tak, jako na severu, překřtili v Morava, z čehož rovněž odvozeno Moravané.[3] Nepokládám však tento výklad za správný už proto, že t. zv. geograf Bavorský obsahuje výslovně výčet kmenů *ad septentrionalem plagam Danuvii.*[4] Je to patrně zápis omylem, z jiného pramene přejatý, značící také Moravu severní, jednou Moravany vlastní v užším slova smyslu, po druhé snad Moravu v širším smyslu, Velkou Moravu Svatoplukovu s Pannonií,[5] nač by svědčila i závěrečná slova: „istae sunt regiones, quae terminant *in finibus nostris,*“ t. j. Bavorska, neboť, že v tu dobu Moravané sahali až k Dunaji, dokládá pasovská listina z r. 987, připomínajíc je u *Mochinle* (dn. Nöchling) a *Trebinse* (dn. Trübensee) naproti Tullnu.[6]

Kdy a jak vzniklo jméno *Slovák — Slováci*, fem. *Slovenka*, adj. *slovenský*,[7] označující soubor lidu, resp. kmenů sedících od řeky Moravy na východ až po Ipel, proti kolektivu *Čechové* a *Moravané*, nelze říci s bezpečností. Domnívám se však, jak jsem už jinde vyložil,[8] že si lid jméno to udržel památkou z doby, kdy ještě všichni Slované zvali se Словѣне, právě tak jako Slovinci na sev. Pomoří, nebo Slovinci alpští, nebo Slované u jezera Ilmenského, že je tedy prastaré, starší než později vzniklé okolní názvy kmenové. Ovšem doloženu máme jeho existenci, rozlišující Slováka od pojmu Čecha, teprve od XIV. stol. v literárních památkách če-

[1] Tak *Zeuss* Deutschen 640, *Šafařík* SS. II. 229, *Drinov* Заселение 155, *Píč* Abst. d. Rum. 42.

[2] Plin. III. 26, 29, Strabon VII. 5, 12 (corr. Βάργος). Srv. mé SS. II. 30 a *Forbiger* Handb. alt. Geogr. III. 1090. Také severní Morava u Plin. *Marus* IV 80. zněla původně *Marg*, jak vidno z něm. March. K etymol. srv. *Rozwadowski* Almae matri Jagiell. Lvov 1900. 113 a *Šachmatov* Archiv sl. Phil. XXXIII. 66—67

[3] V pramenech od IX. stol. (Μωράβοι, Μωραβία). Srv. SS. II. 417.

[4] Tak zní nadpis popisu geografa Bavorského. Část textu týkající se obou jmen zní: Beheimare in qua sunt civitates XV. Marharii habent civitates XI. Vulgarii regio est immensa et populus multus ... Est populus quem vocant Merehanos, ipsi habent civitates XXX. Istae sunt regiones quae terminant in finibus nostris. (*Bielowski* MPH. I. 10, *Šafařík* SS. II. 711.)

[5] Srv. mé SS. II. 363 a zde výše str. 208.

[6] Et ita ultra Danubium usque ad Marevinos terminos in latum et sursum in longum usque ad Mochinle et Trebinse et utramuque ripam Danubii fluminis infra iam dictum terminum. (*Friedrich* Cod. I. 41, Niederösterr. Urk. Wien 1891, I. 1, 4).

[7] *Slovačka, slovácký* je český novotvar.

[8] SS. II. 475 sl.

ských.[1] Že však tu bylo již dříve, zdá se ukazovati i jeden výrok Anonyma krále Bely, jenž v současné Nitře rozeznává Čechy a Slovany, patrně Slováky.[2]

Na konec chci se ještě několika slovy vrátiti k otázce, jak daleko sahal živel český do jižního Podunají. O tom, že Slováci a snad i Moravané zaujali značnou část Pannonie, zmínil jsem se už výše na str. 208. Obtížnější je otázka s českým živlem mezi Litavou a Enží. Historický doklad máme jen jeden, a to o staré české osadě nad Tullnem při řece Perschlingu (stará *Persnicha* — patrně Berznica nebo Brznica) v listině passovské asi z r. 987.[3] Vedle toho je tu však ještě několik topografických jmen se složkou *Böhm-*, *Böheim-*, jež můžeme z části sledovati až do XII. století,[4] a dále se táhne klín osad jevících českou fonetiku proti slovinské od dolnorakouského Dunaje mezi Enží a Litavou přes Vídeňské Město, po Murici a Muře až po Drávu, jak jsem na jiném místě Slovanských Starožitností obšírněji vyložil na základě topografických jmen, odvozených od českých forem *chlm*, *chlum* a *jedla* vzhledem k slovinskému *holm* a *jel*, *jela*.[5] Proti tomuto dokladu bylo ovšem

[1] Opakuji zde to, co jsem uvedl již v SS. II. 475. Nejdříve vystupují Slováci v sborníku Velešínově z XIV. stol.: *Czechowe* i *Slowaczy*, dále v knihách kolínských z r. 1494, 1495: Slowak, Slowaczek. u Kornela ze Všehrd r. 1495.

[2] Anon. c. 35: habitatores provinciae (Nitra) Sclavi et Boemi.

[3] „Postea Persnicha sicut Willihelmus in proprium possidebat, quod tempore presenti Boemani insidendo arabant“ (*Friedrich* Cod. I. 41, Niederösterr. Urkundenbuch. I. 1, 4.) Listina Ludvíkova z r. 832 rozlišuje při ústí Erlavy do Dunaje *Vinades* a *Sclavi*. Jsou to Češi? (Mon. Boica XXVIII. 21).

[4] Sem patří v Horních Rakousích nejen vsi *Böheimschlag* a *Böhmdorf* u Leonfeldenu (hejtm. Cáhlov) a samo předměstí cáhlovské *Böhmer Vorstadt*, ale i na jihu u Gmundenu *Böhming*, samota *Böhmmühle* u Peuerbachu a dále názvy *Peham* (u Gmundenu a u Mauerskirchenu). V Dolních Rakousích patří sem nejen na severu Dunaje statek *Böhmhof* a ves *Böhmsdorf* u Světlé, *Böhmzeil* u Cmuntu (snad i *Pehendorf* u Světlé) a *Böhmischkrut* u Pušdorfu u Mistelbachu, nýbrž i na jihu osada *Behamberg*, *Beheimberg* v okresu haagském při dolní Enži, *Böheimkirchen* u Sv. Hipolytu, *Böhmerhof* u Neulengbachu a *Peham* (o. Ybbs) u Nabeggu. Z nich doložen je Beheimberch k r. 1110, Beheimchirchen k r. 1180, Pehaimstorf r. 1303, 1326, Pehaimsdorf u Reichentalu r. 1365, Peheimslag r. 1456. Srv. Urkundenbuch des Landes ob der Enns I. 118, 126; Niederösterr. Urkundenbuch I., 1, 18 a *J. Strnadt* v Archivu f. öst. Gesch. 104, 515.

[5] V článku „Jak daleko seděli Čechové na jih“ v ČČH. 1909, 76. Srv. i SS. II. 354 sl. Srv. výčet těchto jmen (Kulm, Kulmhof, Kulmberg, Kum, Kumberg, Kulmitz proti slovin. Kolm, Kollmitz, Cholmberg, Cholmunz, nebo Edla, Edlach, Edlitz, Jedlesse, Jedlesdorf, Edlaberg, Jedlonek. *Kumberg* na jihu od Tullnu doložen je už z VIII. století: ad *Gumeoberg* iuxta Comagennos civitatem (Ann. Franc. k r. 791, Ann. Einh. k r. 791), per *Cummiberg* (Ann. fuld. 791), *Chumberg* (Regino Chr. k r. 791).

a správně namítnuto,[1] že severní zaniklé dialekty slovinské měly tytéž češtině blízké znaky fonetické, a že nemohou býti rozhodujícím dokladem českého osídlení. V tom případě mluvil tedy starý slovanský lid aspoň dialektem přechodním mezi češtinou a vlastní slovinčinou; do něho zasáhl český živel mezi Enží a Litavou jen osadami jednotlivými, svrchu historicky doloženými,[2] a teprve dále na východě za Litavou přešel kompaktně k Blatnu. Na severu Dunaje, jak ukazují nová pečlivá badání Jul. Strnadta a Fr. Stroha, seděli Slované, nejbližší Čechům, až po řeku Mühlu, za níž dále k západu shledáváme se už jen s osadami ojedinělými, tak jako jižněji na západ od Travny.[3] Nejstarší zmínky o nich jsou zpráva Blancidiova o slovanských horách na českém pomezí k r. 800, dále frizinský zápis o Slovanech u Puchenavy blíže Lince z r. 827 a zápis o Slovanech mezi Aistou (Agasta) a Narnem (Nardina) z r. 853,[4] vedle nichž bych položil i zmínku Einhardovu, že Karel Veliký z výpravy proti pannonským Avarům vracel se do Řezna „per Beehaimos.“[5] Nemyslím totiž, že by byl do Řezna dělal dvakráte zbytečnou okliku přes nepřístupné hvozdy centrální země české, když měl podél Dunaje cestu otevřenou. A kronikář praví výslovně, že se vracel do Řezna touž cestou, kudy táhl do Pannonie. — O hranici Moravanů poblíže Tullnu zmínil jsem se na str. 211.

Ovšem už velmi záhy začal sem vnikati nový proud německého lidu z Bavor. Pravím nový proto, že nelze vyloučiti starších

[1] *J. Stur* v Sitzb. Akad. Wien. Phil. Cl. CLXXVI. Srv. L. Fil. XLIII. 149.

[2] Jul. Strnadt sice v pojednání výše citovaném i jména složená s *Behaim-* i ony Boemany passovské zprávy z r. 987 pokládá za čisté Slovince, ale najisto nesprávně. Rovněž nemohu souhlasiti s jeho výkladem, že to byli „Slovinci“, kteří naplnili celé severní Podunají až po hranice české, ba i vnikli do Čech na řeku Malši a Stropnici (str. 474, 514). Srv. co jsem napsal o tom v ČČH. 1918. Práce *Fr. Stroha* vyšlá pod titulem „Die altslaw. Besiedelung des oberen Mühlviertels“ v 72. zprávě musea lineckého r. 1914 odmítá správně (str. 68) domnělé důvody pro slovinský původ této staré vrstvy slovanské (zejména domnělý znak slovinskosti v názvu Winden, Windisch), k němuž se hlásili i *G. Vielhaber* Skizze der älteren Gesch. des oberen Mühlviertels (Mühlviertler Nachr. 1908 I. Forts.) a *Fr. Sekker* Linz zur Zeit der Karolinger (Linzer Tages-Post 1910, Beil. Nr. 45).

[3] *Strnadt* l. c. Mapa. Srv. také výše na str. 87.

[4] Srv. doklady k tomu u *Strnadta* 469—472.

[5] Ann. Einhardi 791. Námitek Novotného ČD. I. 269 nemohu uznati. Novotný nechce vůbec ani připustiti, že by knížectví Rastislavovo bylo sahalo až k Dunaji (ČD. I. 303, 310), jakkoliv to různé narážky (na př. v Ruod. Fuld. 45—46, Maginhard Fuld. 62; (srv. *Novotný* 302, 303) a zejména poloha Rastislavova Děvínu na Dunaji zřejmě dosvědčují. Novotný ovšem klade Děvín nesprávně do vnitrozemí moravského (310).

zbytků německého osídlení po obou stranách Dunaje, tak že slovanský lid nesahal k Dunaji kompaktně. Zůstaly zde patrně zbytky Markomannů nebo Kvádů, a snad i ještě staršího předněmeckého obyvatelstva, na př. Rakatů. Kdo uchoval na př. stará jména Rakous, Kampu, Margu a Hronu a oznámil Slovanům?

Nový proud německých kolonistů přiveden byl tím, že podunajskou nížinu počali do své moci zabírati biskupové a páni bavorští. Doklady toho a zároveň německých jmen topografických máme už z doby karolinské, ale po vítězství maďarském u Prešpurka r. 906 se vše zastavilo, a teprve po několika desetiletích nastala druhá doba úsilovné kolonisace německé, kterou můžeme už podrobněji sledovati.[1] Od polovice XI. století objevují se celé Rakousy v držení markrabat rakouských až po hvozd český, Dyji a Mailberg.[2] S tím přirozeně ruku v ruce počal ústup českého živlu od Dunaje k severu. Germanisace uvnitř marky byla rychlá; podle Stroha byli Slované v IX. století už pologermanisováni, ale místy se udrželi až do XII. století.[3]

[1] Podrobnosti viz u *A. Grunda* Die Veränderungen der Topographie im Wiener Walde und Wiener Becken (Pencks Geogr. Abh. VIII. 1. Leipz 1901) 56, *J. Eschlera* Zur Gesch. der Besiedelung Südmährens durch die Deutschen (Znaimer Bilder I. Zn. 1901), *A. Meitzena* Siedelung II. 374 sl., *M. Vancsy* v díle „Gesch. Nieder- und Oberösterreichs I. 106 (Gotha 1905), *V. Hasenöhrla* Deutschlands südöstl. Marken im X., XI. und XII. (Jahrh. Archiv f. öst. Gesch. 1895 426 sl.) *O. Kämmela* Die slaw. Ortsnamen im Niederösterreich (Archiv sl. Phil. VII. 256), Die Entstehung des öst. Deutschthums. I. 60 sl. Srv. též *Pekař* ČČH. 1904 54 sl.

[2] K Mailbergu se vztahuje jméno *Moure* zakládací listiny pražské, t. j. *Mouriberg* jiných pramenů. Zde se octla hranice panství českého v letech 1043 až 51. (*Pekař*. l. c.)

[3] *Stroh* Besiedelung 85, 88.

KAPITOLA VII.

POLACI.

Vznik národa a prvotní osídlení. Stará differenciace a kmenové. Vjatiči a Radimiči v Rusi. Hranice národní. Otázka Lachů. Počátek germanisace.

Nejméně víme o prvotním vývoji a osudech národa polského. Jako u Čechů vznikly i u Poláků různé dobrodružné theorie o jejích příchodu z pravlasti při Ochridském jezeře,[1] dále o původu z Gotů a Vandalů[2] nebo z Lazů kavkazských,[3] ale všechny tyto theorie a ještě jiné podobné jsou dnes právem odstraněny a za základ počátků národa polského postaven jeho vznik ze západní části zakarpatského Slovanstva, v níž se zárodek Poláků jazykově tvořil vedle zárodku Čechů, Srbů a Pomořanů. Okolnosti, za nichž se to dálo, zejména poměr k sousedům, nejsou úplně jasné a badatelé neshodli se dosud na představě jednotné,[4] nicméně základ je nezvratný: Poláci povstali differenciací ze slovanské větve

[1] *Bielowski Aug.* (Wstęp krytyczny do dziejów polskich. Lwów 1850 II.) na základě spojování Lechů, Lechitů s Lenkity, Lynkesty, Lychnity v Illyrii a v Dacii usedlými, kteroužto theorii vkládal do ztraceného pramene XI. stol. (kroniky lechitské), jež sloužila pramenem Dzierżwovi, Mat. z Cholewy a Kadlubkovi. Kadlubkovy výklady pokládal za fragmenty tradic z doby, kdy předkové Poláků seděli jižně od Dunaje. Kolébkou Poláků byl kraj u Ochridského jezera. O této theorii Bielowského a polemikách z toho vzniklých srv. *Zeissberg* Die poln. Geschichtschreibung des Mittelalters. 1878, 61 sl. Jinak o těchto starých theoriích, týkajících se původu Poláků viz i u *Perwolfa* Славяне II. 135 sl. 137, 139. Před Bielowským patří sem Lelewel, Ossoliński, Szajnocha.

[2] Srv. SS. I. 45, II. 177, III. 34.

[3] Tak napsal už *Herm. Schrainck* (srv. *Kleczewski St.* Lechus. Olom. 1774 109), po něm *S. Legnich* (Dissertatio de Polonorum maioribus 1732 350), *Albertrandi* (Dzieje król. pol. 1766), *T. Waga* (Hist. książat i królow polskich 1770), *K. Skrzetuski* (Hist. polit. 1773) i *A. Naruszewicz* Hist. nar. pol. (Warsz. 1824) I. a *J. Sękowski* (Kollektanea z dziej. tur. Warsz. 1824). Srv. více u *Perwolfa* l. c. II. 141 sl. a *Maleckého* Lechici 97 sl., 136.

[4] Srv. výše str. 99—100.

západní a nejspíše už na tom místě, na němž je vidíme soustředěné v celé další historii, totiž v Povislí, tak že se ostatní západoslovanští kmenové od nich oddělili a oddálili. Poláci se nejméně hnuli, — ba, myslím, v jádru svém vůbec se nehnuli ze své pravlasti a poněvadž se tato nalézala ve vnitru původní kolébky celého národa slovanského, mají dosti pravdy polští badatelé, kteří přičítají Polákům centrální postavení a zovou je středem i jádrem všeho Slovanstva. Také někteří filologové slovanští s tím souhlasí, přiznávajíce i polské řeči do jisté míry centrální ráz.[1]

Poláci tedy nezaujali své vlasti, přišedše odjinud,[2] nýbrž seděli aspoň z větší části mezi Odrou a Dněprem odedávna a tvořili podobně jako tomu bylo u Čechů a jiných západních Slovanů, řadu rodů, plemen, — župy ani zde nejsou v zeměpisném smyslu doloženy,[3] — které během let rozrostly nebo se sdružily v celky ještě větší — kmeny. Když začíná historie vypravěti o slovanském lidu polských zemí, — a to je poměrně pozdě, později než u jiných Slovanů, — vidíme věc dvojí: jednak několik jmen větších menších kmenů, jednak jedno jméno Polanů, jako kollektivní název pro všechny. Patrně se už před tím událo to, co jsme shledali v Čechách. Jeden ze starých centrálních kmenů sesílel, ovládl své sousedy, spojil je v jeden celek, na nějž přešlo i jméno jeho. Vedle jména Polanů existuje však ještě druhé kollektium Lachové původu záhadného, jak dále vyložím.

Stará differenciace, s kterou se setkáváme na počátku historie, srovnávala se v hrubých rysech s tou, kterou uvnitř polského národa podnes shledáváme. Už kronikář Kijevský na základě přímých zpráv, nabytých z předchozích styků ruskopolských a patrně i na základě doslechu starých tradic, rozeznává u Ljachů kmen Mazovšanů, Pomorjanů, Luticů a Poljanů.[4] Z nich Pomorjany a Lutice

[1] Sem patří zejména J. Karłowicz učením o „środkowości polszczyzny" (Wisła XIV. 487), jíž sice v tak plné míře A. Brückner neuznává, ale nicméně i on přiznává všestrannost, jež ji spojuje se všemi slovanskými jazyky. (Archiv sl. Phil. XXIII. 230, 241.) Srv. též výše str. 100, pozn. 4.

[2] Tak soudí na př. *Fr. Piekosiński*, že přišli teprve v VI. stol. po Kr. (Ludn. wiesn. 1).

[3] Srv. výše str. 185. Pagus Silensis uvádí Dětmar (VIII. 59), pagus Diedesisi ýž (IV. 45, VIII. 20) a Ann. Saxo (*Pertz* SS. VI. 668, 644).

[4] Letopis (lavr. 25) praví: „Словѣни же ови пришедше сѣдоша на Вислѣ и прозвашася Ляхове, а отъ тѣхъ Ляховъ прозвашася Поляне, Ляхове друзии Лутичи, ини Мазовшане, ини Поморяне.

připojil jen na základě nedokonale poznaných politických a příbuzenských styků těchto kmenů z vlastními Poláky. Viděli jsme však, že bude lépe je odděliti a připojiti k skupině polabskobaltické, kterou ovšem i dnes filologie s Poláky zahrnuje pod pojem skupiny lašské proti lužickočeské,[1] a probrali jsme to, co víme o počátcích těchto dvou kmenů už výše na str. 131 a 151. Zbývají nám tedy pro vlastní differenciaci polskou ze zprávy letopiscovy jen dva kmenové Mazovšanů a Polanů. Ale tuto zprávu základní (tvoříť v letopisu část zprávy o původu slovanského národa vůbec) doplňují ještě jiné prameny údaji o dalších starých polských kmenech: tak především nám již známá zakládací listina biskupství pražského z r. 1086, která uvádí několik slezských kmenů vedle zakarpatských Chorvatů, ještě jinými zprávami na Visle doložených,[2] dále Žití sv. Methodia a král Alfred zmínkou o Vislanech,[3] k čemuž ovšem přistupuje ještě velká řada různých starých historických traktátů a listin, v nichž se vyskytuje kollektivum Polani.[4] Ostatně i geograf Bavorský ve svém výčtu zakarpatských kmenů má patrně vedle slezských i kmenová jména vlastní polská; jenže jednotlivých těch kmenů nelze dobře zjistiti.[5]

Za kmen polský v pramenech nejdříve jmenovaný pokládají se *Vislané*, neboť je uvádí už v IX. stol. geograf Bavorský.[6] Rovněž se interpretují i do zápisu života sv. Methodia: „поганьскъ кнѧзь сєдѧ въ Вислѣхъ“[7] i do výrazu *Visleland* v zeměpisném popisu Alfredově.[8] O rozloze sídel není při tom zpráv, ale obecně se kladou na horní Vislu a ztotožňují s pozdějším Malopolskem až po Pilici, Nidu

[1] Srv. výše str. 95, 99. Tam byla učiněna také zmínka o těch slavistech, kteří sledujíce letopis Kijevský, Pomořany zařadili do starého národa polského. Pozornosti zasluhuje však i výklad St. Smolky, který Lutice letopiscovy pokládá za vislanské Lenčyce z toho hlavně důvodu, že podle letopisce Lechové usedli na Visle; to se pak nemůže týkati vlastních Luticů (*Smolka* Rozpr. Ak. XIV. 336).

[2] Srv. výše str. 194.

[3] Srv. dále pozn. 223.

[4] Srv. dále str. 219.

[5] Srv. dále str. 223.

[6] *Uuislane* před Slenzany (Šafařík SS. II. 712).

[7] *Miklosich* Vita Sti Methodii (Vind. 1870) 18, (podle ruk. XII.—XIII. st.), *Bielowski* MPH I. 107. V edici *A. Šachmatova* a *P. Lavrova* ve Сборн. XII. в. Моск. Усп. Соб. I. 107 čte se: „въ вислѣ.“. Miklosich l. c. překládá „in terra Vistulanorum.“ Kętrzyński (Przyczynki do hist. Piastowiczów, Rozpr. Ak. XXXVII. 39) nesprávně tyto Vislany klade kamsi do Srěmu.

[8] *Šafařík* SS. II. 709.

a Lysou Goru.[1] Střediskem jich byl Krakov a potom i Wiślice a Sandoměř.[2]

Soudím však o této věci jinak a domnívám se, podobně jako Ad. Szelągowski,[3] že název *Vislané* a spojené s tím označení *země Vislanské* je prostě jen první souborné označení Poláků sedících v Povislí. Polska počala totiž býti známa při velké obchodní dráze, vedoucí od Dunaje mezi Odrou a Vislou na sever k ústí vislanskému. Proto první zprávy začínající v IX. století nazývají polské kmeny Vislany a odtud vznikl i termin země Vislanské u Alfreda a v Methodějově legendě. Název Vislané neznamená tedy určitého zvláštního kmene polského, nýbrž vůbec jen lid na Visle, Poláky vislanské a užíván byl, dokud nevešly v známost speciální kmenové názvy Polanů, Lenčycanů, Mazovjanů atd., jež se v historické literatuře později objevují, kdežto termin *Vislané* úplně mizí. Při tom ovšem nepopíráme, že pozdější Malopolsko a rovněž pozdější *Krakované* a *Sandomiřané* byli už ethnograficky odlišeni od ostatních Poláků.[4]

Ze všech historických kmenů nejdůležitějším a také největším byli vlastní *Polané* v užším slova smyslu, sedící odedávna po obou stranách Varty, na jih od Pomořanů, na západ od Mazurů, na východ od Luticů a na sever od Slezanů. V X—XI. století byli již kmenem velmi silným a rozlehlým. Hranice jejich oblasti možno však přesněji určiti pouze na severu, kde je tvořila dolní Varta s Notečí proti Pomořanům a ovšem už nám známý a často vzpomínaný prales.[5] Na západě sahali pravděpodobně k střední Odře mezi vtokem Varty a Bobry; na jihu a na východě hranic neznáme, ale možno souditi, že hranice Polanů spadaly na jihu přibližně asi s dnešní dialektickou mezí velkopolsko-mazurskou (srv. str. 225),

[1] Tak dovozoval *Potkański* Kraków przed Piastami 103, 105 sl. K jižní hranici srv. Granice i osiedlenie Podhala (Spraw. Akad. Kr. 1896 III.). Do hvozdu počali vnikati od XII—XIII. století. O počátcích historie vislanské srv. *Potkanski* Kraków 168 sl., o Vislanech vůbec v jeho práci Lachowie (1897) 11 sl.

[2] Gallus III. 8 k r. 1093 (*Bielowski* I. 434, 439.) Ke jménu Krakova a k tradicím, k němu se poutajícím srv. hlavně *Potkański* Kraków 112 sl. Jméno Krakov, Krokov, Krakovany je dosti rozšířeno.

[3] *Szelągowski* Najst. drogi z Polski 77 sl., 97.

[4] *Potkański* Kraków przed P. 109. Krakované sahají dnes po Nidu a Bochniu. Boguchwal užívá terminu Cracovitae et Sandomiritae (*Bielowski* II. 518, 522, 556). O ethnografickém okrsku Malopolska srv. *Karłowicz* v díle Polska I. 184 sl.

[5] Srv. výše str. 152 a dále str. 231. Pronikli však brzy v Kociewie. Naproti tomu obyvatelé Borů a Krajny tvoří odedávna přechod ke Kašubům. (*Nitsch* Próba 7, 13).

neboť za ní už byl kraj *Lęčycanů* (*Lęčyců*) v okolí Łęczyce a *Sieradzanů* v okolí Sieradze.[1] Tito byli s Polany nejdříve spojeni a pravdu asi má Potkański, praví-li, že za Měška Polané už představovali svazek několika plemen, k nimž Měško připojil ještě Mazury.

Kmen Polanů, jehož jméno je domácí, od *pole* odvozené, jak sám Długoš dobře pověděl,[2] shledávali mnozí už v Ptolemaiových za Vislou umístěných Bulanech (Βούλανες), což je však velmi nejisté (ačkoliv ne nemožné) z té příčiny, že je rukopisně zaručeno pouze čtení Σούλανες nebo Σούλωνες.[3] Bezpečně lze doložiti jméno to teprve od X. století, kdy se počíná častěji vyskytovati v historických pramenech latinsky psaných ve formách různých, nejčastěji ve formě *Polani*, *Poliani*, dále *Poloni*, *Poleni*, vedle nichž čteme ještě *Polanii*, *Polonenses*, *Pulani*, *Pulanes*, *Polemi*, *Polonia*, *Poliania*, *Polemia*, *Pulinaland*, *Polliana*, *Palona*,[4] nebo také s německou změnou

[1] První jsou připomenuti v t. zv. Joakimově kronice (*Samokvasov* Пам. 8), kde se zove Měško „Князь Ляховъ и Ленчан", a snad i v zápisu *Lunsici* geografa Bavorského (*Šafařík* SS. II. 712.). U Vidukinda čteme III. 66: regem Misacam cuius potestatis erant Slavi, qui dicuntur Licikavici." Jméno je zjevně zkažené a záhadné. Ale za výklad pravdě nejpodobnější bych pokladal ten, že zde máme buď korruptelu polského *Lencici* (tak *Malecki*, Lechici 11, před ním už Lelewel a Wiszniewski), nebo snad i korruptelu složenou ze dvou jmen *Lechi et Lencici*, jak se objevují při titulu Měška v kronice Joakimově. Jiné výklady podali ještě *Brückner* (za Lestkovici, O Piaście 7—8), *Zakrzewski* (Studya Spraw. 1910, 23), *Potkański* (Liczici podle Zakrzewského, Lachowie 3 sl.). Šafafařík myslil na Lechy (SS. II. 412). Jméno sousedních *Kujaw* mezi horní Notečí a Vislou čteme teprve u Kadłubka a Boguchwala *Cuiavia*, *Cuiavensis provincia*, *Cuiavitae* (MPH. II. 375, 389, 390, 443 atd., 522). Karłowicz (Pam. fiz. II. 1882, 504) spojoval jméno to s pol. *kujawa* — severní vítr, neúrodu nosící. Pokud vím, vyskytuje se ještě za Odrou (Kujava r. 1012), na Moravě u Nového Jičína a v Haliči (Karłowicz etc.).

[2] Długoš ed. *Przedz.* I. 28. (Polanye, id est campestres). Jméno vytvořeno topickou koncovkou podobně jako r. Поляне u Kijeva (těch však nelze pro stejné jméno míti za polský kmen, jak někteří myslili; srv. *Jagić* Archiv VI. 140, VIII. 580) nebo bulharští Поляни v Makedonii (osada severových. Vodenu). Znělo tedy původně v sing. полянинъ, pl. поляне. K výkladu jména srv. *J. Karłowicz* O imieniu Polaków i Polski. Varš. 1881 (srv. ref. Archiv sl. Phil. VI. 140), Imiona niekt. plemion i ziem dawnej Polski (Pam. fiz. II. Varš. 1880) a *W. Nehring* Über die Namen für Polen und Lechen. (Archiv sl. Phil. III. 463.)

[3] Srv., co jsem o tom pověděl už při výkladu Ptolemaiovy Sarmatie v SS. I. 386 sl. Bulany za Poláky pokládal už *Chr. Hartknoch* (De resp. Pol. I. 2 § 1. r. 1687), v nové době *Šafařík* SS. I. 237, *Perwolf* Arch. sl. Phil. VII. 597, 610, *Nehring* Schles Vorz. 1888 IV. 82, *Šembera* Záp. Slov. 95, *Dzieduszycki* Wiadom 341.

[4] Úplný výčet těchto forem a příslušných dokladů podal i *Nehring* l. c. 463 *Karlowicz* O imieniu Polaków.

náslovné hlásky *Bolani*, *Boloni*, *Bolonii*, *Bolonia*, *Boulena*,[1] a to, jak už bylo řečeno, ve smyslu dvojím: jako jméno vlastních Polanů a jako kolektivum pro všechny kmeny polské, což je také význam běžný. Je z toho vidno, že sjednocení kmenů polských vyšlo od nich a bylo už v X. století z největší části dokonáno. Kdy se tak stalo, ovšem nevíme, ale státi se to musilo před koncem X. století,[2] neboť v této době byla už polská říše ve velké síle a rozkvětu a pod Měškem I. (960—992) i Boleslavem (992—1025) schopna čeliti i výbojné říši německé. Útok Němců na polabské Slovany pokládati lze vůbec za hlavní podnět a podklad národního sjednocení a zcelení.[3] Také Němci začínají užívati názvu *Polani* od X. stol. Před tím čteme ještě označení jednotlivých kmenů nebo obecné *Sclavi*.[4] Od Polanů po ovládnutí a sloučení okolních kmenů přešlo pomalu jméno na celek a odtud také později vzalo původ pro kraj vlastních Polanů pojmenování Velké Polsky proti Malé Polsce na jihu od Krakova k Lublínu.[5] V území jich dlužno tedy hledati kolébku a srdce Polsky a to především v okolí Hnězdna, Krušvice a Poznaně, kam staré tradice lokalisovaly i první střediska národní. Gallus a Długoš podle starých pověstí vyličují Hnězdno[6] jako hlavní náboženské středisko pohanských Lechů,[7] tam roku 1000 povstává sídlo metropolity polského, tam byla i stolice Boleslava Chrabrého a Měška II.[8] Martin Gallus a Boguchval kladou tam vůbec počátky dynastie, jež Boguchval

[1] Tak čteme v Ann. Hildesh. 1109, Ann. Alt. 1046, Ann. Zwifalt. (*Pertz* SS. XII. 56, 85, 89), u Wippona Vita Ch. 9, 29, Herm. Contr. Chr. (SS. V. 118, 119, 121), v listinách Vratislava českého 1074 (*Biełowski* I. 346, 347, 362) a arcib. mohučského Wezila 1085, 1088 (*Friedrich* Cod. I. 90, 97). O této změně náslovné srv., co pověděno výše při jménu Praga—Braga na str. 197.

[2] *Potkański* Lachowie 207, 210 hledá počátky už na konci VIII. století. Z Galla vidíme, že podle tradice XI. stol. byli první Piastovci velcí dobyvatelé (Gallus 395, 397, 398, 399). Srv. též výklad *Smolkův* v Rozpr. XIV. 338 sl.

[3] *Bobrzyński* Dzieje Polski (Varš. 1880) 88[2] sl. K sjednocení viz i *Potkański* Kraków 207 sl.

[4] *Potkański* Lachowie 2 sl.

[5] K vytvoření provincií Velkopolsky, Malopolsky v státu polském srv. *Gloger Z.* Geografia hist. ziem dawnej Polski. Krak. 1900, 81, 170. (doklady z XIII. stol.).

[6] Jméno Brückner s Gallem (I. 1 civitas Gneznensis quae nidus interpretatur sclavonice) vykládá z Gniezdno od gniazdo (Dzieje lit. pol. Varš 1908), kdežto Balzer předpokládá původní Kniezno nebo Kniezna (Stolice Polski 8).

[7] Srv. Gallus (MPH I. 395) a Długoš ed. *Przezdz.* I. 46.

[8] Srv. o tom podrobně v studii *O. Balzera* Stolice Polski 963—1138 (Lvov 1916) 8 sl.

spojuje i s Krušvicí.[1] V Poznani bylo zase již r. 968 založeno první polské biskupství. Krakov nabyl primátu a stal se stolicí za Boleslava Křivoústého, zejména pak od reakce pohanské r. 1037.[2]

Druhým velkým a starým kmenem byli *Mazovjané*, v Kijev. letopisu Мазовшане, u Galla *Mazovienses*,[3] kteří seděli na východě Polanů při střední Visle od hor Svatokřížských na sever. Wieprz byl už mazovský.[4] Na severu sousedili s Prusy, Litvíny a Jatvingy, s nimiž žili v neustálých bojích. Původ jména, jež se v pozdějších pramenech vyskytuje pro zem i lid ve formě *Mazury*, je neznámý. V ethnické nomenklatuře slovanské stojí zcela ojediněle.[5]

Třetím velkým kmenem byli na jihozápadě *Slezané*. Zprvu tvořili jen skupinu kmenů při horní Odře od Bobry k Visle, a teprve později rozšířilo se na ně jméno jednoho z tamějších kmenů, jehož sídlo se nalézalo od Odry směrem k horám při řece Slęze (dnešní Lohe) a hoře Slęzu (dn. Sobótka), připomínané tímto jménem už ve XII. století mezi Katzbachem, Odrou a Nisou.[6] Hora Sobótka byla od pohanských dob místem posvátným a proto Kadłubek označuje Slezsko slovy „divina, sacra Silencii provincia."[7]

Tito vlastní *Slęzané*, v pramenech IX.—XI. století označovaní *Silensi*, *Cilensi*, *Sleenzane*, *Zlasane* a jako kraj i *Selencia*, *Silencia*,[8]

[1] Gallus l. c., Boguchval MPH. II. 472, 477, 478. Srv. Mierzwa l. c. II. 189.

[2] *Balzer* Stolice 14—20.

[3] Srv. výše str. 216. Gallus u *Bielowského* MPH. I. 418, 459. Kraj v listině Boleslava z r. 1065 sluje *Mazovia*, *Masovia* (Cod. Pol. mai. 3). K formám vývojovým tohoto názvu srv. *Perwolf* (Archiv sl. Phil. VIII. 9) a *Karłowicz* v Pam. fiz. II. 506.

[4] *Potkański* Lachowie 12, Kraków 105, 107, *Nitsch* Próba 24. Podle Nitsche původní Mazowsko sahalo od Skrvy k Lublinu, ale bez krajů severních.

[5] *Jagić* (Archiv VIII. 580) spojil je, ale s reservou, s lit. *mažas* — malý (se slov. koncovkou a maz. *z* místo *ž*), tak i *Pogodin* (РФВ. L. 228—231), *Perwolf* (Archiv sl. Phil. VIII. 8) s kořenem *maz*, *mazati* (od čehož v běloruštině *mazur* — špinavý chlap), tak i *Karłowicz* l. c., jenž přivádí i maď. mözo, srb. мезево.

[6] Mons Silentii v bulle Eugenia III. (1148), Zlenc, Złenz v listině vévody Boleslava II. a Jindřicha III. z r. 1247 (*Tzschoppe-Stengel* Schles. laus. Urkundensamml. 310—311 *Jaffe* II.[2] 2998). Dále srv. *Damroth* Die ält. Ortsnamen Schlesiens. Beuthen 1896 16, kde i doklady pro Slęzu. Jinak už Dětmar dí (srv. násl. pozn.), že pagus Silensi vzal kdysi jméno od vysoké hory. O této hoře viz u *Damrotha*.

[7] *Bielowski* II. 347, 372.

[8] Dětmar VI. 57 (38) *Cilensi*, VIII. 59 (44) *pagus Silensi*; geograf Bavorský *Sleenzane* (*Šafařík* SS. II. 712), v zakládací listině biskupa pražského *Zlasane*, *Slasane* (*Friedrich* Cod. I. 94, Kosmas II. 37). U Galla čteme *regio Zleziensis* III. 50), u Kadłubka *Silencia*, (*Bielowski* II. 260, 305 etc.), v pozdějších listinách *Slezia*, *Zlesia*, *Slesia* od XV. stol. i *Silesia* (*Damroth* 19). Druhý tvar se suffixem *sk* je u kanovníka vyšehradského v pol. XII. stol. — *Slezsko* (SS. IX. 138).

mají jméno totožné, jak jsem už výše vyložil,[1] s jménem germanských Silingů, což už Bandtkie a Šafařík správně postihli.[2] Všechny výklady ze slovanštiny, počínajíc výkladem Dobrovského od kmene *sled*,[3] nelze vyrovnati výkladu uvedenému, neboť slov. koncovka *ęzъ*, pol. *ądz*, ukazuje všude na původní germ. *-ing* (kъnęzь — kuning, penęzь — phêning, mosiądzь — messing) a Silingové jsou také v zemi už Ptolemaiem přímo doloženi.[4] Kdy se lokální jméno Slezanů rozšířilo na sousední kmeny polské, nevíme, najisto však teprve později, neboť v IX. a X. století ještě existovala samostatná kmenová jména vedle nich. Tak shledáváme *Bobrany* při pravém břehu Hvizdy a Bobry,[5] které byly zde zároveň hranicí polskou proti srbským Milčanům,[6] dále *Dědošany* od dolní Bobry, kde byla *Ilua*, *Iława*, dn. Eilau, hraničným bodem proti Milčanům,[7] k Odře, a konečně *Opolany* na horní Odře nad vtokem Nisy

[1] Srv. výše str. 55.

[2] *Šafařík* SS. II. 395, 423, *Bandtkie* Hist. Pol. I. 65.

[3] *Dobrovský* (*Pelzel* Gesch. Böhm. I. XXI.) vyložil Slezany za kmen, jenž *sledoval* Čechy, kdežto Čechové *počínali* pohyb na západ (srv. i dopis Bandtkiemu v ed. *V. Franceva* 63). Jiné doklady srv. u *Damrotha* l. c. 17.

[4] Srv. výše str. 26.

[5] Uvádí je zakládací listina biskupství pražského (srv. výše str. 189) názvem *Boborane*, *Bobrane*, *Pobarane*. Jméno je od řeky Bobry a to od sl. *bobrъ*, *bebrъ*, *bьbrъ*. — patrně pro hojnost těchto zvířat při řece.

[6] Srv. výše 111, 121. Zakládací listina zde uvádí mezi Bobrany a Slezany Trebovany (*Trebovane*). Sídla jich kladou sice někteří do Slezska k Třebnici (tak *Nehring* u *Partsche* Schles. I. 343 a také *Jireček* i *Kalousek* Hist. Sbor. I. 1—16 sl.), čímž by Trebované náleželi mezi centrální kmeny slezské, na což ukazuje pořádek pražského privilegia. Ale není vyloučeno, že patřili do kraje trzeboňského u Rozborku (Rothenburg), tedy mezi plemena lužická (tak *Keltsch* a *Králíček* Bair. Geogr. II. 29, *Potkański* Kraków 232). Staré kolonie polské zasahaly i do okolí Žarova a Gubna. Srv. *Nitsch* Stosunki pokrev. 20, *Prasek* Dějiny Těšínska (Opava 1894) 106 sl. St. Zakrzewski položil Trebovany do Čech do okolí České Třebové (Kw. hist. 1916, 300), což konečně také není vyloučeno, uvážíme-li, že výčet kmenů privilegia je na tom místě silně zmaten.

[7] Srv. Dětmar IV. 28. Dědošany uvádí zakládací listina pražská (l. c.): *Dedosesi*, *Dedosize*, *Dedosane*, dále geograf Bavorský: *Dadosesani civitates XX.* (Šafařík SS. II. 712), Dětmar k r. 1000 *pagus Diedesisi*, k r. 1010 *Diedesi*, k r. 1015 *pagus, qui Diadesisi dicitur* (IV, 45, VI. 57, VIII. 20) s hradem Glogua, dále Ann. Saxo: *pagus Diedesi*, *Diadesesi* (*Pertz* SS. VI. 644, 662, 668) a listina Otty z r. 970: *Diedesa*. Srv. *Böttger* Diec. IV. 173, 261 a *Králíček* Bair. Geogr. II. 28. Od Krosna k Iławě táhnou se i staré příkopy a valy, o nichž viz u *Grünhagena* Gesch. Schles. I. (Gotha 1884) 6 a *Partsche* Schlesien I. 347 sl.

v okolí města Opolí.[1] Sem se jméno Slezanů rozšířilo teprve ve XIV. století.[2]

Jiná kmenová jména ve Slezsku zaručena nejsou, a zejména nelze sem důvodně umístiti jména z výčtu geografa Bavorského, jež sem někteří chtěli klásti.[3] V celku tedy slezská plemena objímala celé poříčí horní Odry až po Hvizdu a Bobru, na sever až asi po Baryč. Na jihu ovšem Holasicko bylo už české, jak jsem výše na str. 204 poznamenal, a rovněž Kladsko. Hlavním hradem byla Vratislav. Později se úryvky Slezanů dostaly ovšem i za tyto hranice, jak souditi smíme z několika názvů osadních jinde roztroušených.[4]

Zbývají nám ještě záhadní polští *Chorvati*. Existence severních Chorvatů v Zakarpatí je nesporně doložena řadou pramenů, které jsme již poznali při výkladu o pravlasti Chorvatů jižních[5] a dále při výkladu o Chorvatech v Čechách sedících.[6] Je nesporno, že jižní přišli ze Zakarpatí, od Visly a sice už před VI. a VII. stoletím po Kr.[7] Nicméně ještě prameny mnohem pozdější z IX.—XI. století připomínají Chorvaty severní, a to na různých místech od hor krkonošských až po východní Halič. Vzpomíná jich, jak jsme uvedli, zakládací listina biskupství pražského a legenda o sv. Václavu v X. stol. v severovýchodních Čechách,[8] vzpomíná jich dále, jak podrobně vyložím v díle IV. Slovanských Starožitností, letopis Kijevský ve vých. Haliči při r. 907, 992,[9] a vzpomínají jich konečně ještě jiné prameny mezi kmeny v Zakarpatí, aniž by sídla jejich příměji určovaly, tak Alfred,[10] Mas'údí,[11] pak zprávy arabské z IX. až X. stol. o říši a městu *Churdáb* zvaném[12] a konečně i Konstantin Porfyrogennetos svými zprávami o Bílé Chorvacii.[13]

[1] U geografa Bavorského *Opolini civitates XX.* (*Šafařík* SS. II. 712). Srv. k nim *Damroth* l. c. 20 sl.

[2] *Damroth* l. c. 20.

[3] Tak sem býval čítán kmen *Besunzane* (*Šafařík* SS. II. 395, 424, *Keltsch* N. Laus. Mag. LIX. 315).

[4] Srv. je u *Damrotha* l. c. 19.

[5] SS. II. 263.

[6] Zde výše na str. 193.

[7] SS. II. 374.

[8] Zde výše str. 193.

[9] Let. lavr.[3] 12, 29, 119. Srv. mé SS. II. 265—266.

[10] Alfred (*Bielowski* MPH. I. 13). Srv. citát v SS. II. 263.

[11] *Marquart* Streifzüge 96 sl., *Harkavi* Сказ. 125 sl., 136, 166, *Westberg* Ibráhím 48. Srv. mé SS. II. 267.

[12] Srv. SS. II. 268—269.

[13] De adm. imp. 30—32. Srv. mé SS. II. 244 sl.

Že část Chorvatů seděla i pod horami krkonošskými v Čechách, kde splynula s ostatními českými kmeny v národ český, je nesporné. Za nesporné pokládám i obdobný zjev na západní hranici oblasti ruské. A, jak jsem výše vyložil,[1] nevkládám do jedné oblasti nějaký kmen český a do druhé kmen ruský stejným jménem označený, nýbrž pokládám za mnohem pravděpodobnější hypóthesu, že existovala kdysi v Zakarpatí rozsáhlá oblast chorvatská, z níž velká část přešla se Srby na jih, z níž se však menší části při rozchodu slovanského národa posunuly jinými směry, jeden k horám krkonošským (útržky až na Sálu), druhý na východ za San, k Dněstru, a že tyto části, ač původně náležely dialekticky k jiné větvi slovanské, dostavše se časně do okolí jednak úplně českého, jednak úplně ruského, brzy se v tomto prostředí počeštily a poruštily, tak že v době X.—XI. stol. možno bylo mluviti již o Chorvatech českých a ruských. Rozdíl jazykový a kulturní skupiny západní a východní od jižní byl v prvních stoletích po Kr. ještě tak nepatrný, že „odnárodnění" (sit venia verbo) menších částí větve jižní v prostředí západním nebo východním musilo jíti rychle vpřed a vůbec nemohlo činiti žádných obtíží, uvážíme-li větší analogické přeměny, které se staly na jiných stranách. Tyto dvě stránky historie chorvatské: vznik českých a ruských Chorvatů jsou tedy dosti jasné.

Méně jasná je věc Chorvatů polských, totiž nějakých Chorvatu na Visle zachovaných. Praví-li Alfred, že vedle Daleminců a Moravanů sedí *Horiti*, mohou to býti Chorvaté čeští, tak jako v zprávě Mas'údího, a připomíná-li biskupská listina pražská *Chrouati et altera Chrouati*, lze to sice vyložiti na Chorvaty z části za horami krkonošskými a Orlickými sedící, ale že by z toho vycházeli v X. aneb XI. století nějací zvláštní Chorvaté polští, není nijak zjevné. Vše ukazuje pouze na jedno: že zde při horní Odře a horách československých nějací Chorvaté byli z části za horami, z části před nimi, že to byli dále všechno zbytky nějaké kdysi velké oblasti chorvatské při horní Visle, po níž zůstalo několik matných vzpomínek („*Bílé*" Chorvatsko — *Churdáb* Arabů), z níž přišli i adriatičtí Chorvaté a k níž náleželi původně i Chorvaté čeští, — ale zbyla-li nějaká část popolštělá i mezi Slezany a Poláky při horní Visle, z dokladů posavadních náležitě nevysvitá.[2] Byli-li tu nějací, splynuli brzy se Slezany.

[1] SS. II. 265 a zde na str. 194.

[2] Polské Chorvaty uznávali na př. *Bobrzyński* Dzieje 84, 87, *Králíček* Bair. Geogr. 30, *Kunik* Lęchica Kwart. XII. 9, 11, (ztotožňuje je s Vislany, nad nimiž

Srovnáme-li nyní toto historické rozdělení na kmeny s výsledky dosavadních badání o polských dialektech a podíváme-li se na novou mapu těchto dialektů uveřejněnou Kar. Nitschem, jenž v tomto směru nejvíce a nejsoustavněji pracoval,[1] pak nás překvapí na první pohled, že kmenové historicky jmenovaní dialekticky se nepředstavují. Celá dnešní Polska rozpadá se především na dvě oblasti: 1. velkopolskou sáhající až po Rawicz, Ostrów, Kalisz, Turek, Kutno, Plock, Brodnici, tak že do ní náležejí i Kujawy a Kociewie a 2. na oblast dialektů mazurujících (vyslovujících místo š, č, ž, dž — s, c, z, dz), jež obsahuje nejen staré Mazovsko (srv. str. 221), nýbrž i Sieradzsko, Lęčycko, sev. část Slezska a skoro celé Malopolsko; jen jižní část Slezska a kus země na východě Sanu a na Wieprzi ztratily znak ten stykem se sousedy.[2] Ze všeho lze souditi, že tyto dvě velké oblasti stály už odedávna proti sobě, tedy na jedné straně v bližším jazykovém příbuzenství Polané a Kujavjané, na druhé Mazuři a Hornovislané. Jak dalece i Lęčycané, Sieradzané a Slezané původně náleželi mazurské skupině, netroufám si pověděti vzhledem k tomu, že dialekt mazurský, jak z výkladů Nitschových soudím, byl výbojný a zabral část území teprve postupem času.[3] Za to z národopisných i anthropologických příznaků je zjevno, že polští *Góralé* jsou částí zvláštního typu a kmene, jehož však stará historie nevzpomíná.[4]

Na konec bych dodal, že podle Kijevského letopisu byli lašskými, t. j. polskými ještě dva kmenové ve vnitřní Rusi: *Radimi-*

panovali neslov. Lechové), *Ed. Boguslawski* Hist. Sl. II. 369, *A. Szelągowski* Granice Polski (Sprawozd. Akad. 1910 Nr. 2, 11), *St. Smolka* Rozpr. Akad. XIV. 334—337., ze starších *Keltsch* (l. c.), *Bielowski* (Wstęp 483, 503), *J. Bartoszewicz* Hist. pierw. Polski 1878 (srv. *Malecki* Lechici 229—231). Skepticky postavil se proti polským Chorvatům nad Vislou *K. Potkański* (Kraków przed Piast. 104 a Lachowie 12) a *Kętrzyński* Granice Polski v X. w. (Rozpravy Ak. XXX), jenž vůbec mylně zamítá starší existenci Velkého Chorvatska v Zakarpatí. (Srv. i Bull. Ac. 1892 III. 91), k čemuž srv. ovšem i podobné skeptické názory *V. Jagiće, J. Perwolfa, Fr. Kosa,* a *Maretiće.* (Srv. SS. II. 258 sl.) Zde bych připomněl, že žádných důvodů není pro *Westbergovu* hypothesu, podle níž Mas'udího *Serbín* byli Poláci (Beiträge 275, Ibráhím 50, 131.

[1] Srv. *Kaz. Nitsch* Próba ugrupowania gwar polskich (s mapou), Krak. 1910 (Rozpr. Akad. T. 46), kde na str. 6 uvedeny jsou i všechny detailní práce Nitschovy.

[2] Kaz. Nitsch ukazuje l. c. 10 (343) i na shodu historických hranic Velkopolska a na rozdíly anthropologické. Země Dobrzynská patřila k Polsku.

[3] l. c. 24. (357) 26.

[4] Srv. práce prof. *J. Talko-Hryncewicze,* zejména studii „Górale polscy" (Nadb. z Księgi pam. Bol. Orzechowicza Krak. 1916. 405. Srv. Nár. Věstn. 1916 444).

či a *Vjatiči,* kteří prý se kdysi z Lachů přistěhovali pod vedením Radima a Vjatka a usadili se, první na Soži, druzí na Oce.[1] Zprávu tuto mnozí, zejména polští badatelé přijímali za spolehlivou[2] a vskutku není bez podstaty. Theoreticky nelze nic namítati proti ní. Jest zajisté možno, že se v rozmachu slovanského stěhování v V.—VII. století dvě plemena polská dostala ven a dále, že jaksi vyrazila z celkového souvislého postupu a prorazivše západní oblast ruskou, usadila se na Soži a na Oce. Archaeologicky to sice podnes podepříti nelze, ale za to poskytla aspoň do jisté míry oporu filologie. Jazyk oblasti starých Radimičů náleží ovšem běloruštině a oblasti Vjatičů velkoruštině, tedy oba větvi ruské a je vidno z toho, že o nějaké naprosté příbuznosti, „bratrství" ve smyslu tradice nemůže býti řeči, — ale v dialektech obou oblastí lze přece nalézti řadu zjevů,[3] které je sbližují s polštinou více, než jiné ruské hovory, tak že lašského vlivu nelze jen tak zhola vyloučiti. Ovšem je též možno (a to bych pokládal skoro za přijatelnější), že podkladem tradice letopisné byl pouze fakt, že přišli mezi V. a VII. stol. od Lachů, t. j. z kraje s Lachy sousedícího, že tedy byli sice původem Rusi, ale z oblasti lašské a tím i rázu Lachům bližšího, přechodného. Než o tom více vyložím ve IV. díle těchto Starožitností.

Otázka lešská. Ale jiný kmenový problém zbývá ještě vyložiti, totiž původ a význam jména *Lechů* (pol. Łach, č. Lech, rus. Ляхъ).

Letopisec Kijevský označuje na počátku své kroniky názvem Ляхове celou slovanskou větev, z níž pošli Polané, Mazovšané, Lutici i Pomořané, a o něco později, jak jsme právě viděli, pokládá i Radimiče a Vjatiče za kmeny pošlé z Lechů.[4] Po Kijevském letopiscovi v téže asi době byzantský historik Kinnamos r. 1147, vykládaje o křižácké výpravě Konrada III. a Ludvíka VII., uvádí jména dvou knížat slovanských, z nichž jeden vládl nad Čechy,

[1] Letopis lavr. 11[3]: Радимичи бо и Вятичи отъ Ляховъ. Бяста бо 2 брата въ Ляхѣхъ, Радимъ а другий Вятко, и пришедъша сѣдоста. Радимъ на Сѣжю, и прозвашася Радимичи, а Вятко сѣде съ родомъ своимъ на Оцѣ, отъ негоже прозвашася Вятичи.

[2] Tak na př. z novějších *Potkański* Lachowie 64 sl. (soudí, že přišli z Mazurska, z gub. siedlecké, lomžské a grodenské), *Brückner* Archiv sl. Phil. 1900, 245, ze starších *Šafařík* SS. II. 126, *Solovjev* Ист. Росс. I,[4] 61, *Kunik* Lęchica Kwart. hist. XII. 12.

[3] Srv. *Krymskij* Бѣлоруссы I. 71 sl., *J. Budde* Къ діалект. великор. нарѣчій. Varš. 1892, 150 sl., Лекціи по ист. русск. яз. Kazan 1906 23, *Šachmatov* Древнія лашскія поселенія въ Россіи (Славянство 1911 č. 4—6, 9—29; srv. Roczn. sław. V. 317), Къ вопросу 9.

[4] Srv. pozn. 1.

druhý nad Lechy a dodává: „(Λέχοι), οἳ Σκυθικὸν μέν εἰσι γένος".[1] Polská historiografická literatura sama zprvu Lechů nezná, ani Gallus, ani kronika uherskopolská jich nevzpomíná, aniž který nápis nebo stará listina. Také západní prameny, pokud mluví o Slovanech na Odře a Visle, neuvádějí tohoto jména, zovouce Poláky stále jen *Vislane*, *Poloni* neb *Polani*. Teprve v kronice Kadłubkově a i zde nenadále, teprve od X. kapitoly, objevuje se pro Poláky synonymon *Lechitae*,[2] což pak přejali následující kronikáři polští i slovanští, vytvořivše vedle toho i známou dvojici bratrů Čecha a *Lecha* (vedle Rusa, Meha) ve smyslu praotců národa českého a polského.[3] To jsou doklady nejstarší. Vedle nich však i litevský název pro Poláka *Leňkas*, pl. *Leňkai*, rovněž jako maďarský *Lengyel* ukazují na velkou starobylost a zároveň na to, že v původní formě jména byla nosovka, následkem čehož můžeme i *Lingony* splitského arcijáhna Tomáše míti za Lechy-Poláky.[4] Máme tedy před sebou nepopíratelně starý název k Polákům se vztahující, který se ostatně dosud udržel. Polští horalé stále zovou rovinu a její obyvatele *Lachy*.[5] Také v perštině a turečtině zůstalo jméno *Lechistan* pro Polsku.[6]

[1] Kinnamos II. 18. Srv. *Malecki* Lechici 22, *Kunik* Kwart. XII. 505. Zde o pozdějších formách jména (Λαχία).

[2] Kadłubek (*Bielowski* MPH. II. 261). Čekali bychom ovšem formu Lachi nebo Lenchi.

[3] U Dalimila objevuje se *lech* ve smyslu velmože (ed. *Mourek* 5), ale u Pulkavy (1374—1378) je Lech bratrem Čechovým a odtud u Boguchwala a v kronice velkopolské, kron. knižat polských vidíme už tři bratry Lecha, Rusa a Čecha (*Bielowski* II. 468). Srv. o vývoji dalším u *Perwolfa* Славяне II. 42 sl., 108 sl., *Potkańského* Lachowie 25 sl., 38, *Maleckého* Lechici 53 sl.

[4] Thomas Hist. Salon c. VII. (Venerant de partibus Poloniae, qui Lingones appellantur cum Totila). To jsou ovšem jiní *Lingones* než ti, o nichž píše Jordanis Rom. 300 nebo Λίγγαι Ptolemaiovy Germanie, které tam místo Σιλλίγγαι supponoval Perwolf a V. Kętrzynski, shledávaje v nich Lechy, předky Poláků (Srv. zde výše str. 50). Rovněž Lugii jsou jménem vzdálení původního tvaru jména Lech. K Lingonům Tomáše Splitského srv. hlavně *Kunik* Lęchica II. (Kwart XII. 497) a *Potkański* Lachowie 45 sl. Perwolf sem připojil i Łendice geografa Bavorského (Archiv sl. Phil. IV. 70) a Z. Gombos Landzany Masʿúdího (Roczn. sł. V. 321).

[5] *St. Eljasz-Radzikowski* Lachy w Polsce i na Słowaczyźnie. (Lud. VI. 301), *Młynek L.* O dzisiejsiej nazwie Lach i jej znaczeniu (III. zjazd hist. pol. Sekcya IV. Referat), k čemuž srv. ještě kritiku *V. Kolaševského* Ляшскій вопросъ (Жив. Стар. 1903. 422), *Fr. Bujaka* Przyczynek do kwestyi Lachów i Górali (Lud. VIII. 161) a *Potkańského* Lachowie 15. O rozšíření názvu Lech v nomenklatuře personální a topografické tamže 41.

[6] *Kunik* Lęchica Kwart. XII. 506.

Pokud se týče historického významu Lechů, není sporu, že je to název od sousedů daný Polákům a od těchto z části převzatý.[1] Nejstarší doklady ukazují, že Rusové mínili tím Poláky vůbec v protivě k živlu ruskému. V XI. stol. byl Ляхъ antithesí ruského Slovana a je pozoruhodno, že v nejstarších ruských církevních tradicích objevuje se ďábel v podobě Ljacha.[2]

Tento široký ethnografický význam měl zjevně pojem Lecha i u sousedních Litevců i u Maďarů a tak přešel i k Jihoslovanům a Čechům.[3] Vztahovati je však na polabské a pomořské Slovany nelze.[4] Tak sice učinil Kijevský letopisec z neznalosti, resp. sveden úzkým příbuzenstvím Pomořanů a Luticů s Poláky, ale ve skutečnosti první dva kmenové nebyli zváni Lechy. Byla by se udržela aspoň nějaká stopa v mnohých zprávách o nich zachovaných; zatím však není nic. Prameny německé vůbec Lechů neznají. Pokud se pak týče Lecha kronikářů polských a vůbec Kadłubkových Lechitů, nemůže býti pochybnosti, že obé je vymyšlená fikce, povstalá ve XII. stol. vlivem nějakých fals a balkánských Lichnitů, jak už Malecki dobře vyložil.[5]

Tímto výkladem historického pojmu Lechů není však s dostatek vysvětlen jeho původní význam a poměr k pojmu Poláků. Nemíním otázku tuto, zajisté nesmírně těžkou, kategoricky řešiti, ale nemohu přece jen potlačiti mínění následující. Je-li správný výklad jména *Polan* od *pole*, a na druhé straně dnes od filologů obvykle přijímaný výklad jména *Lach, Lech* od *лѧда, ляда, лядина, bulh. леда, ледина, č. *lada, lado,* luž. *lado, lědo,* polab. *lãdii,* slovin. *ledina,* chorv. *lèdina,*[6] jak ukazuje staroruská adjektivní forma

[1] Srv. *Malecki* Lechici 19 sl.

[2] Let. lavr.[3] 184 (k r. 1074).

[3] Ke vzniku maď. *Lengyel* a lit. *Leňkas* viz *Potkański* Lachowie 13 a *Kunik* Lęchica (Kwart XII. 8, 11.) Tamtéž o vzniku srb. Лећан, o čemž hlavně psal *St. Novaković* v Arch. III. 125. Vedle toho čteme i *leh, leški* (srv. *Nehring* Archiv III. 468 sl.). K rum. *lêh* a alb. *l'ahí* srv. tamže.

[4] Srv. *Brückner* Archiv sl. Phil. XXI. 73, *Potkański* Kwart. XII. 293, Lachowie 5 sl.

[5] *Malecki* Lechici 40 sl., srv. i *Potkański* Kwart. XII. 295—297, Lachowie 17 sl., 22.

[6] To jest na př. výklad *E. Bernekera* EW. I. 705, *A. Sobolevského* Лингв. арх. набл. I. 80, *V. Jagiće* Archiv IV. 74, *W. Nehringa* tamže III. 467 i *Maleckého* (Lechici 34). Z dalších výkladů novějších uvádím, že *Šachmatov* hledá původ keltský (Archiv XXXIII. 90). *J. Baudouin de Courtenay* vykládal *lęgъ — jezdec (u *Kunika* Kwart. XII. 13), *A. Brückner* přijal domněnku L. Krzywického, že lęch byl ruskou přezdívkou pro vyslovování nosovek (Archiv 1900, 238), *F. Solmsen*

лѧдьскъ—polský,[1] pak se tím za starodávna zřejmě proti sobě stavěly dvě hospodářsky různě bydlící a žijící třídy: lid, bydlící v polích a pracující na nich, tedy lid rolnický proti lidu bydlícímu na nezoraných porostlinách, v nevzdělané zemi, na ladech, — tedy lid, jenž hospodářsky žil jinak, nerolničil, ale více jen lovil a stáda pásl. Lechové byli by tedy lovci a pastýři proti rolnickým Polanům, kraj Lechů byla by Polska mimo Polany, tedy hlavně při Visle, Mazovsko a Malopolsko, kde se také jméno dosud udrželo. S tohoto hlediska pochopíme, že Rusové, Litevci a Uhři sousedíce na severu, východu a jihu znali především Lechy a jména toho užívali o celém polském národě, kdežto zase Slované západní, polabští, srbští a čeští, kteří hraničili s Poláky, a kteří celý národ poznali především pod vlivem a etikettou polského panství, nepoznali blíže Lechů a užívali proto názvu Polanů nebo Poláků.

Tento rozdíl hospodářsko-topografický nevyžaduje ovšem nutně hlubších rozdílů ethnických mezi Polany a Lechy. Ale takového mínění nebyli všichni polští badatelé a tak se stalo, že otázka lešská zatemněna byla a ještě více komplikována tím, že byla do ní zanesena ještě další these, podle níž Lechové byli zároveň ethnicky něčím zcela jiným, než ostatní lid polský, — že to byl slovem jiný kmen nebo jiná vrstva, která poměrně pozdě přišla mezi ostatní Poláky a teprve později se popolštila, neztrácejíc nikdy úplně svých odchylných znaků. Je to známá theorie o odchylném původu šlechty a rytířstva polského, kterou do polské historiografie přinesl r. 1730 Sommersberg vydáním vratislavského rukopisu kroniky Baszkovy,[2] kterou rozvinul první J. Lelewel pod vlivem lechů rukopisu Zelenohorského, zprvu od r. 1822 nesměle, později od r. 1837 určitě a prohloubeně, a za niž se stali předními bojovníky v starších dobách K. Szajnocha a V. Maciejowski, nověji pak zejména A. Kunik a Fr. Piekosiński. Podrobné dějiny této theorie byly už jinde ně-

srovnává r. лохма, лохомь (Kuhns Zs. 1901, 580), *M. Kawczyński* spojil s lit. *lendù*, *lįsti* — lézti, *landà* — díra (Kwart. hist. XII. 13). Jiní mají *Lechy*, *Lechice* za patronymikum označující rod knížecí s družinou (tak *Zakrzewski* Sprawozd. Akad. 1910. 26). Starších výkladů úplný přehled viz u *Perwolfa* v Archivu sl. Phil. IV. 68—78 a u *Nehringa* Über die Namen für Polen und Lechen (tamže III. 467 sl.)

[1] Z toho odvozeno bylo *lęchь* i ляхъ analogicky, jako Polan od pole nebo r. полѣхъ (полѣшук) od полѣсье.

[2] *Sommersberg* Scr. ser. sil. II (1730) c. VII. Srv. o tom *Malecki* Lech. 88, jenž ukazuje na původce textu Baszkova.

kolikráte napsány.[1] Zde postačí, vytknu-li, že zprvu J. Lelewel viděl v Leších privilegovanou kastu z Balkánu od Dakogotů přišlou,[2] tak jako později Aug. Bielowski, K. Szajnocha a na ruské straně E. Kunik družinu germanskou (saskou, normanskou), přišlou z nordické Germanie, V. Maciejowski kmen slovanských Polabanů;[3] nověji pak zejména Frant. Piekosiński namáhal se dokázati cizí původ šlechty polské (Lechity on má za původní domácí lid). I jemu šlechta vznikla z dobyvatelů, kteří mezi Lechity polské přišli asi v VIII—IX stol. ze slovanské země obodrické,[4] ale přece trochu znormanisovaní (srv. runy erbů šlechtických).

Ale theorie tato nemá dostatečné opory v historii. Není zprávy, která by opravňovala příchod zvláštního výbojného kmene nebo družiny do Polska a vznik šlechty z něho. Podle vší pravděpodobnosti povstala šlechta jen evolucí prastarých sociálních poměrů v lidu polském, tak jako u Čechů a jinde, při čemž ovšem netřeba popírati, že k vytvoření tříd polský lid přijal do sebe

[1] Srv. např. *Ed. Bogusławského* Hist. II. 365 sl., *Drinova* Зас. 31, *Pogodina* Изслѣд. 146, *Rehmana* Ziemie Polski II. 527 sl., *Bobrzyńského* Dzieje[2] 47 sl., 77 a hlavně vyčerpávající přehled v práci *Ant. Maleckého* Lechici w świetle historycznej krytyki. Lvov 1897 (k čemuž srv. ref. *K. Potkańského* Lechica Kwart. hist. XII. 291). Jiný přehled viz u *Piekosińského* Rycerstvo L. 5. sl. a v Rozpravách krak. Akad. XIV. 87 sl.

[2] Doklady Lelewelowa vývoje viz podrobně sebrané u *Maleckého* Lechici 121 sl., 142 sl., 149 o Bielowském tamže 200 sl. Srv. *Lelewela* Polska wieków średnich IV. Pozn. 1851 a *Bielowského* Wstęp krytyczny do dziejów Polski. Lw. 1850.

[3] *Szajnocha K.* Lechicki początek Polski, Lvov. 1858 (srv. *Malecki* 211 sl.), *Maciejowski W.* Pierwotne dzieje Polski i Litwy (Varš. 1846) a Dopełnienie hist. prawod. słow. I. Dzieje Polski przedchrobrowej. (Varš. 1872); *Kunik* Lingony pokládá za neslovanskou vrstvu panující nad Bělochorvaty vislanskými (Изв. Ал-Бекри 88), Maciejowskému byli Leši šlechtou polabskou do Polsky přišlou (srv. *Malecki* l. c. 163, 188). Podobně soudili i Jul. Słowacki, M. Baliński (*Malecki* 171, 173), kdežto Ad. Mickiewicz myslil na cizí nomadskou vrstvu z východu, Fr. Levestan na Gally, A. Celiński na kavkazské Lazy (srv. *Malecki* 176, 180, 224).

[4] *Piekosiński Fr.* O powstaniu społeczeństwa polskiego w wiekach średnich. Krak. 1881. (Rozpr. Akad. W. hist. t. XIV) 112, Obrona hipotezy najazdu (XVI. tom Rozpr. Wydz. hist. 1882), k čemuž srv. dále i Kwart. histor. 1890, 693 (viz o tom u *Maleckého* Lech. 253 sl.) a Ludność wiesniacza w Polsce (Studya i rozprawy I. Krak. 1896) 9 sl., 18., Rycerstwo polskie wieków średnich. Krak. 1896[2] (I. 37 sl.). Podobně *J. Szujski* Dzieje Polski. Krak. 1895. I. 40. Také *Bartoszewicz* odlišoval vrstvu lechickou za Pilicí od chorvatské mezi Vislou a Bugem (srv. Malecki l. c. 229—231).

i elementy cizí.[1] Ale bližší výklad o tom náleží do kulturních starožitností slovanských (do VII. kap.), kamž proto čtoucího odkazuji.

Při právě podaném výkladu o rozložení kmenů polských zůstaly nám národopisné hranice staré Polsky neznámy jenom na východě mezi Mazury a Rusí. Jinde je celkem známe. Ovšem ani tu nesmíme zapomenouti, že nebyly nikde ostré, že nejspíše přecházely přechodným pásmem v sousední příbuzné národy a kmeny tak, že vlastně přesných hranic nebylo (srv. na př. při Bílé Rusi nebo ve Slezsku), ale místy vypomohly meze přirozené. Tak na západě a severu jí byla Hvizda, pak dolní Bobra a dále Odra až po vtok Varty,[2] potom Varta a Noteč, čili lépe řečeno, těžko prostupný hvozd notečský na jihu Pomořan.[3] Ovšem pronikaly i tu jednotlivé osady nebo hrady za tuto mez a při Visle, zdá se, Poláci počali se brzy dnešním Kociewiem tlačiti k ústí Visly a na pravý břeh.

Zde hranice polského živlu sahala v X. století až po chelminský kraj a dolní Ossu i Drwęcu.[4] O východu možno říci, že stará hranice polsko-ruská nebyla asi od dnešní daleko a držela se západně Bugu; hrady Přemysl nad Sanem, pak Červeň kdesi při Bugu[5] a Belzy byly podle svědectví Kijevského letopisce v X. a XI. stol. hrady polské.[6] Také pražské privilegium ukazuje na Bug a Styr. Naproti tomu Drohičin se jeví ve XII. stol. hradem ruským.[7] Dnes běží zhruba vzato od Bělostoku na Suraž, Bělsk,

[1] Anthropologie ukazuje totiž jisté podstatné rozdíly mezi polskou šlechtou a lidem na př. ve vzrůstu, v útvaru lebky (šlechta je více brachycefalní), v komplexi (srv. *Talko Hryncewicz* Mat. antr. XII. Odb. Krak. 1912), Поляки Р. Антр. Ж. II. (1901, 12—22, 127). Tyto rozdíly byly ovšem i od anthropologů použity k podobným theoriím o dvou vrstvách pozdějšího lidu polského, na př. Iz. Kopernickým a Talkem Hryncewiczem. Ale dokud vubec nejsou vysvětleny mnohé jiné rozdíly tělesné, které se jeví v lidu polském a které jej rozlišují na několik typů (srv. na př. Goraly!), nelze z lokálních rozdílů šlechty činiti těchto dalekosáhlých závěrů. Mohou míti a podle pravděpodobnosti mají příčiny mnohem starší.

[2] Srv. výše str. 121.

[3] Srv. výše str. 152 a 218.

[4] *Kętrzyński* O ludności polskiej w Prusiech (Lvov 1882) 29 sl., 35 a Granice Polski v X. wieku Rozpr. Akad. Krak. XXX. Mapa.

[5] Srv. *Szelągowski* Drogi 108—109.

[6] Letopis k r. 981 (Lavr. 80[5]) a k r. 1030 (ib. 146[3]).

[7] Kadłubek (*Bielowski* M. P.) H (II 396, 397, 421) a Ipat. let. k r. 1142. (Srv. *Avenarius* Дрогичинъ. Мат. арх. Р. IV. 3). Kraj mezi Drohičinem a Bělskem nebyl jatvěžský, jak se obyčejně soudí, ale slovanský. Kurhany tamější jsou rázu slovanského.

Drohičin, Krasnostav, Tarnograd a Jaroslav a přes Dynów, Duklu, Ropu k Piwniczné.[1] V Haliči samé kladli někteří historikové tuto hranici buď k Visloku, nebo k Sanu, nebo mezi Visloky, kde se r. 1348 připomíná osada Rogi u Krosna „in terra Russiae".[2] Ale pro X. století je těžko pověděti něco určitějšího a nelze na př. tvrditi, že by polští horalé u Popradu a Dunajce byli popolštělí Rusové. Tím méně, že byla mezi Sanem a Vislokou dlouho pustina, která patrně oba národy zhruba oddělovala. Jižní hranicí byly zprvu přirozeně štíty karpatské, resp. karpatský hvozd. Ale je pravděpodobno, že jednotlivými průsmyky pronikl polský živel časně na jižní svahy hor, do Oravy nebo do Spiše, kde dnes sedí po Kežmark a Námestovo.[3] Podle K. Nitsche měli Poláci v staré době užší styky se Slováky nežli s Mazovskem.[4]

Rovněž zůstává nám neznámá původní hranice českopolská v Těšínsku, ale byla patrně na západě Těšína, už vzhledem k polskému rázu moravského Lašska. Opavsko bylo ovšem zase ode dávna české, jak jsme pověděli při výkladu Holasiců, na str. 204 a běžela tedy hranice asi už tehdy od ústí Olše nebo Ostravice k Bavorovu, kolem Holasicka (Osoblahy, Cukmantlu, Pradědu a Kladska) a kolem území chorvatského (?) k pramenům Hvizdy. Že se jednotlivé osady polské dostaly i do vnitra zemí českých, máme staré zprávy historické. Tak víme o kolonisaci Hedčanů, jež do Čech přivedl r. 1039 Břetislav a usadil v lese

[1] Srv. bližší data v mém Slov. Světě 15, 52, 171 sl. Nitsch ma pás severně a jižně Lublinu a mezi Rzeszówem a Jaroslaví za polonisovaný (Bull. Ac. 1909, 158).

[2] K Visloku na př. *Šafařík* SS. II. 404, *Zubricki* Rys do hist. nar. ruskiego w Galicyi (Lw. 1837, 12), Granice między ruskim i polskim narodem w Gal. (Lw. 1849, 5 sl.). Podobně je r. 1354 označen ruským Rzeszów a r. 1434 Jasliska a vsi sousední. K Sanu ji vedl *Maciejowski* Pierw. dzieje Polski (1846) 353, 605. Mezi oba Visloky a dále přes horní Jaslu a Ropu k pramenům Dunajce vedl hranici *Sobolevskij* (Жив. Стар. 1903, 424). R. 1910 vyslovil Sobolevskij míněni, že se ruská a polská národnost stýkaly původně jen na severu Haliče a na jihu lublinské gubernie. Část dialektu polského na východě pokládá za popolštělou ruštinu. Ruský lid přišel do Haliče pozdě a assimiloval sarmatské živly (Холмская Русь. Chark. 1910, 5 sl., Линг. арх. надп. II. 45.)

[3] Za původní obyvatele Spiše až po Toplu uznává Poláky *Czambel* (Slov. reč. I. 1, 16, 20 sl., 28—29). Podobně *G. Smolski* Świat słow. V. II. 108 a *E. Kolodzejczyk* tamže VI. II. 223, 236. Zde je i přehled nynějšího polského území. Srv. též výše str. 207.

[4] *K. Nitsch* Proba 18.

Černínském.[1] Navzájem ovšem ukazují stará jména v Polsku, že se tam usazovaly staré (bezpochyby válečné) kolonie české.[2]

Také část polského národa podlehla germanisaci, ale teprve v dobách, které s předmětem naší práce nemají co činiti. Nejdříve jí zastiženo bylo Slezsko a to, jak se zdá, už ve XII. stol., ačkoliv i zde kolonisace ve velkém počala teprve v první polovině století XIII., ještě více pak po vpádu tatarském.[3]

[1] Kosmas II. 2. (Gedcane, castrum Gedec). Srv. stať *E. Komárka* Die poln. Colonie der Hedčané in Böhmen (Abh. kg. Gess. Wiss. 1868) a *W. Friedrich* Geographie 39.

[2] Srv. výše výčet jmen od *Čechy* odvozených na str. 203.

[3] Srv. novější práce: *W. Schulte* Die Anfänge der deutschen Kolonisation in Schlesien (Sborník Silesiaca 1898), *V. Seidel* Der Beginn der d. Besiedelung Schlesiens (Darstell. in Quellen zur schles. Gesch. XVII. Vratislav 1913), *O. Gorka* Über Anfänge des Klosters Leubus (tamže XVIII. Vrat. 1913) s referátem *K. Krofty* v ČČH. 1914, 334 a *Widajewicze* Powolowe (Lvov 1913, 103). O tom, kdy počala ném. kolonisace v Slezsku, je spor, jenž se točí hlavně o uznání zakládací listiny kláštera lubiažského (Leubus) u Vratislavě z r. 1175, v níž je první zmínka o německých kolonistech. *H. Knothe* soudí, že kraj při hranicích Lužice mezi Hvizdou a Lehnicí byl kolonisován už ve XII. stol. (Webers Archiv f. sächs. Gesch. N. F. II. 1876, 297). Meitzen odhaduje počet založených vsí v XIII. a XIV. stol. na 1500 (Cod. dipl. Sil. IV. 103). K místním názvům slezským srv. *H. Adamy* Die schles. Ortsnamen Breslau 1887, *K. Weinhold* Zur Entw. der Ortsnamen in d. Schlesien 1887, (srv. *Nehringův* ref. v Arch. sl. Phil. XI. 143), *Nehring* Sl. Niederschläge in Schles. (Mitth. schles. Ges. f. Volksk. I. 2), *Drażdżynski St.* Słow. nazwy miejscowości na Śląsku pruskim (Wisła X, XI, XIX), *Damroth K.* Die ält. Ortsnamen Schlesiens. Beuthen 1896, *Mycielski J.* Pierwotne słow. nazwiska miejscowości na Szląsku. Poznań 1900.

KAPITOLA VIII.

ZÁPADNÍ SLOVANÉ V ARCHAEOLOGII.

I. Pole popelnicová. Jejich vznik, rozložení, vývoj, chronologie a otázka příslušnosti. II. Památky V—X. století. Sídliště, hradiště a hroby.

I.

Už v I. dílu Slovanských Starožitností podal jsem v XI. kapitole přehledný výklad o archaeologickém vývoji střední Evropy až po dobu římskou, tedy i o archaeologii zemí západoslovanských, zavíraje v to speciálně oblast a kulturu lužicko-slezských polí popelnicových. Mohl bych se proto spokojiti s prostým odvoláním na tento výklad už proto, že se v rozboru celkovém za 15 let dalšího badání mnoho nezměnilo, a doplniti jej zde jenom archaeologickým obrazem slovanských krajů od doby římské. Ale otázka polí popelnicových, jejich kultury, vzniku, rozšíření, datování a zejména otázka kmenové příslušnosti je důležita pro starou historii slovanskou a byla dále v poslední době opětně vtažena do základních sporů o pravlasti západních Slovanů i projednána s nových hledisk, tak že mám za vhodné, abych z předřímské archaeologie vyňal aspoň východogermanská pole popelnicová a je zde znovu přehledně probral, vysvětlil a zejména ukázal, v čem spočívá jejich význam pro sporné historické problémy dějin západoslovanských. Část autochthonistů (ti zejména, kteří autochthonism Slovanů omezují na východní Germanii) vidí totiž v této skupině hrobních památek hlavní archaeologický doklad správnosti svých theorií a ne bezdůvodně, jak jsem už výše na str. 39 a 43 pověděl.[1] Jenže jsem se na onom místě

[1] Je to především J. L. Píč ve svých Starožitnostech země české v 3. svazku dílu II., jenž je celý této věci věnován. Píč sice nebyl první, jenž tuto thesi přinesl (možno ji u něho sledovati od r. 1891, ve Výzkumu str. XCIII, v Pam. arch. XV. 756, XVII. 365, 538, XVIII. 633, XIX. 588, XX. 75, 76, v Star. I. 1, 55), ale každým způsobem učinil pro ni nejvíce. Doznal také souhlasu plného nebo aspoň částečného u nás u téměř všech českých archaeologů, z nichž ve věci té

mohl celé otázky jenom dotknouti, nechtěje text přerušiti dlouhým archaeologickým exkursem. Proto zde podávám výklad podrobný.

Popis a charakteristiku polí popelnicových podal jsem už v I. díle Starožitností na str. 476 sl. a zbývá mi jen k stručné rekapitulaci dodati něco o výsledcích novějších výkopů a prací, vykonaných za 15 let od r. 1903, kdy byla stať moje napsána.

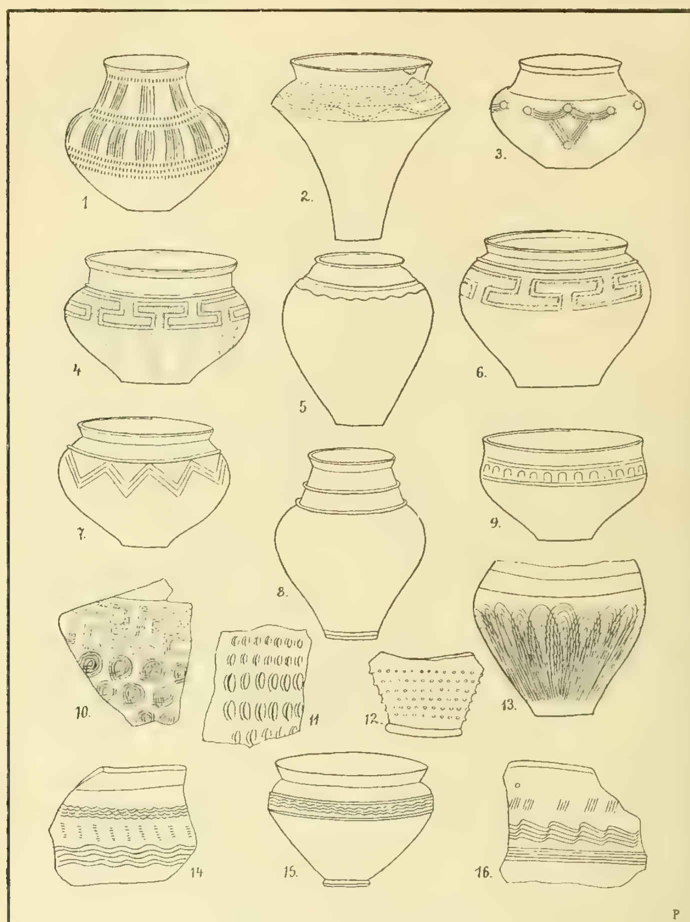
Pole popelnicová t. zv. lužickoslezská jsou pohřebiště s hroby žárovými, která dnes ponejvíce nemají nad povrchem země mohyl [1] a nalézají se pod povrchem v nevelikých jamách, buď kameny obložených, nebo i bez tohoto obkladu. Uvnitř obsahují popel ze spáleného těla v jedné větší nádobě, k níž byly přistaveny ještě jiné, buď s potravou nebo i prázdné, počtem měnícím se od několika málo až do 20 i více kusů. Tímto vnějším rázem, jenž je v obsahu samém doplněn charakteristickým a originálním typem keramiky, odlišují se pole popelnicová nejen od jiných archaeologických kultur a hřbitovů s těly nespálenými nebo spálenými, ale pochovanými pod velkými mohylami zvláštních konstrukcí, nýbrž i od sousedních a současných polí popelnicových, které se vyznačují jinou keramikou a jiným inventářem; tvoří tak nepopíratelně zvláštní, samostatnou skupinu,

se vyslovili zejména ještě *K. Buchtela* Ottův Sl. Nauč. XXIII. 433 a v stati „Die lausitzer und schles. Brandgräber in Böhmen" v Jahrbuch ZKom. 1906 42, *K. Maška*, Ottův Sl. XVII. 710, *J. Červinka* Morava za pravěku (Brno 1902) 241, 310, Kdy zalidnili Slované střední Evropu (Čas. čl. 1907) a Kultura polí pop. na Moravě (Brno 1911) 63, *Fr. Černý* Popel. pole na Moravě (Brno 1909) 28 a také já sám několikráte od r. 1891 (srv. Pam. 1914, 181). Jinak srv. výše str. 33. Z jiných slovanských badatelů ujali se jí v Polsku *Ed. Bogusławski* (Einführung 62), nověji pak *J. Kostrzewski* Wielkopolska w czasach przedhist. (Pozn. 1914) 157, ale jen opatrně. These sama, že žárové hroby východního Německa jsou slovanské, je ovšem už data staršího a shledáváme se s ní už u J. Dobrovského a M. Kaliny v Čechách (*Dobrovský* Über die Begräbnissart d. Slawen 1786, *Kalina* Böhm. Opferplätze 1836, 237) a později častěji od let 70. u J. Smolíka, J. Wankela, Bř. Jelínka J. Woldřicha atd. (srv. Pam. arch. 1914, 181) na jiných stranách pak u Lische a Kaz. Szulce. Jinak ovšem Němci, od doby Worbsovy (1824), Schelzovy (1842) a zejména Virchowovy hájili představu jinou, o neslovanském původu žárových hrobů.

[1] Původně byly hroby ovšem všude označeny aspoň mohylkami a větší mohyly se zachovaly místy, hlavně v zalesněných končinách a u hrobů nejstarší periody. Známe je z Čech (*Píč* Starož. II. 3, 10), z Moravy (*Červinka* Kultura 11, 43) z Lužice (Nachr. d. Alt. 1895, 1, 1896, 74), Braniborska (*H. Busse*, Zs. f. Ethn. 1909. 690. Nachr. 1893. 34), Slezska (*Seger* Beitr. Urg. Schles. IV. 1909. 28 sl. *Mertins* Schles. Vorz. VII. 517), z Poznaňska (*Blume* Vor- und Frühgesch. Alt. d. Prov. Posen. 1909. 7, *Kostrzewski* Wielkopolska 37), z Pomořan (Nachr. 1904. 17 sl.), z poříčí Sály a Halštrova (*Kropp* Latènz. Funde 1911. 103). Srv. i výčet *Píčův* Star. II. 3, 178—179.

nejen kulturní, ale patrně i národní, zhruba rozloženou, jak dále uvidíme, mezi středním Labem, Sálou, Dyjí, Karpaty, Sanem a Vislou.

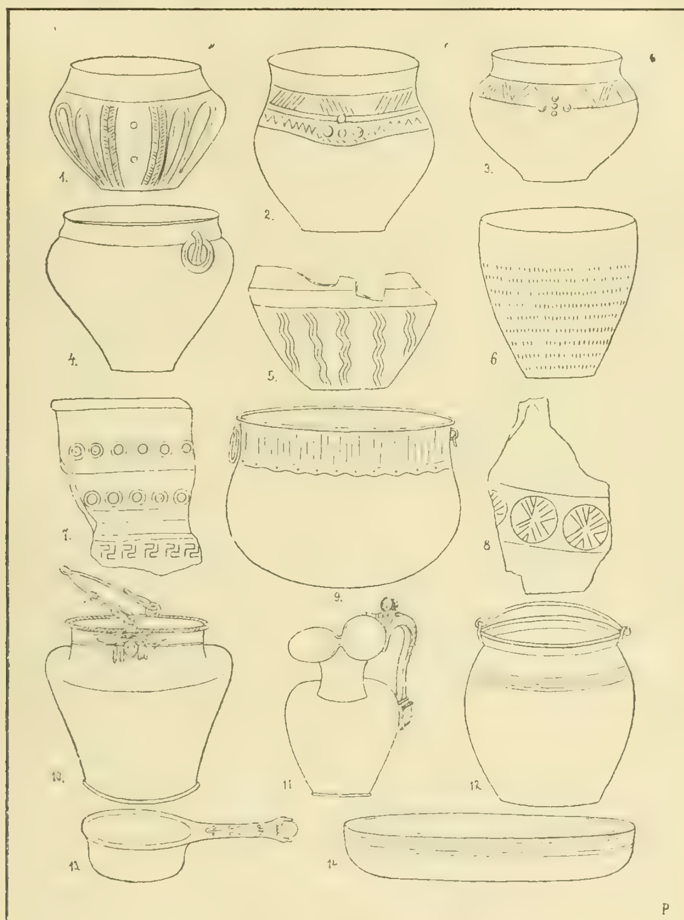
Typy keramiky podle hlavních stupňů jejího vývoje vyznačil jsem už a obrazy doprovodil v I. díle Slovanských Starožitností.

Tab. I. Nádoby kultury dobřichovské.
(Buchtela-Niederle Rukověť tab. XX.)

Později detailnější (ač ne vždy správný) obraz podal J. L. Píč v pátém svazku svých Starožitností země české, a zejména K. Buchtela v typologické studii „Lausitzer und schles. Brandgräber in Böhmen", vyšlé r. 1906 a v Rukověti české archaeologie z r. 1910, pro Moravu pak J. L. Červinka r. 1911, na což zde mohu pouze odkázati. Také odstupnění celého vývoje na 1. stupeň neboli kulturu nejstarší

lužickou, 2. mladší lužickou s dalším lokálním odstínem „knovízským“ v středních Čechách, 3. *slezskou* s odstíněným na Moravě stupněm „podolským“, 4. *bylanskou a plátenickou* z posledních století př. Kr., s kterýmižto mladšími stupni srovnávají se na severu Sudet-

Tab. II. Nádoby kultury dobřichovské.
(*Buchtela-Niederle* Rukověť tab. XXI.)

ských hor Vossovy typy: góricky (Göritz), bělinský (Billendorf) v poříčí Odry a kanellovaný typ saský, bylo mnou už vysvětleno na místě citovaném[1]. K těmto stupňům, vyplňujícím celý vývoj

[1] S. S. I. 479—486. Blíže o nich viz u *Buchtely* Laus. Brandgräber 5 sl. Rukovět 64 sl. a *Červinky* Kultura polí popelnicových 10 sl. (týž vsunul na Moravě mezi stupeň slezský a malovaný plátenický ještě stupeň zv. *podolský* s vlivem

polí popelnicových až do doby Kristovy, přistupuje v době „římské“, v níž inventář kovový, kostěný a z části i keramika stojí pod silným vlivem provinciálně-římským, od I. stol. po Kr. počínajíc stupeň 5. v Čechách zvaný *dobřichovský*, dělící se na starši podstupeň pičhorský (I—II. stol. po Kr.) a mladší třebický (III—V. stol.), nazvaný podle velkého pohřebiště u Dobřichova blíže Kouřimě, rozloženého na dvou tratích, v starší polovině na ostrohu Píčhora zvaném, v mladší na Třebické.[1] Hlavní typy keramiky a ostatního inventáře, jež tento stupeň provázejí, předvádí připojená tabulka I—III.

Vznik polí popelnicových lužickoslezského typu padá podle mého přesvědčení při nejmenším do starší doby bronzové z důvodů dále naznačených. V střední době bronzové už kultura tato vystupuje hotová, na př. Čechách a na Moravě. A sice myslím, jak jsem již jinde pověděl,[2] že vznikla ne na Dunaji v Uhrách, jako kdysi J. Undset soudil a po něm přijal i J. L. Píč,[3] nýbrž na severu v centru své pozdější oblasti, mezi Sálou, Labem a Odrou, a snad i na Moravě. Neboť jenom tak vedle podkladu terramarního a únětického který vidíme v nejstarším stupni jejich keramiky a jemuž

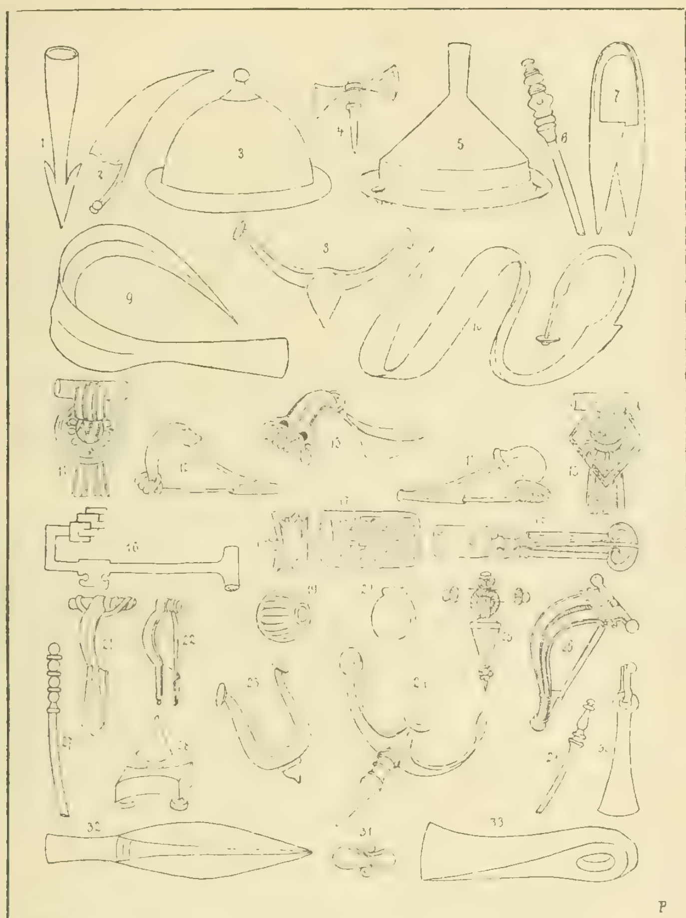
hallstattským a italským. Srv. str. 33 sl.) a u *Píče* Starož. II. 3, 9 sl. K německé oblasti polí popelnicových srv. zejména práce. *R. Behly* Die Urnenfriedhöfe mit Thongefässen des laus. Typus (Luckau 1882), *H. Jentsche* Die Thongefässe der niederlaus. Gräberfelder (Niederl. Mitth. II. 1 sl.), *A. Vossa* Keramische Stilarten der Provinz Brandenburg und benachbarten Gebiete (Zs. Ethn. 1903, 161), *E. Blumeho* Thrakische Keramik in der Prov. Posen (Mannus IV. 75), *H. Schumanna* — *A. Miecka* Gräberfeld bei Oderberg — Bralitz (Prenzlau 1901), *Schumanna* Urnenfriedhöfe in Pommern (Balt. Studien XXXIX), *Segera* Schles. Hügelgräber (Beitr. zur Urg. Schles. IV. 1909, 28 sl.), *Weigela* Der sogenn. Lausitzer Typus (Niederl. M. 1890. I. 391), mimo mnohé jednotlivé popisy v Schles. Vorzeit, Niederl. Mitth. Berl. Verh., Zs. f. Ethnologie.

[1] Více o něm viz u *Píče* Star. II. 3, 89 sl., *Buchtely* Rukovět 81 sl. a *K Hadaczka* Cmentarzysko ciałopalne koło Przeworska (Teka kons. III. 2) Lvov 1909.

[2] Srv. SS. I. 477 sl. a Pravěk 1909, 70. Podobné z části mínění vyslovili i *Seger* (Schles. Vorz. VI. 50, Zentralblatt f. Anthr. 1908, 49—50, Pravěk 1910, 62, Zs. f. Ethn. 1910, 946), dále *Schuchardt* (Zs. f. Ethn. 1910), a nově *J. Červinka* (Kultura 57, Pravěk 1910, 63) a *Fr. Černý* (Pole 27).

[3] *Undset* Das erste Auftreten des Eisens in Nord-Europa (Hamb. 1882) 327, *Píč* Pam. arch. XVII. 365, 538, XVIII. 633, Starož. I. 2, 117, II. 3, 184, 200 sl., 212, Urnengräber 274 (v poslední době poněkud pozměnil své starší mínění). Také *Kossinna* operoval kdysi s podobou thesí (Idg. Frage 211, a ještě Herkunft d. Germ. 1911, 21, 28), ale dnes kulturu lužickoslezskou odvádí z oblasti kultury únětické (Mannus III. 316, IV. 173 sl.), *Červinka* opustil starší mínění (Pravěk 239) a je dnes pro původ severní (Kultura 53 sl.).

lze přičísti i zánik staré dekorace nordické,[3] vysvětliti možno právě dvě nejdůležitější a základní formy popelnic lužických, ukazující nápadnou shodu s typem amfory a dvojkomolého hrnce, který se

Tab. III. **Kovové věci kultury dobřichovské.**
(Buchtela-Niederle Rukověť tab. XXII.)

[3] Sem náležejí mísy s vyžlábnutým okrajem, přepaženým 2—4 úšky, jisté druhy džbánečků vlastních i našim mohylám (*Píč* Star. II. 3, 178), šálků s volným uchem, poháry na nožkách a dále dekorace prsovitých vypnulin, vystupující nejen v terramarách italských (*Modestov* Intr. à l'hist. rom. 176) a staré keramice thrácké (Mannus IV. 178), ale na Dunaji už vedle forem únětických (Jahrbuch ZK. 1903, 24, 46). Srv. ostatně i Zentralblatt f. Anthr. 1908, 50, *Červinka* Kultura 54, *Mertins*, Wegweiser 49, Mannus IV. 179. Sem patří i ozvuky rohatých uch na některých hrnéčkách lužického typu (srv. i, co vykládá *Píč* l. c.), jež mají stejné analogie v pannonské keramice v Uhrách.

v severním Německu objevuje v kultuře nordické na konci neolithu a v kostrových i žárových hrobech starší doby bronzové v téže kultuře.[1] Rovněž jen tak lze si u nás vysvětliti geografický rys postupného šíření kultury lužickoslezské od severu k jihu a k západu. Do Čech a do Moravy nepřišla najisto z jihu a zastanci uherského původu byli proto nuceni přijímati pro ni náhlý přechod, vlastně skok přes naše země do vých. Německa a odtud teprve zpětné šíření k nám. Mezera časová, která se jeví ještě mezi počátkem našich polí a zmíněnou nordickou keramikou, musí ustoupiti před faktem vzájemné shody vedoucích typů keramických a je mimo to jen nevelká a více zdánlivá, neboť nejstarší lužická kultura vykazuje nejen styky s nejstarší kulturou bronzovou hrobů kostrových (u nás tedy s únětickou), nýbrž místy docela i reminiscence na dobu přechodnou, v níž se jako v nejstarší bronzové objevují právě dvoukomolé hrnce a amfory s vysokým hrdlem na severu Německa. Některé hroby únětické doby přímo se tím spojují s nejstarší fasí lužickou.[2]

---

[1] Forma amfory s dvěma úšky pod hrdlem je dosti hojná v nordické kultuře a také v jižnějších krajinách se s ní setkáváme v nálezech stilu přechodního. Srv. skřínkové hroby u Helmsdorfu v okolí Mansfeldu v Sasku, dále u Sangershausenu v Durinsku (Jahresschrift f. Vorg. s. L. VIII. 92, 94, *Götze* Früh- und vorg. Alt. Thür. 147), u nás u Lab. Kostelce, Křenovic, Kbel, na Slanské hoře. Zejména důležité prototypy vedle dvojkomolého kužele ukazuje eneolithické pohřebiště u Walternienburgu (Kr. Jerichov) v Durinsku (Jahresschrift X. tab. 16—20). Forma dvojkomolého kužele, charakteristická rovněž pro nordické hroby sev. Německa (*Beltz* Vorg. Alt. 195, Vorg. Mekl. 25, 81, *Mestorfová* Urnenfriedhöfe. Alt. XVII. 141, *Swantes* Ält. Urnenfr. 12—18, *Brunner* Archiv f. Anthr. XXV, 254), vyskytuje se rovněž v skříňkových hrobech s kostrami u Mansfeldu, Rudislebenu (Jahresschrift, I. 156, Götze tab. IX. 149), u Sulimova (Silmenau) blíže Vratislavě (Schles. Vorz. V. 127, Niederl. M. VII. 19).

[2] Srv. poznámku předešlou. Následkem toho kladl bych počátky lužických hrobů do doby současné našim Úněticům, tedy aspoň do posledních století II. tisíciletí př. Kr. (počátek pak naší slezské fase asi do VII.—VI., platěnické do c. IV. stol. př. Kr.). V datování tomto rozcházejí se velice badatelé podle toho, jak se dívají na datování doby bronzové vůbec; někteří vše posunují o několik století do minulosti (srv. na př. Montelius, Kossinna, Blume, Hoernes), druzí více stlačují (S. Müller, Buchtela). To má pak vliv i na datování periody lužické, s níž jedni jdou až do XIII—XV., druzí do IX—VIII. století. Píč sám zprvu zcela omylně soudil na I. stol. př. Kr., na konci života kladl příchod kultury lužické do Čech před r. 500, tedy asi do VI. stol. př. Kr. (Starož. II. 3. 186, 200, 208, 219, 275, Urnengräber 255). Červinkovo datování shoduje se celkem s mým (Kultura 58, Kdy zalidnili Slované 22), tak i Jentschovo (Niederl. M. VII. 79) a Reineckovo (MAG. 1900, 52 Korrespb. 1904 12, 23).

Oblast polí popelnicových přirozeně nebyla stejná na všech stupních svého vývoje, ale změn, které prodělala, nelze dosud bezpečněji zjistiti, zejména na severu a na východě. V starší době t. zv. „lužické“, u nás v Čechách representované stupněm „lužicko-knovízským“, v středním Německu pak především typem nádob s prsovitými vypnulinami a vodorovnou kanellací, zaujímala oblast těchto polí popelnicových už velké území, obsahující celé Sasko až po Sálu s výběžky i do Durinska[1], dále Starou Marku až po ř. Jesnou, dn. Jetzel,[2] celé Braniborsko se starým krajem brižanským (Priegnitz), Markou Ukranskou a Novou Markou, odkudž pronikal lužický typ i do Meklenburska a k Slupsku do Pomořan,[3] — dále Poznaňsko, Slezsko a západ ruského Polska po Vislu[4] a Haliče po San.[5] Na jihu byly hranicí Karpaty s výběžkem do Oravy[6] a na Moravě stok Moravy s Dyjí u Břeclavě, Krumlov,[7] v Čechách Chrudim, Čáslav, Praha, Žatec a Kadaň na Ohři.[8] V mladší době representované v Čechách a na Moravě stupněm „slezským, podolským, bylansko-plátenickým“ a dále na severu „bělínským, górickým, gorszewickým“, pak malovaným slezským hnula se oblast intensivněji k severu do Meklenburska a Pomořan, a na jihu hlouběji do severních Uher a k Dunaji. Na severu postupovala současně proti lužicko-slezské kultuře oblast žárových hrobů nordické kultury rozložená kompaktně od Hano-

[1] *Kropp* J. Latènzeitliche Funde (Würzb. 1911) 98—103, *Götze* Vor- und Frühgesch. Alt. Thür. XXX. sl. *Voss* docela podal zprávu o výstřelku luž.-knovízské kultury k Mohuči (Nachr. 1902, 95.)

[2] *P. Kupka* Die Bronzezeit in Altmark. Jahreschr. f. Vorg. sächs. L. VII. 29, 54 sl. 76. *G. Schwantes* Die ältesten Urnenfriedhöfe bei Uelzen. Hann. 1911, 2, 12 sl.

[3] *Beltz* Alt. Meckl. 256, 265, Corresp. 1901, 16—22, *Schumann-Mieck* Gräberfeld bei Oderberg-Bralitz 48, 78, 79, 85, Urnenfriedhöfe in Pommern, Balt. Stud. 39, *Voss-Stimming* Alt. 11. Mohyly s luž. žárovým hrobem odkryty byly až u Sodlina (kr. Slupsk) v Pomořanech. (Nachr. 1904, 17 sl.)

[4] Zde mi není hranice podle dosavadního materiálu jasna. Ale zdá se, že přes Vislu v starší době lužické nešla, leda u Plocka a Varšavy. Srv. *Kostrzewski* Wielkopolska 55, 77. K Poznaňsku srv. *Blume* Alt. Prov. Posen 7—15.

[5] Srv. hlavně materiál u *Demetrykiewicze* Mat. II. 135, 153 (a též v Zbióru III, 3). Zde se v Haliči jeví typy trochu odchylné a bylo by dobře mluviti o typu *haličském* nebo *furmanském* (dle pohřebiště u Furman u Tarnobrzegu).

[6] Do lužické doby náležejí z části hroby z Vyš. Kubína a Orav. Podzámku (srv. MAG. XIII. 67, XIV. 19.)

[7] *Červinka* Pravěk 201, 202, Kultura 16, *Černý* Popel. pole 20.

[8] *Buchtela* Brandgräber 9, 32, 34. Srv. i *Píč* Star. II. 3, 10, *Weinzierl* Thätigkeitsber. Mus. Teplitz za r. 1901 str. 21.

verska přes Holštýn a Meklenbursko do Pomořan,[1] a tím si vysvětlíme, že jsou severní hranice obou oblastí dosti neurčité. Pronikají se navzájem a mimo to se údaje archaeologů neshodují. Následkem toho se také na př. mapa rozlohy lužického typu v Píčových Starožitnostech značně liší od mapy Kossinovy.[2] Východ pak vůbec není blíže znám, a pokud se jihu týče, tu v Čechách zříme hranici posunutou dále až u Blatné,[3] na Moravě jde ke Znojmu, Mikulovu a Lednici,[4] v Uhrách na střední Pováží, na Hron a do Novohradu.[5]

Při dolní Visle dlužno od této kultury odděliti oblast hrobů zv. polsky „groby podkloszowe" a o něco později i skupinu hrobů skřínkových, — také s popelnicemi, ale s keramikou a vůbec s inventářem namnoze jiným.[6] Tyto začínají už v mladší době lužické vnikati do lužicko-slezské oblasti Velkopolska a v předřímské době pronikají skřínkové hroby jako cizí element, náležející cizímu lidu, až do Slezska, přivádějíce zde k úpadku jak kulturu starou, tak i kulturu hrobů zvoncových.[7]

Potom v kultuře polí popelnicových nastupuje obrat nedosti jasný, ohlášený na severu v Německu objevením se stupně laténského, jejž v Německu a v Polsku ztotožňují s příchodem nové kultury a nového severního lidu, který přivedl k zániku kulturu

[1] Srv. *Mestorfová J.* Urnenfriedhöfe in Schleswig-Holstein (Hamburg 1886), *Knorr Fr.* Friedhöfe der älteren Eisenzeit in Schleswig-Holstein (Kiel 1910), *Schwantes G.* Der Urnenfriedhof bei Jastorf im Kr. Uelzen (Jahrbuch des Prov. Mus. in Hannover 1904), Die Gräber der ältesten Eisenzeit im östl. Hannover (Praeh. Zs. I. 2) a Die ältesten Urnenfriedhöfe bei Uelzen und Lüneburg (Hannover 1911) v sbírce *Schuchardt C.* Die Urnenfriedhöfe in Niedersachsen I. 1—2 a *Beltzův* popis meklenburských v Jahrbücher d. Ver. f. mekl. Gesch. 1906 a v díle Altert. Meckl. Pro Poznaňsko srv. *Blume* Alt. Prov. Posen 13 sl.

[2] *Píč* Star. II. 3 mapa *G. Kossinna* D. Erde XI. (1912) tab. 14. Nejlepší mapku, ač také ne úplně shodnou s naším výkladem vydal L. Červinka v zprávách o sjezdu III. mor. archaeologů v Boskovicích (Brno 1910).

[3] *Buchtela* l. c. 36 sl., Taf. VII., *Píč* Star. II. 3, 85, 187, *Siblík* Pam. XXIII. 57 sl.

[4] *Červinka* Pravěk 216, 225, 229, Kultura 22, 46, *Černý* Pop. pole 23.

[5] *Niederle* Příspěvek k poč. slovenské historie. Osvaldovo Tovaryšstvo III. (1900) 172 a SS. II. 499.

[6] *Kostrzewski* Wielkopolska 93, 96, *Blume* Alt. Prov. Posen 13.

[7] *Kostrzewski* l. c. 69, 94, 110, 112. Kostrzewski se nevyslovuje určitě o příslušnosti skřínkových hrobů, Píč je přičetl Litevcům (Star. II, 3. 1846); sám bych dnes v nich viděl jeden proud germanský (tak i *Blume* l. c.). Srv. k nim i stať *Reineckovu* Korrespondenzblatt d. anthr. Ges. 1904, 13, 23.

lužicko-slezskou.[1] Co se s touto stalo, zůstává stále nejasno a vede to i k podivným hypothesám.[2] Faktem však zůstává, že se v Německu asi v III.—II. stol. vývoj lužicko-slezské kultury zastavuje i mizí a totéž vidíme u nás při příchodu doby římské, resp. stupně dobřichovského. Lužicko-slezská kultura nemá pojednou vývojového spojení s tímto stupněm — aspoň není posud dostatečně prokázáno[3] — tak jako v Německu se stupněm latènským, jenž pokračuje do stupně reichersdorfského a darzavského.[4]

Všechno vypadá tak, jako by se vskutku v Německu latènskými hroby žárovými a spojenými s tím římskými, u nás pak dobřichovskými[5] vyjadřoval vstup nového lidu od severu do oblasti starých hrobů lužicko-slezských. Lidem tím mohli býti jenom Germani od severu se šířící. Germanům by tedy náležely hroby typu dobřichovského v celém Německu i u nás. Ale věc nelze přece řešiti tak snadno a tak jednoduše. Zůstává předně nejen možnost spojení (dosud scházející) s kulturou starší, a potom these tato nevysvětluje uspokojivě, co se stalo se starým lidem lužicko-slezské kultury, kam se poděl, a rovněž nevysvětluje současnou existenci Slovanů mezi Labem a Vislou v císařské době římské, jak jsem ji výše na str. 61 dovodil. Zde musili býti vedle Germanů také Slované, a sice i v žárových hrobech s kulturou římskou, neboť obrat k pochovávání nastal u nich později. Kde tedy jsou? — Slovem, je tu ještě mnoho nevysvětleného, mnoho záhadného a proto mohu dnes k otázce archaeologického dokladu pro starší existenci Slovanů ve východní Germanii, speciálně

[1] Srv. *Voss* Korrespbl. 1901, 114, *Jentsch* Niederl. Mitth. IV., 89, 90, 97, Schles. Vorz. VI. 406, *Weigel* Gräberfeld von Dahlhausen 30, *Seger* Beitr. Schles. I. 44, *Blume* Germ. Stämme 148 sl., *Busse*, Mannus IV. 265, *Knorr* Friedhöfe Schlesw. Holst. 15, *Kossinna* Mannus IV. 266, *Kostrzewski* Wielkopolska 111 sl., *Beltz* Alt. 337, *Schwantes* Praeh. Zs. I. 2, 158, *Jahn* Die Bewaffnung d. Germ. (Berl. 1914), *Becher* Jahreschr. Vorg. sächs. L. II. 1 sl., *Hadaczek* Cment. Przeworska 16, *Wawrzeniecki* Mat. X. 88, *Stimming* Mannus IV. 309. Současně na severu objevují se i hroby s popelem do jámy vsypaným (Brandgrubengräber) místo do popelnice, a to hroby rázu bornholmského.

[2] *Blume* vykládal na př. zánik pohlavními výstřednostmi zjemnělého lidu kultury lužicko-slezské. (Mannus IV. 75).

[3] Srv., co jsem pověděl v Pam. arch. 1914, 184.

[4] Srv. přechody v pohřebištích u Lubošojců (Liebesitz) a Sazarjejců (Sadersdorf) v Lužici (Mitth. Niederl. IV. 1 sl. 86, 87). Podobné jsou dále na západě v Sasku.

[5] Latènské hroby žárové vnikly k nám podle dosavadních vědomostí pouze k Podmoklům nad Labem. (Wiener Praeh. Zs. I. 189).

k otázce slovanskosti polí popelnicových, odpověděti jen se značnou skepsí asi toto.[1]

Pole popelnicová lužicko-slezského typu nejsou podle všeho, co víme, germanská; neboť Germanům v té době náležel okruh nordické kultury, který se ovšem do oblasti lužicko-slezské od severu pomalu šířil. Nejsou také thracká, jak dříve soudil Kossinna, neboť pro existenci Thraků v průběhu I. tisíciletí př. Kr. nemáme ve východním Německu dokladů, — a rovněž nejsou illyrská podle nové Kossinnovy hypothesy, neboť o ní platí totéž. Hroby lužicko-slezské můžeme ve východní Germanii pro I. tisíciletí př. Kr., pro dobu, než tam přišli Germani, míti důvodně buď za gallské nebo za slovanské. Gallové na západě Labe, Slované na východě Visly s nimi sousedili. Pro Gally by svědčila hojná gallská říční nomenklatura v Poodří a Povislí — jak se tu aspoň dnes předpokládá — a gallská jména osad Ptolemaiem uvedená. Proti nim však svědčí historie, jež zde velkého gallského národa nezná a ještě více archaeologie, ukazujíc, že kultura vlastních Gallů na západě při Rýně je rázu zcela jiného nežli kultura lužicko-slezská. Pro Slovany mluví bezprostřední sousedství pravlasti slovanské za Vislou a některé historické doklady, jež nasvědčují, že Slované byli před Vislou dávno před V. stol. po Kr. Ale bezpečnějšího důvodu pro slovanskost také není a nebude tak dlouho, dokud *se neprokáže vývoj lužicko-slezských hrobů do kultury dobřichovské a z této do slovanské V.—VI. století po Kr.*, kterážto kontinuita vývoje dosud objektivně prokázána není. Nelze tedy po mém soudu vyloučiti možnost, že lužicko-slezská kultura je slovanská, ale dokázáno to není. A poněvadž v druhé polovině I. tisíciletí př. Kr. naplnili kraje mezi Labem a Vislou Germani, pochovávající své mrtvé také v hrobech žárových, je zjevno, že i připustíme-li slovanskost, část žárových hrobů a sice patrně tak zv. laténské středního Německa a dále části stupně římského musí býti germanské a bude dalším úkolem rozlišiti, co je v hrobech této doby slovanské a co germanské.

Lze tedy nanejvýše s pravděpodobností mluviti o slovanskosti polí starého stupně lužicko-slezského, vše ostatní je příliš nejisté.

Pokud se týče oblasti, na níž se rozkládají žárové hroby našeho typu dobřichovského, jemuž v Německu na rovni stojí t. zv. hroby typu reichersdorfského, dahlhausenského, darzavského, také staromarckého, karstedského, bortelského atd., tu oblast tato

[1] Vyložil jsem to obšírněji v Pam. arch. 1914, 181 sl.

šíří se místy daleko za staré hranice typu lužicko-slezského, neboť se objevují hojně nejen v Staré Marce, Lünebursku, v Holštýně, v Meklenbursku a ve středním Německu, nýbrž proniká k nám do Čech do Polabí, na Moravu jižní a dále na východě do Polska a to i daleko za Vislu k Mlavě, do Podolí haličského, ba až do Podněpří, kde se ovšem stýká s žárovými hroby rázu jiného. O tom však bude pojednáno ve IV. díle Slovanských Starožitností. Současně se u dolní Visly objevují od I. století i kostrové hroby s kulturou římskou (zprvu pomíšeně s žárovými), které se také šíří Velkopolskem jednak do Slezska, jednak přes Bug k střednímu Dněpru;[1] vedle nich od III.—IV. století počínají se ve vých. Německu i nové mohyly žárové, které někteří archaeologové mají za předvoj pozdějších slovanských.[2]

II.

Nepřihlížíme-li k této sporné otázce slovanskosti polí popelnicových, je nová invase Slovanů mezi Labem a Vislou zajištěna historicky teprve od III.—IV. stol. po Kr., jak jsem ukázal výše na str. 61 a násl. z řady jmen, přejatých Slovany od starších kmenů germanských před jich odchodem z Germanie. Následkem toho musí s nimi od té doby zde počítati i archaeolog bez ohledu na starší pole popelnicová a je zjevno, že některá kultura nebo některé druhy pohřebišť z III.—IV. stol. jsou zde slovanské a že nesprávné je stanovisko těch německých archaeologů, kteří v souhlasu se starší školou historickou hledají počátky kultury slovanské teprve v nálezech VI. nebo VII. století.[3] Bude zajisté jedním z nejhlavnějších úkolů praehistorické archaeologie, aby pro tuto dobu zjistila bezpečně i archaeologicky Slovany v celé východní Germanii tam, kde se Slovany historicky nutno počítati. Prozatím možno říci, že splnění tohoto úkolu nejblíže je archaeologie česká, která právem za takové časné slovanské památky pokládá malé mohyly žárové, roztroušené po skupinách bohužel dosud málo probádaných (příčinou toho je jejich chudost a spojené s tím málo

[1] Kostrzewski v nich shledává šíření Gotů (Wielkopolska 142 sl., 153), Blume Gotů a Gepidů (Germ. Stämme 203, Alt. Prov. Posen 17). Jednotlivě se ovšem kostrové hroby objevují po celé staré oblasti polí popelnicových, kde nám představují nejspíše památky po římských obchodnících, úřednících nebo vojácích.

[2] Srv. o nich znovu dále na str. 246.

[3] *Kemke* Schriften d. fys. ök. Ges. 1899, 88, *Tischler* (*Kemke* ib. 94), *Beltz* Alt. 367, *Schumann* Kultur Pomm. 83.

vděčné kopání), obsahujících žárové hroby s hromádkou popele na úrovni a se zbytky keramiky tak zv. hradištní, vyvinuté z římské keramiky provinciální.[1] Rozšíření jejich lze v Čechách sledovati i do jižní poloviny, což souvisí zřejmě se slovanskou kolonisací jižních Čech;[2] na Moravě v příslušné míře dosud zjištěny nebyly a poměry tam vůbec nejsou jasné.[3] Ve východním Německu objevují se žárové mohyly už od starší doby římské, ale ethnická příslušnost není jistá a teprve mladší skupinu z III.—IV. stol. (Jaroczyn, Siedlemin, Bromberg, Czarnikow, Kolmar) chtějí někteří archaeologové přičítati Slovanům a spatřovati v nich prvé stopy slovanského postupu na západ.[4] Vyskytla se také sídliště s keramikou typu darzavského, vedle níž se objevuje keramika hradištní.[5] Ale současnost a věrohodnost vyžaduje potvrzení nálezy novými, přesně probádanými.

Jinak je ovšem nesporno, že se nám představují západní Slované v plné síle archaeologicky teprve od IX. století. V době této můžeme, jak jsem svrchu vyložil, posunouti poslední hranici jejich sídel od Hamburka až po Brunšvík, Nordhausen, Gothu, Fuldu, Würzburg. Současně nám vykazuje celý tento rozsáhlý kraj západními Slovany osazený i celkem jednotnou archaeologickou kulturu poměrně sice chudou, ale při tom svéráznou, která je nepopíratelně slovanská. Předvádějí nám ji především tři, ostatně velmi nestejně probádané druhy památek: zbytky sídel, hroby a opevněná útočiště válečná, obvykle *hradiště* zvaná, mimo několik málo pokladů kovových v zemi uložených a zapomenutých.

Nejméně známa je prvá skupina, poněvadž je nejchudší svým obsahem a dosud nejméně lákala k výzkumům. Jako v starších

[1] Srv. SS. II. 514 a zde dále str. 249.

[2] Srv. o této skupině *Niederle-Buchtela* Rukovět 91 sl., a zvláště *Píč* Star. III. 1. 9 sl. (mapa rozlohy těchto mohyl u Píče III. 1 mapa A), ale k tomu i poznámky dra. *Axamita* v Pam. 1917, 9.

[3] *Červinka* Pravěk 315.

[4] Slovanům je přičítá na př. *Kostrzewski* (Mater. XIII. 54, Wielkopolska 154, Roczn. tow. Pozn. 1917, 116) a podle něho (l. c.) v poslední době i *E. Blume* Kaiser Friedrich Museum in Posen. Amtl. Führer 1911 (III. vyd.) 44, 51. Ve svém hlavním spise „Germ. Stämme etc." z r. 1912 *Er. Blume* se sice (str. 203) o těchto mohylách zmiňuje, ale nepraví, komu náležejí, jen dí, že starší svůj názor o nich změnil. (Zde udává k nim i literaturu.) R. 1909 pokládal tyto mohyly ze starší doby římské za germanské, ale o mladších (Jaroczyn) ani toho tvrditi nechtěl. (Alt. Prov. Posen 18.) Srv. i mínění *Salinovo, Almgrenovo* a *Monteliovo*, citované už výše na str. 62, pozn. 2.

[5] Srv. *Beltz* Nachr. 1895, 19, 21.

dobách, tak i v této době zbyly po sídlech prostého lidu po dědinách jen místa popelovitá, zejména stále ještě jámy popelovitou zemí naplněné, jejichž obsah: zbytky keramiky, úlomky zbraní, různého domácího náčiní atd., — kladou sídlo do této doby časně historické, nebo jak se zase s hlediska archaeologického říká, do konce doby praehistorické, do VII. (VIII.)—X. (XI.) století. Jak v té době slovanský lid prostý bydlil, vyložil jsem podrobněji na jiném místě,[1] zde mohu jenom podotknouti, že takovýchto jam jest roztroušeno po celé západoslovanské oblasti dosti veliké množství, ale zkoumáno jich bylo poměrně velmi málo. Stačí vzíti na př. do ruky velké Píčovy Starožitnosti země české, kde sice této periodě archaeologické věnován je celý obšírný (V.) svazek, ale v něm se činí zmínka jen o nepatrném počtu sídelných jam sem patřících a ještě v menší míře o jamách prozkoumaných.[2] A to, co platí o Čechách v díle Píčově, shledáváme pro Moravu v starším díle Červinkově[3] a totéž v popisech starožitností slovanské periody východního Německa.[4]

Výsledkem možno říci, že západní Slované počali se v té době pevně usazovati a stavěti domy pevnější a stálejší na povrchu země, a že příbytků v jamách založených, t. zv. zemnic,[5] počíná ubývati. Obsah popelovitých vrstev nebo jam z této doby projevuje týž inventář, s kterým se setkáváme v hrobech a hradištích, jenže je mnohem více upotřebený a pokažený.

Hradům nebo-li *hradištím*[6] *slovanským* věnováno bude obšírné pojednání v X. kapitole Života Slovanů. Zde zatím konstatuji, že celkového zpracování hradišť západoslovanských dosud není a jsou jen vydány výčty a popisy pro jednotlivá menší území,[7] ale i tu

[1] Život Slov. I. 691 sl.

[2] *Píč* Star. III. 1. 323 sl., 389 sl.

[3] *Červinka* Pravěk Mor. 326.

[4] Srv. ŽS. I. 699, Nachr. 1902, 83. Zs. f. Ethn. V. 156, 1911, 347, 1912, 386, *Beltz* Alt. 378, *Schuhmann* Kultur 88, Jahreschrift f. Vorg. sächs. Länder I. 491.

[5] Srv. můj ŽS. I. 703.

[6] Název hradiště je starý, u nás už z XIII. stol. doložený a pak u Dalimila (srv. stsl. *gradište*), ale znamená vlastně místo, kde býval hrad (*Gebauer* Stč. sl. I. 483). Dnes se ho v archeologii užívá i ve významu hradu ovšem nezděného, staršího.

[7] Sem náležejí hlavně tyto novější a celkovější přehledy pro Čechy: *Píč* Star. III. 1, 201, 355 sl. a *J. Braniš* Staroč. hrady (Kladno 1909), pro Moravu: *Knies* ČL. III. 449, *Červinka* Pravěká hradiska na Moravě (Kroměříž 1896), Pravěk 330, Hradiska pravěká, hrady a hrádky na Moravě (Čas. Ol. Mus. 1914, XXXI. 69—102), pro Slezsko a Lužici: *Söhnel* H. Rundwälle der Niederlausitz (Guben 1886), *Andree R.* Heidenschanzen und Steinwälle in der Lausitz (Globus

popisy nedokonalé, poněvadž výzkum (prokopání) většího hradu je velmi nesnadný i nákladný a badatelé spokojují se obyčejně jen nakopnutím valu nebo vnitřní plošiny na jednom nebo několika místech, aby z kulturních vrstev mohlo býti zjištěno aspoň stáří a ráz konstrukce. Z těchto důvodů není mi také možno podati podrobnější obraz jejich rozložení, zejména pokud se týče konstrukce obranných systémů kmenových, ani podrobné vylíčení jejich konstrukce vnitřní a pak významu a účelu hradů jednotlivých.

Hradiště představují z části pouhá útočiště obyvatelů celého kraje nebo několika příbuzných dědin v dobách válečných, z části stráže pohraniční, z části však i opevnění sídel trvalých, zejména při kmenových sídlech knížecích a tržištích.[1] V tomto případě hradiště bylo komplikovanější, zejména vedle velké prostory ohrazené mělo přehradí a uvnitř na výhodném místě tvrz, v níž bydlil náčelník rodu, plemene nebo kmene. Valy jsou obvykle z hlíny nasypány, ale mají místy i substrukce kamenné a dřevěné. Inventář kulturních vrstev sestává celkem z týchž věcí, jako inventář současných hrobů, o němž dále mluvím. Nejvíce tu převládá rozbitá keramika typu, který odtud dostal i název keramiky *hradištní* a jejž jsem stručně charakterisoval už v II. díle Slov. Starožitností na str. 514.[2] Ale i všechny možné jiné artefakty se tu nalézají, jenže ve stavu namnoze porušeném. Sestavení kulturního obrazu z nich je ještě ztíženo tím, že se přečasto při kopání

XX. 219), *Söhnel* H. Burgwälle Schlesiens (Breslau 1896, srv. *Senf* Archiv f. Anthr. XXVII. 133), *Partsch* Schlesien I. 346 (Breslau 1896), *Behla R.* Über Rundwälle in Sachsen und Schlesien (Berl. Verh. 1888, 433), Die vorgesch. Rundwälle im östl. Deutschland (Berlin 1888), *O. Vug* Schles. Heidenschanzen (Grottkau 1890), *Höfer P.* Jahresschr. Vorg. sächs. Länder V. 57, pro ostatní Německo: *P. Ziesche* Die vorgesch. Burgen und Wälle in Thüringen (Vorg. Alt. Prov. Sachsen X—XII. 1889, 1906), *Reinecke* Korrespondenzblatt 1901, № 3, 17 sl. (bavorské), *Beltz* Alt. I. 382, Korresp. 1901, 32, 37, *F. Wigger* Mecklenb. Ann. 1863, *Beltz* Karten von Mecklenburg (Berl. 1899), *W. Bartelt und K. Waase* Burgwälle des Ruppiner Kreises (Würzburg 1911), *H. Schumann* Burgwälle des Randowthales (Balt. Stud. XXXVII. Stettin 1886). K polským srv. *Kostrzewski* Wielkopolska 160 sl. a *W. Czermak* Dzieje Polski I. (Vídeň 1906) 17—23.

[1] Staré zprávy rozlišují tu občas *civitas* nebo *urbs* a *castellum*, ale ne vždy přesně (srv. výše str. 104). Sem náleží i množství malých hrádků, opevněných to sídel bohatších a vynikajících jednotlivců. O účelu a významu hradišť dobře pojednal *Píč* Star. III. 1. 298—323.

[2] Podrobnější výklad o ní a vůbec o slov. hrnčířství bude vložen do VIII. apitoly III. dílu Života Slovanů.

dostávají věci z povrchu, tedy věci mladších století, do starší kulturní vrstvy hradištní. Vůbec je dosavadní výzkum až na málo výjimek velice nedokonalý.[1]

Nedokonalá známost výkopů je také příčinou, proč nám vznik hradů jak v jednotlivých případech, tak i v celku není dostatečně jasný. V otázce té setkáváme se dosud s německou thesí, podle níž západoslovanská hradiště objevila se náhle po příchodu Slovanů, jenž se, jak jsme viděli, klade obvykle do V.—VI. století.[2] V tomto smyslu a s tohoto hlediska souhlasu dáti nelze, neboť o příchodu Slovanů do Germanie v V.—VI. nebo dokonce teprve v VII. století nemůže býti řeči. Nicméně tolik se aspoň u nás v Čechách a na Moravě pravdě podobá, že se počala většina hradů budovati v VI.—VII. století, tak že se zdá vznik jejich vkutku náhlý. To však nesouvisí s příchodem Slovanů, nýbrž spíše s útoky avarskými, proti nimž bylo nutno po kmenech zřizovati velká obranná útočiště. Ještě Kristian zachoval v X. stol. tradici z úst starců, současníků sv. Václava († 929), že se v staré době Čechové potulovali s místa na místo, nemajíce hradů.[3] Tím ovšem nechci vylučovati, že se jednotlivě najdou hrady i z doby starší.[4]

Konečně bych dodal, že hrady nebyly zakládány jen po různu, tu a tam na místech výhodných k obraně, nýbrž že namnoze tvořily celé linie a systémy obranné pro větší území, založené tak, aby celé plémě nebo i celý kmen byl najednou chráněn a aby mezi hrady mohlo býti udrženo aspoň signálové spojení. Proto členitost toho systému a počet hradů representovaly na venek sílu kmene a tak musíme rozuměti zprávám geografa Bavor-

[1] Výjimkou takovouto nad jiné důležitou bude výzkum hradiště děvínského, zašlého nejspíše r. 906 při vpádu maďarském, který r. 1913 počala provádět komise Archaeologického klubu moravského vedením J. Červinky. Srv. *J. Zavadil* Velehrady Děvín a Nitra. Kroměříž 1912, *Červinka J. L.* Děvín, Velehrad říše velkomoravské. Brno 1914. (Srv. i starší spis jeho Děvín a Velehrad. Kroměříž 1902.)

[2] Srv. *Virchow* Korrespondenzblatt 1884. 69.

[3] Kristian ed. *Pekař* 134 (Fontes I. 202): Sclavi Boemiae . . . sine ullo principe vel rectore, vel urbe, uti bruta animalia sparsim vagantes terram solam incolebant. O významu tohoto potulování s místa na místo viz podrobný výklad v III. díle Života Slovanů.

[4] Podle Píče počíná keramika některých hradů už typem třebickým, tedy dobou V. století (Star. III. 1. 244). V Německu zase naléză se ve spodnějších vrstvách hradů keramika rázu lužického. Srv. *Kostrzeski* Wielkopolska 157 a *Götze* Pr. Zs. IV. 341 (ze 100 hradů v D. Lužici u 13).

ského, jenž při každém uvedeném slovanském kmenu uvádí, kolik měl hradů (civitates), někdy i číslem značně vysokým.[1]

Že nám přesné stanovení systémů hradných pomůže jednou řešiti spory o hranicích mezi jednotlivými kmeny, je na bíledni. Zatím však nemáme, než první k tomu náběhy.[2]

Hroby slovanské této periody vylíčil jsem tak podrobně v I. dílu Života starých Slovanů v kapitole o ritu pohřebním, že se mohu zde omeziti na zcela stručnou rekapitulaci výsledků, pokud se vztahují na Slovany západní.

Předně vidíme rychlý zánik starého ritu spalování. Pohřbívání nenastoupilo všude stejně a také ne všude stejným vlivem. Z jihu od Dunaje působil na západní Slovany vliv římský, resp. církevně římský, poměrně slabě a pozdě a následkem toho zde pochovávání nastoupilo teprve s přijetím křesťanství u Čechů v IX., u Poláků v X. stol.[3]

Do té doby se spalovalo, a proto Slovanům náležejí v Čechách i výše zmíněné malé mohyly s velmi chudým inventářem, dosud málo známé. Kladeny jsou do VI.—VII. stol.,[4] ale část značná patří i do VIII. a IX., ba místy některé i do doby ještě pozdější.[5] Je to nutný apriorní postulát archaeologicko-historický, který bude jistě během doby i náležitě nálezy doložen. Že jich je dosud tak

[1] Srv. *Šafařík* SS. II. 711, a zde výše na str. 104. K srovnání vývoje hradů v době VIII.—XIII. stol. uvádím, že *Píč* jich uvádí v Čechách ke 250 (Starož. II. 3, 355—388), *Mertins* ve Slezsku a v Horní Lužici ke 300 (Wegweiser 131), *Götze* v Dolní Lužici ke 100 (Praeh. Zs. 1912, 341; *Jentsch* jich r. 1893 napočítal 97, Niederl. Mitth. III. 1), *Beltz* v Meklenbursku 143 (Korrespondenzblatt 1901, 32, 37).

[2] Srv. *Píčův* výklad o hranici kmene Pšovanů a Chorvatů (Pam. XIV. 357 sl), nebo *Hellichův* o hranici dvou různých kmenů v Polabí, od Labské Týnice ke Kostomlatům a Kolínu (Pam. 1915). O fortifikačním významu linií hradištných srv. též výklad *Balzerův* Kwart. hist. XXIV. 360, a také, co jsem napsal o hradech mor. Slovenska (Mor. Slovensko I. 23).

[3] U Dunaje objevují se však kostrové hroby s inventářem sarmatsko-slovanského rázu už i V.—VII. stol. Sem bych aspoň čítal hroby u Kirchbergu v Hor. Rakousích a o něco pozdější hroby u Mistelbachu se záušnicemi (srv. Jahrbuch ZK. III. 220, 222, 226) a mezi Kirchdorfem a Micheldorfem (tamže 214). Za to hřbitovy u Kettlachu a Thunavy se zajímavými email. šperky nejsou tak časné, jak se dříve soudilo, nýbrž pozdější, asi z IX.—X. stol. Srv. o nich v SS. II. 520 a ŽS. I. 545.

[4] Srv. o nich výše na str. 245.

[5] V Čechách na př. srv. hroby z Netolic, Libějic, Blatné (ŽS. I. 232, Pam. XXI. 573), na Moravě z Kobeřic (Č. Mat. Mor. 1917, 8). Také z Lužice je známe. Srv. Berl. Verh. 1885, 150, 383; 1890, 356; 1892, 277; 1901, 39 a ŽS. I. 233.

málo známo z končin mimo velký hvozd, nutno vysvětliti snadným zánikem, jenž byl snad ve spojení s jejich konstrukcí. Je totiž možno, že byly sypány nad povrch země jen malé mohylky s nějakým zbytkem hostiny pohřební a že vlastní popelnice stála na mohylce, tak jako to máme doloženo z XI. století v Rusi u Vjatičů od Polska přišlých. Takové mohylky propadly ovšem po zavedení křesťanství zkáze velmi brzo.

Že by v Čechách slovanské hroby kostrové byly starší IX. století, dosud dokladu není, ač bych jednotlivých předem nevylučoval. Starší hroby kostrové, které známe ve vnitřních Čechách z doby V.—VII. stol., ba jednotlivě i ze století předcházejících, jsou však spíše cizí (německé, durinské), než slovanské.[1] Totéž shledáváme u Slovanů na severu. V končinách polabských objevují se hroby kostrové od III. století a v dolním Povislí docela už od I. stol. po Kr.[2] Ale to jsou všechno hroby, u nichž zatím není důvodů, abychom je pokládali za slovanské. Naopak vidíme, že se i zde u Slovanů ritus spalovací dlouho udržel, a známe i odsud žárové hroby pod mohylami nebo s pozdním inventářem, na př. od Stavenhagenu, Bobzinu v Meklenbursku z XI. stol.,[3] od Galgenbergu u Volina,[4] od Velkého Vachlinu z Pomořan.[5] V Polsku jdou žárové mohyly až do stol. XI.[6] Poměrnou řídkost starších mohyl bude dlužno vysvětliti asi týmž způsobem jako v Čechách a v Rusi.[7]

Vnitřní ustrojení hrobů, které vesměs byly původně pod mohylkami, je zcela jednoduché. Jsou to jámy podlouhlé, na jejichž dně leží tělo lidské na znaku, — typická poloha slovanských hrobů je hlavou k západu, tak že obličej směřuje na východ[8] — s rukama podél těla položenýma nebo na těle skříženýma; tělo leží zprvu bez příkrovu (jen na desce nebo deskou kryto), později v jakési truhle z desek složené.[9] Na těle zůstal šat a šperky, po případě

[1] Srv. Pam. 1918, 1.

[2] Srv. výše str. 245 a ŽS. I. 231. Jen na Silberbergu u Elblągu počínají se vyskytovati kostrové hroby vedle žárových v VII.—VIII. stol. (*Kemke* Beitrag 106).

[3] Nachr. 1895, 20, *Beltz* Alt. 375, 377.

[4] Verh. Berl. 1899, 217. Jinak jsou v Pomořanech a Meklenbursku žárová pohřebiště po době VI. stol. velmi řídká. Srv. ŽS. I. 231.

[5] *Schumann* Kultur Pommerns 102.

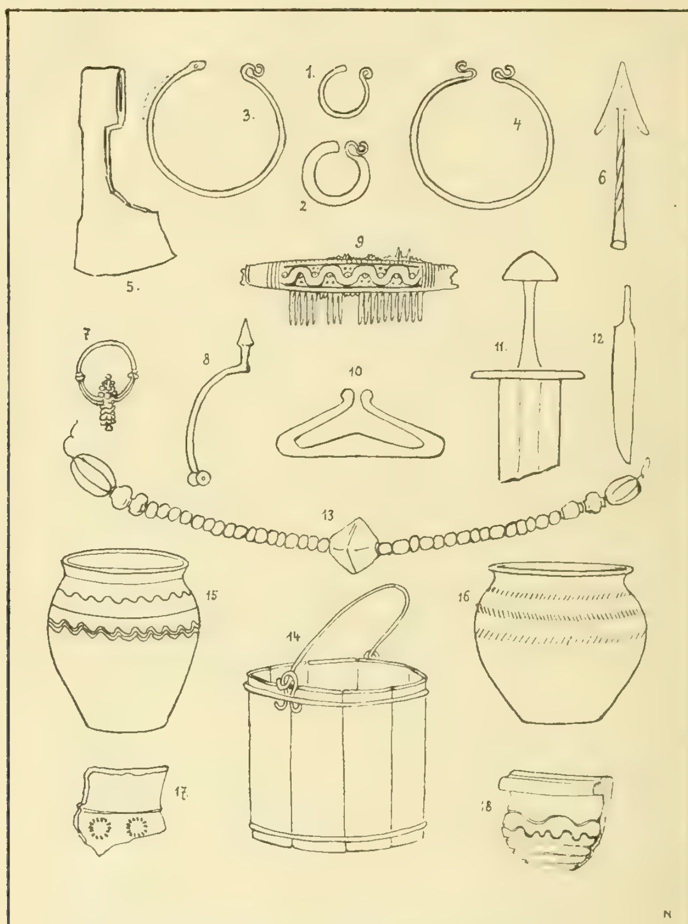
[6] Srv. ŽS. I. 231. Z Polska máme také historickou zprávu, že se tam spalovalo ještě v XI. století (Dětmar IX. 3 k r. 1018).

[7] *Kostrzewski* Wielkopolska 158.

[8] Srv. ŽS. I. 359 sl.

[9] ŽS. I. 353 sl.

i výzbroj, a k nohám neb hlavě postaven typický hrneček. Celkem je však inventář chudý a tím chudší, čím je pohřebiště mladší (z XI.—XII. st.). Jednotlivé důležitější kusy (srv. tab. 4.) popsal jsem a popíši ještě podrobně na příslušných místech kulturního oddílu Slovanských Starožitností.[1]

Tab. IV. Inventář českých hrobů z IX.—X. stol.
(Buchtela Niederle Rukověť tab. XXIV.)

Typické pro Slovany západní, tak jako jsme to viděli u jižních,[2] jsou zejména esovité záušnice a potom hrnce zmíněného rázu hradního. Podle nich nejlépe možno rozeznávati slovanská pohře-

[1] Srv. dosud v ŽS. I. tab. III.—VI., XXI.—XLI., LIII., LVI.
[2] SS. II. str. 515 sl., a ŽS. I. 588 sl.

biště na rozdíl od neslovanských i v pohraničném kraji oblasti slovanské, na př. na výše stanovené hranici slovansko-německé a i uvnitř zemí německých, do nichž, jak jsme svrchu (str. 86) poznali, pronikly mnohé větší nebo menší ostrovy slovanské.

Hrobů takto charakterisovaných je uvnitř oblasti západoslovanské z IX.—XII. stol. ohromné množství a jsou to leckdy i hřbitovy rozsáhlé. V Čechách je dnes známo na 300 hřbitovů, na Moravě jich Červinka r. 1902 napočetl 38,[1] ale dnes jich je mnohem více; z uherského Slovenska známe jich aspoň několik.[2] Řidší zprávy jsou z území Slovanů srbských, polských a polabských, ale netřeba pochybovati, že poměrně menší číslo padá zde na vrub pouze tomu, že se výkopy tamější nedají dosud srovnati s intensivním bádáním v Čechách a na Moravě. K podrobnějšímu výčtu musím ovšem odkázati jednak na III. kapitolu mého „Života starých Slovanů“, jednak na řadu příslušných statí v různých publikacích.[3]

Zajímavé jsou západní hranice tohoto hrobního typu slovanského. Jdeme-li od Dunaje k severu, shledáváme je roztroušeny i na jednotlivých místech Horní Falce a Horních i Středních Frank (Luhe, Burglengenfeld), a sice mezi Řeznem a Amberkem a dále mezi Norimberkem, Ansbachem a Windsheimem při Mohanu, pak mezi Bamberkem a Beyreuthem, vesměs z X.—XII. stol. Na severu Mohanu objevila se skupina jich i v okolí Erfurtu, Gery a Gothy.[4] Mezi Erfurtem a Naumbergem u Leubingen (Kr. Eckartsberga) našla se znamenitá mohyla, do jejíhož povrchu vloženo

[1] *Píč* l. c., *Červinka* Pravěk 315.

[2] *Hampel* Alt. II. 77, 489, 871, III. 388, 520. U Hampela však nepochybně zařaděna byla i slovanská pohřebiště do skupin cizích, zejména sarmatské, jak ukáži na jiném místě. Největší mi známé pohřebiště staroslovenské vykopal baron A. Nyáry u Pilině v Novohradu r. 1901.

[3] Srv. *Beltz* Alt. Meckl. I. 375 sl. (uvádí jich 36; srv. i Meckl. Jahrbücher Bd. 58), *Schumann* Kultur Pom. 102, *Lissauer* Denkmäler 175 sl., *Mertins* Wegweiser 136, *Biefel* Schles. Vorz. II. (1874) 201. Poznaňských výčet viz u *Köhlera* Berl. Verh. 247 sl. a *Kostrzewského* Wielkopolska 159. K polským srv. hlavně Światowit II. 19 sl., VII. 39, Pam. fiz. III. (1883). Nejvíce známé je pohřebiště od Słaboszewa u Mogilna (srv. *Kostrzewski* pozn. 363).

[4] Statistiku jich (spolu s mapkou) vydal před lety *P. Reinecke* v článku „Praehist. Varia“ v Correspondenzblattu d. anthr. Ges. 1901 Nr. 3. Doplniti lze ji ještě statí a mapkou dra. *C. Toldta* „Altslawengräber in Deutschland und Oesterreich“ (tamže 1911 Nr. 8—12), přednáškou *J. Ranka* v Lindavě „Zur jüngsten Heidenzeit in Bayern“ (MAG. Wien, 1899, 86) a statí *A. Götze* v Korrespbl. der Ges. f. d. Gesch. und Alt. 1904. 67.

bylo na 70 kostrových hrobů slovanských asi z X.—XI. století.[1] Poblíže těchto míst objevila se i hradiště s kulturou analogickou — tedy všude tam, kde nám i historie doložila Slovany.[2] Dále k severu, ve Staré Marce, Brunšvicku a Hannoveru znám dosud podobné slovanské hroby jen z Mehrinu a z Rassavy v kraji Olšinském ze země starých Drevanů.[3] Na východě Labe nebylo v době té více Němců; tam jsou jen hroby slovanské s rázem totožným, byť i, jak jsem pověděl, řidčí nežli v Čechách. Zejména v zemi srbské je jich dosud nevysvětlitelně málo. Na severu jdou pohřebiště až k samému moři, — tak jako osady a hrady slovanské, na východě nelze vésti dosud archaeologické hranice proti Slovanům ruským ani v hrobech, ani v hradištích. Typický inventář západoslovanský zasahá nesporně i do oblasti východní. Proto nelze dosud k ohraničení upotřebiti výsledků archaeologických.

Poslední skupinou archaeologickou, náležející době IX.—XI. stol., jsou v západoslovanské oblasti některé poklady věcí drahocennějších, uložené kdysi obchodníky do země a potom opuštěné. Je jich známa řada ze Slezska, Poznaňska a království Polského, z Čech a z Moravy jenom v nepatrné míře. Jsou to většinou jen výrobky cizích dílen, nejvíce zlatnických, z Orientu dovezené a ocenění jejich pro kulturu slovanskou náleží na jiné místo Starožitností.[4]

---

[1] Srv. popis v Jahresschrift. f. Vorg. sächs. L. V. 43 (1906).

[2] Srv. výše str. 85 sl.

[3] *Schwantes* C. Praeh. Zs. I. 85, 387 (z XIII. stol.), *Toldt* l. c.

[4] Srv. zatím příslušná místa v ŽS I. 557, 620, 622 sl., 648. Podrobný popis bude v kap. VIII. dílu III.

REJSTŘÍK
K III. DÍLU SLOVANSKÝCH STAROŽITNOSTÍ.

OBSAH

III. DÍLU SLOVANSKÝCH STAROŽITNOSTÍ.

OPRAVY A DOPLŇKY.

K str. 86 připoj do literatury *Gr. Smólski* Szczątki słow. w Bawary i w przyległych krajach (Świat słowiański VIII., I. 19).

K str. 115 připoj *A. Muka* Přinoški k stawiznam přeněmčenych stron D. Łužicy. Budyšin 1911.

